

१९००

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

सं. क्र.

म. ग्रं. सं. ठाणे

सन

१९००

विषय

शालीदार

लेखक

संग्रहालय क्रमांक

१९६

पुस्तकाचे नांव

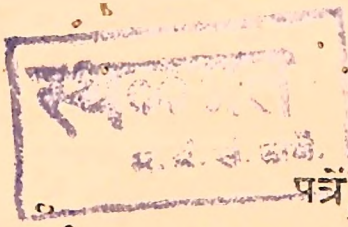
पत्रे, यादी, वगैरे.

१९६

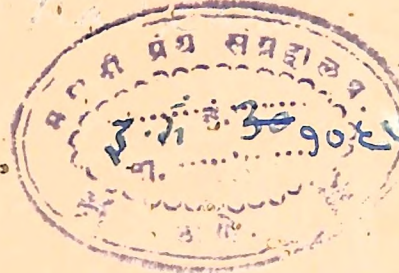
शाली.

११००

३६१०९

पत्रें, यादी वगैरे.

उपोद्घान.

१. राजकारणी पुरुषांनीं मागे निरिच्छया ऐतिहासिक गोष्टींच्या संवधानें जीं पत्रें लिहिनीं व त्यांस जीं पत्रें आनीं तीं आणि ऐतिहासिक व थोर पुरुषांच्या चरित्रांस अनुत्सून असणारे नानाप्रकारचे जुने किरकोळ लेख आमचेकडे येऊं लागले आहेत. त्या पत्रांचा व किरकोळ लेखांचा इतिहासाच्या वार्षिक वारिक गोष्टींचा निर्णय करण्यांत व इतिहासाच्या खांचा खोंचा भरून काढण्यांत मोठा उपयोग होईल. पत्रें लिहण्याची पद्धति, लिहिणारांचा स्वभाव, तेव्हांची लोकस्थिति इत्यादि प्रकारच्या माहितीचे ही हे लेख द्योतक होतील. यास्तव ते सर्व एका ठिकाणीं निराळे बांधियावे ह्मणून "पत्रें, यादी वगैरे" असें निराळें सदर घालून त्या खालीं जसजसे ते येतील तसतसे देण्याचें योजिलें आहे.

२. आतां हे पत्रें वगैरे लेख कालानुक्रमानें प्रसिद्ध करणें योग्य होतें. परंतु तसें सध्यांच करणें ह्मणजे दुरापास्त आहे. एक तर या लेखांवर शक वगैरे मिति साकल्यें करून दिली नसते. कोठें नुसता वार कोठें नुसती तिथी व भाहिना इतकेंच घातलेलें असतें. तेव्हां त्यांचा अनुक्रम लावितां येत नाही. खेरीज सर्व पत्रें वगैरे लेख आह्मांस मिळाल्यावर त्यांचा अनुक्रम लावण्यास टीक पडणार. परंतु हा पत्रसंग्रह जितका असेल तितका आमचेकडे येणें कठीण रिश्ते आणि तो एकदम सगळ्याच्या सगळ्याच आमचेकडे येणें हें तत्सुळींच अशक्य आहे. याकरितां सर्व पत्रांदिकांचा संग्रह आमचेकडे येई तो पर्यंत न थांबतां जीं जीं पत्रें, टिपणें मिळतील तीं तीं सर्व जशीं येतील तशीं देऊन त्यांची कालानुक्रमें व्यवस्था करण्याचें काम तूर्त न स्वीकारितां कालांतरावर टाकितों.

३. या किरकोळ लेखांच्या मूळच्या भाषेत फारफार वगैरे न करितां बखरीं प्रमाणें जशाचु तसेच छापण्याचें योजिलें आहे. दुर्बोध ठिकाणीं [?] असें प्रश्न चिन्ह करून जशीं अक्षरें दिसलीं तशीं घातलीं आहेत. त्यांचा बोध कोणास झाल्यास इकडे कळविण्यांत यावा, व तसेंच निरनिराळ्या पुरुषांचीं व स्थलांची नांवां येतील त्यांजबद्दलही कांहीं कमी जास्त माहिती मिळाल्यास तीही आह्मांकडे पाठविण्याची एतत्संग्रह-हित-चितकांस आमची विनंती आहे.

४. जुन्या काळच्या पत्रव्यवहारांची पुढकीच्या पुढकी पुष्कळ गृहस्थांकडे लोळत पडलेलीं सांपडतील. परंतु तीं मिळण्याचीच मोठी मारामार आहे. या पत्र-व्यवहाराची ऐतिहासिक दृष्टीनेच काय किंमत असेल ती असेल. बाकी दुसऱ्या दृष्टीने पाहतां त्यांची काहीं किंमत ह्या काळीं दितस नाही. तेव्हां हे लेख वाण्यांच्या दुकानांत किंवा कसरीतच भक्ष्यस्थांनीं दवडण्या पेक्षां त्यांचा जीणांद्वार करण्याविषयीं त्यांच्या रक्षकांचे मनांत कोणते ही रीतीनें विवले तर इतिहासाचे कामास मोठी अनुकूलता होईल.

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित

स्वामींचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव. नमस्कार विनंति उपरी येथील वर्तमान तागाईत आश्वीन वद्य प्रतिपदा पावेतो स्वामींचे कृपेकरून सुखरूप.

सविस्तर अर्थ मी सेवेशीं विदित केला होता. राजश्री स्वामींचीही मजीच राखून एक जशी आज्ञा केली त्याप्रमाणे मान्य करून पुढे स्वामींचे आशीर्वादे परंपार पावूं. विस्तार ल्याहावा ऐसा काय आहे? सारांश स्वामींचीं लेकरें आहों. आपलेच आशीर्वादे सर्वही उत्तम होईल. वरकड लिहितां विस्तारच आहे. यास्तव उभयतां वेदमूर्ति निवेदन करितां विदित होईल. बहुत काय लिहिणें? हे विनंति.

वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री वासुदेव दीक्षित

स्वामींचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशळ जाणूव स्वकीय लेखन करित असिलें पाहिजे. विशेष राजश्री

१. हे वे० शा० रा० नारायणभट्ट दीक्षित यांचे चिरंजीव. नारायण दीक्षित हे मोठे विद्वान व तपस्वी ब्राह्मण होते. त्यांस निरनिराळ्या राजपुरुषांनीं इनाम दिलें आहे. काशीतील ब्राम्हणांस सुजाउदवळा यार्जे मोठया संकटांत घातलें असतां तेथील ब्रह्मवृंदाची सुटका करणारे हेच दीक्षित होत. (पेशव्यांची बखर पृ० ७३ पहा) यांशीं व त्यांच्या वंशजांशीं निर-

निराळ्या राजपुरुषांचा पत्रव्यवहार राजप्रकरणींही सुरू असे. नारायण दीक्षित हे पुढें काशी येथें कैलासवासी झाले.

यांचे वंशज श्री० रा० यज्ञेश्वर बाळकृष्ण दीक्षित, कायगावकर, यांजकडून हा पत्रव्यवहार अंशतः आम्हांस मिळाला आहे. ह्याजवळ आमहीं त्यांचे मोठे आभारी आहों.

२. यावरून हें पत्र दोन ब्राम्हणांबरोबर पाठविलें होतें.

शिवराम गोविंद भिडे व सखाराम बापूजी नाईक भिडे व नेमीदास अनी-
पंत [?] यांजकडे सरकारचा ऐवज येणे तो आणाध्यासि राजश्री पांडुरंग
महादेव व यादाजी दादाजी * दि॥ दादो महादेव यांस फौजसुद्धां व बरोबर
उंट नैफर २५ पंचवीस देऊन पाठविले आहेत. तर सदरहु ऐवज शह-
राहून बहुत तजविजीनें रवाना करणें. ऐवज पाराखवयासि राजश्री बा-
बूजीनाईक दि॥ रामाजी नाईक पोतदर यांस पाठविले आहेत. यांचे
मारफतीनें ऐवज पारखाऊन शहराहून बहुत तजविजीनें, सुरक्षित-पणें, आर्ही
अटकाव, कजिया न होतां बाहेर काढून देविला पाहिजे. तर वा छ० ६
जमाद्विलाख, बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंति.

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित

स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति
येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित असिलें पाहिजे. विशेष, आपण
टोक्याचे मुक्कामीं श्रावण मासचे उत्साहास पुण्यास निश्चयें येतो ह्मणोन
मान्य केलेंच आहे. त्यास सांप्रत उत्साहाचा प्रसंग आहे. तरि स्वामींनीं
स्वार होऊन आलें पाहिजे. अगस्य श्रावणचे उत्साहास यावे. हे विनंति.

पौ † आषाढ वद्य ४ रविवार शके १६७७ युवमास संवत्सरे.

वेदमूर्ति राजश्री वासुदेव दीक्षित,

स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान. साष्टांग नमस्कार विनंति येथील
कुशल जाणून स्वकीय. लिहिणें विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें.
सविस्तर वर्तमान कळलें. राजश्री जानवा निंदाळकर आले. राजश्री
रामदासपंताचे जेहाचाच अर्थ सांगितला. तेणें केलें संतोष झाला.
आर्हीही जेहवादे च किती एक विचार मशरनिव्हेशीं बोललों आर्ही.

* दिम्मत=नावा, पदर.

३. नफर = नग, संख्या.

† रवाना.

४. श्रावण मासचा उत्साह = दक्षिणा
वाटण्याचा. पेशव्यांची बखर पृ. ७१-७२
पहा.

‡ पैवस्ती = पत्र दाखल झाल्या मि-
ती अगूर तारीख.

५. [?]

६. हा ब्राम्हण गृहस्थ दुपे याणें नाझर-
जंगाचा नाश करण्यास योजिला होता. त्या
प्रमाणें त्याणें नाझरजंगाच्या लष्करांत फि-
तर करून शेषटीं नाझरजंग मारला गेला.
नंतर 'राजा रघुनाथ' असा त्यास किताब
देऊन दुपेनें त्यास सलाबतजंगाचा मुख्य
प्रधान केलें. पुढें टीप ७ पाहा.

ते सविस्तर लिहितील व बोलताल. याजवरून सविस्तर कळेल. निरंतर सविस्तर अर्थ लिहात असले पाहजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंति.

प॥ अश्विन शुद्ध ३ बुधवार शके १६७३.

वेदशास्त्र संपन्न राजस्थाने द्यामुद्धेव दीक्षिन स्वामीचे शिष्यी,

त्रिद्वार्या वाळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशु. आ. प्रा. स्वकीय लिहिणें. विशेष, गाजुंदीखान वडील आणि पातशाही सनदे सहवर्तमान येतात. त्यांचे साहियाविषयी पातशाहानी सरदारंस बहुत सांगितले. आह्मांसही लिहिले आहे. याप्रकारे प्रवृत्तां सध्यद लष्करखान यांणीं सलावत* x x x x विचार तो सांगून ते आलियावर परस्पर बह होत. कळह वृद्धि न व्हावी. प्रजा सुखी असावी. याप्रकारे खानास करणें योग्य आहे. मागे खानांनीं नागो रामा बरोबर पलीकडील वर्षी सांगून पाठविले होते त्यांत खानाचा मनोदय गाजुंदीखानाकडेच स्पष्ट दिसत होता. व रामदासपंताशीं चित्तापासून निमनस्कता, याजमुळे ही तिकडेच अनुकूल मनोदय होता. सांप्रत मात्र कांहीं संशयांत पडले असतील. आपण त्याचा इतवारी, प्रमाणिक शहरांत असेल त्यापासून लिहून पाठवावे. व आपले ही पत्र त्याच अन्वये जाऊन जात्र सत्वर आला पाहिजे. प्रसंगीं खानांनीं गाजुंदीखान याजकडे जाहलिया, एक निष्ठेस योग्य व लाभ ही त्यांत व आमचे स्नेहास ही योग्य, असे तीन अर्थ घडतात. सर्व प्रजांचें बरें होतें व गाजुंदीखान नवावाचा वडील पुत्र, आणि पातशाही सनदेसहित येतो, याकडे जाहलियास कोणेंही दोष नाही. आह्मांस तो जें सरदार करून येतील तें निभावलेच पाहिजे. व सलावतजंगासही

७. हा निजाम उल्मुल्काचा ज्येष्ठ पुत्र. ह्याने शिंदे होळकर माफकें पेशव्यांनीं स्नेहाचें बोलणें लावून दक्षिणचा सुभा सलावत जंगकडे होता तो आपणाकडे व्हावा अशी मसलत मांडिली. ह्या मसलतीच्या संबधानेंच खाली दिलेलीं पत्रें पेशव्यांनीं दीक्षित यांस लिहिलीं (इ० सन १७५१/५२)

८. सरदारांस=शिंदे होळकर यांस

९. सध्यद लष्करखान हा औरंगाबादचा सुभा गुप्तपणें गाजुंदीखान याची मदत करित होना. सन १७५२ च्या एप्रिल महि-

न्यांत रामदासपंत मारला गेल्यावर ह्यास बुसीनें दिवाण नेमिलें.

* ह्या शब्दापुढील शब्द गेले आहेत किंवा पत्र लिहिणारानें गुप्त कारणासाठी बळेंच लिहिलें नसावें. अशा ठिकाणां फुल्या घातल्या आहेत.

१०. सन १७५२ मध्ये मोंगलाचा पराजय झाल्यावर ह्याच्या फौजेत आपसाआपसांत पगाराच्या बाकीवरून जो तंटा झाला त्यांत रामदासपंत मारला गेला. (एप्रिल ता० ७ स० इ० १७५२) याचें व रामदासपंताचें यांकडे होतें.

हेंच योग्य आहे. मागे नासरजंग नैबावाशीं भांडिल [ते] काय फळ व काय लौकिक पावले ? वाहेरील कोणी आला तर भांडणें योग्य, घरचे घरीं भांडणें सर्व प्रकारें योग्य नाहीं. याच प्रकारें खानांनीं मसलत x x x कोणी कलहवृद्धीचा उपदेश x x x त्यास दीर्घ दर्शित्व ख म वार [?] करून आपले हातीं घेणें योग्य आहे. आह्मांस तो खानांचा भरंवसा पूर्ण आहे. तथापि नवीन प्रसंग आहे. लिहून उत्तर आणणें योग्य आहे. एतान्घर्यां कांहीं संकलित खानास पत्र पाठविलें आहे. हें जलद पावतें करून स-विस्तर उत्तर आणून पाठवावें. तदनुरूप कर्तव्य तें केलें जाईल. छ २९ साव न बहुत काय लिहिणें हे विनंति. कदाचित् खान फिरंग्यांचे भरावर जातील तर न जावें. सर्व उमराव तिकडे होतील. फिरंगियाची फुलचरीस संकट, मग नवें सामान कोठें येणार ? व एक फिरंगी सामानां काय होतें ? ते भर देतील परंतु भरंवसा न मानावयाचा. आचा पूर्व प्रकार कळलाच आहे. हे विनंति.

पै॥ आषाढ शुद्ध ६ सोमवार शके १६७६

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित, स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी वाळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंति येथील क्षेम तागाईत आषाढ वद्य पंचमी पर्यंत यथास्थित असे. विशेष आषाढ शुद्ध पौर्णिमा मंगळवारचे पत्र पाठविलें तें वद्य चतुर्थीस पावले, लिहिलें वृत्त साद्यंत कळले. दरगाह कुलीखान यांस पत्र लिहून पाठविण्याचा मजकूर व यांचे विशीं गाजुदीखान यांचे पत्र दरगाह कुलीखान यास आणवा-वयाचा मजकूर लिहिला तो साद्यंत कळला. त्याजवरून दरगाह कुलीखान यास पत्र लिहून पाठविलें आहे. हें त्यास प्रविष्ट करणें. व याचे विशीं राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे यांस पत्र लिहून पाठविलें आहे. व गाजुदीखान यास पत्र लिहून पाठविलें आहे. तेथूनही पत्र येईल. सारांश औरंगाबादेस खुदावतखान व शेख अल्लीखान जुनदी [?] व जमीलबेगखान व अस्सलखान व हशमदुल्लाखान वगैरे आहेत त्यांशीं स-

११. नवावाकें झ० आपला बाप जो निजाम उल्मुल्क त्याशीं.

१२. खान=सथद लफ्कर खान.

१३. फिरंगी [फ्रांक] हें नांव सर्व युरो-पियन लोकांस मुसुलमान लावीत परंतु येथें फ्रेंच उर्फ फ्रांशीस हे होत.

१४. तिकडे झ० गाजुदीखानाकडे.

१५. फुलचरी झ० पादेशरी. इंग्रजांची व फ्रेंचांची लढाई मद्रासेकडे वा वेळीं चाल-ली असून इंग्रजांचा जय झाला (१७५१-५४) त्यास अनुलक्षून हें लिहिणें आहे.

वांशीं राजकारणे करून गाजुदीखान बऱ्हाणपुरास येतांच साऱ्या शहरामध्ये गाजुदीखान याची फिरवावी; आणि सर्वांनीं गाजुदीखान याजकडे राजकारण लाऊन सामील व्हावें. याप्रमाणें विचारणा होय तें करावें. दरगाह कुलीखान तुह्मांशीं बोलले त्याप्रमाणें त्यांचीं पिष्टेचीं पत्रें आमचे नांवें व फेरोजगांचे नांव घेऊन पावून देणें. परभारें हीं पत्रें पाठवीत जाणें. वरकड प्रस्तुत बाहेर निघालों. लोक जमा होत आहेत. आठ दहा रोजांत भांगा पार होऊं. मराठयाशीं जावसाल आहेच. पहिलें पहिलें लिहून पाठविले त्याप्रमाणें खानास वरचेवर लिहून तेथून हरएक राजांनीं भोजन घेत [?] व तेथेही सर्व सूत्रें गाजुदीखानाकडे अनुकूल पडत अशीं करावीं. याप्रमाणे लिहून उत्तर आणवावें ताा छ २० रमजान. बहुत काय लिहणें लोभ असों दीजे हे विनंति.

पौ आषाढ वद्य ३० बुधवार शके १६७२.

पु।* वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दिक्षित स्वामीचे सेवेसीं.

विनंति. गाजुदीखान छ ११ रमजानीं नर्मदा उतरून आलीकडे आले, झणून पत्रें आलीं, झणून लिहिलें तें कळलें. पुढें वर्तमान आपखी येत जाईल तें वरचेवर लिहून पाठवीत जावें. भांगानगराकडील वर्तमान लिहिलें तें तादंत कळलें. आपले विद्यमाने गाजुदीखान याजला जेहाचा संदर्भ लावून भांगानगर प्रांत आपणाडे करून घ्यावा. मक्का झाला तर करून देतील त्याप्रमाणें वर्षास देत जाऊं. या प्रमाणें पत्रें आलीं झणून लिहिलें तें कळलें. ऐतियास सय्यद लष्करखान आमचे भेटीस सज्जावतजंग याजपासून रुसकेंत होऊन येत आहेत. ते येथें आलियावरि यांची आमची भेटि नालियावरि जो विचार होणें तो हेईल. दरगाहा-कुलीखान याजविशीं आपणांस पत्र लिहिलें आहे त्याप्रमाणें पत्रें अगस्य पाठवून द्यावीं झणून लिहिलें तर येविशींचे उत्तर पूर्वीच आपल्यास लिहून पाठविलें आहे. आजवरून कळलेंच असेल. आपण लिहिला अर्थ तहकीक करून मागितल्याबद्दल मग सरदारांस लिहून याचा विचार करूं. आम्ही तो सर्वत्र ऐकतो कीं फिरंगी व खान मिळोन फार दुःशावयाच्या गप्पा मारतात त्यास पुर्ता शोध करून जरूर लिहिणें. जरूर गुप्त रितीनें

* बुध्यपावन, पुण्यशील, [?]

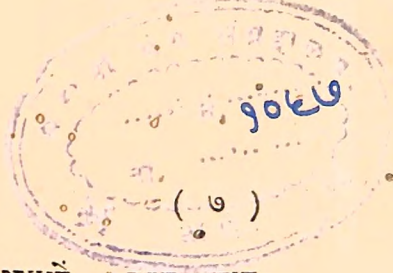
१६. भांगानगर=हेदराबाद.

१७. निरोप घेऊन, निरोपाचीं वस्त्रे

मिळून.

१८. तहकीक=पक्का, निश्चयात्मक.

१९. बुशी फरांशीस.

पत्रें, यादी वगैरे.

राजकीरण शोध जरूर करून अती त्वरेने लिहीत असावे. बहुत काय लिहिणें हे विनंति.

पौ। आषाढ वद्य ३० बुधवार शके १९७२.

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दिक्षित स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार चिंतति येथील क्षेम तां छ २४ रमजान पावेतो यथास्थित असे विशेष आपण आषाढ वा ९ रविवारचीं पत्रें पाठविलीं तीं दशमीस शुक्रवारी पावलीं. वृत्त सद्यत कळलें. सय्यद लष्करखान याचे कविलेखांचा मजकूर लिहिला तो कळला. ऐसियास सय्यद लष्करखान सलावतजंग याजपासून निरोप घेऊन आमचे भेटास येत आहेत. तरि शहराकडे न जातां आमचे भेटास आले तर उत्तम आहे. कदाचित् त्यांणीं आपले चित्तांमध्ये आणिलें असेल कीं, मराठे सरदार आहेत, त्यांस आपण समागमें घेऊन शहरास जाऊन शहरचा बंदोबस्त करूं. असें लक्षणतील तरि आह्मी या प्रमाणें त्यास करूं देणार नाहीं. व शहरास ही जाऊं देणार नाहीं. ते परभारें उपद्रोप करून शहरास गेले लक्षणजे त्यांचे कब्रिल्यास काय चिंता आहे ? सुखरूप शहरामध्ये असावे. नाहीं तर त्यांचें आमचे सौरस्य व घोरोवा आहे त्या रीतीनें लढलें तर त्यांचे कबिलें ठेवावयास एखादें मातबर स्थल देऊन ठेऊं. चिंता काय आहे ? गुदस्तां सय्यद लष्करखान त्याचे चित्तामध्ये रामदासपंताचे वर्तणुके करून विपर्यास होताच, परंतु यंदा रामदासपंत वारल्यावर सलावतजंग यांचा पक्ष धरिला आहे; तरि तुह्मीं सय्यद लष्करखान याजला बहुत प्रकारें लिहून पाठवून तो ग्याजुदीखान याजकडे संदर्भ लावीत, आमचे विचारा प्रमाणें वर्तत, ते गोष्ट करणें. ये समयीं खानांनीं आमचे विचारें न वर्तल्यास तिलभात्र आपचा व खानाचा स्नेह राहत नाहीं, असा भाव तुह्मीं दाखविणें खान हजारदां आह्मांशीं ग्याजुदीखानाचा प्रकार बोलले असतां रामदासपंत मेले लक्षणून आयते वेळेस फिरले तर हें कसें कामास येईल ? यांचा स्नेह परलोकीं कामाचा नाहीं. हे विनंति.

श्री.

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री दीक्षित^३ बावा स्वामीचे सेवेशीं.

२०. कबिला=कुटुंब, माणसें.
२१. [?] उपद्रव?
२२. मातबर=बलकट.

२३. हे दीक्षित नारायण भट्ट पाटणकर हे होत. हे पुढें काशीस जाऊन राहिले.

विद्यार्थी बाजीराव बलाळ प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल स्वामीचे आशीर्वादे करून यथास्थित असो विशेष. मौजे राजणगांव पो मजकूर हा गांव खासगत मुकासा आहे तो राजश्री बाबूराव मल्हार यास दिला आहे. त्यास राजश्री आनाजी जाधव याजपासून चिरंजीव राजश्री चिमणाजी यांणी बाकीचे ऐवर्जा पैका घेतला त्यास दरम्यान तुझ्याच आहां. तुझी आपले हातें कारभार विल्हेस लाविला आहे. हल्लीं मौजे मजकुरास वगैरे गांवासि कटकट करणार ह्मणून कळलें. स्वामींनीं दरम्यान होऊन याजकडील कारभार चिरंजीवापासून फैसल करून घेतला असतां हल्लीं ते कटकट करणार. ही गोष्ट उत्तम आहेशीं नाही. स्वामींनीं त्यास माकूल [?] करून सांगणें ते रीतीनें सांगावें आणि मौजे मजकुरास कटकट न करितां अंमल सुरळीत चालेल तें करावें. अगोदर स्वामींस लिहिलें असावें यास्तव लिहिलें आहे. तरि त्यास फजित करावयाचें तें करून मौजे मजकुराचे वाटेस न जात तें करणें. लोभ असो दिजे हे विनंती.

सदहुं अस्तल पत्र डुवेरकर बर्वे यांजपाशीं आहे.

श्री

वेद-शास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी चिमणाजी बलाळ साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता मागशीर्ष शुद्ध पंचमी जाणून स्वकीय लिहीत गेले पाहिजे. विशेष. वेदशास्त्र संपन्न राजश्री नारायण दीक्षित यांस रुपये १५००० पंधरा हजार राजेश्री लक्ष्मण शंकर यांजकडून देवविले आहेत. मशारनिव्हे प्रांत बुंदेलखंड येथे गेलियावर वसुल करून दीक्षितांकडे श्रीस पायते करतील. तुझांस कळावें ह्मणोन लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें लोभ असो दिजे हे विनंती.

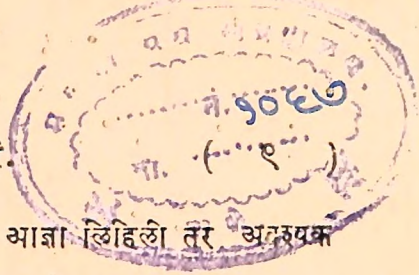
मागशीर्ष वद्य २ शके १६६२ रौद्रनामसंवत्सरे.

श्री

तीर्थरूप वेद-शास्त्रसंपन्न राजश्री दीक्षित स्वामी वडिलांचे सेवेशीं.

अपय चिमणाजी बलाळ व बाळाजी बाजीराव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम आश्वीन वा ९ मुक्काम कसवे पुणे. स्वामींच्या कृपेकरून यथास्थित असे विशेष—स्वामींनीं ज्येष्ठ शुद्ध १० चें पत्र पाठविलें तें पावलें. सविस्तर अर्थ कळला. सारांश स्वामींचे आशीर्वादाचा सर्व आमचा विचार आहे. स्वामींच्या आशीर्वादा पेक्षां दुसरें दैवत जाणत नाहीं.

पत्रे, यादी वगैरे.

संसर्गदोषाचा परिहार करावा. याविशीं आज्ञा लिहिली तर, अर्घ्यक स्वामीचे आज्ञे प्रमाणे वर्तणूक करूं.

कोणी मंत्रशास्त्री भेटतील आणि काहीं अनुष्ठान करा हणतील तर ते गोष्ट न करणे, कोणाचा मंत्र न घेणे, शिवपूजन व विष्णुपूजन व गायत्रीचा जप व वेदोक्त अनुष्ठाने करीत जाणे, हणून लिहिले; तर आज्ञे प्रमाणेच करित जाऊं. स्वधर्म करून आचरण करणे, कोणी दुराचरण असतील त्यांस शासन करावे हणून लिहिले; त्यास अवश्यमेव लिहिल्या प्रमाणेच वर्तणूक करूं.

स्वार्थाचे वैभवाची वृद्धी व्हावी यास्तव आपण बहुत श्रम आज पावतों केले, पुढे जोपर्यंत आपण आहें तोपर्यंत तुमच्या कल्याणास्तव श्रम करावयास अनुमान न करूं हणून लिहिले; तर राज स्वामींस मातापित्रांचे ठायीं मानीत होते, त्यांच्या कल्याणास्तव स्वामींनीं श्रम केले तर ते गोष्टीचे अपूर्व काय आहे? बालकाचे कल्याण इच्छावे हे मातापितरांस सांगिते लागतेसे नाही. पुढे ही आह्मी लेकरे स्वामींचीं आहो. आमचे कल्याण व आमची वृद्धि उत्तम कर्माच्या ठायीं दिवसेंदिवस [लागून] यशाची अभिवृद्धि होय, ऐसा आशीर्वाद स्वामी देतीलच, व देवाची प्रार्थना करतीलच यांत संशय नाही

राजश्री लक्ष्मण शंकर, बुंदेलखंडांतील, त्यांचे हातून स्वामींकडे खर्चास रवाना करवितों. तो ऐवज स्वामींपाशीं पावता होईल, तो घेऊन उत्तर त्यांजपाशीं द्यावे. ऐवजाचा अंगीकार करावा. माघारां सर्वथां पाठवूं नये.

अकरा कावडी रामेश्वरास पाठवाव्या हणून आज्ञा लिहिली; ऐशियास स्वामींनीं तेथे ब्राह्मण योजून* तेथूनच कावडी अकरा रामेश्वरास रवाना कराव्या. त्यास पैका पडेल तो लिहून पाठवावा. पाठवून देऊं.

राज्यप्राप्तीकरितां पूर्वी सत्तावीस लक्ष दूर्वा वाहिल्या आहेत. बाकी त्याहांतल लक्ष राहिल्या आहेत त्याचा विध राजश्री वासुदेव दीक्षितांस ठावका आहे. तेविशीं त्यांस सांगितले असे. ते दूर्वा देवांस वाहतील.

चिरंजीव ज्ञानास आमची आज्ञा मान्य असें असेल तर, त्यांचे पत्र आज

१. रायाचे = रावाचे = बाजीरावाचे. बाजीरावस या पत्रांमध्ये पुष्कळ ठिकाणीं राया, राज किंवा राघू असें झटलेले आढळते.

* म्ह. काशीहून.

२. पृ. ८ पत्र २ पहा.

३ हे नारायण दीक्षित यांचे चिरंजीव. नारायण दीक्षित काशीस गेल्यानंतर वासुदेव दीक्षित हे दक्षिणेंत संस्थानचे मालक झाले.

४. बाळाजी बाजीराव.

पावेतों आह्मांस आलें नाहीं त्यांचें पत्र आलियावर हास पत्र पाठवीत जाऊं, ह्मणून लिहिलें ; तर आज पावेतों रायांनीं स्वामीचे आज्ञेः उल्लंघन न केलें : व आह्मांस स्वामीचे आज्ञेहून दुसरें दैवत नाहीं. तोच विचार चिरंजीव नानाचा आहे. स्वामींची आज्ञा म्हणजे केवळ दैवत असेंच मानून वर्तणूक करितील. सांप्रत त्यांच्या आमच्या नांवाचें एकच दिनंती-पत्र लिहिलें आहे. स्वामींनीं त्यांस आह्मांस एकच आशीर्वाद-पत्र पाठविलें तरी कार्यास येईल. चिरंजीव नानाचा आमचा काडी इतका दुसरा विचार आहे असें नाहीं.

आजपावेतों जालें तें जालें, पत्र दिलें होतें तें फिरोन घेतलें, पुढें नवें जें प्राप्त होत जाईल त्याचा दुहोत्रा घेत जावा म्हणोन लिहिलें ; तर दुहोत्राचा करार करावा असें काय आहे ? सारांश मीळ-जोड स्वामींच्या आशीर्वादे होईल. वरकड स्वामींची सेवा जे प्रकारें करणें ते प्रकारें करण्यास अंतर सर्वथा होणार नाहीं.

सारांश स्वामींचे आज्ञेचें उल्लंघन केल्यास कोण उत्तम फल पावेल ? आह्मांस तो स्वामी वेगळें दुसरें दैवतच नाहीं. हेच बुद्धि वडिलांचे आशीर्वादेकरून स्थिर राहिल हा सिद्धांत आहे. तेणेंकरून सर्व उत्तमच होईल. यांत संशय नाहीं. कृपा पाहिजे. हे विज्ञापना.

[१२]

श्री

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीः—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार दिनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करित असलें पाहिजे. विशेष-काल तुम्हीं गेलेत [त ?] यास तुमची त्यांची बोलीचाली होऊन काय मजकूर जाला, हे तुझांकडून कांहींच लिहून न आलें यास्तव आजि येथें मुक्काम करून हें पत्र तुझांस लिहिलें असे ; तर त्याच जावसाल घेऊन बोली ठीक जाली असली तर तुम्हींच लौकर येणें, अथवा काय मजकूर जाला असेल तो लिहून पाठविणें त्यासारखा विचार केला पाहिजे. आजि राहो तुमचें कांहीं

१. या मजकुरावरून हें पत्र बाजीराव मरण पावल्या नंतर लौकरच लिहिलें असायें. याजवर चिमाजी आपाही लौकरच केलासवासी झाले.

२. दीक्षित याजकडून पेशव्यांनीं कांहीं ऐवज कर्जाक घेतला असावा असें याजवरून दिसतें.

पत्रे, यादी वगैरे.

तरी लिहिलें यात्रें. परंतु न आलें यास्तव मुक्काम केल्या. आतां पत्राचें उत्तर सत्वर पाठवणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पौ माघ शुद्ध ४ रविवार शके १६७२.

[१३]

श्री

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीः—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराज प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम ताग आषाढ वद्य १३ पावेतो यथास्थित असे विशेष-आपण पत्र पाठविलें तें पावले. दरगाह कुलीखान याजविशीं तिलेक प्रकार लिहिले व गाजुदीखान व राजश्री महारराव होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे यांस पत्रे लिहून पाठवावीं लणून लिहिलें ; तरि येविशीं पूर्वी आपण पत्र लिहून पाठविलें होतें त्यावरून पूर्वीच पत्रे लेहून पाठविलीं आहेत. तुझींही गुप्त प्रकारें सरदारांस पत्र लिहिणें. जे जे ये समयां चाकरी करून दाखवितील त्यांचें बरेंच होईल यांत संशय नाही. आपण याचअन्वये निशा करावी. भांगानगराकडील आपण वर्तमान लिहिलें. पुढेंही जरूर तिकडील अंतर्बाह्य ठिकाणीं लावून त्वरेनें पावते करावें. हे दिवस कामाचे फार आहेत. व नर्मदा गाजुदीखान उतरले किंवा नाही, हेंही नलद लिहावें. कोण इकडे तिकडे हें मनास आणून लिहीत आतां. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पौ आषा० श्रावण शुद्ध १ शके १६७४.

[१४]

श्री

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीः—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान-साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ तागाईत पौष बहुल पंचमी गुरुवारपर्यंत स्वामींचे आशिर्वादे

७. हें पत्र कोणत्या कामाच्या संबंधें लिहिलें हें नीट समजत नाही.

८. निजाम उल्मुल्काचा ज्येष्ठ पुत्र जो गाजुदीखान यास हैदराबादची गादी मिळवून देण्याच्या मसळतीस अनुलक्षून हें पत्र आहे.

९. निशा = खाती, खातरजमा-

१०. भांगानगर = हैदराबाद.

११. हें मनास आणून = छाजवर लक्ष ठेवून.

१२. बहुल = कृष्ण, वद्य.

करून यथास्थित जाणोन स्वकीय लिहित असलें पाहिजे. विशेष—आपणांकडून बहुत दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही तर सविस्तर लिहित जावें. इकडील वर्तमान तर नवावांनीं फिरंगी^{१३} याच्या विद्यमाने आझांशीं सखा केला. हे दुःख सर्वां अमिरांस होऊन त्रिघाट करावा हे इच्छा करितात. परंतु जीव कोणांत आहे? सर्वही निर्माल्य! पदरचा पैका वेंचावा, आतीनें हिंमत धरून करावेंच करावें, हे गोष्ट काळें करून कोणांतही राहिली नाही. खान, आदिकरून सर्व^{१४} * * * * *

बाबुर्जे नाईक सातारियास जाऊन आईसाहेबांचे विचारांत मिळाले. आमचा अपकर्ष इच्छितात. उपद्राप करितात. आमच्या सरदारांकडे येऊन, बुद्धिभेद करून त्यास सातारियास न्यावें, या विचारियास आले होते. परंतु सरदार गेले नाही. नाईक माघारे गेले असो. नाईकांचेविशीं आमचे चित्तांत तो काहीं नवतें. असो. त्यांहीं होऊन गडबड मांडिली आहे. ते आपले कर्मानुरूप फळ पावतील. वरकड आईसाहेबांचा विचार तर आमचे न्यून पहातात. सरदाराशीं भेदभाद करितात. मोंगलाईत राजकारणे करितात. कोणें प्रकारें आमचे वाईट व्हावें, या विचारांत आहेत. ईश्वरच आमच्या बऱ्यावर असल्यास त्यांणीं वाईट इच्छून होणें काय? व वरकडांनीं पांचपेंच करून होणें काय? चिरंजीव रा दादास फौजेनिशीं गुजराथेस रवाना केलें ते गंगीतीरांनींच गेले असतील. तिकडील मुलकाचा बंदोबस्त करून पुढें जातील. आझी हर पन व ली [?] समीप पावलों. श्रीरंगपट्टण, सौंदें, विदरुकी [हां] स्थळें पैकियाचीं आहेत. एका-एकीं भळती गोष्ट आम्ही करीत नाही. कां कीं मागील पेंचपांच बहुत आहेत. मागील अर्थ पाहून जसजसा विचार करणें तसा करितों. आपले

१३. नवाब = सलाबतजंग.

१४. फिरंगी = फ्रेंच सरदार असो.

बुसीचे हेदराबादचे दरबारांत फार प्राबल्य असे.

१५. येथें मूळांत सुमारे दीड ओळ मजकुराची जागा कोरी टाकिलेली आहे.

१६. बारामतीकर. हे पेशव्यांचे नातलग असून धनकोही होते. बाजीराव मरणपावल्यावर बाबुजी नाइकास पेशवाई द्यावी अशी रघुजी भोसल्यानें शाहूच्या दरबारीं बरीच सटपट केली, परंतु ती सिद्धीस गेली नाही. तेव्हांपासून नाईक व भोसला हे दोघे ही बाळाजीचा द्वेष विशेष करू

लागले.

१७. आईसाहेब = ताराबाई. शाहू वारल्यानंतर हिचा नातू रामराजा सातारच्या गादावर बसला. परंतु बाई मोठी खबरदार बायको असल्यामुळे स्वतां राज्यकारभार पाहवा व पेशव्यांची सत्ता काढून टाकावी झणून तिणें बरीच ढवळाढवळ केली. ह्या गोष्टीस उद्देशून वरील लेख आहे.

१८. गंगा = गोदावरी. ही दादांची सन १७५३/५४ मधील स्वारी असावी.

१९. यावरून हें पत्र कर्नाटकी स्वारीस गेले असता लिहिलें असें होतें.

आशीरवादे करून सर्व शत्रु शमता पावोन जो लाभ होणें तो हेईल. चिंता नाही. स्वामींनी तिकडील वर्तमान निरंतर लिहित जावें. यथार्थ वर्तमान व अति-विशेष अनहितकारी जें असेल तें जरूर ल्याहावें, व चिरं-जीव दादासही ल्याहावें. सर्व स्वामींचे आशीरवादे नीटच हेईल. आपणही तजविजीनें संभाळीत जावें. छ० १९ रविलावल हे विनंती.

पौ माघ वद्य १३ शुक्रवार शके १६७४ अंगिरानामसंवत्सरे.

[१९]

श्री

वा. राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराऊ प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित असावें. विशेष. आझीं करनाटक कचेश्वरींहून ज्येष्ठ शुद्ध १३ पूर्णिमास आली. आपण श्रीहून कधीं आला तें वर्तमान लिहिलें नाही. चिरंजीव राजश्री दादाकडील शहरीं व आपली बातमी काय आली असेल ती व सलावतजंग कोठे आहेत, कोणीकडे जाणार व दिल्ली-कडील वर्तमान, येणेंप्रमाणें सविस्तर लिहून पाठवावीं. रुपा-पत्र ज आलें असें नसाकें हे विनंती.

पौ ज्येष्ठ वद्य ७ बुधवार शके १६७६.

[१६]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरि ये-कुशल लिहित गेलें पाहिजे. विशेष आपल्या भेटीस बहुत दिवस जाले. भेटीची इच्छा आहे. आझी टोंक्याचे रोहोके येतो. आपणही तेथें आलें पाहिजे. येतेसमयीं सैद लष्करखान याचे दिवाण राजश्री मल्हारपंत यासही समागमें घेऊन आलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पौ फाल्गुन वद्य १ गुरुवार शके १६७६ भावनाम.

[१७]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी

येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित गेलें पाहिजे. विशेष जीवनराव केशव या समागमें खानीनीं सांगून पाठविलें आहे मुस्ता बुस्ती आदिकरून सर्वही येथील अमीर आमची आरजो करितात. कारभार करावा ह्मणोन इच्छितात. एक आपली मर्जी असल्या हें कार्य करूं. यांस हैदरजंग व मुस्ता बुस्ती यांस पत्रे पाठवावीं कीं, खानास वकील किंवा कारभार सांगवा. ऐशास जीवनराव परशराम महादेव यांचे निसवतीचे शहाजवानखानाशीं केवळ ममतेत. यांशीं खान या गोष्टी कशा बोलतील हा संदेह प्राप्त नाहाला. यास्तव आपणास लिहिलें असे. तरि खानाशीं हा मजकूर तजविजीनें करून या गोष्टीचा शोध बारकाईनें घ्यावा. व लेखने पाठवावे. तेणेंप्रमाणें येथें करणें तें केली जाईल. त ह कीं मसल [?] अर्थ जरूर लिहून पाठवावे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती—

पौ ज्येष्ठ शुद्ध १५ सोमवार शके १६७७.

[१८]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री तामुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेन नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित गेलें पाहिजे. विशेष सैद लष्कर खान याचे मजकुराचीं पत्रे नवाब सलावंतजंग मुस्ता बुस्ती व शहाजवानखान यांस पाठविली होतीं यांचीं उत्तरे आलीं. त्यांच्या नकला पाठविल्या आहेत. त्या पहाव्या व खानास ही दाखवाव्या. उत्तर कोणें प्रकारें पाठवावे हें पुसून लिहून पाठवावे. व खानास पत्र लिहिलें आहे, तें प्रविष्ट करावे. खानाचे साहियाविशीं मुस्ता बुस्तीस पत्रे पाठवावीं, तेथें सर्व यास अनकुल आहेत ह्मणोन लिहिलें; ऐशियास खानाविशीं मनापासून अंतस्थ सर्व प्रकारें साहिय पत्रे व बोलणें होत आहे. परंतु सांप्रत पत्रे आलीं तीं पाठविलीं पुढें ज्याप्रकारें तुम्हीं तजविज योजून ल्याहाल त्या प्रकारें लिहून पाठऊं. चित्त शुद्ध सत्य भाषण तेथें याविशीं नाहीचसें दिसतें. परशरामपंतही नोट नाहीत ह्मणोन लिहिलें तेंही यथार्थच आहे. परंतु सांप्रत परशराम महादेव ही हुजूर येत आहेत. सांप्रतचा फिरंगी याचा भाव स्वराष्ट्रा कसा खानाविशी आहे ?

पौ. श्रावण पक्ष १० शके १६७७ युवनाम संवत्सरे

[१९]

श्री

वेदमूर्ती वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी-बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती. येथील वर्तमान नारयणभट सांगतील. राजाजी स्वभाने कुटील बोलतात. तो भरंवसा घेत नाही. भेट इमान सर्व विधे जाले. परंतु परिणाम कठीण दिसतो. पांचा लक्षांची जागीर द्यावयाचा करार जाला. देतील तेव्हां खरे. त्यांनी जागीर दिली. द्वाभाडियांचा आभिमान सोडिला, तर आत्मी द्वित्रक देऊ. सारांश देवी मानवी रीतीने पाहतां काल कठीण आहे. सर्व स्वामीचे आशीर्वाद उत्तम होईल. पत्र पाठवीत जावे. जर जाले [?] सल्लख शेवटास गेला तर येथून कूच होईल. आपण भेटिस यावे. कृपा केली पाहिजे. हे विनंती.

फेरिस्त नंबर २४८.

[२०]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव नमस्कार विनंती उपरि येथील वर्तमान ता-गाईत आश्वीन वद्य प्रतिपदा पावेतो स्वामीचे रूपे करून सुखरूप.

सविस्तर अर्थ ही सेवेशीं विदित केला होता. राजश्री स्वामींचीही मर्जीच राखून आली. जशी आज्ञा केली त्याप्रमाणे मान्य करून पुढे स्वामीचेच आशीर्वाद परंपार पाऊं. विस्तर व्याहावा ऐसा काय आहे? सारांश स्वामींचीं लेंकरे आहेत. आपलेच आशीर्वाद सर्वही उत्तम होईल. वरकड लिहितां विस्तारच आहे. यास्तव उभयतां वेदमूर्ती निवेदन करितां विदित होईल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[२१]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार. विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावे. विशेष तुल्लापासून सरकारांत कर्ज घेतले मुदल रुपये ५०००० पन्नास हजार यांचे व्याज दरमहा दरसदे रुपया १ एकोवा विनसूट प्रमाणे करार केले असे. जाले मुदतीचे व्याज व मुदल हिशेब करून देऊं. मिति माघ वद्य १ प्रतिपदा शके १६८२

विक्रम नामसंवत्सरे सा छद्म २६ जमादिलाखर सुा इहिदे सीतैन मया व अलफ.
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[२२]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित असले पाहिजे. विशेष तुझांपासून कर्ज घेतले मुद्दल रुपये २५००० पंचवीस हजार. यांस व्याज दरमहा दरसदे रुपया १ विनसूट प्रमाणे करार केला असे. जाहाले मुदतीचे व्याज व मुद्दल हिशेब करून एका महिन्याने ऐवज पावता करूं. जाणिजे. छ. ६ सवाल वैशाख शुद्ध ८ अष्टमी शके १६८३ वृषानाम संवत्सरे सुा इहिदे सीतैन मया व अलफ हे विनंती.

[२३]

॥ श्री ॥

वेदमूर्ती राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे शेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. विनंती. आपलें पत्र बहुत दिवस येत नाहीं. मागे सरदारांस पत्रें गेलीं त्याचा जात्र आला असला तर पाठवा. व तिकडील भाव कर्तव्य जरूर व्याहावे. मागे आपण लिहिलें तें आहीं संदिग्ध मानिलें. अखेर आपण लिहिलें तें जाहालें. या उपरही वर्तमान असलेलें तें लिहित आसावे. मंगळवार तिसरा प्रहर हें विनंती.

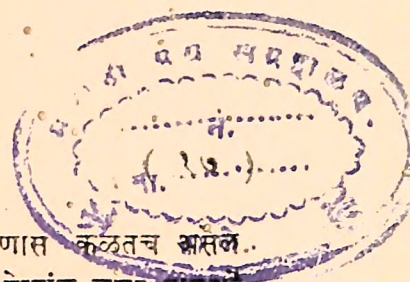
फेरिस्त नंबर ५५६.

[२४]

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित असले पाहिजे. विशेष, आलीकडे आपणांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं तरी ऐसें नसावे. सदैव आपणांकडील वर्तमान लिहित जावे. आपला व खानचा स्नेह व रावता बराच आहे. व जे हो[?] मुत्सदी यांचा स्नेह व रावता असेलच. नवाब बाहेर निघाले. पुढें म-

पत्रे, यादी वगैरे.

नसुवा काय करणार, तें अंतर्वाद्य वर्तमान सर्वही आपणास कळतच असले. तर सर्वदा लिहित जावे. कळावे. आमचें पत्र येईल तेव्हांच उत्तर पाठवावे, असा अर्थ चिंत्तांत आणितो, नंतर वर्तमान लिहितां. [तर] आळस न करावा. बहुत दिवस पत्र येत नाहीं असें नसावें. हे विनंती.

[२५]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री नारायण दीक्षित पाठणकर स्वामींच सेवेशीं—
विद्यार्थी बाळाजी बळाळ प्रधान नमस्कार विनंती येथील कुशल तां छ
१४ रघिलावल जाणोन स्वकीय लेखन करावयास आज्ञा केली पाहिजे.
विशेष स्वामीनें मथुरे सन्निध धर्मकृत्यास दहा गांव मागितले. त्यास तेंच आ-
पला अंमल बैसल्या ह्मणजे दहा गांव तुहीं मागाल ते इनाम करून देऊं. सुरु-
सितसल्लासेन मया व अल्लफ्. बहुत काय लिहिणें रुपां केली पाहिजे
हे विनंती.

[२६]

श्री

सहस्रायु चिरंजीव विजयीभव राजमान्य राजश्री बाळाजी बाजीराव
प्रधान यांप्रति श्री वाराणशीहून नारायण दीक्षित अनेक आशीर्वाद उपरी
येथील क्षेम मार्गशीर्ष वद्य १३ जाणोन समस्त सुखरूप असो विशेष. तुमचें
पत्र आलें. पावोन बहुत समाधान जालें. विशेष. तुमची व चिरंजीव वासुदेव
दीक्षितांचीं भेट जाली. हें वर्तमान दीक्षितांहीं लिहिलें जे, “ बहुत सन्मान
केला. धाटावरून पुढें मनुष्य पाठवून बलावून सर्व सविस्तर वर्तमान सां-
गितलें. बहुत सत्कार केला.” तरि [यांत] अपूर्व काय आहे ! हें तुलांस
येण्यच आहे. न कशाल तर अपूर्व !

यानंतर ऐकितो कीं जे सर्वास क्रोधें आहांत. तर ते सर्व तुमच्या वडि-
लांपासून सोभतीस आहेत. त्यांचा अन्याय जाला [तर] तुहीं क्षमा करावी
हें तुलां याग्यच आहे. बहुतसा अतिशय न करावा.

यानंतर तुमच्याविषयीं आपण जे ईश्वराची प्रार्थना करायाची ते करीतच
आहो. तुहीं ह्मणाल जे लोभमुळें करिते तर ईश्वर जाणे. कैलासवासी
बाळांजीपंतांपासून आमचें त्यांचें चालत आलें. आणखी आमच्या वचनाचा
अभिश्वास असे. सापेक्षां तुमचे तीर्थरूपांची निष्ठा उभयतांच्या आमच्या स्थळीं

असे, जे तीर्थरूपासारखे मानीत असत. आह्मीं क्रोधें करून नाना प्रकारें रागीजोन् पत्रें लिहीत असों. परंतु त्यांस क्रोध तिलमात्र येत नसे. आणखी आपणही त्याजकारितां श्रम केले ते ईश्वर जाणे. त्यापेक्षां तुमचें उत्कृष्ट नांव व्हावें ऐसा ईश्वरें आह्मांस दृष्टांत जाला आहे. परंतु तुह्मीं कारभाराविषयां अत्यंत सावध रहाणें. कोणें गोष्टीची चिंता न करणें. तुमच्या पित्याच्या स्थळीं ममता होती त्यापेक्षां तुह्मांवर अधिक आहे. वरें. हेच ईश्वराजवळ प्रार्थना करितां जे यांचें उत्कृष्ट चालो. आणखी काय लिहावें ?

यानंतर आमच्यां सोबतीस दहा वर्षे रामाजी केशव आहे. आमचा म्हण-
वितों. त्यास खानदेशचे महाल पहिले कोणी न करी तेव्हां आजी या
ब्राह्मणास देवविले. त्यास पांच साहा वर्षे चालत होते. त्यांस एका
महापुरुषानें आपले पुण्य खर्चून मामला काढिला. त्यास दोन तीन वर्षे तो
ब्राह्मण आमच्याच आशेने राहिला आहे. यंदा तुह्मीं देणारच होतां हें
दीक्षितांहीं आह्मांस लिहिलें होतें. त्यास आतां गतवर्षी ज्यास महाल होते
त्याणें चढविला, परंतु तोटा आला. त्याजवर आपांहीं त्यांस वीस सहस्र
सुट दिव्ही असतां यंदा सोळा सहस्र चढकरून मामला त्याणें केला.
वरें तुमचें कार्य जाहालें. तें हे आह्मांस समाधानच आहे. परंतु तेच
महाल एक वेळ त्या ब्राह्मणास करून द्यावे, हा हेत आमचा आहे याकरितां
लिहिलें असें. सुज्ञाप्रति बहुत काय लिहिणें ? येथे वैशाखमासी पंचपका-
न्नाचें लक्ष भोजन करावयाचा प्रारंभ करून मग कार्तिकमासापर्यंत वाचलों
तर एकवेळ त्या प्रांतास सिंहस्थास गोदा स्नानकरून, उत्तम लक्ष भोजन
गोदातिरीं करून, सर्वांच्या भेटी घेऊन यावें. दर्शनानंतर सर्व विदित होईल.
हे आशीर्वाद.

[२७]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं:—

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. विनंती उपरी येथील कुशल जाणून
स्वकीय लिहित गेलें पाहिजे. विशेष. कळम येणें प्रो—

कैलासवासी राव यांनीं कैलासवासी तीर्थरूप नाना दीक्षित यांस प्रांत
मथुरा सुटल्यावर दाहा गांव देऊं केले. आहेत ते हल्लीं देवावे लणोन तुह्मीं विदित

२१. हे शिफारस केलेंले रामजी के-
अव कोण ?

२२. वर पत्र [२५] पहा.

केलें. ऐशास तीर्थरूपांनीं थोरले दक्षितांस लेहून दिल्लें आहे त्याप्रो प्रां मथुरा हस्तगत जाल्यावर दाहा गांव नेमून देऊं. १

प्रां गुजराथ आपणाकडे जाली आहे थोरले दक्षितांचे दैवत श्रीकृष्ण द्वारका क्षेत्र आपणाकडे जालें आहे. तेथें शंभर ब्राह्मण भोजन नित्य घालावें ऐसें चित्तांत आहे. त्याचे खर्चास त्या प्रांतीं गांव नेमून दावे ल्हणोन तुम्हीं विदित केलें. ऐशास आत्मी पुणेघास आल्यावर त्यांच हाजाराचे गांव वसुली सरकारांतून नेमून देऊं. १

येणेंप्रमाणें दोन कलमे करार केलीं असत. सदरहू प्रो होतील. राा छ० २५ जमादिलावल सुमा अर्वा खमसेन मया व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें. हे विनंती.

[२८]

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष स्वामींनीं आशीर्वाद पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जाहलें. लिहिला अर्थ सर्व कळला. तीर्थस्वरूप राजश्री नानासाहेबीं पत्रे आपणाकडे रवाना केलीं तें पण अजुरदार कौंसिदा हरी आम्हांकडे पाठविलीं तें पावोन लेखन अर्थ कळला. त्याचीं प्रत्योतर लेहून पाठविलीं आहेत. तीर्थरूपांकडे रवाना करावी. आपल्याकडील वर्तमान वरचे वरि लिहित जावें. छ २१ जमादिलावल. बाबुजी नाइकांकडील वर्तमान लिहिलें तें कळलें. सर्वदा वर्तमान लिहित जावें. येथील वर्तमान तर अहमदाबाद झुजत आहे. आपल्या आशीर्वादे लौकरच येईल. हे विनंती. काशिदास कांहीं दिलें नाहीं हे विनंती.

पो. छ १३ जमादिलाखर सन ११६२ चैत्र शु॥ १५ मंगळवार.

[२९]

श्री

श्रीमंत वेदशास्त्र राजश्री बाबा दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

आज्ञा धारिक खंडोजी अरगडे दंडवत विनंती विज्ञापना ऐशीजे येथील कुशल तागाईत छ. ५ माहे शाबान मुक्काम बुंदी कोट जाणोन

२१. अजुरदार = मजूर भाडेकरा.

२४ काशिदा, काशिद = जासूद, हरकारा.

२५. सन इ० १७५३ सालीं वेदा घालून अहमदाबाद शहर रघुनाथरावांनीं सर केलें.

लेखनाज्ञा केली पाहिजे. याजवर इकडील वर्तमान तर खिचीचे^{२६} निम्मे मुल्लुव घेऊन व बुंदी कोटियाचे अद्याप चुकले नाही. एका दोन राजांत चुकणार. दहा चारा लक्ष पर्यंत चुकणार आहे. बुंदीवर मुक्काम आहे. पुढे जाटाचे मुलखांत जाणे आहे. जाट हि सल्ल पुरावर. याजवर गोपाळराव बर्वे आहेत पुढे विनीस यांचीच फौज आहे. पुढे जयनगराचे सुमारे आमची फौज जाणार आहे. जयनगर [व] हे एकत्र होऊन जाणार आहे. जाटाने पारपत्य करून ऐसे लणतात. राा तुकोजी होळकर हे समागमेच आहेत. यांची त्यांची भेटी कु र ई वर झाली. शिंदे, तो उदेपरास होते. इकडे येणार आहेत. आठा पंधरा दिवसां एक होतील. प्रांगेर अल्ली गोवर पथाव्याची [?] पत्रे आली आहेत. ते व उनगावगीर गोसावी यांची पत्रे आली आहेत की, "तुझी आली मिळून जाटाचे पारपत्य करून घेऊं." त्यास माधोसिंगची पुत्र लणतो की, "तुझी जाटाचे पारपत्य करावे. तुझांस पन्नास लक्ष रूपय देऊं. तुझी व शिंदे होळकर मिळोन वाटून घेणे." उदेपुराची मामलत चुकली आहे. पुढे जाटाचे तोंडावर राजश्री शिवाजी विठ्ठल व मंगार गोंविंद आहेत. बाळाजी गोंविंद यांची मामलत चुकली. राजश्री विशासराव झांशीकर पुण्यास आले आहेत त्यांची मात्र क[?] फसली आहे. रा० गोंविंद श्यामराव गौर किल्ला आहेत. कळले पाहिजे. या प्रांतीचे वर्तमान तर स्वामींस, शिंदेतच असेल. चत्रेल उतरून पार झाले आहेत. आठा पंधरा राजांत जाटाची गांठ पडेल. जयनगरास जात आहेत. इकडे मागाहून शिंदे येणार आहेत. एकत्र होऊन जाटावर जाणार. स्वामींस कळले पाहिजे. आमचीं मुले माणसे स्वामीच्या आज्ञेत केली आहेत. बहुत काय लिहिणे हे विज्ञापना.

[३०]

॥ श्री ॥

पै० पौष व० ८ गुरुवार.

श्रीमंत वेदशास्त्र संपन्न दादा दक्षित यौजे कायगांव प्रांत गांडापूर
स्वामीचे सेवेशीं—

अपया समान चरणरज आज्ञाधारक खंडोजी अरगडे मुक्काम झमिली प्रांत बुंदीकोट जाणोन स्वामीचे आशीर्वाद कडून छ० ७ माहे शाबान उर्फ माहे मार्गेश्वर पर्यंत शरीरकडून सुखरूप असो विशेष. येथील वर्तमान तर हिंदु-

२६. खेचिवाडा.

२७. चुकले नाहीं = निकाल झाला नाही.

२८. प्रयागकर. शहाअब दुसरा प्रया.

गास स० इ० १७७० पर्यंत होता.

२९. माधवसिंग, जयनगरचा राजा.

३०. 'शिदाजा' असेही होइल.

३१. बाळाजी विठ्ठल [१]

स्थानची फौज येथे स्थित आहे. खेचिवाडा यांत छावणी करून दोन महिने राघोडा वगैरे किल्ले खेचीचे अर्थ घेऊन राजा आपले दस्तांत आणिला. त्याजपासून कांहीं खंडणी गुदस्तांपैकी घ्यावी. त्यास राजा [कडून] राना तुकोजी होळकर यांचे विद्यमाने कांहीं थोडी खंडणी चुकली. त्यांत हळीं घाडे व हत्ती दोन असे भरणा करून दिला. बाकी नक्त द्यावे. त्यास समागमेच तुकोजी बरोबरच आहेत पुढे झाडून खंडणी आल्यासि तो आपले मुलखास जाईल. बाकी अरूप किल्ला मोतीवार दिला. त्याजखाले दो लक्षांची जमावंदी आहे. आणि कांहीं तुकोजीकडे किल्ले ठाणे दोन तीन वसले आहेत. वर्षासण खंडणीपैकी मुखुल दिला आहे कळवे. दुसरें, भुपाळची खंडणी घेतली. पुढे तुदीकोट येथीलही मामलियत राना तुकोजी होळकर यांचे विद्यमाने चुकली आहे. शिंदाही आठ पंधरा दिवसांत येऊन पोचतो. उदेंपूरची त्याणे खंडणी साठ लक्ष रूपये घेऊन छावणी केली होती. त्यास श्रीमंतांस दहा वीस लक्ष रूपये हुंडी करून परभारें पाठविली. आपणही लोकांस नालबंदी देऊन आह्लांकडेस येणार आहे. पुढे जाटाचे मुलखांत तीन फौजा शिंदे व होळकर व पेशव्यांची फौज पाऊण लाख स्वार मिळोन जाटावर मोहीम करून, त्याजला जेर करून पैसा मिळवावा ऐसे आहे. आणिक अल्ली गोंवर दिल्लीकडील यांचे पत्र आले की, “ जाटाचे पारिपत्य करून रूपये पन्नास लक्षपर्यंत मिळवून देईन ” असे आहे. पुढे पहावे. जाट हातीं आल्यासि फार उत्तम आहे. राना गोपाळराव बरे यांजकडे सवनीशी आहे. त्याजला दो चौ लक्षांची जाहागीर देऊन फौजा नेमल्या आहेत. दहा वीस हजार फौज व पायदळ दहा वीस हजार ऐसे आमचे तोंडावर जाटानें पाठविले आहे. सुरजमल्ल जाट तो मेल. परंतु त्याचे कारभारी व मूल आहे. दोघे भाऊ एकत्र होऊन जवर लढाईस उभे राहिले आहेत. कांहीं वकील देखील येत नाही. मोहे शिमग्यांत फार लढाईचा प्रसंग पडणार आहे. पहावे. ईश्वर कोणांस यश अपेश देणार हें न कळे. जयनगरवाला आह्लांस मदत दहा हजार फौजेनिशी येणार आहे. विठ्ठलशिवदेव त्याचा लेंक बापु पहा पांच हजारानिशी आहे. तिकडे भागीरथीकडून सखि जाटास मदत येणार म्हणोन ऐकण्यांत आले आहे. पुढे पहावे. इतक्यावर जालियासि अधिक उत्तर वर्तमान लिहून पाठऊं. परंतु तुह्मी तिकडील वरचेवर आल्या मनुष्याबरोबर पत्रद्वारें तोषवीत गेले पाहिजे. आमचे संसार सर्व प्रकारें चालविणे तुमचे स्वाधीनच आहे फार काय लिहावे. तो तुह्मांस

भामचेविषयीं सूचना मात्र लिहिली आहे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती^{३२}.

[३१]

श्री

पौ मार्गशिर्ष शुद्ध १० रविवार शके १६७५

तीर्थस्वरूप राजश्री दादा स्वामी वडिलांचे सेवेशीं

अपत्य बाळकृष्ण दीक्षित साष्टांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम ता का-
र्तिक वद्य २ गुरुवार जाणून स्वकीय कुशल लेखन करावयासि आज्ञा केली
पाहिजे. विशेष. काशीतून स्वार होऊन श्रीमंत राजश्री रघुनाथपंत दादांचे
भेटोस गेलों. वडिलांचे आशीर्वादे सर्वांशीं ओळखी भेटो जाहाल्या. चाळीस
दिवस दिल्लींत होतों. श्रीमंतांनीं बहुत स्नेह रूपा केली. कांहीं मेळवावें
हणून गेलों नाहीं. उगेंच जावेंसे चित्तांत आलें. दिल्ली शहर पहवें नि-
मित्य गेलों. आपले आशीरवादे सुखरूप घरास आश्विन शुद्ध १४ सोम-
वारीं आनंदरूप काशींत पावलों. कळलें पाहिजे. विशेष. वडिलांनीं त्रिवक
नाईक वगैरे यास कसवें सातारियाच्या पादशाही फर्मानाविशीं लिहिलें होत.
त्यास वजिराचे अर्जावरी दस्तक करून घेतले. त्यास वडिलांनीं जमीन
जुमला क्तिती, तनखा काय, परगणा कोण, तें पत्र लिहून दिल्लीस रवाना
करावें. व आम्हांस पालखी रो रघुनाथपंत दादांनीं व मोत्याचा चौकडा एक
दिल्हा व तीन हजार रूपयाचा गांव एक दिल्हा व पादशाहाकडून पंधरा
हजार रूपयांचे गांव काशीशिव भु दा न वली [?] चंद्रोतीचे आलीकडे नेणून
घेतले. वडिलांचे अर्जावरी दस्तक जाहाले. परवाने तयार एका मासा
आलीकडे करून देतों म्हणून निश्चय रो रघुनाथपंत दादांनीं व होळकर
यांणीं व वकिलांनीं सर्वांनीं मान्य केलें आहे. या कामासाठीं शिद्वेश्वर
महाशद्वे येथें ठेविला आहे. कळलें पाहिजे. विशेष. हरिदास रूपाराम
यांचे दुकान गडबडलें परंतु वडिलांचे आशीर्वादे ठरलें आहे. लोकांचे
रुपये देतों. दोन दिवस गडबड आह्मी आलों नवतों तों जाहाली. आतां
आनंदरूप आहे. वडिलांच्या जागेची हुंड्या हजारिया बद्दल रूपये साहा
हाजार व हरिदास रूपाराम याजबद्दल रूपये चवतीस हजार लादण्या [?] पा-
ठविल्या आहेत. रूपये घेऊन पावल्याचा जाब पाठविला पाहिजे. व

३२. हीं अरगडे यांचां दोन्ही पत्रें इ०
सन १७६१—७० सालीं—म्हणजे ज्यावे-
ळीं महादजी शिंदे, विसाजी कृष्ण विनीवाले
व तुकोजी होळकर हिंदुस्थान पुनः काबीज

करूं लागले त्यावेळीं लिहिलें असें दिसतें.
३३. हें पत्र रघुनाथरावदादा यांना दि-
की सर केली त्यावेळीं लिहिलें असें दिसतें.

मनसारामानें हुंडी अठरा हजारांची वडिलांकडे पाठविली आहे. ते रूपये घेऊन अमानत ठेविले पाहिजेत. आणि त्यास पावल्याचा जाव पाठविला पाहिजे. वरकड जे वर्तमान होईल ते मागाहून लेहून पाठवूं. परवाना अलत म गा करून घेतले आहेत. त्यास तयार व्हावयासि एक वर्ष पाहिजे बहुत खरेने जाहाला तरी या प्रोच सातारियाचा ही लाविला आहे. वडील लणतील की काशीजवळ घेतले गांव हे हस्तगत कसे होतील. तरी राजानें आर्धी मान्य केलें तेव्हां हे कार्य केलें. हरिदास रुपारामास बीस हजार रूपयेपर्यंत लागले तरी देतो. चिंता नाही. तो सांभाळून घेईल. तो इतकियांत याचा ही ऐवज चहूंकडून येईल. कळलें पाहिजे. बहुत काय लिहिण हे नमस्कार.

चिरंजीव गोविंद दीक्षित व रामचंद्र दीक्षितां प्रति बाळकृष्ण दीक्षित [यांचे] अनेक आशीर्वाद. लोभ असो दीजे हे. आशीर्वाद. चरण बापुजी महादेव सां नमस्कार.

राजश्री भिकाजीपंत स्वामीस सां नमस्कर विनंती ज्यांची पत्रे त्यांस पावती करावी.

[३२]

श्री

पै० भाद्रपद शु० १३ शुक्रवार शके १६७६.

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री दीक्षित बाबा स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी गणेश कृष्ण सां नमस्कार. विनंती येथील कुशल तां श्रावण शु० त्रयोदशी मुक्काम दिल्ली. स्वामीच्या आशीर्वादे सुखरूप असो विशेष स्वामीनी पत्र पाठविलें तें पावून बहुत संतोष जाहाला. लिहिला मजकूर सविस्तर कळला. याच प्रकारे सदैव पत्र [पाठवून] सांभाळ केला पाहिजे. आपण श्रीमंतास पत्रे पाठविलीं तीं प्रविष्ट करून जावं घेऊन पाा आहेत. दिल्लीचा पैका वसुल होत आहे. आठ दिवस तेथे रहाणे होईल. तदनंतर जिकडे जाणे ते जातील. सार्वभौम नवे जुने जाहले, हे सर्व वर्तमान आपणांस कळलेंच असेल. कसत्रे सातारियाचे ताकीद पत्रांविशीं लिहिलें तें कळलें. वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बाळकृष्ण दीक्षित येथे आले आहेत. श्रीमंतांची भेट जाहाली. वरकड मंडळीची भेट जाहाली. सांणीं आणखीं कितीएक मजकुराच्या यादी लिहिल्या आहेत, त्यांस हे कळम लािा आहे. आपले आत्रे

प्रमाणे श्रीमंतांस विनंती व राजश्री मल्हारबाबा, राजश्री गंगोबा तात्या यांस सांगोन जें होईल तें करून घेऊन सेवेशीं लिहून पाठऊं छ० १० रमजानीं जयाजी शिंदे मारवाडांत गेले. सरकारची फौज चार हजार बराबर दिली. तेही मारवाडाचीं कार्यसिद्धी करतील. बहुत काय लिहिणें ? कृपा केली पाहिजे हे विनंती.

[३३]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बाळकृष्ण दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं.

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत जावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पाहून बहुत संतोष झाला. याचप्रकारे निरंतरी पत्रां सविस्तर लिहित जावें. यवनाची फौज बुडवितो. आपणांस कळेलच. हल्लीं शहरास जातो. असो. निजामअल्ली खान बाकी राहिले त्याचे पारपय श्रीकृपे कडून होईल. राा छ २४ सफर. आली दया पूर्ण असावी. सर्व देव ब्राह्मणांचे आशीर्वादे करूनच उत्तम फळ प्राप्त जाहलें. बाकी राहिलें तें होईल. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पो श्रावण वद्य १४ मंगळवार सवा प्रहर दिवसास.

[३४]

॥ श्री ॥

पो आश्वीन शुभा ४

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणून स्वकीय लिहित असलें पाहिजे. विशेष. राजेश्री काशी बळाळ व अरवे रमण [?] याज बरोबर विजमतगार वगैरे माणसें देऊन हिंदुस्थान प्रांते कामगारिस रवाना केले आहेत. मागाहून याजबरोबर आणिक सरंजाम पाठवावा लागतो. त्यास आठ दहा दिवस सातारियांस राहतील. त्यास यांचा समाचार पेत जावा. जागा राहण्यास द्यावी. राा छ ४ मोहोरम. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[३५]

श्री

पै० चैत्र शुद्ध १ शके १६७९

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेवबाबा दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं

सेवक जानोजी भोंसले सेनासहिबसुभा दंडवत विज्ञापना येथील कुशळ

३६. भाऊसाहेबांनी बरबर, मारवाडावरील स्वारी पहा. (१७५४ स० ३०)

३७. सातारे हे औरंगाबादपार्शी आहे. हे दीक्षितांचे जाहगिरातील एक गांव होय.

ता। छ ९ माहे रज्जव मु॥ नजीक जाफाराबाद येथें सेवकाचें वर्तमान यथा-स्थित असे विशेष-स्वामींनीं पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ अवगत जाला. भेटीचा मार लिहिला कीं पैठणावरि मुक्काम होत तरि येणें होतें लांब यावयासि योग्य झडत नाहीं ह्मणोन लिहिलें. त्यास पैठणावरि मुक्काम करावे तरि तो विचार कांहीं विस्तारयुक्त ब्याहावा असें नाहीं. संकलित मजकूर पाहिले पतीं आपणास लिहिलेलाच आहे. यास्तव उपरीवारि त्वरेनें नात्रें लागेल ह्मणोन गंगातीरीं मुक्काम नेमले. उपरीवारि मुक्काम नेमले आहेत. तेथेच मागाहून म ह त ह स पंडरी बाबा व बानुराव कोनेर येतील त्यांस स्वामींच्या भेटीची अपेक्षा फार आह्मांस आहे. कैलासवासी तीर्थरूपांमार्गे स्वामी वडाल आहेत. तीर्थरूपांपेक्षां आमचे ठायीं ममता विशेषात्कारें धारिली पाहिजे. वर्षासत्राचा मार लिहिला तरि कैलासवासी यांणीं वर्षासन चालविलें आहेत. यांत तिल तुन्य अंतराई होणार नाहीं. तरि स्वामींनीं कृपाकरून उपरींच्या मुक्कामीं येऊन भेटीचा लाभ दिला पाहिजे. येतेसमयीं राजश्री शामराव विश्वनाथ यांसही घेऊन यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[३६] पौ चैत्र शु॥ १० ॥ श्री ॥

मंगळवार शके १६७९.

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव बाबा दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं. सेवक जानोजी भोंसले सेनासाहेब सुभा, दंडवत. विज्ञापना येथील कुशल ता छ ७ माहे रज्जव मुक्काम सालडगांव पर्यंत सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. यानंतर स्वामींचे भेटीची बहुत अपेक्षा आहे. यास्तव आपणाकडे पत्र लेहून जासुद जोडी पाठविली आहे. ऐतियास उदईक मंगळवारीं आमचा मुक्काम दुधनातीरीं करंडावर आहे. तेथून दर मजल स तक च वराडपातीं जाणें आहे. येवेशींचा अर्थ सेवेशीं लिहिला आहे. तरि स्वामींहीं कृपा करून सात्वर भेटीस आलें पाहिजे. येते समयीं राजश्री शामराव विश्वनाथ यांस समागमें घेऊन यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[३७]

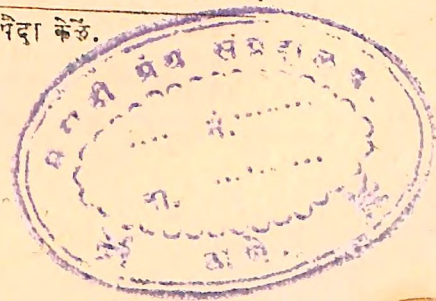
॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेवबाबा दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं सेवक रघोजी भोंसले सेनासाहेबसुभा दंडवत त्रिंती उपरी येथील कुशल तागाईत श्रावण शुद्ध ११ पर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे करून यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं राजश्री रामचंद्र बडाल यांजवरावरि

३८. संकलित = थोडक्यांत.

३९. म्हणजे रज्जुची भोंसले ज्याणीं

नागपूरचे राज्य पैदा केले.

आशीर्वाक्षपत्र व प्रसादवस्त्र पाठविलें तें मस्तकीं वंदून सनाथ जालें. या-
चप्रकारे निरंतर आशीर्वादपत्रीं संतोषवित जावें. यानंतर स्वामीचे सेवेशीं
वस्त्रे पाठविलीं आहेत. वि॥

चादणी तिवट पैठणी.

चादणी पैठणी सक [ला ?]

येकूण सनगें दोन व ब्राह्मण संतर्पणाकरितां दुवया म्हशी उत्तम ४ चार
पाठविल्या आहेत. प्रविष्ट होतांल. विदित व्हांवें याजकरितां विनंती लिहिली
असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[३८]

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित पाटणकर स्वामीचे सेवेशीं—
विद्यार्थी माधवराव बळाळ प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जा-
णून स्वकीय कुशल लिहित जावें. विशेष, तुझांपासून कर्ज घेतले मुद्दल
रुपये ४०००० दिमत बाबुराव सदाशिव यांस राजमरे [!] यास ९०००
हुंडी पुण्याची बाबुराव दीक्षित पटवर्धन यांजवर एकूण पंचचाळीस हजार
रुपये घेतले. यांस व्याज दरमहा दर सदे रुपये १। सवोत्रा विनसूट-
प्रो करार केले असे. जाले मुदतीचे व्याज मुद्दल हिशेब करून देऊं. मिती
नार्गशीर्ष शुद्ध प्रतिपदा शके १६८३ वृषनाम संवत्सरे जाणजे. छ ९, जमा-
दिलावल, सु॥ इसजेसितेन मया व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[३९]

॥ श्री ॥

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री रामचंद्र दीक्षित व लक्ष्मीनारायण दीक्षित गोसावी
यांसि—

सकल—गुणालंकरण अलंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ येशवंत राव
बोळकर दंडवत विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित
असावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. खानदेश प्रांती खासा
स्वारी आल्यावर पुढें राजश्री फत्तेसिंगराव भौने वगैरे फौजा या प्रांती
रवाना जाल्या. जनवार्ता सैन्याचा उपद्रव यामुळे कायगांव टोकें प्रवरासंगम
तीर स्थळीं क्षेत्राची जागा, ब्राह्मणांस भय उत्पन्न जालें. साल गु॥ क्षेत्र
कायगांव पैठारी यांणी लुटलें. त्यामुळें भय अधिक प्राप्त जालें. त्यावरून

४०. तिवट = पागोटें.

४१. पहिल्या ४ पेशव्यांस नेहमीं कर्ज
असे. सवाई माधवरावांच्या कारकादींत
तें सर्व खलास झालें.

४२. स० इ० १८०२ मध्ये येशवंतराव
पुण्यावर चालून येत असता त्यांन फत्तेसिंग

माने यास पुढें पाठविलें होतें. फत्तेसिंग
हा येशवंतरावांच्या कुंपतला मोठा शूर
सरदार होता. त्यांन पेशव्यांचे प्रांत लुटून
जालून उद्दस्त केले व विंचूरकर, गोडबोळी
वगैरे पेशव्यांचे सरदारांस पराभवून मागे
थाविलें.

क्षेत्रस्थ ब्राह्मण श्रीफल घेऊन मान्यांच्या भेटीस पुण्यस्थंभीं गेले. यांनींही अभय दिले. जे आह्मांस येविशीं सुभेदार* साहेबांची आज्ञा आहे जे, क्षेत्रास उपसर्ग होऊ नये. त्यावरून सर्वांस संतोष जाला. हल्लीं राजश्री नवान अमीरुदौले फौजेसुद्धां कसवे गांडापूर येथें आवंडाकडे स्वारी जाणार. आजकडील उपसर्ग क्षेत्रास किमपि लागला नाहीं. माने याणीं खात्री केली आपमाणें अनुभवास सर्वांच्या आह्णें. पूर्वापार कैलासवासी थोरले सुभेदारापासून या स्थलाचा अभिमान आहेच. आपमाणें सांभाळ करूनच आह्मांकडील गांडापूर परगण्यांतोल तीन गांव नेवास परगण्यांतील एक गांव येकूण चार गांव आहेत. आज पांच सहा वर्षे पायमालीनें खराबा जाली. त्यास आचे व तीरस्थळीचे संरक्षण घडावें याकरितां नवावास पत्र दिव्हे पाहिजे. हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. ऐशियास तुझांकडील लक्ष्मण उमाजी याजबराबर राजश्री अमीरुदौले याजला पत्र पाठविलें आहे. हें आजकडेस पावतें करावें. गांवास उपद्रव देणार नाहींत. सर्वदा पत्र पाठऊन तोषवीत नावें राहू ११ रविलाकर. सु॥ सल्लास मैयातैन व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. मोर्तवसुद.

[४०] श्रीसकळ तीर्थरूपराजश्री श्रीमत्परमहंस स्वामींचे सेवेशीं.

अपयसमान शाहूजी राजे कृतानेक दंडवत विज्ञापि येथील कुशल फाल्गुन शुद्ध तृतीया सौम्य वासर स्वामींचे आशीर्वादे यथास्थित असो विशेष. स्वामींनीं आशीर्वादपत्र प्री दिलें [प्रेरिलें?] तेथें आज्ञा जे, श्रीनें जें वदविलें त्यास संदेह आहे असें नाहीं. पत्र पत्रिकार्थ जाणून जतन करून ठेवणें हणून त्यावरून स्वामींनीं आशीर्वादप्रसाद दिला. आस संदेह चित्तांत आणितो असें नाहीं. सूचनार्थ विनंति लिहिली होती. त्यास निर्वाहरूप पत्रिकाच आज्ञा प्रमाण, संग्रहीं ठेविली असे. विदित होय. श्रीपदप्रसाद पाठविला तो पावला. सेवेशीं विनंति.

[४१]

श्री.

श्रीसकळ तीर्थरूप श्रीमत् परमहंस श्री स्वामींचे सेवेशीं.

अपयसमान शाहूजी राजे कृतानेक दंडवत विज्ञापि येथील कुशल भाद्रपद शुद्ध तृतीया, सौम्यवार स्वामींचे आशीर्वादे यथास्थित असो विशेष.

* सुभेदार = यशवंतराव.

४३. यशवंतरावाच्या पदरचा एक पत्र सरदार. अमीरसा ?

४४. थोरले सुभेदार = मल्हारराव हो-

ळकर.

४५. हे धावडशीचे ब्रह्मस्वामी. यांचे चरित्र हल्लीं प्रसिद्ध होत आहे.

सांप्रत स्वामींचें आशीर्वादपत्र येऊन परामृष हात नाहो याकारतां चित्त सापेक्षित असे. तरि सर्वदां आशीर्वादपत्र पाठवून चित्त सानंदित केलें पाहिजे हे विनंति.

[४२]

श्री.

श्रीमत्महाराज परमहंस परशराम बाबा स्वामींचे सेवेशीं.

आज्ञाधारक चरणरज बाजीनें कृतानेक विज्ञापना. स्वामींनीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें पावलें. कीं तें क [?] लिहिला त्यास आमची निष्ठा स्वामींचे पायां शिवाय नाही, हें आलीं काय सांगावें ? जैशी स्वामी बुद्धि चित्तांत धरतील तैशी होईल. असो ते इतका परिहार ब्याहावा असें न्हय. आलीं लेकें खरीं. आज नव दिवस जाहले. राजश्री x x x स्वामी निराम देत नाहीत. आतां दोन प्रहरां राजश्री आवाजीपंतांचे पत्र आलें कीं पुणेस लवकर येईन. असें त्यांचें पत्र आलें आहे. तर ठरवितां येईल. सेवेशीं आवा प ही [?] विज्ञापना.

[४३] श्रीमंत महागज श्रीपरमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं

अपत्य चिमाजीनें कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल नाळ शुद्ध द्वितीया पर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे कळून यथास्थित असो विशेष. तीर्थरूप राजश्री रीथाकडून पत्रें स्वामींस आलीं तींच व जिजस पाठविली आहेत. त्याजवरून विदित होईल. सारांश स्वामींचा आशीर्वाद तीर्थरूपांचे मस्तकी आहे तथभावेकळून म्लेंछ मोठा गर्वकळून आला तो गर्वहत जाहला. समूर्ती अविलंबेच बुडालियाचें वृत्त येईल तें मागाहून सेवेशीं लिहून पाठवितों. अवरंगावादेची फौज त्यांचे कुमकेस जाणार; शहर सोडून फुलदरीस आली आहे. स्वामींच्या आशीर्वादे ये फौजेचा निःपात शकडेच होईल. असो. आशीर्वाद दिला पाहिजे. होतें तें स्वामींच्या आशीर्वादे होतें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[४४] श्रीमंत परमहंस महाराज श्री स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज बाजीराव बळाळ प्रधान कृतानेक विज्ञापना. येथील कुशल महाराजांचें आशीर्वादे पौष वद्य चतुर्दशी पावेतों मुक्काम भूपाळ यथास्थित असो विशेष. या प्रांती फौजेसहित आलीं. नवावाचा व आमचा

४६. 'परशरामबाबा' हें नांव स्वामींच्या पूर्वाश्रमांचे असावें किंवा हे परशुराम येथील भाग्यरामाचे भक्त होते झणून असें नांव त्यांस पडलें असावें. परमहंस दीक्षा ग्रहण केल्यावर ब्रह्मद्रस्वामी असें नांव त्यां-

च्या गुडजीनें त्यांस ठेविलें. ब्रह्मद्रस्वामीचें चरित्र पृ० २ पहा.

४७. राया = राव = बाजीराव.

४८. अविलंबे = लौकर.

मुकाबली व्हावा तों नवाब भूपाल टप्पां अशीरी यास गेले. छ० ३ रमजानी. एक युद्ध जाहलें. दुसरें कालही एक युद्ध नवाबाचें व लोकांचें झालें. वरासा तमाशा नैबावांनीं पाहिला. महाराजांचे प्रतापें मोर्चे नवाबावरील सैलानत बरीशी चढली. नवाब भोपाळचे आश्रयास तीस चाळीस हजार फौजेनिशीं बसले. आमचे मोर्चे बाद घोडी वरि बसले आहेत. कैराळचा मार देत आहेत. मोंगलांचा आरगानरंगा केला आहे. दाणा, गळा, वैरण, काडी कुल बाद जाहली आहे. ना ग स० ची च [?] गत यास झाली आहे. स्वामींच्या आशीर्वादे निजाम बलमुलुख कूठिकाणीं बुडत आहे. अगर सुटका झाली तरि उत्तमच होईल. नवाब किल्लेबंद झाले त्यामुळे त्यांची अब्रू राहिली नाहीं. आपला आशीर्वाद समर्थ आहे. सर्व आशीर्वाद महाराजांचा आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[४५] श्रीमंत महाराज परमहंस स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज बाळाजी बाजीराव कृतानेक विज्ञापना येथील कुशल तागा ईत चैत्र वद्य पंचमी मंगळवार मुकाम ह्यासाळ कृष्णातीर येथें स्वामींचे रुपेंकरून सुखरूप असो विशेष. वसईकडील* वर्तमान तर मोर्चे लागले आहेत. दोन तीन सुरंग जवळही गेले आहेत. व पांच धमधमे तयार झाले आहेत. परंतु सुरंगास पाणी लागल्यावरून मोर्चे चालत नाहींत. लष्कर फार. दोन तीन महिने एक जागां मुकाम झाला. गवत चहूं गांवाहून आणावें लागतें, असें वर्तमान तेथील आहे; तें स्वामींस तीर्थरूप राजश्री आपा सेवेशीं लिहितच असतील. मींही वर्तमान विदित व्हावें म्हणून लिहिलें आहे. ईराणी तो वे या स कुलीखान यानें पादशाह व सर्व लोक कैद केले. आणि आपण दिल्लीस येऊन तक्तावर बसणार. पुढें दक्षेणवर चाल करावी हाच त्याचा पुर्ता आशय आहे. असो. पुढें होईल वर्तमान तें शेवटीं लिहून पाठवूं. तीर्थस्वरूप राजश्री रौंऊ बन्हाणपुराजवळ आहे. येथील वर्तमान तर तूर्त राजश्री छत्रपती

४९. मुकाबला = गाठ, लढाई.

५०. टप्पा = प्रांत, परगणा.

५१. छ० आमच्या फौजेचें.

५२. हे नवाब निजाम उल्मुक होत.

हे पत्र स० इ० १७३८ सालीं निजामास कोंढळें असता लिहिलें हें स्पष्ट आहे.

५३. जय, सिद्धि, चढती.

५४. बंदुकवाले घोडेस्वार.

५५. अरगानरगा (?) दाणा वैरणीची बंदी?

* वसईचा किल्ला घेतल्याची हकीगत साष्टीची बखर पृ० १६-२२ यांत पहावी.

५६. नादरशाहा (१७३८/३९)

५७. राजू = राव = बाजीराव.

स्वामींचा मुक्काम येथेंच आहे. विशेष अर्थ लिहावयास योग्य आहे असें नाही. सर्व आश्रा व आशीर्वाद आमचे मस्तकीं असे. तों बसईही येईल. ता वे या स [!]—कुलीखानासही पोंचेल. स्वामींनींही सदैव लेखकांस आज्ञा करून तीर्थस्वरूप राजश्री आपास लिहिलें पाहिजे. स्वामींची कृपा आहे तों सर्व घडतच आहे. बरकड विशेष अर्थ आहे असें नाही. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[४६] श्री

चरणरज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना ऐशीजे स्वामींनीं चिठ्ठी पाठावेली तेथें कित्येक खेदयुक्त पर्याय लिहिला, तो कळला. ऐशियास आम्ही स्वामींचीं लेकरें. आज्ञांस इतके पर्याय स्वामींनीं लिहावे हे काय आहे? आम्ही स्वामी खेरीज आहों असें नाही. जशी आमची निष्ठा पायाशीं असेल तदनु रूप फल. पत्रीं काय ब्याहावे? हे विज्ञापना.

[४७] श्रीमंत महाराज राजश्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना येथील कुशल स्वामींचे आशीर्वादे यथास्थित असों विशेष. चिरंजीव राजश्री जैर्नादनपंत बाबांचे लग्न वैशाख बहुल पंचमीस योजिलें असे. तर स्वामींनीं कृपा करून कार्य सिद्धीस पावविलें पाहिजे. पहिलें विनंतीपत्र सेवेशीं पाठविलें आहे. परंतु प्रविष्ट झालें असेल नसेल नकळे. यास्तव हल्लीं विज्ञापित लिहिली आहे. आम्ही लेकरें, स्वामींनीं कृपा सर्व प्रकारें करावी हें उचित असे. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विज्ञापना.

[४८] श्री

श्रीमंत महाराज— श्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं.

चरणरज सदाशिव चिमणाजी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल माघ शुद्ध पंचमी पर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे करून यथास्थित असों विशेष. स्वामींनीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें शिरसा वांदिलें. पैकिया-विषयीं स्वामींनीं आज्ञा केली. ऐशियास प्रस्तुत येथें ओढीचा प्रसंग असे तो काय ब्याहावे? स्वामींनीं पैकियाविषयीं चार महिने कृपा करावी. तीर्थरूप राजश्री नाना स्वारी करून आलियावारि स्वामी आज्ञा करतील

५८. हा नाता साहेबाचा कनिष्ठ बंधु. भिडे यांची कन्या सगुणाबाई रिशां जना-
देन बाबांचे लग्न झालें.

५९. मुळशी कारभार सर्व भाऊंकडे

होता. तेव्हा सर्व राज्याचा खर्च व न
शिलक जमा यांजकडे त्यांचे लक्ष असणें
साहजिकच आहे.

आप्रमाणें वर्तणूक करतील. सारांश हा मामलीं स्वामींच्या आशीर्वादाचा आहे. उभयतीं तीर्थरूप असतां यथास्थित चालले, आप्रमाणें किंबहुना आहून विशेष चालवें हें स्वामीस आवश्यक आहेच. स्वामीही कृपा करणें ते करतील व करावी [हें] उचित असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[४९] श्रीमंत परमहंस महाराज श्री स्वामींचे सेवेशीं

चरणराज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागाईत छ ७ जिल्हाद पावेतो स्वामींचे कृपावलोकने करून यथास्थित असे विशेष. बहुत दिवस आशीर्वादपत्र पाठवून परामृष नी केला, असं नसावें. चरणराजाचा परामृष सदैव करावा. तीर्थरूप आपांनीं कैलासवासी केला हें वर्तमान स्वामींनीं ऐकिलेंच असेल. मांठा घातच झाला. तीर्थरूप रोज याणीं कैलासवास केलियास आठ महिने न झाले तो श्रीनें हा प्रसंग घडविला. एका एकीच श्रीनें. दुःखार्णवी पाडले. होणार वळवंत श्रीइच्छेस उपाय काय ? वडोल होते त्यांजवरि स्वामींची कृपा होती. जो जीवित्व तो पर्यंत कीर्तीच जाहली. त्या माघारी चरणराजावरि महाराजांची कृपा आहेच व कृपेमुळें कल्याणच होईल. नवाव निजाम उलमुलुख याचा व नासरजंगाचा कलह निर्माण होता. त्यास आही साहित्य करितां निजामउलमुलुख याचें केले. त्या-बद्दल नासरजंग फकीर जाहले. तदोत्तर असे. राजियाची भेट झाली. त्या-आदर फारच केला. सर्वप्रताप स्वामींचे कृपेचा आहे. नवमान स्वामींचून आह्मांस दैवत नाही. वरकड विस्तार काय लिहिणें ? सेवेशीं श्रुत व्हावें हे विज्ञापना.

[९०]

॥ श्री ॥

पो। छ २३ मोहरम.

राजाश्रियावीराजित राजमान्य राजश्री विश्वास रावजी स्वामींचे सेवेशीं पो। गोपालराव गणेश सां। नमस्कार विनंती. उपरि येथील कुशल ता। छ २० माहे मोहरम मु॥ नजीक बुढा डोंगर जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असले पाहिजे विशेष पूर्वी आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. तेथें लिहिलें कीं, पुढें आपले जाणियाचा विचार कोणीकडे हें लिहावें. ऐशास आम्हास श्रामंत राजश्री दादासाहेब यांनीं आज्ञा देऊन हे प्रातें रवाना

६०. ही पेशवाई.

६१. बाजीराव व आपा.

६२. भाऊंच्या आंगां जी स्वाभाविक

ईर्ष्या तिचें हें वाक्य व्यंजक होय.

६३. बौध्मास शके १६६२

६४. राऊ = राव = बाजीराव.

केले. त्यावरून येथपर्यंत दरमजल येऊन पोहोचलो. तो सांप्रत श्रीमं-
ताची पत्रे पातशाहा व सुजातदोले यांस आली आहेत आणि आह्मांस
लिहिले आहे जे तुम्ही त्यांजकडे व पुढे कित्येक तेथून मनसबे करावयाचे
आहेत याजमुळे दरमजल त्यांजकडे जाणार त्यास आपलेकडील वर्तमान
अलीकडे कांहींच कळत नाही. आपले प्रांताचा बंदोबस्त कोणे प्रकारे
आहे. कोणी लबाडी करित असिल्यास आह्मी तेच मार्ग येत असो
तुम्ही सांगाल त्याचें पारपय करून पुढे जाऊं. प्रस्तुत नवीन वर्तमान ऐकि-
ल्यात आले कीं, जाटांचा फौज भदावर प्रांतांत येऊन अटेर घेतली आणि
भिंडेस लागले आहेत. तेथोन पुढे सरकारच्या प्रांतांत येऊन उपसर्ग
करणार याचा प्रकार काय आहे हे सविस्तर ब्याहावे. श्रीमंत राजश्री
दादासाहेब फौज सुद्धां स्वार होऊन चांदवडास आले तेथोन हे प्रांते
यावयाचा विचार आहे. ह्मणून पत्रेंच आली असत. वरकड सविस्तर
अर्थ भेटी अंतीं परस्परे कळीं येतील. आपलेकडील व जाटाचे फौजेचे
वगैरे ते प्रांतींचे वर्तमान सविस्तर ब्याहावे बहुत काय लिहिणें कृपा कीजे
हे विनंती.

[५१]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांस
पो बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल
जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष राजश्री अर्जुनसिंग राजे यांची
जागा बुंधेलियांनीं जबरदस्तीनें घेतली. हे पदरी पडले, यांची स्थापना
करावयाचें आमचें वचन गुंतलें आहे, तरि तुम्ही यांचा आगस्य वाद धरून
यांची जुनी जागा बुंधेलियांनीं घेतली तेथें यांची स्थापना करून जागा
यांचे हवाली करावयाचा प्रकार राजश्री अमृतराव शंकर यांस सांगितला
आहे. हे सांगतील तदनुरूप जुने जाग्यावर स्थापना करून सर्व प्रकारें
चालवणें सारांश शाही बंगालियास गेलों ते सालीं बुंधेलियांनीं याजपासून
जागा घेतली ते यांची यांचे हवाली करणें जाणीजे छ १९ सवाल बहुत
काय लिहिणें हे विनंती—

[५२]

॥ श्री ॥

पो छ १२ रविलाखर सन खमस
सबै न जेष्टमास.

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींचे सेवेशीं पो नारो शंकर सा नमस्कार
विनंती उपरी येथील कुशल ता छ १ रविलाखर जाणोन स्वकीय कुशल
लेखन करित असलें पाहिजे. विशेष सांप्रत आपल्याकडील पत्र येऊन परा-

मर्ष होत नाही तर ऐसे नसावें. निरंतर पत्रां सांभाळ करीत गेलें पाहिजे. या नंतर पो. जंजुसर येथे राजश्री दौलत बाबुराव फौजसह जाऊन ठाणें हस्तगत केलें. यास्तव उपराळा करून अंमल बसवावा या अर्थी येथून कारकून व अरब पाठविले त्यांजला वर्तमान कळतांच निघोन गेले ते समयी सावकाराचा गळ्या व थाण्यांतील वस्तभाव व पागेची घोडी वगैरे जिन्नस कं म पे श पन्नास पंचावन हजार रुपयांचा नेला. ल्हाणोन कारकुनाची पत्रें आली त्यास यंदा पर्जन्याचे कमतीमुळे माहाल दरोवस्त खरावीखालें आला. दरम्यान अरिष्ट उत्पन्न होऊन बहुत नाश केला. याजमुळे सावकार व इतर लोकांस नाउभेद जाला. पेस्तर आवादी होतां दिसत नाही. वस्तभाव ज्याची त्यास प्राप्त जाल्यानें पुढें उमेदवार होऊन माहालची आवादी होईल यास्तव आपल्यास लिहिलें असे. तरि राजश्री दौलत बाबुराव यांजला सरकारचे ताकीदपत्र द्यावें कीं, वस्तभाव व घोडी, गळ्या वगैरे जिन्नस दरोवस्त माघारा देणें या प्रमाणें पत्रें येऊन सावकाराची वस्तभाव ज्याची त्यास प्राप्त जाली म्हणजे सर्वत्रांची खातरजमा होऊन माहालची उस्तवारी होईल बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[५३]

॥ श्रीकृष्णप्रसन्न ॥

श्रीसांवसदाशिवायनमः जो सांवसदाशिव कसा आहे कीं, सत्वरूप ल्हाणजे असें चित्स्वरूप प्रकाश अवस्था-त्रय साक्षी जागृत काली त्यास विश्व स्वप्नकाली तैजस सुषुप्तीकाली प्राज्ञ असें ज्यास ल्हाणनात. जो एकच आत्मा उपाधि-भेद करून नाना प्रकारें भासतो. पाय नसतां चालतो. डोळे नसतां पाहतो. हात नसतां घेतो. कान नसतां ऐकतो. सर्वातर्यामीं व्यापक हें कशावरून ? व आत्मा आहे हें कशावरून ? तर, दूर क्लोणी इंगितज्ञ बसला असतो त्याचा याचे आत्म्यांत [आरशांत?] प्रतिबिंबित होऊन तीच गाष्ट घेतो. व्यापकते व्यतिरिक्त कसें घडेल. असा आत्मा त्यासच आपणांत विसरून आनंद-स्वरूप सोडून दुःखांतील सुख भागावयाची इच्छा धरितो. हेच त्या आत्म्याची माया. सत्य ल्हाणतां नये, असत्य ल्हाणतां नये. जिचे स्वरूप अनिर्वचनीय सत्व, रज, तमोगुणी तिज पासून अहंकार, आकाश, वायु, तेज,

१. हें बाळाजी जनार्दन ऊर्फ नाना फ-
झीस यांचें स्वालखित आत्मवृत्त आहे. हें
कसें प्राप्त झालें या विषयी या लेखाच्या अंती

हकीकत लिहिली आहे. हें इ. सन १७६१
व्हाणजे पहिले माघवराव गादीवर बसत
तों पर्यंत आहे.

उदक, पृथ्वी पंचमहाभूतें महत्त्व ह्मणजे अंतःकरण तदवच्छिन्न जें चैतन्य जो जीव अपंचीकृत पंच महाभूतें करून तदंशरूपें लिंगशरीरद्वारा जीवास सुख दुःखादि प्राप्ती. 'भोगायतनं शरीरं' भोगाचें स्थान शरीर होय. त्या शरीराची उत्पत्ती तर जें निंदस्थान योनी, व पुंस स्थानापासून रेत ज्याचे स्वलने करून व स्पर्श करून स्नान करावें लागतें, अशा निंद पदार्था पासून शरीर वृद्धीतें पावतें. गर्भोच लयातें पावलें तर गेलें, वांचलें तर आंत अनेक जंतूंचे उपद्रव व जठरस्थ अग्नीनें दाह इत्यादिक क्षुधा-तृषा समयीं परिमार्जन न होणें. असे क्लेश भोगितां प्रसव वायूकडून कष्टें करून जन्म जाहातें ह्मणजे ज्ञाताशौच प्राप्त. तदनंतर रोगादिक वेदना आपणच मुक्यानीं सोसाव्या. षड्भाव विकार अस्ति, जायते, वर्धते, विपरीणमते, अपक्षीयते, नश्यति. हे षड्भाववत् विकार असा देही जो मी *त्याला लहानपणीं अज्ञानें करून आवृत. परंतु पूर्वे संस्कारें करून देवाची पूजा करावी हा छंद फार. याजकरितां * * मातोश्रींनीं मारही दिला. परंतु संस्कार घट. विद्याभ्यासा करितां मातापितर जे यांची शिक्षा तेणेंकरून लहानपणीं अज्ञानाकरितां चित्तास फार वाईटे झटून त्यांचेही अनिष्ट चिंतीत असें. दाहावे वर्षीं विवाह झाला. विघ्नें पडलीं असतां निर्विघ्न केलें. पुढें अक्रा वारा वर्षां नंतर कामाविर्भाव शरीरीं होऊं लागला. तेणेंकरून व असत्समागम किंचित् झाला तेणेंकरून पापप्रवृत्ती होऊं लागली. रेतस्वलनही व्यर्थ करूं लागलों. मध्यें घोड्या वरून पडलों. अति व्यवस्था कठीण, दोन दिवस शरीर भान नाहीं. या प्रमाणें जालें असतां गोविंद जो त्याचे कृपेनें बरे केलें. पुढें पंधरावे वर्षीं पित्याचा काळ झाला. त्यांचें और्ध्वदेहिक ईश्वरें करविलें. त्यांत पापदृष्टि एक समयीं जहाली. हा अपराध झाला. व्यर्थ रेतस्वलनें करून पाप व शरीर-नाश समजूं लागलें. तेव्हां सोडून देऊन निश्चय केला. परंतु कामाविर्भाव विशेष, येणें करून पापबुद्धी होत असे. पुढें परंपरा सेवाधर्म चालावा या योगें व श्रीमंतांची कृपा पुत्रवत् असें जाणून कर्नाटक प्रांतीं श्रीरंगपट्टण पर्यंत गेलों. परंतु प्रत्यहीं स्वप्न वस्था होऊं लागली. पुढें घरीं आल्यावर रमणीयोग मात्र अज्ञानच तेणेंकरून जाहला. परंतु पापबुद्धी निःशेष

*. जन्म-ज्येष्ठ शके १६६३.

२. पिता-जनार्दन बळाळ भानु.

३. परंपरेनें कसा चालत आला तें वंशावळ पाहिली असतां समजेल. पे. ब. पृ. १९ पहा. खेरीज भानूंचा व पेशव्यांचा

घरोबा किती होता हेंही पे. ब. पृ. ११-१९ पाहिलीं असतां ध्यानांत येईल.

४. ही स्वारी १७५५/५६ त झाली ती. पे. ब. पृ. ६० टी. ६ पहा.

सुटना. तेव्हां चित्तांत विचार केला कीं, पितामह यांची बुद्धि धर्मशील असता व सत्यवचनी एकनिष्ठ देव-ब्राह्मणांचे ठायीं परम भक्ती; सात्विक आणि निषिद्ध कर्म करणेंच नाहीं; असें असतां माझे चित्त पापाकडे थोडेंसें कां जातें. ? याचा विचार करितां मातामह-पक्ष § अति व्यभिचारी तो संस्कार आहे. बुद्धीचा निश्चय करावा तत्रापि स्थिरता राहूं नये. तेव्हां संस्कार बलवत्तर. पुढें टोक्यास अतिरुद्र करावयास गेलों. तेथें देवतार्चन-नेम धरिला. परंतु शरीरी पीडा तेणेंकरून वैराग्य असें कीं, पर-स्त्री भनांतही येऊं देऊं नये मग पाहणें कोठील ? मातोश्री व कुटुंब सहवर्तमान भाऊं बरोबर हिंदुस्थानांत जाऊन स्वर्गंगा त्रिपथ भागारथीचें स्नान त्रिस्थली यात्रा करावी, अंतःकरण शुद्धी होईल, या भावने करून गेलों. त्या कालीं चित्तास अति वैराग्य. याचें कारण शरीरी किंचित् पीडा. तेणेंकरून चित्त अति वैराग्यशील जहालें. कीं, एक भगवंताची पूजा व ध्यान मात्र करावें. उष्ण शीत यांचीही पीडा. परंतु चित्तास नाहीं. मातेचे ठायीं भक्ती होत्साता चाललों. ते नर्मदा महागंगेमध्ये स्नान करून एका वृत्तीनें ध्यान केलें. त्या दिवसां पामून उत्तरोत्तर वैराग्य अंतःकरण-शुद्धीच होत चालली. भाऊंची ममता विशेष न आवेची व्यथा बहुत जाहाली, उठावयास शक्ति नाहीं, रेचन बहुत, ग्लानी पार तेव्हां कूच जहालें असतां मुक्काम श्रीमंतांनीं करवावा. त्याकालीं ईश्वरें आरोग्य केलें. पुढें दर मजल चरमन्वतीतीरीं गेलों. तेथें ग्रहण पडलें. स्नान-दानादिकें करून आत्मा पवित्र होत्साता ध्यानें करून कालक्षेप चालत असें. पुढें सूर्यतनया यमुना इचेतीरीं गौ-घाटा जवळ गेलों. तेथें स्नान-संध्या करून दोहां दिवसां नंतर मुक्तिपुरीं श्रीमथुराक्षेत्रें गेलों. तेथें क्षौर प्रायश्चित्त श्राद्धादिक करून तदनंतर पुढें भगवान् पूर्णब्रह्म राधाकृष्ण याणें सकल लीला केल्या असें जें वृंदावन त्या स्थळास गेलों. तेथें कालिया-डोही कदंबवृक्ष ज्याजवर भगवान् बसून वस्त्रहरण करिता जहाला, त्याच्या शाखा अद्यापि यमुनेत गेल्या आहेत, त्या खालीं जाऊन स्नान तर्पण करून तदनंतर गोपीचंदनाचे टिळे व तुळशीच्या माळा घालून भगवंताचें ध्यान करित होत्साता वृंदावनांत भटलबिहारी व कुंजबिहारी व बालाबिहारी, राधाकिशोर, गोविंदजी या भगवंताच्या मूर्ती यांचीं दर्शनें घेतलीं. त्यांत कुंजबिहारी मध्यानकाली चौपाळ्यावर निद्रिस्थ, कपाट लागलें, परंतु चौपाळ्याची दोरी बाहेर ओढीत

५. पितामह-बाळाजी महादेव भानु.

६. मातामह पक्ष कोणता ? मेहदळे तर नव्हत ? पुढें टी० ९ व १२ पहा.

६. सा सप्त मुक्तिपुण्या प्रसिद्ध आहेत.

अयोध्या मथुरा मायाकाशी कांची अवंतिका ।
पुरी द्वारवती चैव सप्ततां मोक्षदायकाः ॥१॥

असत. ती आपले हातीं ओढून भगवान् जो यास आंदोलन-लीला केली. तेथोन शृंगारवट जेथें भगवंतें राधेस शृंगार केले, तेथें जाऊन वट-दर्शन घेऊन. पुढें बंशीवटी हणजे जेथें भगवंतें मुरलीवादन केलें, तेथें जाऊन वटाथें दर्शन केलें. तेथून सेवावन, कुंजवन हीं स्थळें, कुंज कसें कीं भगवान् लीला करितो असाच भास होत असावा. ~ सर्वही वृक्ष, छत्राकार टेंगणे भूमिस्थ पल्लव कंटक वृक्षासही परंतु [?] कंटक नाहीं. हें पाहून आनंदमय होत्साता यमुना-तीरीं रेतींत भगवान् जो याणें वाळरुपीं लीला केली. पादारविंद संबंधी रेणु रजःकण त्याची प्राप्ती मस्तकीं वंदावया करितां ब्रह्मादिक देव इच्छितात. तेथें जाऊन लोलून ती रेती मस्तकावर घेतली. तेथोन ज्ञानगुदडीस [?] गेलों. तेथें थोर थोर संत, महंत, वैरागी भगवत्पर होत्साते, सायंकाळचे साहा घटिका दिवसास येऊन वसून पुराण-श्रवण करीत आहेत. भगवंताच्या कथा नामें गाताहेत. त्यांचें दर्शन घेऊन चार घटिका पाहून चित्त बहुत शांत जहालें. तदनंतर धीरसमीर जे यां प्रति क्वालिंदी-तीरीं जाऊन सायंकाल संध्या करून भगवान् सांवसदाशिव जो याचें एकाग्र मनें करून ध्यान करून येता जहालों. याप्रमाणें तीन चार दिवस क्रामिले. अनेक जन्मांचें पुण्य कीं, असें वृंदावन दृष्टीस पडलें, तेंणें करून भगवंताच्या मूर्ती व भगवद्रक्त त्यांचे दर्शनें करून नेत्र पवित्र जाले. पादें करून चालत गेलों तेंणें करून पायांचें सार्थक जहालें. हस्तें करून नमस्कार करिता जहालों तेंणें करून हस्त पवित्र झाले. मुखें करून नामस्मरण केलें तेंणें करून मुख पवित्र झालें. कर्णें करून भगवत्कथा-श्रवण केलें तेंणें करून श्रोत्र पवित्रता पावले. स्नानें करून सर्व देह पवित्र झाला. ज्या वृंदावनांत वैरागी एकाग्र वृत्ती करून ध्यानस्त होत्साते कुंजाखालीं जागां जागां वसले आहेत; कोणी पर्णेंच भक्षून, कोणो जल प्राशन मात्र करून कोणी दुग्ध सेवन करून, कोणो सिद्धान्न आणून धालील तेंच खाऊन राहिले आहेत; अशांचें दर्शन घेऊन सत्समागमाचें माहात्म्य किंचित् आनंदातें पावलों. त्यांत एका वैराग्यानें कृपा करून एक मंत्र भगवंताचे नामाचा सांगितला, कीं याचा जप करीत जावा. तो भगवंतेंच सांगितला असा मानून, सर्वास यथाशक्ति देणें देऊन संतोषातें पावलों. पुढें दिल्लीस गेलों. तेथें पृथ्वीपतीचें दर्शन श्रीमंतांचे आज्ञेवरून घेतलें. त्याणीं बहुत कृपायुक्त भाषण करून आशीर्वाद देऊन आपले जवळील वृद्धें दिली तीं

७. पृथ्वीपति = बादशहा. जवानवरून | गादीवर बसविला होता. भा० सा० ३०
जणून एक लहान शाहाजादा भाऊनीच | पृ० १५ पहा.

घेतलीं. किंचित् संतोष जाहला कीं, भगवंताचे कृपेचे अंतर्वर्ती ही कृपा आहे. तदनंतर श्रीमंतांचे लष्करांत श्रीमंतांजवळ आलीं. वसलीं असतां भूमीकंप जाहला. परंतु भगवंताचें ध्यान चित्तांत आणिता जालें. दिल्लींतील चित्र वगैरे विषय ज्यांत पाप नाहीं असेही घेतले. पाहिले. पुढें उत्तरेकडील यवन शत्रुवें करून यमुना पैलतोरीं परऊण लक्ष सेनेसहवर्तमान येऊन उतरला. परंतु यमुना भरपूर चालली तेणेंकरून उभयपक्षां स्तब्धताच जाहली. पुढें कुंजरपुरा श्रीमंतांनीं शौर्यें करून घेतला. मीही युद्धांत होतों. ईश्वरें रक्षिलें. तों शक्तियांत यवन आलीकडे आला. श्रीमंत सैन्यासहवर्तमान त्याचे समोर गेले. गांठ पडली. तेव्हां मी तर लहान श्रीमंताचे बुद्धीस महानबुद्धी [?]. परंतु भावी अर्थ तेणेंकरून विपर्यास पडला. आप्त होते बळवंतराव मातुळ व नाना पुरंधरे वगैरे ते अनाप्त झाले. जे अनाप्त शाहनवांजखानो, भवानी शंकर वगैरे ते आप्त जाहले. त्यांचे वाक्याचे ठायीं विश्वास, तेणेंकरून आपली रीत युद्धाची सोडून यवनाची रीत धरिली. परस्परें युद्ध होत असे. गोळे प्रत्यहीं शत्रूचे राहुटीवरून जात. मातोश्री व स्त्री भयभीत होते. कीं कसें होईल ? ते ते समर्थी मातोश्रीस विनंती करित गेलों. कीं मी विनंती करितों. एक ईश्वरी लक्ष असावें. त्यांत मातुळ युद्धांत होते ते पडले. ते दिवशींच सर्व सैन्य नाशास पावावें. परंतु रात्र जाहली यामुळें राहिलें. त्या दोन महिन्यांत मनुष्ये, पशु बहुत मेले. अन्नाची महर्गता. दुर्गंधी एकेच ठिकाणीं. असे श्रम पाहिले. पुढें मातुळाची स्त्री समागमें गेली. मातोश्रीस श्रम फार जाहले. होणार अवश्यक होते. यदर्थी संदेह धरूंच नये. हा माझा निश्चय. पुढें थोरलें *युद्ध उदयीक होणार. तों पूर्वे दिवशीं संकेत कीं, पराजय आपला जाहला तरी शत्रूचे हातीं श्रीमंताचें कुटुंब व आपलें हातीं लागूं नये. आपणच नाश करवावी. आपण तर वांचत नाहीं असा सिद्धांत करून श्रीमंतांनीं याची ही योजना केली. दुसरे दिवशीं तयार होऊन प्रातःकालचे दोन घटिका दिव-

८. यवन अहमदशाहा अबदाली हा या काळीं २४ दस्ते फौजेसह आला होता. सुमारें १२ शें लोकांचा एक दस्ता.

९. बळवंतराव मातुळ-हे बळवंतराव गणेशमेहंदळे असावे असें वाटतें. मागेंपृ० ३५ टी० १ पहा. नाना झणतात मातुळ अनाप्त झाले. परंतु दुसरे लेखांत बळवंतरावांच्या मसळतीनेच भाऊसहिब चालत असत असें झालेलें असतें.

१०. हे दिल्लींतील पादशाही मुत्सद्दी-

११. एक जागां खंदक करून राहणें ही रीति-ही यवनी रीत इन्नाइमत्तां गाडदी याचे मसळतीवर व बळावर पतकरली.

१२. मातुळ-बळवंतराव मेहंदळे ? पुढें कुटुंब सती गेले असेंही आहे तेव्हां हे मातुळ मेहंदळेच असावे. भा० सा० ब० पृ० ११४ १५-१६ पहा.

* थोरलें युद्ध-वीष शुद्ध ८ शके १६८२ भा० सा० ब० पृ० ११९ व पुढें.

सास युद्धास गोळागोळीचा प्रारंभ जाहला. श्रीमंत अति वृद्धवान्, धैर्यवान्, शूर, कृतकर्म गर्व मात्र विशिष्ट, परंतु तर्तुद फारच सैन्याची वगैरे केली. शेवटीं निशाणा जवळील तर्तुद एकीकडे जाऊन शत्रूची मुख्य स्थानींच गांठ पडली. मी श्रीमंता सन्निध ईश्वरस्मरण किंचित् करून असें. तो विश्वासराव यांस गोळी लागली. पडले. ते हत्तीवर श्रीमंतांनीं घालून उभेच राहिले. तों पठाण पाय उतारा आंत घेऊन मिसळले. तोडातोडी होऊं लागली. आणि डावे बाजूचे मातवर सरदार, चौघड्याचे धनी देखील, पूर्वीच पळाले. उजवे बाजूचे हीं होळकर शिंदे निघोन निशाण निघालें. दोन तीन शत पायदळ होतें. श्रीमंत दिसनातसे जहाले. तेव्हां ईश्वरें बुद्धी दिली. माघारे फिरलों. पूर्वी युद्धांत बापूजी पंतीं बोध केला. माघारे फिरवें. त्यांस उत्तर केलें कीं, अशा समर्थी श्रीमंतास सोडणें ठीक नाहीं. परंतु पुढें या प्रमाणें जहालें. लक्ष सैन्य त्यांत मोठे मोठे सरदार असतां एकही त्या समर्थी श्रीमंतास आप्त न जहाला. बहुत दिवस अन्न भक्षिलें कृपा पुत्रवत् केली. तितकें चांगला काळ होता तेव्हां केशास ढका लागल्यास प्राण देऊं अशा प्रतिज्ञा. परंतु ईश्वर घटित विपरीत काळ त्यांत सोवती कोण होतो ? सर्व सुखाचे सोवती. भोजन आदरें करून करावें. वखें, जवाहीर, जागिरा, ध्याव्या. निदानां इतकें असून ज्यांचे देहाचें ठिकाण कोणास ठाऊक नाहीं. सर्व वाताहत जहाले. मी सायंकालचे दोन घटका दिवसास घोड्यावर पाणिपतांत आलों. त्या देशाचा मार्ग अगदीं ठाऊक नाहीं. तेथें परमेश्वरें वाट दाखवावया पुरते रामाजीपंत उभे होते. सांगू लागले घोडें वस्त्रें टाकून घावीं. त्या वरून सर्व टाकून शुद्ध लंगोटी लावून बसलों. रात्र जहाल्या वर चाललों. तों एका कोसांत तीनचार वेळ शरीरास हात लावून टोपीवाल्यांनीं झाडा घेतला. दर खेपेस समागमेंचे दाहावीस तोडून टाकीत. त्यांत मी राहिलों. हे सत्ता ईश्वराची. परंतु बापूजीपंत, रामाजीपंत, राहातच गेले. असे जातां दाहा वारा कोश पश्चिमेकडे गेलों. तों तेच शत्रु घेऊन रामाजीपंत बापूजीपंत वगैरे यांस जखमीं भारी केलें. पडले. मी एकटा राहिलों. तो गवतांत गेलों. ईश्वरें तृणें करून माझे रक्षण केलें. त्यांस मोहनी घातली. सर्वांस मारिलें असतां मी जवळ असतां न मारिलें. व गवत लांब असतां जाऊं दिलें. पुढें ते गेल्यावर जाऊं लागलों. तों पुढें दोन कोशावर दुसरे मागती दृष्टीस पडले. तेव्हां मागती तृणांत जाऊन ब-

सलों. तों जवळ येऊन काढूं लागले. ते समयी ईश्वर त्यांतीलच एका वृद्धा-
चे मनांत संचार करिता जाहला. कीं कशास मारितां ! मग गेलें. तदनंतर
माझी शक्ति पाणिपतावर बहुत क्षीण, आमविकारादिक विकारयुक्त, अन्न
चालेना, असा मी त्याजवर दयासमुद्र सांबसदाशिव जो याणें कृपा करून
शरीर अशक्त, ऊन पाहिलेंच नाही, व पादचारी अभ्यास नसतां सोळा सत्रा
कोश अन्न उदका व्यतिरिक्त आलों. क्षुधा तिसरे प्रहरां लागली. तेव्हां बो-
रीचा पाला सांपडला तो खाऊन पाहिला. तो तोंडांत जाईना. तसाच
सायंकाळीं एका ग्रामाबाहेर आलों. तों एका वैराग्यानें पीठ आणून दिलें.
त्याची भाकौर खादली. ती अमृत-प्रमाण लागली. नंतर निद्रा केली.
प्रातःकालीं गंगा-सहस्रनाम ह्मणत ईश्वर-स्मरण करित चाललों. तों एका
गांवामध्ये गेलें. तेथें एक साहुकार होता, त्यानें घरीं नेलें. भोजन एक ब्रा-
ह्मण होता, व यशवंतराव चाबुकस्वाराकडील भेटला, त्याजकडून स्वयंपाक
करवून भोजन केलें. तो शत्रूचे स्वार गांवांत आले, हें वर्तमान कळलें. तेव्हां
साहुकार ह्मणाला कीं आह्मी गाडी करून जयनगराकडे पावते करितों. गाडी-
त बसून चाललों. तों पाहिलें कीं हा फसवितो. असें बुद्धीस येऊन गाडी टा-
कून पाय उतराच होउन चाललों. बरोबर दोन तीन ब्राह्मण, दोन मराठी
माणसें, याप्रमाणें दाहा बारा कोश गेलें. असे सात दिवस
पायीं चाललों. नित्य भोजनाचें साहित्य ईश्वर देववी. तेणें करून
समागमचे मंडळी सुद्धां भक्षून रेवडी^१ पावेंतों आलों. तों लष्करचे
पळे त्या वाटेनें गेले. त्यांस गांवांत बालोराव ह्मणून चौघे भाऊ असत.
ते माझे नांव ऐकून पुसत कसे आहेत ? चेहरा कसा ? खुणा खाणा सर्व त्याणीं
पुसून घेतलें. मागाहून हे येतात हें जाणून मार्गावर नेहेमीं पाहात बसत.
आह्मी आलों तों त्याणीं रेवडी बाहेर ओळाखिलें. पुसूं लागले. नांव न सां-
गावें हा निश्चय, परंतु तो आंगींच नांव लावूं लागला. त्याचे बोलण्यांत वां-
कडी गोष्ट नाही. आह्मांस साहित्य करून द्यावें, उपकार करावा हें पाहिलें.
तेव्हां नांव सांगितल्यावर आपले घरास मंडळी सुद्धां नेऊन उत्तम प्रकारें भो-
जनाचें साहित्य करून दिलें. भोजन केल्यावर वस्त्रें दिलीं. तदनंतर रामजी दास
जाशी मातबर रेवडींत असे त्यास वर्तमान कळल्यावर त्याणें आपले घरीं नेऊन ठवि-
लें. सात दिवस भोजनास व उत्तम वस्त्रें दिलीं. पुढें आमचे मानस * दाग भरतपुरास

१४. मूळांत 'रेवाऊ' असें सर्वत्र आहे परंतु तें मोडांतून बालबोध करणाराच्या नजरचुकीमुळे पडलें असावें हें स्पष्ट आहे.

रेवडी हें शहर दिन्हीच्या वाटेवर मुक्कामाची जागा आहे.

* मूळांत 'दिक भरतपुरास' असें आहे.

जावयाचें. परंतु तो लगे सोबत चांगली लावून गाडी करून देऊन पावतें करीन. त्यावर एक लग्न निघालें. त्या बराबर गाडी करून देऊन बराबर पेढे साहित्य करून दिलें. आली निघाली ती वाटेंत रुग्णभट वैद्य आले. त्याणीं सांगितलें कीं, स्त्री विरोजी बारावकर यांणीं संभाळून आणिली. ती जि ग नी स नारो-पंत गोखले यांचे घरीं आहे. तेथें त्यां गृहस्थानें साहित्य वस्त्र पात्रांचें केलें. आली तेथें गेल्यावर भोजन क्षिरीचें घातलें. तेव्हां आनंद झाला. मग स्त्रीस एक गाडी दुसरी करून तेथून निघालीं. तीं दिगेस आलीं. तेथें पुरुषोत्तम महादेव पाणिपतांहून आले होते. ते वानवले यांचे गुमस्त्याचे विन्हाडास राहिले होते. त्यांस कळतांच त्याणीं आपले विन्हाडास नेले. तेथें कुटुंब सुद्धां कमक-सर महिनाभर होतों. क्षुधा फार लागत असे. त्याणीं वस्त्रें वगैरे साहित्य भोजनाचें चांगलें केलें. तेथून मातोश्रीचा शोध फार केला. परंतु घरचां खिजमतगार बराबर होता त्याणीं सांगितलें कीं, घोड्यावरून पडून जखम लागून मेली. ^{१६} हेच ठिकाण लागलें. पुढें पालखी व घोडी घेऊन ढवळपुरावरून ग्वाल्हेरीस सारें लष्कर पळून पार्वतीबाई, नाना पुरंधरे, महारजी होळकर सारे होते तेथें आलीं. अंतःकरणापासून होतें कीं, श्रीकाशीस जाऊन नेहमीं वास करावा. प्रपंचांतील विषय-मात्रीं दुःख हें पुरतें समजलें. परंतु देहप्रारब्ध वळवंत. तेथें आल्यावर सर्वांनीं निषेध केला. एकदां देशीं जावें. मातोश्रींचा विधी करावा. वगैरे कित्येक प्रकार काशींत गेल्यावर कसें होईल. पाणिपत जालें तेव्हां काशीही कसी होते. असें चित्तांत येऊन लष्करा बरोबर येऊं लागलीं. पाणिपताचें वर्तमान श्रीमंत नाना साहेबांनीं ऐकून माझे स्मरण फार गुंलुंजीं जवळ केलें कीं, त्यांचे शरीर अशक्त, कसा निभाव होईल ? परंतु ईश्वररूपेणें व त्यांचे आशिर्वादे महत्संकटांतून पार पडलों. पुढें श्रीमंत नानासाहेब यांचे दर्शन बराणपुरावर जालें. पाहतों तीं शरीर फार क्षीण जाहलें आहे. मर्जीं वेतर्हा जाली आहे. बहुतांच्या अब्रू क्षणक्षणां जातात. परंतु मजवर सदयतेनें लोभेंकरून भाषण करून वर्तमान पुशिलें. सांगितलें. तीन चार दिवस बरोबर राहिलों. श्रीमंत गोपिकाबाई व नारायणराव यांस देवी आल्या. करितां त्या सहवर्तमान नर्मदातीरी

१५. बारावकर-हा पार्वती बाईस आपल्या घोड्यावर घेऊन तिचें प्राणरक्षण करणारा 'बारावकर' असला. भा० सा० व० पृ० १२८ पहा. नानांची आई व कुटुंब या युद्धांत पार्वतीबाई जवळच होती.

१६. 'गिलचे यांजकचे सांपडली' असें भा० सा० व० पृ० १२८ येथें लिहिलें आहे.
१७. हे गुरुजी कोण ?
१८. वेत-हा = विषडलेली, त-हेवाईक.

राहिली. परस्पर उभयतांचे चित्तही ठीक नाही हे कळले. काल-वैपुल्ये करून न घडावयाचे ते ही घडले. तदनंतर या मज्जात कसे होईल जाणून निरोप घेतला की टोंक्यास पुढे जातो. जेव्हा म्हणून आज्ञा दिली. टोंक्यास येऊन राहिले. तो श्रीमंतही मागाहून तेथेच आले. पुन्हा दर्शन घेतले. मर्जा विकट असतां एक शालिग्राम मागितला तो बहुत रूपेकरून आज्ञा झाली की, क्षेत्रांतून पाहिजे तो घेणे. सीतारामचंद्र मूर्ती घेतली. एक दिवस प्रदोष तेथे पडला. ते दिवशी श्रीमंत थोरले राधे यांचे श्राद्ध हणून मला भोजनास बोलाविले. मी विनंती सांगून पाठविली की, प्रदोष आहे. तत्रापि यावे म्हणूनच उत्तर ज्ञाहिले. यावरून स्वारी देवास जातिसमयीं गुरुजींकडून विचारविले. तेव्हा आज्ञा जाली की, रावसाहेब यांचे श्राद्ध आहे याजकरितां जरूर जरूर यावे. त्या वरून गेलीं. श्राद्धाचे ब्राह्मण [यांची] भोजने जाहलियावर खासा भोजनास बसले. एकीकडे श्रीमंत भाधवराव [व] एकीकडे मला बसविले, आणि दुसरे स्त्रीकडून वाढविले. तिला शिक्षा वाढावयाची दाखविली. अर्थात् मातोश्रीकडून लेकरास वाढविले. नंतर श्रीमंतांस विनंती केली की, कांहीं दिवस गंगातीरी राहून मन स्वस्थ करावे असे आहे. त्यावरून आज्ञा जहाली की, कांहीं दिवस राहावे. श्रीमंत कूच करून पुण्यास गेले तो शरीर क्षीणच होते. शेवटील समय, लवकर यावे हणून पत्रे आली. त्यांचे अन्नाचे शरीर, समयीं जवळ असावे, याकरितां पुण्यास येऊं लागले तो पारनेरा आलीकडे वर्तमान ऐकिले की, कैलासवास केला. श्रीमंत दादासाहेब यांची पत्रे आली की, जरूर यावे. पुढे पुण्यास आली. श्रीमंतांस देवदेवेंद्रे सन्निध कैलासवास जाहला. हे ऐकून श्रम जहाले. नंतर दादांही रुपायुक्त ममता केली. पुढे श्रीमंत राजश्री भाधवराव साहेब यांस साठ्यास पेशवाईची वस्त्रे दावयाकरितां घेऊन गेले. समागमे मलाच घेऊन गेले. राजद्वारी वस्त्रे ध्यावयास समागमे येणे म्हणून बहुत आग्रह केला. विनंती केली की, आम्हांस गरज काय ? आमचे खावंद आपण. म्हणोन गेलीं नाही. त्यावर श्रीमंती राजाज्ञा घेऊन [ते] पुण्यास यावयास निघाले. समागमेच होतो. वाटेत चालतां एक गाडदी शेतांतील कुणव्याचे बायकोवर बलात्कारे सर्वा देखतां जाऊन पडला. तो एका राडताने भाळ्याने मारिला. तेव्हां कामाची दशा पाहिली. नंतर श्रीमंत निरा उतरोन पलीकडे गेले. आम्हीं उदां उतरोन

१९. थोरले राधे=बाजीराव बहाळ.
२०. ही नारोवानीईक वासरे, पैठणकर, यांची कन्या. लग्न १७८२ मध्ये मार्ग-शर्षात झाले. नांव राधाबाई ठेविले.

२१. देवदेवेंद्रे-पर्वतीवरील महादेव.
* नानासाहेबांचे व गोपिकाबाई यांचे? त्याच वर्षी नूतन सपत्नी झाल्यामुळे वा-ईचे मन रुष्ट झाले असावे.

जाऊं म्हणोन शिरोळ गांवांत राहिलें. नदीस पूर आला याकरितां नावेंत वसलों. मध्य-धारेत नांव आली ती प्रवाही पडली. नावाड्यांनीं सांगितलें कीं, आमचा उपाय नाहीं. तेव्हां पुढें खडक जवळ आला, फुटली, ह्मणजे शेवटीलच पक्ष. तेव्हां ईश्वर-स्मरण केलें. तों दोन मनुष्यांनीं उड्या टाकून नाव ओढून काढिली. हें रक्षण क्षीराब्धिशयन महाविष्णु याणें केलें. पुढें पुण्यास आलों. तों श्रीमंतांनीं कृपा करून यासमयीं कार्यांत मन घालवें हे आज्ञा केली.*

[५४]

श्री

यादीं श्रीमंत महाराज राजश्री स्वार्ड माधवराव साहेब यांची स्वारी मोंग-
लांवर खड्यांपर्यंत गेली त्यांचे मुक्कामांचा † तपशील:-

१. प्रथम श्रीमंतांची स्वारी निघोन मुहूर्तानें गारपिरावर डेरे' दाखल झाले.
१. तेथेच कूच करून थेंउरचे मुक्कामास मुळामुठा नदीचे कडेस मुक्काम झाला. अजमासे कोस ५. तेथें मकरसंक्रमण झालें.
१. तेथेच पुढें कूच होऊन मौजे नांदेड [व] करखांब गांवामधीं, नदी मुळामुठा, तेथें मुक्काम जाहला. कोश सात.

* "हें पुण्यश्लोकाचें स्वानुभूत निजहस्ते लिखित प्रकरण चतुर पुरुषांनीं संगृहित परम यत्नेकरून संपादिलें. त्याची प्रति श्रीमंत राजश्री मोरोपंत तात्या १००० सहस्रबुद्धे यांचे प्रीतीस्तव केली. मिन्ती आपाठ शुद्ध ५ मित्रवासर शके १७७१ सौम्यनाम संवत्सरे." शिवकिंकर गोपाळ महादेव भोगले मुक्काम पुणे.

"हा अस्सल लेख श्रीमंत बाळाजी जनादन उर्फ नाना फडनवीस यांचे जाती-वद्दल त्यांनीं स्वदस्तुरचा लिहिलेला आपले जन्मापासून तों श्रीमंत बाळाजी बाजीराव पेशवे कैलासवासी होऊन त्यांचे चिरंजीव श्री० माधवराव बळाळ यांस पेशवाईचीं वखें मिळून त्यांनीं यांस कारभार करण्यास सांगितला तों पावतों लिहिला आहे. यांत त्यांनीं आपली दोषास्पद कृत्येही लिहिली आहेत. सबब या लेखास फारच योग्यता आहे. असो, हा लेख अस्सल कोठें असेल तो असो, परंतु नकळ मोरोपंत तात्या सहस्रबुद्धे यांचे संग्रहीं होतो तिची नकळ श्री कृपासागर राजश्री गोपा-

ळ महादेव भोगले पुणेकर वास्तव्य टोंकें याणीं शके १७७१ सालीं केली ती अस्सल प्रत राजमान्य राजश्री माधवराव सखाराम कुळकर्णी सोलेगांवकर याणीं प्रत घेण्याकरितां आणिली ती त्यांचे वरोवर भागानगरास आली. ती संपाळून ठेवणे-विषयीं भोगले यांचें पत्र सोलेगांवकरांस आलेवरून प्रत पाहिली. वाचिली. संग्रहा-योग्य दिसल्यावरून संग्रह केला असे. मि० आश्विन शुद्ध १ भृगुवासर शके १८०० बहुधान्यनाम संवत्सरे." वामन बाळकृष्ण दीक्षित.

‡ ही यादी आज्ञास देलवडी ता० भिम-थडी येथील हनामदार श्री० रावजी पुणेकर यांजकडून रा० श० तु० शाळिग्राम याणीं मिळवून दिली. हीत जीं स्थलांचीं नांवां आलीं आहेत तीं जशीं मुलांत दिसलीं तशींच दिलीं आहेत. कोठें फरक असल्यास आमचे मित्र आज्ञांस कळवितील.

१. डेरे दाखल झाले=शहराबाहेर लष्करांत दिलेल्या तंबूत येऊन उतरले. ही गोष्ट पौषमासी झाली.

१. तेथोन पुढें कूच होऊन मौजे पारगांव साळूमाळूचें ह्यणतात व चाळकी [यां] मधी नदी मुळामुटा व भीमेचा संगम झाला आहे. तेथें मुक्काम जाहला. कोश सात. लष्कर आघाडी पिछाडी दोन कोश तळ पडत होता.

१. तेथोन पुढें मौजे मांडवगणावरून मौजे काष्टी [व] तांदळी [या] दोर्ही गांवचे मधी घोंडनदीवर मुक्काम झाला. अजमासे कोश आठ. श्रीमंत व शिंदे व होळकर यांचा मुक्काम सरासरी तीन कोश पडला होता.

१. तेथोन पुढें मौजे आडळगांवावर मुक्काम झाला. कोश सात. लष्करचा तळ खंडी रुंदी सदहूर्प्रमाणे कोश तीन असे. पाणी बोदयाचे. [ओढा] पूर्वेस वाहतो.

१. तेथोन पुढें मौजे भोसेगांवापार्शी डोंगराची खिंड आहे, ती खिंड उतरून मौजे मिरजगांवावरून पूर्वेस नागलवाडी व सिंगवी [यां] मधी नदी सीना [इज] वर श्रीमंतांचा मुक्काम झाला. मिरजगांवावर होळकर उतरले. खांडवी कोंवळीवर शिंदे होते. एकूण अजमासे तळ चार कोश होता. आपा साहेब व भाऊ साहेब वगैरे झाडून लो क पाळ [?] यांचे लष्कर उतरले होते. मु॥ कोश ९.

१. तेथोन पुढें कूच होऊन फकराबाद धानेरे येथे मु॥ झाला. श्रीमंतांची खाशी स्वारी रत्नापुरांत राहिली. मधी खडकत गांवावर जिऊबा दादा भेटले. त्यांनी आपली फौज व पलटणे वगैरे दाखविली. तो गांव मौजे खडकत, तेथून पुढें दोन कोशावर फकराबाद धानेरे एकूण दोन गांवे. दरम्यान मधी-विंचलना नदीवर मु॥ झाला. तेथे मौजे कडडगांव येथे भोसले येऊन मिळाले. त्यांची भेट होऊन नंतर फकराबाद धानेरेवर मु॥ झाला. कोश ६. लष्करची आघाडी पिछाडी सुमारे ५ कोशांचा तळ पडला होता. तेथे हुताशनी झाली. दुसरे दिवशी धुळवडी तेथे खेळून प्रहर रात्र पिछलीचे सुमारास सव्या फौजा तयार होऊन आपासाहेब व भाऊसाहेब व बाबा फडके व जि-

२. शिंदे व होळकर-दौलतराव व तुकोजीराव.

३. होते-राहिले, उतरले.

४. आपा साहेब-चिंतामणराव पटवर्धन. भाऊ साहेब-परशुराम भाऊ पटवर्धन.

५. जिजबा, जिवबा.-हे व बाळोबा तात्या असे दोन शणवी गृहस्थ महादजीपासन

शिधांचे कारभाऱ्यांत मुख्य होते. दौलतरावाच्या वेळी तर सर्व कारभार त्यांचे हाती होता.

६. दुसरा रघुजी.

७. बाबा फडके-हरिपंत फडके यांचा पुत्र.

ऊवादादा व होळकर व भोसले ऐसे सडे तयार होऊन नवावाचे तोंडावर मौजे बावीवरून मौजे घोडेगांवावर गेले. तेथे पहिले दिवशीं मोंगलावर जाऊन उभे राहिले. मोंगल नवाव मोहोरीचा घाट खड्यांचे उत्तरेस आहे तो बालेघाट उतरून तळगर्सी घांटावर खरनदीवर मुा झाला होता. तिकडील फौज तिसरे प्रहरां चालून आली. त्यांची यांची गोळागोळी होऊन ते परत माघारे मुा स गेले. श्रीमंतांकडील स्वाऱ्या माघाऱ्या फिरोन घोडेगांवाचे रानांतच मुक्काम झाला. तेथे मुक्कामाखाली गांव [होते ते.] घोडेगांवाचे उत्तरेस ठाणें पिंपळगांव तेथे शिंदे [व] जिऊवादादा राहिले. व बावा फडके व आपासाहेब व भाऊसाहेब व होळकर व भोसले ऐसे घोडेगांवाचे रानांत दक्षिणेचे आंगें वाघेगांव आहे तेथपर्यंत राहिले. अजमासें चार कोशांचे आंत.

१. पुढें दुसरे दिवशीं नवावाचें कूच होऊन बाकीगांव खरनदीच्या कडेस खरव्यापासोन पश्चिमेस अदमासें दोन कोश आहे, तेथें नवावाचा मुक्काम झाला. ते दिवशीं श्रीमंतांकडील सड्या स्वाऱ्या तयार होऊन फकराबाद धानोन्याहून खाना नवावाचे तोंडावर जाऊन, गोळागोळी होऊन, संध्याकाळीं माघारे फिरून घोडेगांवापाशीं दक्षिणेस मौजे नाणजेवर व चौभेवाडी*वर मुा झाला. तिसरे दिवशीं नवाव कूच करून परांड्याचे सुमारे चालले. आघाडीस राजे रावर्भा व दुल्लेखान व आशद अलीखान व चंड व ले आणखी वगैरे फौजा ऐसे आघाडीस विनीवर चालले होते. मध्ये बुणगे घालून पिन्नाडीस खासे नवावाची स्वारी झाडून फौजांसुद्धां येत होते. ती इतक्यांत श्रीमंतांच्या फौजा आपासाहेब व भाऊसाहेब व भोसले व होळकर ऐसे उजवे बाजूस दक्षिणेचे आंगें तरडगांवाचे रानांत टेंकडीवर सरंजामसुद्धां उभे राहिले होते. खाली लवणांत उत्तरेकडील बाजूस बावा फडके हजुरातसुद्धां जरीपटका घेऊन उभे होते. टेंकडीवर तोफा नवावाचे बुणग्यावर लावावयास आणल्या होत्या. त्याही पश्चिमेकडून येत होत्या. ती जिऊवादादा फौज पलटणें तोफखाना घेऊन उत्तरेकडून नवावाचें खासे स्वारीचे तोंडावर उभे होते इतक्यांत पेंढारी यांनीं बुणग्यावर तोंडे लाविलें. तेव्हां नवावाकडील आघाडीच्या फौजा उठल्या. ती पेंढारी लुटारी निवोन गेले. नवावाकडील फौजांची उठावणी झाली ती येऊन आपासाहेब व भाऊसाहेब टेंकडीवर उभे होते त्यांजवर आघाडी आली ती इकडून आपासाहेब व भाऊसाहेब यांनीं उठावणी केली. तेव्हां दोर्हादळांची चकमक होऊन गर्दी झाली. ते वेळेस भाऊसाहेबांस कपाळावर

आरंभ केला.

* चौभेवाडी की. चौथेवाडी?

१. 'तळघाट' ह्मणतात तो ?

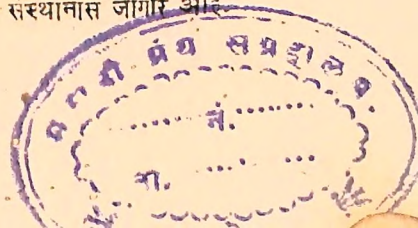
२. तोंड लाविलें=हडा केला, युद्धास

जखम लागली. तों उत्तरेकडून जिउबादादा फौज तोफखाना घेऊन येऊन पोहोचले. त्यांनी तरडगांवचे रानांत रणटेकडी म्हणतात त्या टेकडीवर नवाबाकडील फौजेचा जमाव होता, त्याजवर उत्तरेकडून तोफा लाविल्या व श्रीमंतांकडील बारगीर झाडून जमा होऊन करोळी सुरू झाली, व भोंसले यांनी दक्षिणेकडून बाणांचा मार केला. ऐशी लढाई प्रहर दीड प्रहर झाली. तों दोन प्रहरचे सुमारास मोंगलांकडील लालखान पठाण यास हांदांत गोळी लागून तो ठार झाला, व अवांतर मोंगलांचे फौजेची धूळधाणी होऊन मागील सहा घटका दिवस आदमासे राहतांना मोंगलांचा मोड झाला. तेव्हां मोंगलांच्या फौजा खरड्याचे दक्षिणेस डोंगराची खिड आहे. त्या खिडीत अस्तमानी शिरल्या. त्यांचे पिछावर श्रीमंतांच्या फौजा जाऊन चहुंकडोन मोंगल वेढून ती रात्र सरून मागील दोन घटका रात्र राहतांना मोंगल खड्याजवळ आणून घातला. पेंढारी लुटारी यांनी आघाडीस काहीं मोंगलाची लुटालूट केली. हे वर्तमान श्रीमंतांस कळतांच मोंगलांस पाण्याच्या पखाली मिठाईचे छकडे असे काहीं पाठविले म्हणोन सांगतात. आणि सांडणीस्वार पाठवून श्रीमंतांनी आपले फौजेत ताकीद केली की, मोंगल बुडवूं नये, राखावयाचा आहे. हे वर्तमान ऐकून श्रीमंतांच्या फौजा माघाच्या फकराबाद धानेच्यावर आल्या. दक्षणेकडील चिंचपूर व गी^१ याचे [व] देवकराचे चिंचपूर असे दोन्ही गांवावर भोंसले व होळकर राहिले. बाबा फडके व आपासाहेब व भाऊसाहेब बोरलेगांवचे रानांत राहिले व जिउबादादा घोडेगांवचे रानांत राहिले. दुसरे दिवशी श्रीमंतांचा मुल रत्नापुराहून फकराबादेवर नवाब मोडल्याचे वर्तमान ऐकून, कूच करून, मौजे पिंपरखेडे व गीरवलीगांव काहीं जवळेगांवचे रान एकून तीन गांवावर श्रीमंतांचा मुल विंचलना नदीवर जाला. तेथून भाऊसाहेबांचे समाचारास श्रीमंत बोरलेगांव^२ बेलवडीचे रानांत आले. तेथे भाऊसाहेब होते. तेथे समाचार घेऊन रत्नापुरावर माघारे गेले. कोश ३. तेथून भाऊसाहेब जखमी म्हणून नाणजगांवावर मुल केला. तेथे नवाबाकडील रावरभा भाऊसाहेबांचे समाचारास आले. पुढे सल्याचे बोलणे लागून संकेत ठरला. इतक्यांत दोन तीन रोजांत नवाब यांस खड्यांत पाणी व वैरेणीचा फार तोटा म्हणून खड्यांतून कूच करून खड्याचे पूर्वेस देवगांव [व] आंबी दोही गांवावर मुल कुरून राहिले. तेव्हां श्रीमंतांकडील फौजा नवाबाचे पिछावर

१०. करोळी=(घोडेस्वाहांच्या) बंडुकांचा मारा.

११. 'माघ याचे' ?

१२. बोरले हा गांव हरी नारायण बोबा आष्टिकर यांचे संस्थानास जागीर आहे

आणखी गेल्या. त्या फौजेचा मु॥ शेलगांव कोश २ तेथें झाला. मग नवा-
वाकडील सल्याचें बोलणें ठरवून तह झाला. सरकारचे कागदपत्र उलगडून
दिले. तेव्हां श्रीमंतांचें म्हणणें मोंगलास झालें कीं, तुमचे आमचे कागदोपत्रां
ठराव झाल्याप्रमाणें हस्तगत होई तोंपर्यंत तुम्हांकडील मेसरील^३ मुख्य ओलीस
द्यावा. तेव्हां मोंगलानें खड्यांचे मुक्कामीहून मेसरील मुख्य यास गोविंदराव^४
काळे यांचे जिमतीस देऊन गोविंदराव काळे हे मेसरील मुख्य यास
रत्नापुरचे मु॥ श्रीमंताजवळ [येऊन] हजर केलें. नंतर नवाब कूच
करून व्हिटेचे घाटानें जावयास पुढें नळी बडगांव बालेघाटांखाली आहे त्या
बडगांवावरून घाट चढून, घाटांत जोतीनाची वाडी आहे, तिजवरून बालेघाट
चढून घाटावर व्हिटेगांव आहे त्या गांवावर मु॥ झाला. कोश ४. तेथून कूच
करून कल्याणरायाचे वाशीवरून पुढें कळंबास गेले. तेथोन पुढें मातीची-
गढी म्हणोन गांव आहे, त्या गांवावरून पुढें भालकी गांव आहे, तेथें मु॥
करून पुढें मैलार गांव आहे तेथें मुक्काम करून पुढें वेदरास गेले. वेदरावर चार
रोज मु॥ करून हैदराबादेस गेले. —कलम.

१. पुढें श्रीमंतांकडील फौजा शेलगांवांत होत्या त्या नवाब कूच करून
गेल्यावर श्रीमंतांकडील फौजा शेलगांवावरून कूच करून संगमेश्वर गांव तेथें
स्वरनदीचा व सीनेचा संगम झाला आहे. तो गांव संगमेश्वर तेथें मु॥ झाला.
अदमासें कोश चार ४.

१. श्रीमंतांचा मु॥ रत्नापुरावर होता. तेथोन कूच करून मौजे आव्हाटी
गांव सीनेच्या कडेस आहे तेथें येऊन श्रीमंतांचा मु॥ झाला. तेथें फौजा
साऱ्या येऊन मिळाल्या. तेथें सरकारची भेट होऊन हजेरी झाली. मग श्रीमंत
व सर्व फौजा मिळोन कूच करून परांड्याचा किल्ला पाहून मु॥ पश्चिमेस झाला.
कोश ५ पांच.

१. तेथोन पुढें कूच करून कारली^{१५} मुगावावरून सोनारीवर मु॥ झाला.
कोश ५ पांच.

१. तेथोन कूच करून रुईदुधीवर मु॥ झाला. कोश ६.

१. तेथोन कूच करून अंजनडोहावर मु॥ झाला. कोश ६.

१. तेथोन कूच करून सिद्धटेकानजीक भीमानदीवर मु॥ झाला. कोश
अजमासें ७.

१३. मशीरउलमुख-निजामाचे मुख्य
दिवाण.

१४. काळे हे पेशव्यांचे वकील निजा-

म धडोचे दरवारी होते ते.

१५. नेरले मुगांव, कीं कारली मुगांव?

१. तेथोन कूच करून मौजे आलेगांवावरून खारेवाडीवर मुा झाला. गारदोंडेपर्यंत आघाडी होती. श्रीमंतांचा मुा खारेवाडीवर गारदोंडेपासून पूर्वेस खारेवाडी कोशावर आहे, तेथे मुा श्रीमंतांचा झाला. खारेवाडी लहान गांव म्हणोन मोठे गांवचे नांव लाविले. परंतु शोध घेतां^६ खारेवाडीवर मुा होता. कोश ७.

१. तेथोन कूच करून गारदोंडेचे दक्षिणेस पावकोशीवर रस्ताच आहे. त्या मार्गाने स्वारी दोंडेचे पलीकडून मौजे नानगांव इ त व ल न [?] दोंन गांवावर मुा भीमातीरी झाला. कोश ६.

१०. तेथोन पुढे कूच होऊन देलंबडीस आले. तेथे राघूजी टकले यांची भेजवानी आपासाहेब व भाऊसाहेब यांणी घेऊन पुढे टेंकचे खांबगांवावर मुा झाला. नदी मुळामुठा. कोश ८.

१. तेथोन कूच करून थेऊर, कोलवडीवर मुा झाला. मधी नदी मुळामुठा. कोश ६.

१. तेथोन स्वारी पुण्यास दाखल झाली. कोश ९.

स्मरणाची कलमें लिहिली^{१०} त्यांची उत्तरे.

१. जिऊबादादा निजवत शिंदे हे मिरजगांवचे पूर्वेस गांव खडकत आहे तेथे येऊन भेटले व फौज दाखविली असे म्हणतात.

१. सड्या फौजा [यांचा] पहिले दिवशी घोडेगांवावर मुा झाला. दुसरे दिवशी मौजे नाणजेवर मुा होऊन फालगुन वद्य ९ समारंभ तेथे झाला. ते रान मौजे नाणज व चोभेवाडीवर रंगपंचमी झाली.

१. भाऊसाहेबांचे समाचारास श्रीमंत आले ते गांवचे नांव बोरलेगांव बेलवडीचे रानांत.

१. मसरील मुलूख यास गोविंदराव काळे घेऊन रत्नापुरचे मुक्कामी आले.

१. नवाब खर्च्यास गेल्यानंतर सरकारच्या फौजा कोणकोणत्या गांवावर राहिल्या आहेत ते सदरी झाडून मुक्कामांचीं गांवे लिहिलीच आहेत.

१. नवाब खर्च्याहून गेल्यावर मुंगीचे घाटाने गेले नार्हीत विटेचे घाटाने गेले तो मजकूर सदरी लिहिला आहे.

१. या गांवचा मुा दुसऱ्या गांवावर गेला तो तळ कितीक लांब पडत होता म्हणोन आजा त्यास शिंदे, होळकर, भोसले, आपासाहेब, व भाऊसाहेब, वगैरे

१६. यावरून यादी तयार करणाराने हे गृहस्थांचे पत्र आल्यावरून यादी-गार या-
काम मोठ्या काळजीने केले असे दिसते. णी लिहिली असे होतें. पुढे टी० १८ पहा.

१७. यावरून ही यादी कोणा मोठ्या १८. मार्गे टीप १७ पहा.

निरनिराळे उतरत होते, तेव्हां पांच चार कोशपर्यंत तळ पडत होता.

१. गारदौंडेस पाच्छाई^{१९} जादे होते म्हणून श्रीमंतांची स्वारी गेली नाही. दौंडेच्या पलीकडून अर्धा कोशाचे छाट्याने स्वारी गेली. नववदी नगारे वाजले नाहींत म्हणोन परस्परां सांगतात.

१. सरकारच्या फौजा नवावाच्या पिच्छावर गेल्या त्यांचे मुक्काम व कोश सदरी कळलेच आहेत. खड्यापासून दक्षणेस चार कोश सुमारे गेल्या होत्या. तेथून मावरे फिरल्या.

१. स्वारी पुण्याहून जातां येतां मुक्कामाचे कोश किती ते सदर मुक्कामाचे लिहिलेच आहेत.

[५५] श्रीमंत महाराज श्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं.

अपत्ये चिमार्जाने कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागाईत फाल्गुन शुद्ध षष्ठीपर्यंत स्वामींचे आशीर्वादेकरून यथास्थित असे विशेष. आशीर्वादपत्र पाठविले ते प्रविष्ट होऊन संतोष जाहल्या. तुम्हीं वसईवर लगट करून शिमगे पूर्णिमे आलीकडे श्रीने तुम्हांस वसई दिली, ऐशियास स्वामी साक्षात्कार ईश्वराचा अंश आहेत. स्वामींचे मुखांतून निघेल त्याप्रमाणे होईल येविषयी संशय नाही. स्वामींनी कृपा करून अभय उत्तरे देऊन वसई दिली म्हणोन आज्ञा केली तेव्हां वसई दिलीच. स्वामींचे अभय [वचन] पूर्ण चित्तांत धरून आज्ञेप्रमाणे शरीरद्वारां साहस करणे ते आम्ही सर्वही करित असों. तरि शिमगे पूर्णिमे आलीकडे वसईवर स्वामींचा ध्वजारोहण करण्यास स्वामी समर्थ आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[५६] श्रीमंत महाराज राजश्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं.

चरणराज चिमणाजी वालक विज्ञापना येथील वर्तमान तागाईत वैशाख वद्य १ पावते महाराजांचे आशीर्वादेकरून यथास्थित असे विशेष. स्वामींचे आज्ञेप्रमाणे श्रीनिवास केदार याजसमागमें पुतळ्या १२५ रूपये १२५. एकूण सवाशे पुतळ्या व सवाशे रूपये पाठविले आहेत. सेवेशीं प्रविष्ट जाहलियाचे उत्तर सादर जाहलें पाहिजे, व सर्व स्वामींच्या आशीर्वादेकरून फत्ते जाहलें याचे वृत्त सविस्तर काल लेहून सेवेशीं विनंतीपत्र पाठविलें आहे ते पुण्याहून राा अंताजी नारायण यांणीं स्वामींचे सेवेशीं पावते केलेच असेल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

पैवस्ती चंद्र २४ सफर सन तिस्रा सल्लासेन हे ज मा अ से [५६]

१९. हे पाच्छाईजादे कोण ?

२०. नौबत न वाजविणे हे अदवी रण-

प्याकरितां.

[५७]

श्रीमत् महाराज श्री परमहंस बाबा § स्वामींचे सेवेशी.

अपत्ये चिमाजीने कृतानेक साष्टांग नमस्कार. विज्ञापना येथील कुशल तागाईत ज्येष्ठ बहुल षष्ठीपर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे करून यथास्थित असे विशेष. सोमाजी बराबर स्वामींनी आशीर्वादपत्र पाठविले तें प्राविष्ट होऊन संतोषावाप्ती जाहली. वसई फत्ते जाहली यावरून स्वामींनी मजला कित्येक रूपा-उत्तरे गौरवून दाशरथी आदिकरून साक्ष-उपसाक्ष* देऊन आज्ञा दिली. तर सर्व सामर्थ्य स्वामींचे आशीर्वादाचे. वसई दिव्ही दिव्ही हें उत्तरे त्रिवार स्वामींनी लेख केली व स्वामींनी पाटसास मज दर्शन दिले तेथेही वसईविशीं अभय दिले. तदनरूप स्वामींनी वसईवर सुदर्शन प्ररून धर्मद्वेषे यांचा निःपात केला. येरवी वसई सई होती असें [नवते] व टोपकर अग्निरूप होते त्यांच्या सर्व शक्ती कुंठित करणे हा प्रताप स्वामींचा, आम्हां मानवी लोकांचे हें कृत्य नव्हे. श्री रघुनाथ [यांणी] वानरां हस्ते समुद्रीं पाषाण तरवून लंकेशादिक त्रिकुटा चळांचे मर्दन केले तैसेच श्रीकृष्णे यादवां हस्ते म्लेच्छादे दैत्यांचे निर्दळण केले, याच प्रकारे पाश्र्वात्यांचे उपमर्दन स्वामींनी करून वसईत ध्वजारोहण केले. स्वामी मूर्तिमंत ईश्वररूप आहेत. स्वामींचा प्रताप कर्तृत्व वर्णावयास आमची बुद्धि नाही. प्रपंचिक विचारें स्वामींनी मज महत्त्व देऊन आज्ञा दिली तर हें सर्व भूषण स्वामींचे आहे. मी स्वामींचा असें.

पुतळ्या पाठविल्या त्या निफासी ओहत त्यांस फासे करावयास सोने तोळे ५ पांच पाठवणे ह्मणून आज्ञा त्याज-वरून सदई पांच तोळे सोने सोमाजी बराबर पाठविले आहे.

लक्ष्मणराव याजबाबत सातशें रूपये आह्मी पुण्यास येऊन सेवेशीं पाठवून देऊं.

जिन्नस पाठविणे वजन पक्के.

८३ साकर.

८३ गुळ.

८८॥ केशर.

८८१ कृष्णागर.

८८८३ कस्तुरी तोळे.

फिरंगी कागद गडी २.

पंवळी माळ १०८.

येणेप्रमाणे पाठवणे ह्मणून आज्ञा त्यावरून.

साताऱ्याहून देवविले.

८३ साकर.

८३ गुळ.

पुण्याहून देवविले वजन पक्के.

८८॥ केशर.

८८१ कृष्णागर.

८८८३ कस्तुरी.

फिरंगी कागद गडी २.

पंवळ्यांची माळ. १०८

मोते दर रूपयास मोती १ एक

* साक्ष-उपसाक्ष=उपमा, प्रतिउपमा.

§ धावडशीचे स्वामी.

प्रमाणें मोतीं सव्वाशें पाठवणें म्हणून आज्ञा त्यास येथें मोतीं ताहींत. स्वामींचे आज्ञेप्रमाणें पुण्यास खरीदी करून पाठवावयाविशीं लिहिलें आहे. मोतीं मिळालीं तर पाठविताल. मोतीं न मिळत तर सव्वाशें रुपये सेवेसीं पाठविताल.

पांच कारकुनांस पाठवितो त्यांस धंदे सांगणें म्हणोन आज्ञा. ऐशास आम्ही पुण्यास आल्यावर स्वामींनीं दोन अथवा तीन कारकून पाठवून द्यावे हे विनंती आमची आहे. असें असतां स्वामींनीं पांच कारकून पाठविले तर स्वामी-आज्ञा आमचे वस्तु-

येणेंप्रमाणें सेवेसीं पाठविलें आहे. व्हावे हे विज्ञापना.

[५८]

श्रीमत्परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेसीं.

चरणरज चिमणाजी बळाल कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशळ तागाईत उ० ३ मोहरम चैत्र वद्य दशमी मुक्काम किल्ले कोरींगड घाटमाथा यथास्थित असो विशेष. औरंगाबादेहून पारनेरानजीक आलों. तेथे राजश्री संभाजी आंगरे सरखेल एकाएकी आलीवागेत उतरोन हिराकोट घेतला, सागरगड घेतला, चौलचा कोट घेतला, थळचा कोट घेतला, आलीवागेत कुलाब्याचें पाणी बंद केलें. येथे येऊन आपलें रक्षण करावें. ऐसें मानाजीचें पत्र नानांजवळ आलें. येतांच नानांनीं चार पांचशें राऊत वासुदेव जोशी व विठ्ठल शिवदेव व अंताजी नारायण यां समागमें देऊन खाना केलें. आम्हांस मानाजीचें पत्र होतें तें आम्हांकडे पाठविलें. पत्र मार्गी पावले. तेच दिवशीं लांब मजल करून घोरडनदीवर मुक्काम केला. तेथूनच मानाजीस आश्वासनाचें पत्र लिहून खाना केलें. दुसरे दिवशीं विसां कोसांची मजल

मोडवेल असें नाहीं येविषयीं सोमाजीं विनंती करील त्याजवरून विदित केलें आहे, स्वामींची आज्ञा सोमाजींनीं जवानी सांगितली त्याजवरून वस्त्रें पाठविलीं व सोमाजीस सोमाजी बरोबर दोष होते त्यांस दिलीं.

कारकुनास वस्त्रें.

१५ तिवटे.

३ पासोडिया.

१८

सोमाजीस रुप्याचें कडें दिले सोमाजीबरोबर दोष होते त्यांस दोन पासोड्या दिल्या.

१९०॥ [?] पुण्याहून देवविले

विदित झालें पाहिजे. सेवेसीं श्रुत

१. हेही धावडशीचेच स्वामी.

२. कोरी कीं कांगोरी. ?

३. संभाजी हा कान्होजी आंग्रे यांचे औरस पुत्रांपैकी धाकटा.

४. मानाजी हा कान्होजीच्या राखपुत्रांपैकी एक. याजकडे कुलाबा किछा होता.

५. नाना=बाळाजी बाजीराव.

करून लोहगांवास आले. मानाजीचे कुमकेविषयी इंग्रजांसही पत्रे पाठविली. तेच दिवशी पुण्याहून चिरंजीव नानांस रात्री बोलावून आणून त्यां समागमे मारी फौज देऊन खानगी केली. ते येथून पांचवे रोजी कुलावियास जाऊन पोहोचले. आपणही पुण्यास जाऊन तीन दिवस तेथे राहून मातुश्रींचे दर्शन व आज्ञा घेऊन स्वार होऊन काल येथे आले. नाना तेथे पावले. तेच दिवशी संभाजीकडील चौकी बाहेर उभी हिराकोटाजवळ आश्रयास होता ते मारिली. पंचवीस तीस माणूस कापून काढिले. तुळींजी आंगठ्या जखमी धरून आणिला आहे. इंग्रजही आगोदर कुलावियास येऊन पाणी सामान जे पाहिजे ते कुलावियास पोचविले. व सांप्रत तो आरमारानशी कुलांब्याजवळ आहे, तेथून तोफांचा मार दिला. त्यामुळे आलीबागेंतून सरोन हिराकोटचे उत्तरेस आश्रयाने मोर्चे बांधून राहिले आहेत. नाना सागरगडा खालून खाडीचे कडेने गेले तेथे पंचवीस माणूस संभाजीकडील आले होते. त्यांत सरदार होता तो व पांच सात माणूस जीवे मारिले व वरकड पळाले. सा मातजण धरून आणिले. जर संभाजी लोंकर निकाल काढून जाव वाचवून निघोन गेला तर उत्तमच जाले. गुरांब व धोरली गलबते इंग्रजांचे भयाने सुवर्णदुर्गाकडे लावून दिली आहेत. लहान गलबते व महागिन्या मिळोन साठ दागिने तरती साखरीचे खाडीजवळ ठेविली आहेत. जर धीर धरून मोर्चे बंदी करून राहिला तर मोर्चे लावून पारपत्याचा विचार करणे तैसा स्वामीच्या आशिर्वादाचे बळे करितच आहो. इंग्रजांस मार्ग देऊन जाऊ द्या म्हणून संभाजीने सांगून पाठविले होते. परंतु इंग्रजांने मान्य केले नाही. आम्ही औरंगाबाद प्रांती आहो, ये प्रांती ध्यान नाही, ऐसा समय पाहून [संभाजी] आले होते. तुमचा आशिर्वाद आमचे मस्तकी असतां त्यास समय काय फावणार आहे ? कळावे म्हणून लिहिले अस. मानाजीची स्थापना आम्ही केली. परंतु त्यास स्मरण न राही ऐसे जहाले. कितेक प्रकारे वावगी वर्तणूक आम्हांशी केली. त्याचा विस्तार लिहिल्याने चित्तांत येणार नाही. जे समयी पाय पाहू तेव्हां विदीत करूं. उरण जागा फिरंग्याची ते आपणच बळावली. तैसेच आमच्या उरावर बाधिला (?) ते विशी व पैक्याविशी वारंवार लिहिले, परंतु ते गोष्ट चित्तांत न ये. आज पांचां वर्षांत एक पैसा आमचा देणे तो दिला

६. तुळींजी-कान्होजीच्यास पुत्रपैकी एक. हा संभाजीच्या पक्षाकडे होता.

७. एक प्रकारचे तारूं.

८. दागिने=नग (तारवांचे)

९. औरंगाबाद प्रांती निजामाचा वडील पुत्र नासिरजंग थाजवरोवर लढाई सुरू होती तेव्हां बाजीरावाच्या कुमकेस आपा सैन्य वरपाटी गेले होते. १७२०.

नाही. बहुतच अमर्यादा मांडिली. यास्तव त्याचेही डोळे उघडावे. याकारितां तजविजेनें प्राल व मिगड दोन्ही जागे संभाजीच्या हातास जात होते, तेथील लोकांचा दिलासा करून ते जागे घेऊन आपली निशाणे चढविली. तैसंच फिरंगी याचे उरण बळाविले होते तेही घेतले. आजच फत्ते जाल्याचे पत्र उरणाहून आले. सारांश त्याचे डोळे उघडले. व सर्व प्रकारे संभाजीचे हातोन जावही ये समया वाचाविला असे. सारांश इतकाही प्रताप स्वामींचे आशीर्वादाचा आहे. तेंगेकरून सर्व विचार होतात. दुसरा अर्थ नाही. कर्ज फिटेल ऐसें स्वामींचे मुखावाटे निघाले आहे, तेही शेवटीस जाईल. स्वामींच्या आशीर्वादावेगळे दुसरे जाणत नाही. उद्यां परवां घाट उतरोनही (?) कुलाब्या पावेतो जाणार आहे. तेथे न पावतां अगोदर संभाजीचा निकाल नाला तर उत्तमच आहे. नाही तर तेथवर जाऊन होईल वृत्त ते लिहून पाठवूं. निरंतर आशीर्वाद पत्र पाठवीत जावे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

खड्यांच्या लढाईचा पवाडा.

[५९] हिंदुस्थान गुजराय सोडून शिंदा दखनेत आला ॥ हुकुम केला बादशाहाने त्याला ॥ धुपद ॥ मजल दरमजल नर्मदा उतरून आले पार ॥ धरला दखनचा सुमार ॥ बेगुबेग येऊनि पाणी घेतले गंगातीर ॥ फौज होती चाळीस हजार ॥ मनीं मनसुबा करुनी चढले बालेघाटावर ॥ धरला ठंकाजी तस्कर ॥ मग कित्येकासी जरब पोचली म्हणून झाले चूर ॥ पळाले पुंड पाळेकर ॥ तेथुन नलदिनें कूच करुनी दाखल तुळजापुर ॥ आले दखनांत झाले जाहिर ॥ दखनदेशीं अंबा भवानी दैवत अनिवार ॥ देविशीं केला नमस्कार ॥ चाल धुमाळी ॥ दिले तुळजापुर सोडुनी ॥ गेले चंद्रभागा उतरुनी ॥ खबर ऐकिली श्रीमंतांनीं ॥ दोन कोस आले चालुनी ॥ भेटले हाडपसराच्या रानीं ॥ नेमिली धुण्याची छावणी ॥ जवळ पेठ आहे भवानी ॥ मुकाम ज्ञानवडीवर केला ॥ हुकूम केला बादशाहाने त्याला ॥ १ ॥

१०. उरणबेडांत द्रोणागिरी पर्वतावर फिरंग्यांचे देऊळ असून त्याभोंवतीं तट व दरेवाजा आहे. दरेवाज्याच्या वरील उंबरठ्यावरील खुरूस काढून गणपतीची मूर्ति खोदिली आहे ती याच वेळीं खोदिली असावी.

११. मोठमोठ्या स्वान्या पेशवे करीत असत त्यामुळे त्यांस खर्च फार येऊन नेहेमी कर्ज असे. हे कर्ज पुढें नाना फडणीस यांणीं निःशेष फेडीपर्यंत चाललेच होते.

बास उद्देशून वरील वाक्य आहे.

१२. हे पत्र व मागे अंक (५५, ५६, ५७) हीं रा० क० वि० कालगांभकर यांणीं नकला करून पाठविल्या होत्या त्यांवरून घेतलीं आहेत. यां० ड० यांणीं या (५८) पत्रावरूनच या स्वारीची सर्व हकीगत लिहिली असावी असें वाटते.

१. शिंदे दखनेत सन १७९२ मध्ये आले. २. गंगा=गोदा.

सहा चार महिने तिथें गुजरले पुण्यास येऊनी ॥ मनसुवा बहु सवळ करूनी ॥ नवावासी पत्र लिहिलें फार फार अर्जीनी ॥ खर्चि द्या आम्हांस पाठवूनी ॥ जासुदजोड्या केल्या खाना पोंचल्या जाऊनी ॥ पत्र टाकिलें मुजरे करूनी ॥ नवाब वहादर मशरनमुलुख एक मसलत करूनी ॥ पत्र पाहिलें त्यांनीं ॥ वाचुन परगण्यावर चिठ्या नेमिल्या समय सम पाहुनी ॥ नगदी ऐतज दिला लावूनी ॥ पांसष्ट लाख रूपये पोंचले नाहीं भरले मनीं ॥ दाखनचा हिशोब घेऊं भरूनी ॥ चाल धुमाळी ॥ ऐसे करणें भगवंताला ॥ हिंदुस्थान ज्यानें काविज केला ॥ परतुन दाखनमधी आला ॥ पुणे शहरी काळ झाला ॥ खबर कळली नवावाला ॥ नवाब बेदरावरी आला ॥ खरे खोटे भासे लोकांला ॥ तर्की दवलतराव स्यापिला ॥ हुकुम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदुस्थान सोडुन ॥ २ ॥

नवावानें पत्र लिहिलें श्रीमंत नानांसी ॥ शिवाय दवलतराव बापूसी ॥ पांसष्ट लाख रूपये आम्हां कर्न दिले शिंद्यासी ॥ लवकर द्या आमचे आम्हांसी ॥ आटोकाट सरदार मिळोनी वसले मनसुब्यासी ॥ क्रोध आला दवलतरावासी ॥ तुम्हां वसून रहा पुणे शहरी हुकुम करा आम्हांसी ॥ पाहुनि घेतों नवावासी ॥ तमाम फौजा मिळोनि दिले रोजमुरे त्यासी ॥ बोलाविलें जिजबा दादासी ॥ तिथें जेवत असला तर इथें या तुम्हां पाणी पिवासी ॥ घेऊनि देवजी गवळ्यासी* ॥ चाल धुमाळी ॥ येजानि लवकर पोंचले ॥ श्रीमंत पुण्याबाहेर निघाले ॥ मुळा-मुठावर डेरे दिले ॥ वावन उमराव मिळाले ॥ एकंदर वसुनि मनसुबे केले ॥ भांसले ते हि लवकर आले ॥ शिंदे आघाडीस घातले ॥ येऊन सिनेवर शह दिला ॥ हुकुम हिंदुस्थान ॥ ३ ॥

बेदर सोडुन नवाब लौकर बाहेर निघाले ॥ अमिर उमराव संगें घेतले ॥ चला चला म्हणून लवकर धारूरावर आले ॥ पुण्याकडे झेंडे फिरविले ॥ तेथुन जलदिनें कूच करुनि वांजरानदीवर आले ॥ फिरंगी आघाडीस घातले ॥ शेंकसलाची करूं कंदुरी मशीरन वोलले ॥ पेशवे थरथरां कांपुं लागले ॥ पांसष्ट लाखांचा मुलूख मागतां तेही विसरून गेले ॥ स्वर्मी नवाब दिसूं लागले ॥ सांडीवरती सांडी फिरती डाकवाले वसविले ॥ वरचेवर बातमी आणऊं लागले ॥ चाल धुं ॥ घाट उतरले मोहोरीचा ॥ मार्ग धरिला पुण्याचा ॥ एकच गट करून फौजेचा ॥ माळ चढले नायगांवाचा ॥ तक[ला?]वा आला तिकडुन पेशव्याचा ॥

१. तां. १२ फेब्रुवारी १७९३ रोजी वानवडी येथे.

* कोण ?

२. शेंकसलास-पुण्यातील.

५. महंमदाची मुलगी फतिमा इच्या नांवानें मुसलमान उत्सव करतात ती.

निश्चय केला यांनीं झुजाचा ॥ धडाधड वार सुटे तोफेचा ॥ मुसा रहिमुनच मोरचा, तुडवीला ॥ हुकूम० हिंदु० ॥ ४ ॥

नवावानें मोरचा तुडविला कळलें श्रीमंताला ॥ अजुरदे जाले बहु मनाला ॥ अमीर सारे बोलावुनी आणिले डेप्याला ॥ वक्त हा बुढायाचा आला ॥ नाना फडणीस एक मसूदी तर्क त्यानें काढिला ॥ बोलाविलें जिउवा दादाला ॥ तुहीं आघाडीस असतां मनसुवा कसा नाहीं कळाला ॥ नवाब गफलतीनें आला ॥ तीच विरेशरी धरून सद्या फौजा आघाडिला ॥ चुरस लागली तेव्हां शिं-
याला ॥ भिवराव पानसे तोफखाना त्यांचे हवाली केला, ॥ फिरंगी लोक तैनातीला ॥ चाल धु० ॥ पेशव्यांनीं विंचरणा रोखून ॥ सद्या फौजा पुढे देऊन ॥ रास्त्यांनीं एक अलंगधरून ॥ फडक्यांनीं तवाफरा वांधुन ॥ राजे बाहदर नाम निशाण ॥ फौजा नानाच्या आघ्यान ॥ तेंथें मिळाले अष्टप्रधान ॥ हौदाशीं हौदा भिडुनी गेला ॥ हुकूम केला० ॥ ५ ॥

करून स्वारी तयार नवाब जरदा अंबारांत ॥ वेगन्यापुढें हुजुरांत ॥ त्यांची उमेदवारी पेशवे सर करूं सहजांत ॥ वांधली रांडांनीं हिंमत ॥ मशरल मुलुख त्याचे मसूदी राजा नेमिवंत ॥ झाडुन फौजा त्याच्या अंकित ॥ रोशनाखा पर बिनी-
वाले नवावाच्या हुकुमांत ॥ भरअमल दोन्ही दळांत माहित ॥ इस्मालखा दनी पठाण गारदी त्यांचे संगत ॥ नामी करवळ ओहे हुजुरांत ॥ फाजलखा रोहिले खांसे वारा हजार जमात ॥ जंबुरे जोडुन उंटावर [त] ॥ चाल धु० ॥ नवावानें हल्ला केली ॥ फौज लोणिका माळ चढली ॥ दोन्ही दळे उभी ठाकली ॥ नामी सरदार आसदअल्ली ॥ तोफखान्याला शिलक दिली ॥ देवडी

६. मुसा रहिमान हा पेशव्यांचा आरव सरदार होता.

७. अजुरदे=खट्टू, खिन्न.

८. मसूदी=मुत्सदी. एक मुत्सदी=अद्वितीय राजकारणी पुरुष.

९. वीरश्री (चालीवर वसण्यासाठी)

१०. भिवराव पानसे-पुणे येथील शुक्रवारांतील पानसे यांचे पुत्र.

११. अलंग=लांब ओळ, वाज.

१२. तराफरा=तवातोवरा ? पूर्वी प्रत्येक घोडेस्वारांनें मुलुखगिरीवर जाते वेलीं एक तवा व एक तोवरा इतकी सामुग्री तरी जवळ बाळगावी असा प्रवात असे. त्या वरून तवातोवरा ह्मणजे मुलुखगिरीस ला-

गणाच्या वस्तु यांचा समाहार झाला. फरा म्हणजे शिपायांची रांग असा अर्थ आहे पण मग 'तरा' शब्दाचा उलगाडा चांगला होत नाहीं.

१३. आघ्यान = आघ्यान = घ्यानां, सर्भोर्ती ?

१४. नवावाचा जनानखाना बरोबर हत्तीवर वागत असे त्यास उद्देशून हें व पुढील वाक्य अशीं लिहिली आहेत. मुळांत 'वेगम्या, वेगमा' असें असतें तर वरें.

१५. मुत्सदी.

१६. करवळ=करोळ=बंदुखीस्वार.

१७. शिलक=सरवत्ती.

मार जेव्हां बसविली ॥ पेशव्याची फौज मागे हटविली ॥ फिरून खरनदीवर मुक्काम केला ॥ हुकूम के० हिंदुस्थान गु० ॥ ६ ॥

रातेरात आपून तोफखाना जोडिला जिउवा दादानी ॥ लोणीगारमाळ पसरुनि ॥ एकापरीस एक शिपाई रांगडा हिंदुस्थानी ॥ दोन कंपु फिरंगाणी ॥ मन्याबापु भोंसले परशरामभाऊ आज्ञा घेऊनी ॥ एक मोरचा त्यांनीं रोखुनी ॥ भवानराव प्रतिनिधी आले अर्जपान भोगुनी ॥ एक मोरचा त्यांनीं रोखुनी ॥ चौकोसाची लांबण पडली कोणांत नाही कोणी ॥ बहिर्यार्मधी फौज गेली मिसळुनि ॥ चाल धुमा० ॥ तोफेचा एकच वर्षला कहर ॥ गगनीं लागुनि गेला धूर मायसी पारख [लें] लेंकर ॥ नवाबासी कळुनि आला फितूर ॥ मजल काय [?] सुटेल तोफेचा वार ॥ पांचजण निवडले रणशूर ॥ मुसा रहिमुचे बुडविले लष्कर ॥ रमणा वडुत तिथें मातला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदु० ॥ ७ ॥

लालखान बजिरखान ह्यांनीं रणांत घोडी घातली ॥ परशरामभाऊसीं जखम चढविली ॥ दाजीसाहेब येथ शामजंगास स्वारी केली ॥ पठाणी लोक संग हाटेली ॥ कटाव करीत चालले जेव्हां तिराचे मार बसविली ॥ भोंसल्यानें गर्दबाण उडविली ॥ बजिरखानासी बाण लागतां हौद्यांत जैन सोडिली ॥ लालखांची सुद नाही लागली ॥ बाळासाहेब ठार जहाले वस्त शान पडेली ॥ खनाखना लव्हा गर्द उडाली ॥ भलेभले सरदार ह्यांनीं बहिरीत तोंडे घातली ॥ आंबारी नवाबानें फिरविली ॥ चाल धु० ॥ लोक लोक झाले चंथत ॥ नवाबमशरलमुलुक हौद्यांत ॥ आनंदराव किह्ला ठेवा नजरेत ॥ हावाई लाविली किल्यांत ॥ नवाबदाखल सुलतान दुर्गांत ॥ बुणगे आले शिवपट्टणा भोंवत ॥ वेढा काय शिंवाचा पडला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदु० ॥ ८ ॥

खरनदीवर दिले मोरचे किल्याशीं रोखून ॥ फौज नवाबाची घेरून ॥ जिउवादादी श्रीमंतांशीं बोले अर्ज करून ॥ नवाबास क्षणांत घेइन लुटून ॥ लुटल्यावांचून कारण नाही बसा शह देऊन ॥ नाना करील तेंच प्रमाण ॥ बे-

१८. अनुपान भोगून=बाचा अर्थ स्पष्ट कळत नाही.

१९. बहिर्यामधी-तोफांच्या आवाजा-मुळें बधिरपणा आला त्यांत. किंवा सोंडा, दरी, नळी ?

२०. मूळांत 'मायशी पारख लेंकर' असें आहे. त्याचा 'आई म्हणून तिलाच लेंकराची पारख, ओळख राहिली-बाकी सर्व थुंदी झाली', असा निर्वाह करतां ये-

ईल. परंतु वर दिलेलाच पाठ असावा असें वृत्तावरून होतें व त्याचा अर्थही बरा होतो. पारखलें=परके झालें, त्याची ओळख बुजाली.

२१. रमणा=तुमुल युद्ध, हातघाईची लढाई, गर्दी.

२२. जान=जीव.

२३. 'वस्तुशैथ्य' असें मुळांत आहे. कदाचित् 'मस्त सैना' असेंही होईल.

देईबासी हुकूम टाका रस्ते बंद करून ॥ रुपयाशेर तेव्हां मिळेना अन्न ॥ पाण्या वांचुनि फौज तैरसली नवाबानें ऐकून ॥ सल्यास धाडिले गोविंद किसन ॥ चाल धुं० ॥ गोविंद किसन आले परतून ॥ नवाबासि वर्तमान सुचवून ॥ मशीरल मुलूख दिले पाठऊन ॥ पेशव्यांनीं टाकिले कैद करून ॥ जसा सांप-
व्यांत व्याघ्र कोंडून ॥ नवाबासि नानाचें वचन ॥ खातरजमा झाली येथून ॥ अवघा चिंत्तिचा विकल्प उडाला ॥ हुकुम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदुस्थान गुजराथ सोडुन शिंदा दखनांत आला ॥ ९ ॥

शके १७१६ आनंदनाम संवत्सरे ॥ फाल्गुन वद्य ६ षष्ठी बुधवार ॥ कि-
ल्यामर्धि घेऊनि नवाबासी आठवला विचार ॥ द्यावी निंबाळकरासि जहांगीर ॥
नवाब बोलतां हजर विश्वासराव बापु सुपेकर ॥ आणविले आपासाहेब निंबाळकर ॥ भेट घेऊनिया [करा] कुचाचा विचार ॥ किल्यामर्धी सदर ज्याहा बाहादर ॥ शके १७१७ राक्षसनाम संवत्सरे ॥ चैत्र पौर्णिमा शुक्रवार ॥ दळभार घेऊन नवाब बांजरानदीच्यावर ॥ संगे होते निंबाळकर ॥ चाल धुमाळी ॥ कनिया अखेर त्या वेळेस ॥ नवाब गेले भागानगरास ॥ श्रीमंत पोंचलें थेट पुण्यास ॥ गैबिचे देणें भुजंग आयास ॥ कादरभाई चाकरु दिले विनीस ॥ त्यांनीं जाऊनि गांठिले हारदास ॥ रामछंद गातो मजलसीला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदुस्थान गुजराथ सोडुन शिंदा दखनांत आला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥ १० ॥

[६०]

॥ श्री ॥

छ ११ जमादिलोवल प्रहर दिवस प्रातःकाळ.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापुजी भोवराव स्वामी गोसावी यांसि-
पो। बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन
स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष-तुम्ही रा। राघो गोविंद यांचा व अंतुरकर
मंगलाचा कजिया आढालियाचा मजकूर दोन चार बंद विस्तारें लिहिला, परंतु
कोणे गोष्टी वरून कजिया जाहाला, कजिया व्हावयास कारण काय, तो मजकूर
किमपि लिहिला नाही. याजवरून तुमच्या लिहिण्याची तारीफ काय ल्याहावी ?
जरी शिपी, रंगारी यांचे मजकुरावरून अंतुरकर मोगलांनीं कजिया फैलाविला असेल

२२. पेंढाऱ्यांसी ? वेरड यांसि ?

२५. तरसली=त्रासली.

२६. या पोवाड्यांत शेवटीं शेवटीं बरेच
टिकाणीं अर्थ स्पष्ट लागत नाही. स्थळांची
व पुरुषांची नांवां आली आहेत तींही परि-

चित नाहीत. ज्या कोणांस झावडल जी
माहिती मिळेल त्यांनीं आम्हांकडे मेहर-
बानी करून पाठवावी.

हा पोवाडा रा० रा० कृष्णाजी रघुनाथ
केळकर यांकडून आम्हांस मिळाला.

तर तो जुंजमुकदिमा आहे. जैसा जेथे जीव देखावा तैसा तेथे पैका वसुल करावा. जातीचा मुकदिमा त्यास पैका सुटेल असें नाहीं. व पैका दिल्या खेरीज तेही जातीत येथेपूर्व वर्तणारनाहीं. या करितां दरनादार पाहून घेणें तें ध्यावें व त्यांनींही बोलवें. असें असोन जुंज कारभारावरून इतकें दररोज लाववेंसें नाहीं. थोडे बहुतांनीं कजिया चुकेल तर चुकवणें. माणसें इकडील मेलीं व जखमी झालीं याजप्रमाणें तिकडीलही मेलीं व जाया झालीं असतील त्याचा मजकूर नाहीं. परंतु घोडीं गेलीं मेलीं असतील तीं द्यावीं. येणेंप्रमाणें होऊन अंमल करार वांके चालवीत असिलियास कजिया वारून टाकणें. वर्तमान वरच्यावरी लिहीत जाणें जाणीजे. छ० ८. जमादिलेवल सु॥ सीत आर्वें मया व अलफ बहुत काय लिहिणें. अगर मामलती वरून कजिया जाहाला असेल. आणि सालवसाल मालियत चालत आल्या प्रमाणें सुरळीत करून देतील तरी उत्तम आहे. कजिया वाढवूं नये. याप्रमाणें करावें. तरि तुम्ही काय त्याशीं बोलतां व ते काय कोठपर्यंत बोलतात, व कोणत्या गोष्टी [वर] अट येऊन पडते तें वरचेवर वर्तमान लिहीत जाणें. जाणीजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[६१]

॥ श्री ॥

राजश्री नाना पंडित प्रधान गोसावी यांसि-

सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥
मानाजी आंगरे वजारतमाव रामराम विनंती उपरी येथील कुशल जाणुन स्वकीय लेखन आज्ञा करित असले पाहिजे. विशेष-राजश्री महादाजी रघुनाथ यांस मजमुचा धंदा सांगोन रेवदंडियास पाठविल्यापासून कारभाराचा बंदोबस्त व लोकांची समजावीस यथास्थित करून अमीनपणें येकनिष्ठेनें वर्ततात ऐसें समीपवर्ती कुलवियास श्रवणांत येतच होतें. एकनिष्ठेतेविशीं आपलाही निशा जाहालाच आहे. सांप्रत जंनिरे याचे मोहीमचे प्रसंगांत जमाव व साहित्य सहवर्तमान मशारानिले येथें आल्यावर तरतुद व तर्तवीर पाहून बहुत संतोष जाहाला. सेवक लोक निष्ठेनें वर्ततात त्यांची सर्फराजी बहुमान खावंदींही करावा उचित जाणोन राजश्री रामाजीपंतांकडून तपशीलें विनंती लेहविली आहे. आम्ही लिहिल्याचें जरूर जाणोन या समयांत मशा-

शिक्षा.
*

१. मुकदिमा=प्रकरण, खटला.
जुंज-झुंज=युद्ध, भांडण.
२. येथपूर्व=यथपूर्व (?) पूर्वीप्रमाणें.
३. मजकूर=मातवरी, हिशब या अर्थी. कारण मेलेलीं माणसें परंत देतां येत नाहींत.

४. वांका=प्रकरण, खटला, हकीगत.
करारवांके=कराराप्रमाणें ?
५. तरतुद=उपाय.
६. तसवीर=प्रयत्न.
* शिक्ष्यावरील अक्षरें लागत नाहीत.
हा दीर्घवर्तुलाकृति आहे.

रनिव्हेचे बहुमानास पालखीची आज्ञा करणार आपण समर्थ आहांत. मोर्चेवंदीचे प्रसंगास हरएक साहित्यास रेवदंडासमीप अनुकूल आहे. साहित्याचे तुरतुदीस मशारनिव्हेस रवाना करविले असत. सारांश बहुमाना योग्य जाणून लिहिले आहे. येविशीं उपेक्षा नसावी. रा। छ० २४ माहे रमजान. बहुत काय लिहिणें रुपा निरंतर वर्धमान असावी हे विनंती.

मोर्तव
सुद.

[६२]

॥ श्री ॥

राजश्री महारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ बाळाजी बाजीराव प्रधान

आशिर्वाद सु॥ सवां आर्वेन मया व अलफ तुम्ही फौज सुद्धां बुंदेलियावरि कालिंजराकडे गेलिया आलीकडे कांहीं वर्तमान अवगत होत नाहीं. पत्रही येत नाहीं. तरि प्रस्तुत तुम्ही कोण्हे जागां आहां, काय मनसुबा योजिला आहे, बुंदेलियानें सुप्रवृत्त होऊन तुमच्या मनोदयानुरूप मामलियत

श्री
राजा शाहु नरपति
हर्षनिधान बाळाजी
बाजीराव मुख्य
प्रधाः

विव्हेस लाऊन टाकली कीं नाहीं ? यां तह करूं नये, झुंजविंच, हाच त्यांनीं विचार चित्तांत आलिला आहे ? पुढें तुम्हीं काय कैसें करावयाचें केलें आहे. तें सर्व बरचेवारि लिहिणें. इकडील कांहीं नवीन लिहिजेसें नाहीं. अद्यापि सातारियासच आहों. पुढें होईल वर्तमान तें लिहिलें जाईल. जाणजे छ० ९ रजब बहुत काय लिहिणें—

लेखन
सीमा

पौ। छ। ३ रमजान.

[६३]

॥ श्री म्हाळसाकांत ॥

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्ने॥* महारराव होळकर दंडवत विनंति उपरी तुम्ही ज्येष्ठ वय ६ व एकादशीचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावून लेखनार्य अवगत जाहला. येथें पावल्यावर सरकार पत्रें उभयतां बाबांस दाखऊन आज्ञेचे भाव सर्व दर्शविले. त्यांनींही बोलण्याचा क्रम चालू केला आहे. धन्याचा लोभ कारभारी यांचे मनःपूर्वक जपणें हे बारीकपणें ध्यानीं आल्यावरून लेखन केलें आहे. राजश्री बाळाजी लक्ष्मण नि। विंचूरकर यांची भेट करविली. त्यांचेही बोलण्यांत उचित तेंच निदर्शनास आले. पुढें घडल्याचें लेखन

होईल म्हणोन लि। ऐशियासि तुम्ही सरकार पत्रें व आज्ञेअन्वये बोलून क्रम चालू करविला हें नीटच. यावर दिनावधीवर न पडतां आरंभिला विचार सत्वर बनून ये तें करवणें. खावंदाचा लोभ दिवसेंदिवस दिसण्यांत येईल तसें सेवाही करण्याची उमेद इकडे हे भाव कारभारी व बाळाजी

श्री
ह्याळसाकांत चरणीं
तत्पर येशवंतराव सुत
मल्हारराव होळकर.

लक्ष्मण यांस दर्शवून त्यांचे नपणें मन ज्या दौलतीविशीं आहे त्याची वृद्धी घडे तें करणें. करीम पेंढारी सरकार कैदेत त्याचें बोलणें लाऊन सुटका होती ह्या आवया राजश्री खंडो महादेव व सखाराम जगजीवन यांनीं ऐकून तेथील मर्जीचे भाव विस्तारें लेहून पाठविले. त्यास येथें होणें तें दूरां देशीने तेथील सल्लेनेच होणें तें होईल. तुम्ही बोलण्याचा क्रम चालता जाला ते पक्षी दररोज होईल तसें लेहून वरचेवर कळवीत जाणें. आळस न करणें. रा। छ। ५ रजब सु। सल्लास अशर मया तैन व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[६४]

॥ श्री म्हाळसाकांत ॥

मोतंब

सुद.

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांसि—

अखांडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने। मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी तुम्हीं भाद्रपद वा। ५ चें पत्र पाठविलें तें पाऊन लेखनार्थ अवगत जाहला. फणशा मंदाणकर निंबोण्यास पावून उत्तर आलें. चांदवडचें पत्र आलें नाहीं. आल्यावर लेखन करीन. श्रीमंतांची स्वारी भीमातीरी कपिलाषठी करून येणार. अजम अलफिस्टन साहेबांस व खुशरुदीन मोदी व शंबकजी डेंगळे यास पत्रें सरकारचीं येतात तीं योग्यते प्रमाणें येत असावीं म्हणोन राजश्री खंडोपंत बाबांनीं साहेबांस लिहिलें आहे. त्या अन्वये पत्रें येण्यास आज्ञा व्हावी म्हणोन लिहिलें ऐशियासि फणशा व मूल आज पावेतो चांदवडी पोहोचऊन तुम्हाकडे पत्रें आलींच असतील. त्यांजला तेथें ठेवणें सांप्रतचे प्रसंगास अप्रशस्त जाणोन नेमाड प्रांतीं आणावावयाचे ठरून राजश्री परशराम होळकर यांजपाशीं पावते

श्री
ह्याळसाकांत चरणीं तत्पर
येशवंतराव सुत मल्हारराव
होळकर.

करण्याविशीं पत्रें राजश्री रामदास आगरवाले व भिकाजी गोमाजी यांस पाठविलीं त्याप्रमाणें ते करतील. याचा तपशील राजश्री खंडो महादेव यांचे पत्रां लिहिला आहे. तेथें प्रसंगानुरूप बोलवण्याचें तें बोलून इकडेही कळविणें.

आज पावेतो श्रीमंतांची स्वारी र्पूर्वांचें स्नान करून पुण्यास आलीच असेल, पुढें श्री स्वामीस जाण्याचें उरल तैसें कळविणें. साहेब व मोदी व हेंगळे यांस पत्रें यावर मंशारनिलेचे लिहिल्या अन्वयेच लिहिण्यांत येत जातील रा। छ ५ जिल्हाकाद सु॥ खमस अशर मयातेन व अल्फ बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[६५]

॥ श्री ॥

मोर्तब
सुद

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री बाळाजी गोविंद स्वामी गोसावी यांसि-पो। रघुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणें. विशेष-राजश्री पुरूषोत्तम महादेव हिंगणें यांस जातीस सरजाम रुपये १५,००० पंधरा हजार रुपये द्यावयाचा करार करून हे सनद तुम्हांस सादर केली असे. तरि सदरू पंधरा हजार रुपयांचे तनख्याचे गांव पा। कोंच पौ। अव्वलसाल सन समान सितेना पासून नेमून देणें आणि आकार होईल तो साल दरसाल वा। मु। खर्च लिहित जाणें जाणिजे छ ५ मोहरम सु॥ सवासीतेन मया व अल्फ, बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[६६]

॥ श्री ॥

* पु। राजश्री बळवंतराव गर्णपंत स्वामी गोसावी यांसि—

विनंती उपरी. श्रीरंगपट्टणकरांचा प्रकार कसा आहे, बुद्धि स्थीर राहून सरकारचा पैका टक्का ह्मसेबंदीचा देऊन दोन पट्ट्यांतील कोणती पट्टी सोडवितात, किंवा पैका द्यावयास अभाव करून लबाडीवर आहेत, वकील पाठविले याजशी कसे वर्ततात, यांचे त्यांचें अंतर बाद्द कसे, व सरकारी निष्ठेनें वर्तावयाचा या न वर्तावयाचा डौल कसा घातला आहे, ते बातमी तुम्हांस येतच असेल तरि विस्तारयुक्त त्यांजकडील वर्तमान लिहित जावें. आदवानीकरांनीं हा कालवारि ऐवजाचा निकाल केला नाहीं. मौलवी तेर्ये यख्त्यारी जाले आहेत तरि तुम्हांस त्यांस वरचेवरि ताकीद करून ऐवज राजश्री मल्हार नाईक यांस देविला आहे, त्यांचे पदरीं पडें ते करावें. छ० १४ सवाल हे विनंती.

[६७]

॥ श्री ॥

पु। राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—

विनंती उपरि दरबारचें वर्तमान व राजश्री श्रीपतराव निवर्तलियाचा अर्थ पाहिला तुम्हांस लिहिलाच आहे. आलीकडील वर्तमान तर श्रीपतराव यांचे

८. पर्व-कपिलापट्टीचें.

९. स्वामी=कार्तिक स्वामी.

१०. भेहदळे यांस बाळाजी बाजीरावांचें पत्र लिहिलेंसं दिसतें.

११. या=किंवा, अन्तर.

१२. हे प्रसिद्ध रामचंद्र बाबा शेणवी.

१३. श्रीपतराव प्रतिनिधी (मृ० १७२८०.)

* पु।=पुरवणी.

बंधु राजश्री जगजीवनराव परशराम यांजवरि राजश्री—स्वामींनीं रुपा करून छ १४ जिल्हेजीं पौष शुद्ध प्रतिपदेसु प्रतीनिधीपद दिव्हे. वस्त्रे व हत्ती, बहुमान दिला. वरकडही त्यांचे समागमीं मुतालीक व राजश्री रुष्णाजी परशराम यांचे पुत्र दोघे यांसही वस्त्रे [दिलीं.] राजश्री उदाजी चव्हाण येथेंच आहेत. अद्याप कांहीं बोलीचाली नाही. पुढें होईल वर्तमान तें लिहिलें जाईल. सारांश उभयतां महालेंचें अती प्राबल्य नहालें आहे. याचा विस्तार कोठवरि ल्याहावा ? आम्ही युक्ति करून रेटणें तें रेटितों. कांहीं आडकावें लागतें. कांहीं करून देतो म्हणतो. या रीतीनें येथील विचार आहे. राजश्री रघोजी भोसले वाराडांतून माहूर प्रांते आले. त्यांच्या चित्तांत आमच्या मुलकांत घांसदाणे घ्यावे ऐसा विचार आहे. नागांजागांहून महालकरी यांचीं पत्रे येतांत. मशारानिले तो स्नेहयुक्ति भावभक्तीचीं पत्रे पाठवितात. तथापि त्यांचा प्रकार कपटी आहे. तो तुम्ही जाणतच आहां. आम्हीही कागदीपत्रीं स्नेहयुक्तच लिहीत असतो. पुढें होईल वर्तमान तें लिहिलें जाईल. येथें येणार ऐसेही वर्तमान आहे. हे विनंती

[६८]

॥ श्री ॥

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रबाबा स्वामी गोसांवा यांसि—

पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें विशेष—तुम्ही पत्रे अधिक शुद्ध त्रयोदशीचीं पाठविलीं तीं छ २९ रविवाराखरी पंढरपुरीं पावलीं. सर्व वर्तमान कळले. त्यांची उत्तरे आलाहिदा पुरवणी पत्रां लिहिलीं आहेत. त्याजवरून कळेल. येथील वर्तमान तरि आम्ही क्षेत्र मजकुरीं आहो. या उपरि पुण्यास जाऊं. चिरंजीव राजश्री भाऊ याजकडील वर्तमान तरि ते सावनूर प्रांती आहेत. सावनूरकरांची त्यांची भेट होणार. उपरांतिक तिकडील तालामाला पाहून यावे. फार तर पंधरा दिवस तिकडे मोडतील. नाईक सिरे प्रांती आहेत. नासरजंग आरकाटकडे जाणार तिकडे छावणी करणार. पाहवे. नवाब बाजारानदीचे तीरे जात आहेत. औरंगाबादेस छावणीस जाणार हेही वर्तमान असे. तुम्हांस कळवावे म्हणोन लिहिलें असे. *सावनूरकरांची भाऊंची भेट जाहाली. या उपरि पंधरा विसा दिवसां आलीकडे चिरंजीव येतील. नाईक नासरजंगाचे आश्रियांने

१४. महाल—राजश्रियेस महाल अशी संज्ञा असे. थोरला किं० वडील महाल= मोठी स्त्री. धाकटा महाल=धाकटी स्त्री.

१५. शाहू महाराज यांची तबियत

१७२८ सालीं नाडुरस्त होती तेव्हां हें पत्र लिहिलें असावें.

* येथपासून पुढील मजकूर सुद्ध सां- शाच्या हस्ताक्षरीं लिहिलेला आहे

ते प्रांतीं छावणी करून विदनूर प्रांतीं उत्पात करणार व करतील. सांप्रत बरसात जवळ आला. काय काय हातें तें पहावें. छ ६ जमादिलोवल हे विनंती.

[६९]

॥ श्री ॥

राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसांवी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ बाळाजीरावप्रधान आशिर्वाद सुरूसन सबा आर्वेन मया व अलफ तुम्ही पत्र छ २४ रविलोखरचे पाठविलें तें छ २४ जमादिलोवलीं प्रविष्ट झालें. जैतपुरास राजश्री जयापा अगोदर येऊन मोर्चे दिले. मागून आम्हां आलों. झुंभेलियांनीं जैतपुरास सामान वरें विपुल ठेविलें होतें. तोफा, जेजाल व बरकंदाज, दारुगोळा व बाजे सामान बहुत होतें. रेवणींदून हेमेशा झुंजत. आपलेकडील हजार माणोस मेले. चार हजार जखमी जाले.

तयापि सुरंग चालवून दोन सुरंग उडविले कांहीं भिताड पडलें तणेंकरून गांवकरी कौलास येऊन अजाच किल्ला फते केल्या. म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें श्रायण होऊन संतोष जहाला. जैतपूर बांकी* जागा व लडाऊ सामान बहुत दारुगोळा विपुल असतां तुम्हीं व बाजे † सरदारांनीं व लोकांनीं श्रम साहस करून जागा फते केली. शाबास तुमची व शाबास लोकांची. मोठी गोष्ट जाहाली. जैतपूर लहान सामान्य जागा नव्हती. जर हस्तगत न होतें तर ‡ बदनक्षास कारण होतें. तुम्हांसारखे उमदे सरदार इरेस †† पडल्यावर जैतपूर काय आहे! किंवहुना याहूनही बांकी विकट जागा असल्यास हस्तगत कराल. या उपरि ही तिकडील नवल विशेष व कर्तव्य मनमुवा उल्लेख पुरःसर लिहीत जाणें. जाणिजे छ २८ जमादिलोवल बहुत काय लिहिणें.

शिक्षा.

लेखन सीमा

पै॥ व जा-पासुन स्वामीन (?) पै॥ छ शाबान मु॥ गहबरा पै॥ सेवदा.

[७०]

॥ श्री ॥

राजश्री सदाशिवपंत भाऊ गोसांवी यांसि—

सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ मल्हाराव होळकर दंडवत विनंती उपरि घेयाळ कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत असावें. विशेष—इकडील सरदारींत खर्चाची वाढ. महलांत पेशजी प्रां उत्पन्नास जागा नाही. फौज बाहेर मोहमीस रहात गेली. सध्यां तो प्रकार

† रेडणी-रेवण=मातीचा ढोंग किंवा बुरूज.

* बांकी=मजबुदीची.

‡ बाजे=दुसरे, हाताखालचे, अर्वांतर.

वर 'बाजे सामान' पहा.

† बदनक्षा=रुमीपणा; दुर्लौकिक.

†† इर=ईर्ष्या.

सर्व आपले ध्यानांत. तीर्थरूप कैलासवासी बाबासाहेबांनी पदरचे माणश सर्व लोभांत ठेऊन फौजेची हुशारी ठेविली तो ओघ यथास्थित चालून सरकार चाकरी घडावी याहून दुसरे लक्ष नाही. सजश्री गणपतराव नारायण येथे कामाकाजांत व राजश्री बाळाजी लक्ष्मण देशीहून आले, त्यांचे म्हणजे श्रीमंत स्वामींचे अभयोत्तरे व भाऊंचे लोभाने सर्व विचार घडतील. येविषयीच मार राजश्री खंडो महादेव व साखाराम जगज्जीवन यांजला लिहिण्यांत आला आहे. उभयतां कळवितील त्याप्रमाणे श्रीमंतांस विनंती होऊन क्रमे पयापूर्व प्रवाहास येऊन वडिलांचा लौकीक राहणे आपल्याकडे आहे.

[७१]

॥ श्री शंकर ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि—

सकळगुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य रत्नो हणमंतराऊ निंबाळकर दंडवत विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लेखन करीत गेलें पाहिजे—विशेष आपणांकडून राजश्री काशीराऊ दिवाण व राजश्री राजजी जुंझारराऊ घाटगे व राा तुकोजी चव्हाण आले यांनी आपणांकडील कितेक स्नेहाचे व उत्तर प्रत्योतर जाव्याचे वर्तमान सांगितले त्यावरून कळोन आले. ऐशियासि आपणांशी जो निश्चय हे करून आले त्याप्रमाणे राजश्री फिरंगोजी निंबाळकर याजवा दोन हजार फौज देऊन खानगी केली येविषयी राजश्री दत्तबांनीही गोसावी यांसि पत्र लिहिले आहे. त्यावरून विदित होईल. उभयपक्षां दुसरा विचार आहे ऐसे नाही. रा. छ. २६ रोखल बहुत काय लिहिजे कृपा असो दीजे हे विनंती.

श्री
शिवचरणी तत्पर
बापुजी सुत हणमंत
राव निंबाळकर

मोर्तब
सर

[७२]

॥ श्री ॥

राजश्री यादवराव बळाळ दिमंत बजाजीराव घाटगे स्वामींचे सेवेशी पाो शामराज बळाळ फडणीस कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विशेष राजश्री पांडुरंगराव यादव यांजकडे मजमदारीचे काम देविले त्यास त्यांचे हातून काम घेऊन वेतन देववीत जागे. राजश्री परशराम पंडित व जयवंत बाबा मंत्री व रघुनाथराव पंडित सचिव व रघोजी भोसले सेनासाहेब सुभा व राजमंडलचे कारभारी व बाळाजी जनार्दन व परशराम रामचंद्र व परशराम स्वदाशिव व उयंबकराव स्वदाशिव व जयवंतराव बाबा व फतेसिंग बाबा गायकवाड याप्रमाणे हुजूरची मंडळी

* बाबासाहेब=बाजीराव बळाळ.

यावयाची. त्यास राजानीराव घाटगे व बहिरजीराव व निराजी शामराज व शामराज निळकंठ पेशवे व निनाम अलीखान व हैदरखान व मुरादखान वंगैरे व राघोजी आंगरे वजारतमाव सरखेल व गोविंदराव गायकवाड हिंमत बहादूर याप्रमाणे राजमंडल पावयाची त्यास त्यांची वरदस्त बराबर मंडळी सुभानराव व घोरपडे व पिरानीराव घोरपडे व शामराव गोविंद व जानराव घानीराव शळकर [?] याप्रमाणे यावयाची. त्यास त्यांची वरदस्त ठेवणे. राा छ ३ जमा-दिल्यावर बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[७३]

॥ श्री ॥

राजश्रिया त्रिराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—
पोष्य बाळाजी घानीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशाळ जाणोन स्वकीय कुशाळ लिहीत जाणे. विशेष—दरबारचा मजकूर विस्तारे § सरदारांस लिहिला त्याजवरून कळेल. आमचा गुत्ता आजपर्यंत दरबारां व्हावयास कारण काय म्हणाल तर राजश्री स्वामींचे सरकार कर्जदार झाले व महालचे खर्च अनिवार. नित्य ला [क ?] यळे यास्तव राजश्री-स्वामींनी आपले कारभारी यांस ताकीद करून बंदोबस्त करितात. घरच्याच कारभारांत राजश्री-स्वामी दंग आहेत. त्यांहीं होऊन आम्हांस निरोप द्यावा तर आपले कारभारांत गिरीफदार. आम्हीं विनंती करावी तर त्यांची मर्जी दीक पाहून आज पावेतो चर्चा न केली. राहात राहात गोष्ट राहिली. आम्ही निरोपाच्या विचारांत आहो. राजश्री-स्वामींची मर्जी पाहून निरोप घेऊन, परंतु (!) यश येणे आमचे तिकडे होते असा विचार नाही. निरोपासच किती दिवस लागतील ते नकळे. निरोप होऊन पुण्यास आल्यावर फोंकणचा वंगैरे कारभार करणे लागेल. तुम्हांस कळारें याजकरितां लिहिले असे. छ १६ सव्वाळ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.†

[७४]

॥ श्री ॥

राजश्री मन्हारजी होळकर व जयानी शिंदे गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्नो बाळाजी घानीराव प्रधान अशीर्वाद सु॥ सर्वां आर्वेन मया व अलफ. तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावलें. बुधेलियांनी बंदमामली केली तद्दरहावर गोष्ट पडून बेरीज ठहरली. बोला काहीं दिल्या. कुंवर बोलेस द्यावे. इतकी बाकी असतां उभयतां राजे पळून गेले. कालिंजर व अनेगडास गेले. बुधेलि यांचा मोठा गुर्वर होता तो

§ सरदार=शिंदे व होळकर.

१६. गिरीफदार=गुंतलेले.

१७. दिक्क=खिन्न.

† मागे पृ० ६१ टी० १५ पहा.

१८. बंदमामली=उद्याम बतन.

१९. गुंवर, घोवार=धन.

त्यांचा त्यांणी गमाविला. अतःपर जे करणे ते नेट धरूनच करावे लागेल. स्वामींच्या पुण्यप्रतापेकरून उत्तम होईल. म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास तुम्ही श्रमसाहस कर्तव्य तें केले. व बुधेली यांचा वचाव करून दारमदार केला असतां त्याचे दुरादृष्ट, दुर्वुद्धे तदनुरूप यांचे मनांत येऊन पळून गेले. येणेकरून सर्व गोष्टीने खराब तेच जाहाले. तुम्ही कर्तव्य तें करालच व केलेच पाहिजे. असो. येविशींचे कितेक पर्याय राजश्री रामचंद्र नावांच्या पत्रां लिहिले आहेत. त्यानवरून कळेल. आपल्याकडील सदैव वर्तमान लिहीत जाणें. नाणिजे. छ २९ नमादिलावल बहुत काय लिहिणें. पै॥ छ ७ सावान मु॥ गहवरां पो चे [से!] वटा.

शिकां.

लसन
सीमा.

[७५]

॥ श्री ॥

राजश्रिया विराजित राममान्य रामश्री रामचंद्रपंत तात्या व ता॥ राजश्री त्रिसाजीपंत दादा स्वामींचे सेवेशीं—

पो विष्णु महादेव साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ ता छ १० सावान मु॥ नजीक महेश्वर, वर्तमान यथारिथत जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत असले पाहिजे. विशेष—आम्ही करंवादेचे मुकामी होळकराजवळ दाखल झाले. आपली पत्रे त्याच मुकामी माली. त्यांत लिहिलें आम्ही शिवणी हुसंगावादेवरून भूपाळावरून खेचिवाड्यांत येतो. ऐशास आपला पहिला करार जे सटव्याचे घाटे यावे, आणि शिंदे, होळकर सर्व इकडेच आहेत. हे, आपण येकर होऊन मनसबा पुढे करणे तो करावा. हा उत्तम विचार. आणि तुम्ही त्या मार्गे जावयाचा मनसबा केला झणजे हे उभयतां इकडे मनसबे करतील. शिंदे यांनीं तो उदेपूरचे मुलांचा पक्ष धरून त्याजला घेऊन संस्थानाकडे चालले. ते मुलांजी स्थापना करून संस्थानचा पैका घेणार. हा त्यांचा मनसबा. होळकर महेश्वराहून निघाल्यावर मनसबा काय करतील तो कराव. आम्हांस श्रीमंतांनीं इकडे पाठविलें व आपला आग्रह जाणोन आलो. श्रीमंतांची आज्ञा आपणांस व हे उभयतां सरदार एकत्र करून सरकारी काम करावे. आपण त्या मार्गे गेले. तेव्हां तिघांचे तीन मनसबे जाले म्हणजे आम्ही मग राहून उपयोग नाहीं त्यास सविस्तर वर्तमान राा दादोपंत दादांनीं लिहिलें आहे, त्यावरून कळो

२०. दारमदार=मानसमान.

२१. दुरादृष्ट दुरदृष्ट=कमन्शीव, दुर्दैव.

२२. मूळांत 'यु' असें दिसतें.

२३. मूळांत 'सां' नाकडे 'सां'चा' असें आहे.

येईल. तदनुसार आपण याच मार्गे यावयाचा मनसबा *क्षेपनिक्षेप करावा त्या मार्गे नाऊन सां चुकतील. त्याहून या मार्गे मोठ्या मनसब्याचा बंदोबस्त करून उदेंदपुरचाही बंदोबस्त केल्याने सरकार काम आहे. आपल्यासही तृते उपयोग पडेल. यास्तव याच मार्गे यावे हे उत्तम आहे. याउपर आपली मर्जी त्याचमार्गे जावयाची असल्यास मग आम्ही यां समागमें कशास रहावे? राा दादा व आम्ही देशास नाऊं. आम्हांस सर्व प्रकारें लक्ष आपलें यास्तव आम्ही येथपर्यंत आलों. पुढें आपलें पत्र जसे येईल त्याप्रमाणें तजवीज करूं. वहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती.

[७६]

॥ श्री ॥

७ १ रमजान वैशाख तिसा खमसेन.

राजश्री नाना पंडित प्रधान गोसावी यांसे—

ॐ सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ शघो-
नी आंगरे वजायतयाव राम राम विनंती येथील कुशल जागोन स्वकीय लेखन
आज्ञा करीत असलें पाहिजे. विशेष—छ ५ शाबनचे पत्र पाठविलें तें छ
२२ मिनहूस उंदेरीचे मोर्चेवंदीस थळचे मुक्कामी येऊन पावलें. मुखार्थ
की, उंदेरीत पाण्याची अनुपत्य जाहाली आहे. वैशाखांत तरि भारीच होईल.
सुरतेकडाल बळ तुटलें. यामुळें शामलें अवसान खाता जाला असतां चोरपाई-
की अवसान धरून करितो. राजपुरीची गलबते नेली. उंदेरीस साज सामान
घेऊन येतो. उलटी सलाबत त्याचीच पडोन आली आहे. त्याचें पारिपत्य
होत नाहीं हें अपूर्व असे. किरकोळ उपद्रव मुलकांत होतात ते केवळ जंजिरे
याहूनच होतात ऐसे नाहीं. उंदेरीहून होतात ऐसे निदर्शनास येतें. याउपरि
सारी आरमारें येकत्र होऊन या समांत सर्वांनी एकदिलीनें लगट केलियास
स्थळ हस्तगत होऊन यावयास अगाध नाहीं. येथिशीं विस्तारें राजश्री
रामाजीपंतास लिहिलें आहे. म्हणोन नशीहतपूर्वक आज्ञा केली. ऐ-
शास उंदेरकरांचे व जंजोरकरांचे पारिपत्याची योजना होऊन राजश्री
शंकराजीपंतास व राजश्री नारोपंतास व राजश्री रामाजीपंतास पत्रें
सादर जालियाची आज्ञा छ १४ मिनहूचे पत्र खास दस्तुराचे मुर्जरद जासुदा
समागमें आलें तें छ १८ तेरखेस माहे मजकुरी पावलें. आज्ञेचे निकडीप्रमाणें
वसपैकी व राजश्री नारोपंती आरमार सुद्धां येऊन पावावे. सारे येकत्र होतांच

* क्षेपनिक्षेप=शकोदाक.

२२. अनुपत्य=अनुपत्ति=दौलभ्य.

अमाव.

२५. शामल=हवरी.

२६. चोरपाइकी (चोर + पायिक)

चोरून हळा करणें.

२७. सलाबत=सुदैव, यश, जरब.

२८. मुजरद=ताबडतोब, मुद्दाम.

जीवोभ्य श्रमकडून श्रम साहसास अंतर न करावें. हाच करतें धरून आर-
मारची प्रतीक्षा आज पावेतो करीत आहों. तथापि अद्याप येऊन पावले नाही.
पत्राची विनंती लेहून पाठविली आहे. त्यावरून सेवेशी निवेदन जाहालेंच
असेल. अखेरीचे दिवस, अवकाश बहुतसा राहिला नाही. आज्ञेचा अर्थ
निकडीचा जाणोन येथून मुजरद म्हांगिरी मशारानिले शंकराजीपंताकडेस व
नारोपंताकडे पाठविली आहे. त्वरेने पावे म्हणोन लिहिलें असे. वरकड
किरकोळ उपद्रव चोरी छपीने उंदेरीहूनच होतात. जंजिराडून होत नाही
म्हणोन तसि उंदेरीचे मोर्चेवंदीस चौक्या कुलावापासून थळ नवगांवचे खाडी
पावेतो आम्हांकडील नवगांवापासून केहीम, आव्हास, सासवेन, मांडवें, रेवस
पावेतो राजश्री महादाजी श्चुनाथ यांहीं रेवदंडकर, रायगड भोरपकर लोक
जागा येऊन बंदोबस्त केला आहे. उरण खाडीची खबरदारी उरणाहून होत
असतां उंदेरकराची महागिरी तडीस लागवी ऐसें नाही. एक दुसरा होडीवर
काळोखे रात्रीस येत जात असेल. तरीच फोठें आग लावावी, धोंडे मारावे हे
उपद्रव होतात. याजवरून नित्य चौकीदारांचें पारिपत्य करणें तें करीत
असां. व राउतांचा छविनाही होतो. खबरदारीस आम्हांकडून व महादाजी-
पंताकडून अंतर पडत नाही. बिरवाडी माडलतपा (?) अष्टमीकडून चोर येऊन तुम-

चे टपियांत रयतेस मारामार उपद्रव केला. जंजिरकर प द म (पद्य ?)
दुर्गकरी ऐसे रयतीजवळ सांगत गेले. त्यांचे शोधास आम्हांकडील व म-

शिका.

शारानिले महादाजीपंताकडील लोक मुलखांत घालून रात्रंदिवस शोधास लागलोंच
आहों. जंजिरकरास व प द म दुर्गकरो यांत बंदरें अनकुल व राना जंग-
लाचा आश्रय बहुत. रानांत दबा देऊन काळोखे रात्रीचे संध्यांतून चोरी
कर्म आचरतात. तिकडील मामलेदार खबरदारी करीतच आहेत. सारांश
योजिले मनसबे याप्रमाणें येखादे जागा निकडीचा प्रकार या समयास व्हावा हेंच
कार्याचें आहे. श्री रुपेने व आपले तपोबलें कार्यसिद्धि होऊन आलियास
सारेच उपद्रव दूर होतील. जळमार्गे उंदेरीस सामान चोरी छपीने नेतो त्याचे
बंदोबस्तास आम्हांकडील गुरावा गलबतें महागिरिया दक्षिणभागी मार्ग अवरोधोन
ठेलिया आहेत. याचप्रमाणें उत्तरभागी महागिरिया व गलबतें मानिले महादजी
पंताकडील येऊन रात्रंदिवस छविना होत असतां उंदेरीस मुंबैसमीप काळोखे
रात्रीस चोरी छपीने महागिरी येते जाते त्यांचे परवीस आरमारकरी लाविलेच

२१. जिवाभ्य=जीवापलीकडे.

२२. कस्त=कष्ट, निश्चय.

२१. महागिरी=एक प्रकारचें तारु.

२२. गुरावा=एक प्रकारचें तारु.

आहेत. गांठ पडतां जीवाभ्यश्रम करून दस्तें करावयास चुकणार नाहीं, फालगुनमासी रात्रौ महागेरी येतां आम्हांकडील आरमारकरी पांनीं पिच्छां केला. तडीस येतां रेवदंड करांहीं मर्दुमी करून कोडून दस्त केली. या प्रकारचें वर्तमान आहे. दर्या अफाट, चौगीर्द^{३४} आरमारचा परीघ असावा. सारें आरमार येकत्र जडाव जालियावर चित्तानरूप सेवा घडोन येईल व यावी हाच कस्त व रुमेद असे. स्वामी सेवेचे ठायीं आम्हांपासून कसूर कोताई हा काल पर्यंत नाली नाहीं व पुढेही होणार नाही. हेच निष्ठा मनोमानसीं असेच. अंतरसाक्ष आपण समर्थ आहांत. राजश्री रामानीपंतही लौकरीच येणार येतील. त्यांचें अनुमते श्रम साहसास दुसरा विचार घडणार नाही. रा। छ २४ माहे शावान बहुत काय लिहिणें रूपा वर्धमान असावी हे विनंती. (मोतंब-सुड)

[७७]

॥ श्री ॥

पु। राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसांवी यांशि विनंती उपरि बाँवूजी नाईक यांणीं फर्नाटक प्रांतीं न जावें. गेले तरि धुडाऊन काटावे पाजकरितां चिरंजीवांची^{३५} खानगी फर्नाटक प्रांतीं केली. त्याचा मजकूर विस्तारें लिहिलाच आहे. प्रस्तुत नाईक यांणीं राजश्री—स्वामीस दोन लाख रुपये रोख द्यावे ऐसें केलें होते ते रोख निशा केली. बाकी राहिले ऐवजाचे हसे करून याद राजश्री येसाजी भोंसेल यांनपाशीं दिली. व बेदनुरचा साडेतीन लक्षांचा कतवा होता तो मारनिळे नवळ देऊन निरोप घेऊन गेले. पुढे नवाबास भेटून नवाब म्हणतील तें द्यावें आणि तेवढियावरि ठाँकुरकी वाढवून फर्नाटक प्रांतीं जावें ऐसें आहे. नवाबाचा विचार पाहतां दोहीं दगडीवर हात आहेत. नाईकांची प्रतीक्षा करित आहेत. व आमची फौज सोधें विदनुर प्रांते गेली आहे. यांसही पैका न मिळावा याही उद्योगांत आहेत. श्री इच्छेनें इतकियाही गोष्टीचें निराकरण होऊन उत्तमच होईल. कांहीं फिकीर आहे ऐसें नाही. तुम्हांस वर्तमान कळावे म्हणोन लिहिलें असे. पुढे ही होईल तें लिहिलें जाईल. रा। या मनसब्याचे मजकूर किरकोळ किरकोळ फार आहेत. पत्रीं काय ब्याहावें श्री रूपनें दर्शनोत्तर कळतील. छ २२ सफर हे विनंती.

३३. दस्त=तावेंत, हस्तगत.

३४. चौगीर्द=चहूबाजूनीं.

३५. बाबूजीनाईक बारामतीकर—यांनीं आपल्यास पेशवाई मिळावी या अर्थें सन १७४० सालीं बाजीराव वड्याळ निवर्तल्यावर रघूजी भोसलें यांचे मार्फत उद्योग चालविला होता. पण तो सिद्धीस गेला

नाहीं. त्यामुळें नाईक यांशीं बाळाजी बाजीरावाचें वरें नवतें.

३६. चिरंजीव—सदाशिव चिमणाजी असावे.

३७. हे नवाब सावनूरचे असावे.

३८. ठाँकुरकी=लौकिक, अवरू.

[७८]

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—विनंती उपरि चिरंजीव राजश्री माऊ निरोप घेऊन गेलियावरि कितूर म्हणोन ठाणे गिराशिर्वीने राजश्री नारायणराव घोरपडे यांचे होते ते वळाविले म्हणोन घेऊन दिव्हे. पुढे मजल दरमजल सोंधियाचे लतियांत गेले आहेत. सावनूरकरांचा तह रह हाणें ते होत आहे. अद्यापि चुकला नाहीं. सोंधिकरी यांची रदवदल लागली असे. विदनुरास वकील गेले आहेत. फिरंगियांवरि दबाव असे. जयसम सांवत येऊन भेटले आहेत. तेही आपले साहित्याच्या गोष्टी बोलतात की रेडी वगैरे फिरंगियागे घेतले आहेत त्यास तवी पोहाचाऊन घ्यावी, आपली स्थापना करावी. फिरंगी आपली बोली बोलतात की सांवत आम्ही समजोन घेऊं. तुम्हां त्याचा पक्ष न करावा. या प्रकारचे वर्तमान आहे. पहातां अर्था फिरंगी बेइमान त्याचे पारपत्य करावे तरि येसमयी वनत नाहीं. दोन्ही ही अलग अलग राखिले आहेत. कां की, सावनूरचा दार मदार करणे ते करून घेऊन, सोंधिकरांचीही मामलियत चुकऊन विदनूरकरांकडे जावे, तेथील मामलियत विव्हेस लाऊन खबरदार होऊन राखा [हा ?] वे. सारे पठाण एकवट करावे. नाईक आले तरि त्यांस धुडाऊन द्यावे. ऐसा विचार असे. पुढे विचारें होतां होईल ते करितच असों. रा॥ छ २३ सफर हे विनंती.

[७९]

॥ श्री ॥

तीर्थरूप राजश्री नाना स्वामीचे सेवेशीं—

आपत्ये सदोबांने साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ ता॥ छ १२ जमादिलोवल मुक्काम पुणे. स्वामींच्या आशिर्वादे करून यथास्थित असे विशेष — स्वामी कोठें आहेत, माघारे फिरले न फिरले, कोणें जागां आले, हें कांहींच वर्तमान कळत नाहीं. तरि स्वामींनीं सविस्तर वर्तमान वरच्यावरि ल्याहावयास आज्ञा केली पाहिजे. इकडील वर्तमान तर आम्ही राजश्री* स्वामींचा निरोप छ ३ जमादिलोवली घेऊन पुण्यास आलों. स्वामींस वर्तमान कळवे यास्तव लिहिलें असे. राजश्री बाबूजी नाईक यांस राजश्री स्वामींनीं कर्नाटकचा मामला मुकासा सांगून गौरव केला. तो अर्थ विस्तारें स्वामींस लिहिलाच आहे, त्याज-
घरून विदित होईल. राजश्री आबाजी नाईक राजश्री—स्वामींच्या दर्शनास

३१. गिराशी=डोंगरी लुगारु.
२०. लतियांस=हदीत, शिवेंत.
४१. फिरंगी—हे गोंवेकर पोर्तुगीज.
२२. साहित्याच्या=मदतीच्या.
- ४३. नाईक वारामतीकर घापूजी.

वरील २२ सफरचें पत्र पहा.

* राजाचें नांव अदवे खातर न घालतां 'राजश्री' शब्दापुढें कोरी जागा टाकून पुढें 'स्वामी' वगैरे बहुमानदर्शक शब्द लिहिण्याची वहिवाट असे.

गेलें होते. त्यांस छ ५ जमादिलोवलीं राजश्री—स्वामींनीं निरोप दिव्हा. वस्त्रे:—१ मंडील, १ मध्मुदीचा झगा, १ चादर मोराची. १ पदक इत्तीचा मजुरा दिव्हा.

येणें बहुमान करून आवुराव किताव देऊन निरोप दिव्हा. स्वामींस कळावें यास्तव लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विनंती.

[८०]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री—भाऊ साहेव स्वामींचे सेवेशीं.—

विनंती सेवक जयाजी शिंदे कृतानेक विज्ञापना येथील वर्तमान ता। छ १ सवाल पावतों मुक्काम नजीक सिपावरड स्वामींचे कृपावलोकनें कडून ययप्रस्थित असे विशेष. मजल दरमजल रेवापार आंलियाचें वृत्त पूर्वीं विनंती पत्रां सेवेशीं लिहिलें आहे, त्याजवरून विदित जालेंच असेल. स्वामींचे आज्ञे प्रे। नलदीनें येऊन पोहोंचावें, परंतु पर्जन्याचे अतिवृष्टिमुळें जागां जागां गुंता होत गेला. हल्लीं कांहींशीं उघाडी जाल्यावर तिन्हीं लष्करें वार उतरलें. प्रस्तुत पर्जन्यही थोडका आहे. याउपर जलदीनें चार पांच रोजीं बऱ्हाणपुरास दाखल होतों. बऱ्हाणपुराचा वंदोवस्त होऊन येईल तदनुसार मागाहून सविस्तरें सेवेशीं लिहून पाठऊं. वरकड निराळें पुरवणी पत्रां सेवेशीं लिहिलें आहे, त्याजवरून निवेदन होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[८१]

॥ श्री ॥

राजश्रिया विरोजित राजमान्य राजश्री बापूजी बाजीराव स्वामी गोसावी यांसि पोष्य सदाशिव चिमणाजी नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करीत जाणें—विशेष तुम्हीं निरोप घेऊन गेलां तेव्हां राजश्री व्यंकटराव यांजकडील स्वार पयक तुम्हांबरोवर पाठवितों म्हणोन सांगितलें व त्याजवरून मशारानिल्लेकडील कारकुनासही आज्ञा केली. ते तुम्हांकडे लें त्याणीं तुम्हांस खर्चवेचाचा मजकूर पुसला त्यास तुम्हीं त्याजपाशीं साफ ललां कीं “ श्रीमंत राजश्री नाना स्वामी यांणीं कांहीं आपल्यास दावयाची वेगमी केली नाहीं. आपण कोठून दावें ? तरि श्रीमंत राजश्री भाऊ यांजपाशीं जाऊन आपली रोजमरीयाची वेगमी करून घेणें.” त्याजवरून मारनिळेचे कारकून येथें आले कीं, “ आपल्यास खर्चवेचास देत नाहीं याप्रमाणें बोलतात. तरि त्याजबरोवर जाऊन पोटास काय करावें ! आणि जावयासही

१ ग्याजुदीनखां, निजाम उल्मुकाचा वडोळील मुलगा, यास हैदराबादचा सुमा बनविण्याकरितां शिंदे होळकर घेऊन दक्षिणेंत

येत होते त्या वेळचें हें पत्र आहे. तीन लष्करें शिंदे होळकर व खुद ग्याजुदीन यांचीं वार—‘ पार ’ तर नव्हे !

मागे पुढे घेतात. ” त्यास तुम्ही सरकारचे निशाण व हत्ती बरोबर घेऊन नातां. फौज झलवता हजार बाराशे असली पाहिजे. केवळ हत्ती आणि चार तोंटे आपण जाईन म्हटल्यास कैसे वनते ? ह्यामध्ये राजश्री राणोजी शिंदे लांबले तेथपर्यंत तुम्ही जा [ल] तोंपर्यंत बरोबर फौजही पाहिजे. व जे फौज येईल त्यांस कांहीं पोटासही दिले पाहिजे. विना दिव्याघेतल्याबगर सरदारी कैशी चालते ? व बोझ कैसा राहतो ? हा अर्थ तो सर्वही तुम्हांस ठावकाच आहे. हे जाणून रावश्री त्रिवकराव विथनाय याजपार्शी तुम्ही बोललां होतां कीं, “ श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींनीं तो कांहीं खर्चावेचाची वेगमी केली नाही. भाऊ जवळ मागावे तरि त्यांस कांहीं लिहिलें नाही ऐसें असतां हे कांहीं देतात ऐसें नाही. सरदारी तो चालली पाहिजे. याजकरितां श्रीमंतांचे नांवावर व सरदारीवर पांच हजार रूपयेपर्यंत घेऊन रोखा लिहून दिव्हा. घेऊन जातो. पुढे देणार खावंद आहेत. ” ऐसे बोलले असतां मारानिल्लेकडील कारकुनास साफ जाव दिव्हा हे कैसे कार्यास येते ? या उपरि मारानिल्ले पाठवावे तरि ते जात नाहींत तरि मशारानिल्लेचे राजत तुम्हांबरोबर पाहिजेत व यांस राजश्री रामचंद्र बाबापर्यंत जा [ल] तो. थोडे बहुत खर्चा [स] देऊन घेऊन जावे लागते. तरि या पत्राचे उत्तर जलदीने पाठवावे कीं, मशारानिल्लेकडील राजत पाठऊन द्यावे. त्यांस थोडे बहुत खर्चास देऊन घेऊन जातो, या प्रकारचे उत्तर जलदीने पाठऊन द्यावे म्हणजे तेंच पत्र बजिन्नस त्यास दाखऊन त्यांजला तुम्हांकडे खाना करितो. सारांश वीं की सरदारीचा बोझ उचललियाखेरीज भरीपणा कैसा पडतो ? केवळ आंगावेगळेच टाकले तरि सरदारीचा आवही राहिला पाहिजे. हा अर्थ सर्व तुम्ही जाणतां. लिहिणे काय आहे ? तरि या पत्राचे उत्तर जलदीने पाठऊन द्यावे. दिरंग न लावावा. र॥ छ १० जिन्हेज बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[८२]

॥ श्री ॥

छ २२ सावान.

पुरवणी तीर्थरूप राजश्री नाना व राजश्री भाऊ स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि राजश्री फत्तेसिंग बाबा याणीं सांगितलें याप्रमाणें स्वामींस लेहून पाठावेलें, त्यांचे उत्तर स्वामींनीं लिहिलें त्यांत मजकूर कीं, रघोजी बाबांस कर्नाटक होतें कीं काय ? हा अर्थ स्पष्ट उघडक पाहिजे. दुसरे, बाबांनीं तमाम सरदार सरंजामी फौज जमा करावी. कर्नाटकांत पाय पडला तरि घालावा. न पडे तरि बराड देवगडाकडे जावे. गेले तरी चालेल. परंतु हिम्मत

३३. बजिन्नस=खुद तेंच, अस्सल.

• ३५. ‘बा’ आणि ‘की’ यांचे दरम्या-

न एक अक्षर असून तें फाटलें गेलें आहे.

नाली पाहिजे. व निरोपही व्हावा. आपण खामखा* ध्यावा. बाहेर निघावें. आम्हीही फौजेचें साहित्य करूं. कर्ज मात्र आम्हांस द्यावयास अनुकूल घडणार नाही. बाबांनीं उत्पात केला तरि कर्नाटक यास होईल कीं काय हा शोध बाबांनीं थोरले वाडियांत चालून पहावा म्हणून लिहिलें. ऐशियास फर्तेसिंग बाबाचा कारभार आहे, तो स्वामी जाणतात. त्यांचे सर्व साहित्य मनसुब्याचे आपण केलें पाहिजे. पैका कर्ज द्यावयास मात्र मिळणार नाही तरि तेवढी शोष्ट नसो, परंतु वरकड तरी सर्व जालें पाहिजे. सरंजामी फौज ते मेळवितील. आपली ही मातवर फौज समागमें व मनसबा आपणास करावा लागतो याचा स्पष्ट भाव त्यांशीं बोलला पाहिजे तेव्हां ते उद्योगास लागतील. ऐशियास त्यांस सरदारी करणें आणि आम्ही होऊन उत्पात कां करावा? त्यांची त्यांस दरकार आहे कीं नाही? असें स्वामीं म्हणतील. तरि त्यांची त्यांस अवश्यकता असावी [हें] उचितच; परंतु त्यांस घरीं राहिल्यानें काय सुख नाही ते बाहेर निघोन हेंराण व्हावें? मशारनिव्हेनीं स्वामींचा अविळंब धरिल्यास तीन वर्षे जालीं. परंतु फलादेश कांहीं उत्कर्ष करून जाला नाही हें त्यांचें टेपर स्वामींवर आहेच. दुसरें, हे लगामी असल्यास कित्येक गोष्टी उपयोगास पडतात. बाहेर काढिल्यानें त्यांचें टेपर दूर होऊन त्यांत आपलाही कार्यभाग असे. डौल चिंतांत आणून यांस बाहेर निघण्याविशीं उत्तेजन देऊन करावें. त्यास येविशीं स्पष्ट स्वामींचा भाव कळला पाहिजे. तेव्हां त्यांशीं बोलवें अथवा त्याणें विचारिल्यास अव्वल जाव करावा. कर्नाटक रघोजीबाबास होते न होते याचा अर्थ पेशजी चोपदारास मोघम लिहिलाच आहे. अद्यापि कांहीं चर्चा नाही. परंतु राजश्रींचा भाव आबाजी नाईक यास पुढें करून रघोजीस आंत घालावा असा आहे. हाच घडिल्यास फर्तेसिंगबाबासही त्यामध्ये मिळाययास उत्पात केलाच पाहिजे. न करीत तरि आम्ही करावा. काय निमित्त कीं, बाबूजी नाईक व आबाजी नाईक यांच्याशीं खरी काय व्या [?] लागावयाची बाकी राहिलीच नाही. आबाजी नाईक जाले तरी काय? वाडियांतील वगैरे पेच पडतील. व आपण वाढविला त्यांचें बरें कसें चालवें या अर्थें मात्र आबाजी नाईक यांस पुढें करणें. नाही तर रघोजी बाबाचेच स्वाधीन असें नाहिल्यास कर्नाटक त्यांचे घरास जाऊं देणें उचित नाही. यास्तव जरूर पाय धरून बोदावें. येविशीं स्वामींची आज्ञा काय? तिसरें, फर्तेसिंग बाबांनीं थोरले वाड्यांतील

* खामखा, खामखाय=सचित, कांहीं जालें तरी.

‡ थोरले वाडियांत=थोरल्या राणीकडे.

† स्वामी=नाना व भाऊ.

‡ राजश्री=शाहू महाराज

** हे नाना सांचे मेहुणें.

मर्जा कर्नाटक होते न होते हे पहावी ऐशी आज्ञा स्वामींची. तरि योरले वाईचे कर्ज नाइकांकडे आहे. त्याचा निकाल तों आधी पुसतील. दुसरे राजश्रीचे देणे याचा विचार जाला पाहिजे. जे कर्नाटकाचा कारभार नालि-यास दिवाणांत ऐवज देणे पडेल तो फर्तिसगवावा स्वामींस द्याना म्हणतील. हा एक पक्ष. दुसरे कदाचित वाईनी म्हटले की, आबाजी नाइकास पुढे करून राजश्री दुसरे साहित्यास देणार तरि नाईक माझे अगत्यवादाचा, मी कर्ज दिले आहे ते मामल्यावरीच दिले आहे, तेव्हां मामलाही माझाच आहे. आबाजी नाईकास समागमें घेऊन तुम्हींच करावे. म्हणजे दोन्हीही पक्ष मजकडेच लागले. रघोजी धाकटे वाईचे पक्षांचा, त्यासही तोंडघशी दिले. असे वोलली तरि याचा विचार काय करावा. आणि जरी वाईसी लाघावळ लाऊन कांहीं आशा दर्शविली व राजश्री धाकटे वाईचे अगत्यवादांमुळे रघोजीस कर्नाटक सांगणार असे वोलल्यास आबाजी नाईक यांस राखून तुम्हीं करा असे वाई वोलतीलसे वाटते. यास्तव सुचला विचार स्वामींस लिहिला आहे. तरी तीही पर्यायाचे स्फूर्दरूप समर्पक सालजाव [जावसाल ?] पाठवावयास आज्ञा करावी. चिन्नापल्ली वाहत [?] सनसततेचे ऐवजाचा हिशेब वगैरे याची पुरवणी आला-हिदा लिहिली आहे त्याचैही उत्तर सादर करवे. विदित जाहाले पा। सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[८३]

॥ श्री ॥

पै॥ छ २२ सावान.

राजश्री भाऊ गोसावी यांस—

सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्ने॥ राघो-जी आंगरे बजारत मात्र रामराम विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लेखन आज्ञा करीत असले पाहिजे—विशेष छ १४ सावानचे स्वहस्ताक्षर पत्र आले तें छ १८ मिनहूस मौ। थळ उंदेरीचे मोर्चेवंदीस प्रविष्ट जाहाले. गौरवाभिवृद्धीस पावलों. श्रवणेकडून संतोष जाला. सुरतेकडील आरमार राजश्री नारोपंत सहवर्तमान आठा दहा रोजांत येईल. सर्व एकत्र होऊन उंदेरीत पाणी नाहीसे जाले आहे या समयांत भारगिरी करून लगट करावा म्हणोन आज्ञा केली. आज्ञेचे अन्वयांत सविस्तर विनंती श्रीमंत पंतप्रधान यांचे सेवेशीं लिहिली आहे. त्यावरून निवेदन होईल. आम्हांस आपली आज्ञा होईल त्याप्रमाणे वर्तणूक करावी, श्रम साहासास अंतर न करावे, हेच निष्ठा.

४६. शाहूमहाराजांच्या मनांत एकदां वारामतीकर यांस कर्नाटकाचा सुभा सांगा-वयाचा होता त्या सटपटीबद्दल हें पेश-

व्यांच्या तर्फेदारांचें पत्र आहे. धाकटी राणी, थोरली राणी व पेशवे ह्या तिघांचे तीन पक्ष होते.

दुसरा विचार नाही. मा॥ निल्ले नारोपतास व वसैस आज्ञापत्रें जाऊन पावल्यांच असतील. त्याप्रमाणें आरमार व महागेरिया अविलंबे येऊन पावल्यास शत्रूवरीं निर्दोष होऊन येईल. मुख्य गोष्ट सारा आरमाराचा जडाव व महागेरिया मारगिरीचे पोंचते सामान अल्प अवकाशेकडून आले पाहिजे. विलंबावरि गेलिया अखेर मुंसुब आली आहे. नारा, तुफान जाले म्हणजे आरमाराचा टिकाव होणार नाही. येविशीं राजश्री महादाजी रघुनाथ यांहीं लिहिले आहे त्यावरून सविस्तर श्रुत होईल. राजश्री साबाजी प्रभु जाऊन पावल्यावरि हलाखीचें साद्यंत वर्तमान निवेदन केले असेल व फारितील. अनकुलतेविशीं सर्व प्रकारे भरंवसा आपले रूपेचा आहे. विस्तारें विनंती व्याहावी तर सर्वजाण आपण समर्थ आहेत. रा॥ छ २१ माहे शावान. बहुत काय लिहिणें रुपा लोभ असो द्यावा हे विनंती.

शिका.

मोर्तव
सुद

[८४]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान साहेबांचे सेवेशीं—

आज्ञाधारक दमाजी गायकवाड समशेरबहादर कृतानेक दंडवत विज्ञापना येथील क्षेम तागाईत आश्वीन कृष्ण पंचमी पावेतो साहेबांचे रुपाकटाक्षे करून यथास्थित असे. विशेष, साहेबांकडून आज्ञापत्र सादर जाहलें तें उत्तम समर्थी प्रविष्ट होऊन अक्षरशहा विलोकने परम प्रमोद जाहला. पत्रां आज्ञा कीं, “चांचे व जाफराबादकर एकत्र होऊन, लोक जमा करून, जाहजावर चढवून राजपुरीस कुमक पोहचवावी, मनमाने तैसा उपद्रव करावा, ऐशी तरतूद करितात. त्यांजला उत्तम प्रकारे ताकिदीचीं पत्रें लिहावीं आणि बंदोवस्त करावा.” ऐशी आज्ञा सादर होतांच जाफराबादवाले व चांचे यांशि ताकीदपत्रें लिहून पाठविलीं आहेत कीं, “तुम्हीं कुमक जंजिरीयाशि परिच्छिन्न न पाठविणें. यद्यपि न ऐकिलें तर पारपत्य यथास्थितपणे होईल.” त्या प्रांती कमाविसदार नाहीत. जोरतलवी मुलुख. तेथील भुंमे आहेत त्यांस पत्रें लिहिलीं आहेत. व द्योगे वगैरे बंदराचे कमाविसदारांस एतद्विषयीं लिहिलें आहे. व फौजही त्यांचे बंदोवस्तानिमित्त रवाना जाहली आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापनी.

४०. निकर्ष=निकाराचा हला किंवा वेडा.
४१. मुसुब-मुसम=अगोष्ट, प्रज्यन्यकाल.
४२. मागें पत्र (७६ वगैरे) पहा.
४३. चांचे=चांचे, समुद्रावरील लुटारू.
४४. राजपुरी—जंजिऱ्याजवळच. हें ह-
बशी यांचें ठिकाण.
४५. परिच्छिन्न=विलकुल, कोणत्या-

ही प्रकारें.

५३. जोरतलवी—शक्तीच्याच योंगें
अंमल चालवावा लागतो जेथें असा.
५४. भुंमे=तदेशीयं (पाळेंगार)
५५. हें पत्र जंजिऱ्याच्या हबश्याबरोबर
जे सुद्ध चाललें होतें त्यास अनुलक्षून आदें
मागें पत्रें ७६ व ८३ पहा.

[८५]

॥ श्री मोरया ॥

उ २६ सवाल.

श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब स्वामींचे शेवेसि—

विनंती सेवक महारजा होळकर व जयाजी शिंदे कृतानेक विज्ञापना स्वामींचे कृपावलोकने कडून तां छ १० शवाल रेवातीरी ययास्थित असे विशेष. स्वामींकडून आज्ञा पत्रे सादर ज्वळी त्याजवरून लेखनार्थ सविस्तर कळला. उत्तरे निराळे पुरवणी पत्रां सेवेशीं लिहिलीं आहेत त्याजवरून सविस्तर निवेदन होईल. आम्ही व नवाब निजाममुलक सहवर्तमान नर्मदातीरास येऊन पोहोचलों. या उपर सारे लष्कर लौकरच पार उतरोन येत असो. स्वामींनीं तिकडून फौज नमा करवून पुण्याहून कूच करून आलीकडे अक्लिबे आले पाहिजे. आम्ही बन्हाणपूरचा बंदोबस्त करून येतो. मग पुढील बंदोबस्त होणे तो उत्तमच होऊन येईल. स्वामींच्या विचारानुरूप साया गोष्टी होतील. वरचेवर आज्ञा-पत्रे सादर केली पाहिजेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापनी.

[८६]

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री रामचंद्रबावा स्वामी गोसावी यांसि—

विनंती उपरि सफदरजंग यास निमरजाबंद. करून आपले लगामी लावाव. याचा विचार केला असे, म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐशियास हा विचार उत्तम केला. आम्हांसही दिछीहून लिहिलें आले होतें. आम्हीही त्यास येवेशीं विचारानुरूप लिहिणें तें लिहून त्यास लगामी लाऊं घ्यावे, त्यानीं रकार पूर्वकाचे साध्य न करावे असें करावे, म्हणोन लिहिलें असे. तुम्हीही त्यास वरचेवर उचित जाणून लिहीतच असाल व लिहिणें. ज्यांत आपल्या मनसुबियास व कर्तव्यतेस उचित, आणि उपयोगी, परिणाम उत्तम, लोकोत्तर, योग्यतर, लौकिक कीर्ती-स्पद तेंच करणें व कराल हा निशीं आहे. सफदरजंग उमदा मनुष्य, त्याचा स्नेह हरप्रकारे रक्षण करणें उचित. दुसरे, काशी त्यांचे धार्ता त्याशीं नि-खालसता असलिया कालगतीनें काशीचे स्पष्ट दर्शन होणार तो महा लाभ आहे. यासाठींही स्नेह रक्षावा. दुसरे अत्यंत अर्याअर्या संबंध नाहीं जाहला. अप्रिय

५६. हा निजाममुलक याचा वडोल पुत्र ग्याजुद्दीन होय. मार्गे पत्र ८० पहा.

५७. सफदरजंग—हा अयोध्येचा नवाब हा दिछीच्या बादशाहाचा वजीर होता. याचे व ग्याजुद्दीन यांचे वांकडे होतें.

५८. (निम=अर्धा. रजाबंद=खुषी, अ-नुमत) कांही त्यासारसें करून, कांही त्या-

चे ऐकून.

५९. रकारपूर्वक—हे कोण ? रोहिले अ-सावे असें वाटतें.

६०. निशा=विश्वास.

६१. येथपासून सुद्ध साशांच्या (बाळाजी बाजीरावांच्या) हस्ताक्षरीं मजकूर लिहिला आहे.

भाषण करून विग्रह वाढविणें उचित नव्हे. थोडासा तोटा जाहला तरी सोसून स्नेह रक्षणें उचित असे. हे विनंती^{६२}.

[८७]

॥ श्री ॥

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्य माधवराव साष्टांगनमस्कार विनंती येथील कुशल तां छ १३ सफर पावेतो वडिलांचे आशीर्वादे यथास्थित असें विशेष. वडिलीं आशीर्वादपत्रे त्रिंबकजी गुंठा खिजमतगार याजबरावर पाठविलीं तीं पावेन त्यांचीं उत्तरे विस्तारे लिहून हरजी चव्हाण खिजमतगार याजबरोवर पाठविलीं आहेत. येऊन पावतील त्याजवरून सविस्तर सेवेशीं निवेदन होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[८८]

॥ श्री ॥

श्री.
राजा शाहू नरपति हर्ष-
निधान, माधवराव नाराय-
ण मुख्य प्रधाः. *

मा। अनाम देशमुख व देशपांड्ये पो जालनापूर यांसि माधवराव नारायण प्रधान सु। सलास समानीन मया व अलफ. नरहरी रनाळेकर य-
वनमय होऊन भ्रष्ट जाला त्याजला प्रायश्चित्ताचा अधिकार नसतां शामाचार्य व कांहीं प्रभृती ब्राह्म-
ण पैठणकर यांणीं शुद्ध केला. सबव पैठणीं पर-
स्परे ब्राह्मणांचा तट जाला. उपरांतिक जावीजंग

यांजकडील कादीर पेशजी आला होता. त्यानें बलात्कारें शुद्ध ब्राह्मणांची व बहिष्कृत ब्राह्मणांची पंक्ति करून एकाकार केला. सबव पैठणकर झाडून ब्राह्मण सर्व बहिष्कृत जाले. त्यांस प्रायश्चित्त द्यावयास सरकारचे कारकून शंकराजी राम व जयराम रायदेव पाठविले त्यांणीं झाडून पैठणकर सर्व ब्राह्मणांची प्रायश्चित्ते परगण्यासुद्धां केलीं. पैठणचा संसर्ग तुम्हांस घडला आहे. तरि तुम्हीं सर्व ब्राह्मणांस ताकीद करून झाडून प्रायश्चित्ते परगण्यासुद्धां उभयतां कारकून यांचे विद्यमाने संसर्गानुरूप फडशा करणें. जाणजे.

छ १८ जिलकाद आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

६२. हिंदुस्थानांत पेशवे, शिंदे व होळ-
कर मिळून मराठ्यांच्या तीन फौजा असत.
पैकी पेशव्यांच्या फौजेचा अधिकार किंवा
दिवाणगिरी रामचंद्र बाबाकडे या वेळीं अ-
सावी. हेही पत्र नाना साहेबांच्या मुत्सदीप-
णाचें द्योतक होय.

६३. कमाविसदार.

* 'न' लिहून दुसऱ्या कागदावर उठ-

विला असतां जसा उलटा उठतो तसा मूळ
शिक्यांत सर्वत्र आहे. तसा वर काडतां
आला नाही. हा उलटा 'न' असण्याचें
कारण असें. पिंगळे यांचे घराण्यांत पेश-
वाई होती ती त्यांजकडून काडून भट यांस
दिली हा बदल केला तो दर्शविण्याकरितां
शाहूनें हें शेषटचें अक्षर 'न' उलटें बघावें
असें ठरविलें.

[८९]

॥ श्री राम ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि—

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्त्री। येश्व-
वंतराज दाभाडे सेनापति दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल नाणून स्वकीय
लेखन करित असलें पाहिजे. विशेष खासगत कोठीचे बिल सैर २०० दोनशें
येसाजी गव्हाणा याचे स्वाधीन करून सातारा मिरज प्रांते पाठविले आहेत. ये
विशीं गोसावी यांनीं आपल्याकडील कमावीसदारास पत्रें देऊन
सरसाल कोठीस ह्युशेलाचा उपसर्ग न होतां औमदरफ्त
सुरळीत चाले ते गोष्टी केली पाहिजे. जाणजे. रा। छ ८
जिल्हेज. वडूत काय लिहिणें लोभ असो दीने हे विनंती.

श्री.

श्री राजाशाह स्वामी
छत्रपति येशवंतराव
दाभाडे सेनापति.

*

[९०]

॥ श्री ॥

राजश्रीयाविराजीत राजमान्य राजश्री कृष्णराव वळवंतराव स्वामी गोसावी
यांसि—

पो। माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन
स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष—भुजापा शिराळकर वाणी वा। मौजे कुरडु
पें।—याणीं मौजे मारची कमावीस रा। जगपतराव निंबाळकर यांजकडून
केली होती त्यास वाणी मारानें काहीं अन्याय केला सा। त्याजला. न्यायवाढल
भागानगराहून नबावाकडून सजाविले आले. त्यास वाणी मार मौजे मजकुरा-
हून पळोन जाऊन का। केम येथें राहिला आहे, म्हणोन हुजूर विदित जा-
हालें. त्याजवरून हें पत्र सादर केलें असे. तरि तुम्ही आपले कडील का।
दारांस ताकीड करून का। मारिं सजाविल येतील त्यांचे स्वाधीन वाणी मास
करून कृपज घेणें. जाणजे. छ २२ रजव सु। समानीन मया व अल्लफ. वडूत
काय लिहिणें हें विनंती.

[९१]

॥ श्री ॥

राजश्री त्रिवकराव दाभाडे सेनापती गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्री गोविंदराव नारायण आ-
शीरवाद छ २४ राखर पावेतो आपले कृपावलोकनें करून क्षेम असे. विशेष.
इकडील मजकूर ता। वैशाख वा। ३ पावेतो यथास्थित असो विशेष. राजश्री
फत्तेसिंगराव गायकवाड सेनाखासखेल समशेर बहादर यांणीं सरकारची ताकीड

६४. सर=सख्या, (नग, डाग आप्रमाणें)

६५. आमदोरफ्त=जाणें घेणें.

* हा शिक्षा अष्टकोनी आहे.

६६. सजाविल=जासुद.

पत्रे गकाराविशीं व शहरचे दखलीविशीं आणलीं त्याचा मार पेशजीं लिला आहे. हल्लीं पत्राच्या नकला करून पा। आहेत. यासि उत्तर केले कीं, गकारास बहादर येथील अधिकारी यांणीं प्रथम देऊन शहरांत घेतले होते. येविशींचीं पत्रे पूर्वीं सरकारांत गेलीं होतीं ते तुम्ही जाणतच आहां. त्या अन्वयावरून कार्तिक माशीं तुमचा आमचा तह ठरला. तेसमयीं यादींत कलम लिहिलें आहे कीं, शहरांत राहतील तो पावेतो बाहेर उपसर्ग होऊं न द्यावा. बाहेर गेले तर शहरांत न घ्यावे. त्याप्रमाणें घडले असतां शब्द लावावा ऐसें नाहीं. शहरचे आमलाचे दखल मार काठेवाड व बरमगांवचे मामलतीचे हजारी यांचे बाकीचा ऐवज सवा लक्ष राहिला आहे तो घ्यावा आणि येथें कारकून, राहिल त्याणें शिवंदीचा दरमहाचा ऐवज सहा हजार देत जावा. शहरांत बखेडा हरएकविशीं न करावा. सुदामतप्रमाणें चालावे. येविशींची खातरी करावी. म्हणजे सरकार आज्ञेप्रों दखल देऊं. गुंता नाहीं. परंतु त्यास काठेवाडचा ऐवज देणें नाहीं. आणि दखल घेणें त्याजवरून राजश्री गोविंदराव फौजसुद्धां वाडे-कमाडेस मुक्कामास आले आहेत. दस्तूरचीं गावे सहजांत फौजेचे मुक्कामांनै खराब होत आहेत. उपाय काय येविशींची विनंती सरकारांत करून उत्तर लौकर पाठवावे. त्याप्रों वर्तणूक करूं. सरकारांतून निघून ताकीद यांचे वकील तेथें आहेत त्यांस करवावी कीं, काठेवाड झालेवाडचा ऐवज याची व शहरां राहिल त्याणें दरमाहा द्यावा, सुरळीत चालावे, याची निशा करून दखल घ्यावा म्हणजे वकीलांचीं पत्रे परभारें येतील. व येथें सरकारचीं पाठवावीं म्हणजे देऊन जावसाल करूं. त्यांसही समजलें आहे कीं, ऐवजाची निशा जाल्याखेरीज दखल होणार नाहीं. परंतु पत्रे पाठवून खुलासा पहातात. आज पत्रे आलीं कीं, रा। चिंतो रणसोड बोधनी यांजकडे शहरची मामलत सांगितली. शहर व दस्तूरचा दखल द्यावा. कारकून मार निव्हे कडील पत्र घेऊन आला त्याशीं बोलणें याच अन्वये जालें. आज उत्तरे घेऊन लष्करांत जाईल. लष्कर कासींद्रें पालडीजवळ आहे. याउपरि घडे ते लिहून पाठवूं. येथें कोणी मामलेदार असतात. सर्वांशीं वाईट बरें कशास बोलवें लागतें मामलेदार येणार तो ज्येष्ठ मास पावेतो यावा. आश्वीन मासीं आल्यास पांच महिने शिवंदीचे चालणार नाहीं, गवगवा पडेल. पुढील सालीं रसद कोणी देणार नाहीं. यास्तव लौकर आल्यानें ठीक आहे. माहल विव्हेस लावून चालविले. हे आशीरवाद. †

* 'गकार' कोण ? गायकवाड तर नव्हत ?

† हे पत्र लिहिणारा कोण ते माहित

नाहीं. पत्रांतील मजकुराचा संबंधही तूत कांहींच कळत नाहीं.

[९२]

॥ श्री ॥

चिंजीव राजश्री धोंडोवाँ यांसि—सदाशिव चिमणाजी आश्रिवांद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष धारेचा प्रकार उपस्थित जाला होता. तो तीर्थरूपांनीं सोडून तेथें धारेजवळ रा। गोविंद हरी यांस ठेवून आपण कोट्याच्या रोखें राणांनीचे सरहद्देस गेले. तेथून दिल्लीचा मार्ग समोपच. पठाणांनींच येऊन लाहोर घेतले. वजीर व मनसूर अलीखान चाळीस कोसांवर गेले. पठाणांचीच सलावत यांजवरि होती. युस्तथ वजिरांनीं पादशाहांस बाहेर निघावयाविशीं लिहिलें होतें. पादशाहा भर्गेद्रांनीं वेधिल्लें. यास्तव पातशाहांनीं शाहाजादियाचा मरातीव अलमगीर पादशाहांनीं बहादूरशाहा व अजमशास दिव्हा होता त्याप्रमाणें देऊन शाहाजादा वजीरासमीप पाठविला. लढाई होणें होती. पुढें कसकसें जाहालें असेल वर्तमान येईल तें लेहून पाठवूं. येशवंतराव पवार औरंगावा-देहून कूच करून गेले. त्यांचे मार्गे मार्गे राघो गोविंद गेले होते. गांठ पडों न देतां ते झाडून गेले. धारेस गेल्लें वर्तमान आलें आहे. नवाब बन्हाण-पुरास गेला. पुढें जाईलसें दिसत नाहीं. सुरतेकडेही जात नाहीं. रा। गोविंदराव तीर्थरूपांजवळ बोलत होते कीं, नवाब सुरतेस जातो, दाभाडियांचे आपण साहित्य करावें. तेव्हां निमे गुजराथ द्यावी [म्हणजे] साहित्य करूं म्हणाले. त्यास गोविंदराव आह्मांजवळ बोलिले, लक्ष रुपये रोख चहूं पांच पावेतो परगणे जहाले तरि स्वामींनीं मान्य करून साहित्य करावें. त्यास आम्ही म्हणालों कीं, पांच लक्ष रोख, पांचा लक्षांची जागा द्यावी. म्हणोन त्यास मा।रानिहे उमावाई जवळ बोलले. तीं मुलकाची गोष्ट मान्य न करीत. पैका देऊं म्हणालीं व तीर्थरूपांचें उत्तर तो निमे गुजराथ घेऊं तरीच साहित्य करूं ह्मणोन आलें. जरि नवाब सुरतेकडे जाता तर दाभाडेही बोलते. तें होत नाहीं. याजकरितां तो प्रसंग शिथिल पडला.

[९३]

॥ श्री ॥

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य-स्ने। महार होळकर दंडवत विनंती उपरि तुम्ही राजश्री खंडो माहादेव व सखाराम जगजीवन सह श्रीपंढर-

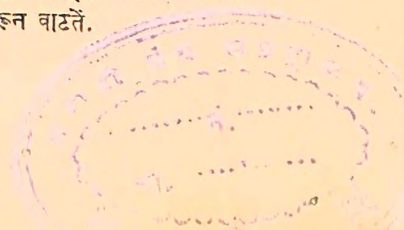
६०. धोंडोवा हे कोण ?

६८. गोविंद हरी हे पदवर्धन.

६९. राणाजी उदेपूरचे.

७०. अलमगीर=औरंगजेब.

७१. हें पत्र अपुरें आहे. तथापि हें सन १७२८, १९ सालीं लिहिलें असावेसें आं-तील मजकुरावरून वाटतें.

पुराकडे छ. ५ रोजी गेल्याचें वर्तमान राजश्री माधवराव येशवंत यांचे लिहिल्यावरून समजण्यांत आलें. तेंथें गेल्यावर श्रीचे दर्शनाचा गुंता उर्कोन. सरकार प्रकणीं बोलण्याचा प्रसंग पडून घाटावर आणिलेंच असेल. कारभारी यांजकडून प्रतिकूलता कोणतीही नाहीं. येक दोस्ताचे रुकाराची गुंता तेही बोलून चालून पल्यावर आणिलेंच* असेल. सारांश प्रसंगीं कोणेही विशींची न्यूनता न पडतां आरंभिला कार [?] अविलंबें शैवटास जाय तें करणें. दुसरें, इंश्रजांनीं काम काजें उगऊन घेण्याची बहुत निकड लाविली होती, त्यांत पन्हाळेकरांची कुमक करून मसलत वाटवावी हा इरादा दिसण्यांत येतो. याचें वारीकपणें वास्तविक असेल तसें लेहून सविस्तरें कळविणें सां छ १७ रजव सु॥ सल्लास अशर मयातैन व अलफ बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[१४]

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री त्रिंबकराव विश्वनाथ स्वामी गोसावी यांसि-

विनंती उपरि राजश्री हिंदुराव सेनापति थोर मनुष्य, बोलण्यांत, मर्यादेंत, तिलमात्र अंतर दाखवीत नाहींत. आम्ही त्यांचे बहुमानास त्यांचे विचारे मातबर प्रकार करणें प्राप्त झाल्यास त्यांचे मसलतीखेरीज करणार नाहीं. तेही आमच्या डेरियास आले होते. कोणें रोखें जावें, कसें करावें, इत्यादि त्यांच्या विचारे करीत असों. तेही राहिल्या सारखें होईल तित [कें] करून दाखवावें याच प्रकारें चित्तापासून बोलतात. फौजेचा प्रकार पाहतां स्वामींनीं नेमणूक केली त्यापैकी हजार बाराशें तर आलेच नाहीं. आली फौज तिची गणती घेतल्यास चौथी तर कमी होईलच. तेव्हां फौजही कमी मातबर भरण्यांत समजत नाहीं. निवडक प्रकार तेव्हांच उघडा दिसतो. सरदार छावणीस राहिले. त्यांसही छावणीचें संकट. त्यापक्षां जितके फौजेस ठेवावें तितका खर्च भारी. यामुळें भागले थकले, सवर निबर, कोणाचे देण्या घेण्यामुळें बनतें, न बनतें यामुळें येकूण माणूस कमी होतें. तेव्हां भरणा कमी. गाढवी तरि चहूंकडे गुंतले. महमद इसफ तरि जरूरीस सिंथास पाठविले. आणखी लोक भरणा स्वामीकडून आल्यास त्यास बोलवून घेऊं. येकांच्या असाम्या, घोडे चांगले माणोस आदळाचे थोडे थोडे ज्यास आदळतें तो घेऊन येतो. तूर्त त्याच्या स्वरूपाप्रमाणें रोजमरा करार करून पुढें सर्वांप्रमाणें नालवंदी वगैरे पावेल ऐसें लेहून ठेऊन चाळीस पन्नास तरि ठेविले. शें दोनशें पर्यंत उपयोगी आदळल्या सारखे वरचेवरि पाहून ठेऊं. चार पयकें निवडून येखादे कामास हुजराचीं

* येथें वाजवर शिक्षा आहे.

७२. हे त्रिंबकराव मामा.

७३. हे घोरपडे मुरारराव गुतीकर.

७४. सिरा प्रांत कर्नाटकांत आहे.

पाठवीन म्हटल्यास नेमणुके प्रमाणें हजारांचे पांचशें जातांना जातात. व्या प्रकारें अवस्था दाणा चाऱ्यामुळें जाली आहे. राजश्री गोपाळराव गोविंद आमच्या डेरियास येत असतात. राजश्री आनंदराव रास्ते बोलाविल्यास येत असतात. ह्मणोन लिहिलें तें कळिलें. ऐशास विचार आचार कर्तव्याकर्तव्य राजश्री मुरारराव घोरपडे यांचे विचारें करितां बहुत उत्तम आहे. ते सांगतील ते नेकसंवाच सांगतील. फौजेच्या कमतीचा व भरण्याचा अर्थ लिहिला तर तो खराच. छावणीचा प्रकार यास्तव कमती असेल. येकाडे माणोस घेवें घाहून चाळीस पन्नास ठेविले, आणखी येतील तसे पाहून शें दोनशें ठेऊं म्हणोन [लिहिलें] तर चाळीस पन्नास ठेविले तें ठेविले या उपरि नेवे लोक येकाडे येकंदर न ठेवणें. वर गोपाळराव व आनंदराव बोलाविल्यास येत असतात म्हणोन तर विचारआचारास उभयतांस बोलावितात. व तेही येतील. गुंता नाहीं. विचार करण्यास सर्वांच्या विचारें केल्यास गुंता काय? जाणिजे छ १० रविलेवल बहुत काय लिहिणें हें विनंती.

पौ छ ५ राखर श्रावण

[९५]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि-
पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष-राजश्री राजे अर्जुनसिंग धंधेरे यांचे वडील लेक बुंधेलियांस मिळोन यांचे कनिष्ठ पुत्राशीं झुज केलें. दोन तीन महिने लढाई जाहाली. नाइलाज देखोन यांचे कनिष्ठ पुत्रांनीं जोहोर करून आपण लो [थ]? टून मेला. मग बुंधेलियाचे आसरियानें यांचे वडील पुत्रांनीं घेतलें. भेलशाचे स्वारीस अर्जुनसिंग याचे ज्येष्ठ पुत्रांनीं भेटीस घा-
वयाचें व नजर कबूल करावयाचें राजकारण लाविलें. त्यास आम्ही उत्तर केलें कीं, “अर्जुनसिंग आमचे पदरचे जागे [?] यांचे तुम्हीं भेटीस येणें व नजर कबूल करणें तें आधीं अर्जुनसिंग यांस भेटणें, ते आम्हांस आणून भेटवितील, उपरांतिक नजर करार करूं” म्हणोन उत्तर केलें. त्यास ते सारीं भेटीस नू आले. हल्लीं तुम्हाशीं भेटीचा पैगाम करतील. व नजर नियांज कबूल करतील. अगर कबूल केली असली तरी तुम्हीं कबूल न करणें. अर्जुन-

७५. येथपर्यंत श्रिवकरावांनीं लिहिले-
ल्या पत्रांतील गोपवारा झाला.

७६. नेकसंवाच=चांगला उपदेश, सडुपदेश.

७७. बाळाजी बाजीरावांचें हें पत्र.

७८. जोहर करून=जालून घेऊन
(लाक्षा) जोहर=(लाक्षा) गृह.

७९. नजरनियाज=(नवस.) नजराणा.

सिंगाचे हातून येऊन भेटतील, जोगे खाली करून यांचे हवाल्यी करतील, तरि भेट घेणें. अर्जुनसिंग पदरचे यांची स्थापना करूं ऐसें आमचें वचन. गुंतलें आहे. याजवरि दृष्टि देऊन यांची स्थापना करणें. याचा लेक ज्येष्ठ फंद फिरोदाची गोष्ट सांगेल त्यानवरि सर्वथा न जाणें. नाणिजे. छ २३ सवाल बहुत काय लिहिणें हे विनंती.*

[९६]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि-बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष. मिया आछनचे मजकुराविशीं मुजफरखान यास पत्र लेहून तुम्हांकडे पाठविलें आहे. तें पावलें असेल. त्यास मिया आछनचा व हबशाचा नोरा होऊन अल्ली नवाजखान याचा तह जाला. आपण लोक सुद्धां बाहेर निघालों म्हणून रा। महादाजी केशव यांचें पत्र छ १४ रविलावर शनवारीं आलें. त्यास याप्रमाणें मजकुर जाला तेव्हां महादाजी केशव व कृष्णाजी अनंत मागें फिरलेच असतील. कृष्णाजी अनंत येऊन कोळ्याचें पारपत्य करावयाचें तरतुदीस लागतील. मुजफरखान यास पत्र पाठविलें आहे, तें त्यास द्यावें ऐसें नाहीं. याजकरितां पत्र न देणें. व जासुदाबरोवर पत्रें महादाजी केशव व अल्लीनवाजखान यास वगैरे पाठविली आहेत. तीं पत्रें पाठवावयाचें प्रयोजन नाहीं. जासूद तुम्हांजवळ जाऊन पावलेच असतील. त्यास माघारें फिरवावयास जासूद पाठविलें असत, तरि तीं पत्रें पावलीं असतील तर [परत] पाठवणें. जाणिजे छ १३ रविलोवर. बहुत काय लिहिणें-मुजफरखानांनीं जाऊन जवार घेतली. गंधीर. गड घेतला. याची सलावत त्यांजवर पडली. कोळी मैदानचे जुझणार नव्हत. दोन हजार मुजफरखान, सठवोनी जाधव, कृष्णाजीपंत तुम्हीं बलदानीं जावें. उशीर न करावा सत्वर काम उरकेल. उत्तम प्रकारें पारपत्य करावें. घरांतील चोर मळमळित जाहालिया परतेल. लवाडी करतील. हे आशिर्वाद. पो। छ १६ रविलावर.

[९७]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसांवी यांसि-
पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ

८०. यावरून प्रामाणिकपणा आमच्या राजकार्य भ्रंशघात होता ! ज्याची वाजू ते स्वीकारीत त्यांस कांहीं ते अंतर देत नसत.
*मागें पृ० ७६ टी० ६२ पहा.

८१. नाना पुरंदरे असावे.

८२. सुरतकर?

८३. कोळी जव्हारचे वगैरे.

जाणोन स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष. किल्ले कऱ्हा हा दतीयेकरांनीं पैगाम करून घेतला; आणि झांशी प्रांतीं उपसर्ग कसित आहेत; सरकारची बाकी येणें ते देत नाहींत; मर्वांशी मनमाने तैसी करितात, ह्यणोन राजश्री नारो शंकर याणीं लिहिलें त्यास येविशीं त्याणीं तुम्हांसही लिहिणें तें लिहिलेंच असेल. तुम्हीही या गोष्टीची पैरवी चित्तांत उचित कर्तव्य तें आणलीच असाल. त्यास यंदा दतीयेकरांनीं दो चों प्रकारें लबाडीच केलीं. विना त्यास बोडसेकरासारखाच नतिर्जा दिल्या खेरीज हलखुर्द राहोन सरकारचा अंमल सुरळीत होतात ऐसे नाहीं. ऐशियास मार निळेची मदत फौज पाठवून केली पाहिजे, कीं दहशर्तनेच कऱ्हाहा सोडीत आणि आपले जागां जाऊन सरकारी अंमल सुरळीत चालतात. याजकरितां येथूनही मीरखान वगैरे मारनिळेचे ताविर्जातील पयकें आहेत. त्यास ताकीदपत्रे लिहिलीं आहेत व त्या प्रांतीं इजतखान वगैरे आहेत त्यांस ताकीद करून फौजसुद्धां मार निळेकडे पाठवणें ह्यणजे फौजेच्या दबावानें जें काम होणें तें होईल. मुलकांत फितुर होणार नाहीं. यद्यापि दतीयेकर कऱ्हाहा धरून बसलेच तरी काय मुजार्की आहे? फौज त्या प्रांतीं फिरूं लागल्यावरि त्याचा आठा बंद करील ऐसा प्रकार आहे. तरि जें करणें तें विचारें यांची पैरवी करून सुरळीत होय तें करणें. रा। छ १७ सवाल. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[१८]

॥ श्री ॥

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य राजश्री विसाजी कृष्ण व हरी गोपाळ गोसांवी यांसि:—

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सु॥ सितेन मया व अलफ. तुम्ही शिरहट्टी घेतली याची पत्रे पाठविलीं तीं पावोन संतोष जाहाला. उत्तरें आलाहिदा पुरवण्यांत लिहिलीं असत. त्याजवरून शिरहट्टीचा बंदोबस्त करून तुम्ही पुढें गेलांच असाल. कोठें गेलां काय वर्तमान तें आठा रोजाच्या अंतरानें लिहीत जाणें. वरकडही त्या प्रांतींचें वर्तमान लिहीत जाणें. जाणजे. छ २६ रमजान. बहुत काय लिहिणें.

[१९]

॥ श्री ॥

राजश्री महारजी होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे गोसांवी यांसि:—

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ बाळाजी बाजीराव प्रधान

८१. मवाशी=रानटी लुटारूंचें कर्म, धंदा.

८६. नतिजा=फळ, शिक्षा.

८७. हालखुद=जसे पाहिजे तसे, यथा-

वश्य.

८८. ताबिजा=ताबियांतील?

८९. मुजाका=किमत, महत्व.

आशिर्वाद सु॥ सीत आर्वेन मया व अल्लफ. राजश्री अर्जुनसिंग राजे हे वंगाल्याचे खाली हुजूर आले त्या तागायत हुजूरच आहेत. त्यास हे हुजूर आल्याअगोदर यांजकडे जागा होती ते जागा राजश्री सभासिंग याणी हे हुजूर आले यास्तव झुजून घेतली. यांचा कुंवर तेथे कामास आला. याप्रमाणे नाश जाहला. त्यास हे हुजूर आले होते कीं, पुढे कांहीं राज्य आपल्या जिमे करून घ्यावे, श्रम करावे, सहास करावे, रूपा संपादून घ्यावी. ऐसे असतां हे उमेद एकीकडेच राहोन यांची जागा होती ती जाऊन रहावयास स्थल नाहीं ऐसें जालें. आणि त्याणीं तो एकनिष्ठा धरून बसले आहेत. ऐशास आमच्या विचारें ऐसें आहे जे, याणीं आपल्या बऱ्याकारणें कश्यप* धरला, चार वर्षे जाहलीं आणि यांची दाद न लागे. तेन्हां ही गोष्ट योग्य नाहीं. हे जाणून निकाल या प्रकारचा काढला आहे जे, हे हुजूर फिर्याद आले होते त्या अगोदर यांजकडे गांव गळ्या ज्याप्रमाणें चालत आले आहेत त्याप्रमाणें चालवावे. अधिकही कांहीं देऊं नये. त्यांत उणें करूं नये. ये विशीं यंदा सभासिंग याजकडील तह सरकारचा होणें तो जाहालियावरि सदरू प्रमाणें याची जागा यास द्यावयाचा करार करून याचे जिमे करावी. जाजती उपसर्ग लागीं न द्यावा. याप्रमाणें खामखा करावे. कदाचित बुंधेले ह्मणतील कीं, याची पुरातन जागा कांहीं नाहीं, ऐसे असतां काय म्हणून ते जागा द्यावी? तरि हे पुरातन आहेत म्हणोन द्यावी ऐसें नाहीं. हे सरकारांत आले त्या आगोदर याजकडे नागा होती त्यापासून याजकडे चालत नाहीं. कजिया करितात. यास्तव हुजूर फिर्याद आल्या अगोदर यांजकडे होती त्याजप्रमाणें यांजकडे चालों देत तें करणें. या उपरि यांचें काम लांबणीवर न घालणें. हे बहुत येथें हैराण जाहाले आहेत व यांची हैराण गत दूर होणें तें करणें. जाणिजे छ २९ रविलोवल बहुत काय लिहिणें^{१२}.

लेखन
सीमा

[१००]

॥ श्री ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान दाजी गोसावी यांसि-

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्षुमी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ मा-
नाजी आंगरे वजारत माव रामराम विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय
कुशळ लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष-सांपत पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं

१०. नारो शंकर यांची.

११. खामखा=खचित, निश्चित.

१२. मागें पत्र (९५) व टीप ८० पहा.
* कश्यप=कांस, आश्रय.

मोंगल आगळीक करून पुढे येत आहे म्हणून आपण मंजल दर मंजल मोंगलाचा उपमर्द करावयाकरितां जात आहेत ऐसें वर्तमान परस्पर कळोन येत असे. हा काल पावेतों मोंगल आपले दर्पे कडून स्नेहांत असतां या समर्थी दुर्बुद्धि धरिल्यावरून आपण पारिपत्याचा विचार योजिलाच असेल व योजावा हाच प्रसंग प्राप्त असेल. दुसरा विचार आचार पारिपत्याविना योग्यांत पडोन येत नसतील ऐसेंच दिसते. असे, आपला पुण्योत्कर्ष समर्थ आहे. तत्राप आपण खांसा आहांत. मान मार्ग पाहून कर्तव्यांत येणे तेंच येईल. व आणतीलच. मोंगलाचे सामान जयलें असेल, आपलें जयोन फौजेचा गांहा होत असेलच. व पुरता होय तावकाल सलावती खाले राखणे धरणे त्या रीतीने आपण धरतीलच. न कळे एखादे समर्थी सरदार मामलेदाराकडून आगळीक होऊन थोडकेच सामानानशीं मोंगलाचे फौजेस तोंड करावयाचा विचार करतील. तरि एक वेळ शेर जाहला म्हणजे गोष्ट कार्याची नाही. हे विशीं लिहावेसे काय ? कैलासवासी राज व आपा तांब्राचे *उपमर्द करित आले. त्या युक्ति प्रयुक्ति सर्व आपण पाहिल्या असत. मसलतीच्या प्रसंगाचा गरगशा तो आहेच, त्याजमध्ये स्मरणपूर्वक संतोषांचे वृत्त लिहून पाठवीत असावे. रा। छ १८ माहे मोहरम. बहुत काय लिहिणें. कृपा असो दीजे हे § विनंती. (मोर्तबसूद)

[१०१]

॥ श्री ॥

श्रियासिंह चिरंजीव राजमान्य राजश्री विश्वासराव यांसि प्रती नारो शंकर आशिर्वाद उपरि येथील कुशल ता। छ १७ रज्जव मुक्काम नजीक नासिक यथास्थित असे विशेष. तुम्ही छ २ माहे मिनहूचे पत्र पाठविलें व आणखीं दोन तीन पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री सुभेदार देशास आले व रा। बाळाजी गोविंद फौजेसुद्धां झांशी प्रांते न राहतां शिरोजेस येऊन सागराकडे गेले. येणेंकडून चहूंकडचा बंदोबस्त नीट राहिला आहे. झांशीचे किल्ल्यास मोर्चे लागले आहेत इत्यादिक तिकडील मजकूर विस्तारें लिहिले ते अवगत जाहाले. ऐशास आम्ही दरवारचा उलगडा करून श्रीमंत स्वामींची आज्ञा घेऊन फौजेसुद्धां पुणतांब्यानजीक आलों. तेथून फौज कासारवारीनें नसरतपुरीस पाठविली. आम्ही सडे जनस्थानांस येऊन श्री च्यंबकेश्वराची यात्रा करून जनस्थानाहून काल प्रस्थाने डेरा दाखल जालों. राजश्री महाराराव सुभे-

१३. गाहा=जमाव.

*येथें बाजूवर शिक्षा आहे.

§ हे पत्र बाजीराव मरण पावल्यावर लै-

करच लिहिलें असावे.

१२ सुभेदार=महाराव होळकर.

१५. बाळाजी गोविंद बुंदेल.

दर चांदवडा [स] आले आहेत. भेटीस यावयाविशीं त्यांचें पत्र आल्यास त्यांकडून चालते मजलीनें फौजेस मिळोन रा। त्रिभुल शिवदेव व अंतर्जा माणकेधर व येशवंतराव पवार ही तिन्ही पथकासहवर्तमान मजल दर-मजल त्या प्रांतास येतो. पुढें पांच सात हजार फौज तुम्हांकडे लांब लांब मजलांनीं पाठविली असे. या फौजेबरोबरि रा। चिमाजी घामन व माधवराव यांजला देऊन पुढें शिरोजेकडून झांशीकडे रवाना करणें. फौजेचे आवाईनेच वेढा उठोन जाईल. अथवा मातबर फौजेचेच काम असल्या आम्ही तो मजल दर मजल घेतच आहों. तिकडेस आल्यास तिकडील कामें सहजांत घडोन येतील. तुम्हीं उज्जनीस राहोन तिकडील बंदोबस्त राखावा. आम्हांहा येऊन पोहोचतो. तिकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जाणें. हे आंशीवाद्द.

राजश्री खंडोपंत व राजश्री चिमणाजीपंत स्वामींचे सेवेशीं—नमस्कार विनंती उपरि तुम्हीं हिम्मत धरून चिरांजिवांस उज्जनीस ठेवून पुढें फौज घेऊन जावे. तिकडील रंग पाहावा तैसें करावे. तों इकडील फौजांचा उपराळा सत्वरच होईल. चिंता न करणें. तिकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जाणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. पै॥ छ १ सावान मु॥ वेगदा पे॥ उज्जन शुक्रवार सायंकाळ.

[१०२]

॥ श्री ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान दाजी गोसावी यांसि—

सकळ गुणाळंकरण असंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य—स्ने॥ मा-
नाजी आंगरे वजारतमाव रामराम विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असले पाहिजे. विशेष आपणाकडून राजश्री अंतर्जा बावाजी पत्रे घेऊन आले. आपले सांगितल्याचा अर्थ निवेदन केला. स्व-हस्ताक्षरें लेखनान्वय श्रवण करून घेतला. नंतर विश्वासपूर्वक स्वस्थ असतां रेवदंडे यांत येऊन कर्म आचरलें तो वृत्तांत व चिरंजीव राघोजी आंगरे आपले आश्वासनें व मागाहून राजश्री सांवाजी प्रभु तदुत्तर अंतर्जा बावाजी संपादोन आल्याचें संतोष वृत्त लेहून पत्रे पाठविलीं तीं हुसेनखान मिरधे घेऊन आपणाजवळ जाऊन, पावलीच असतील. आपले विश्वासवचनावरि सर्व खेद परिमार्जनांत आणोन, समजोन आपले कृपेची अभिचूद्धि निशापूर्वक करून घेत जावी याच कृतसंकल्पावरि आपणाकडील सौख्याचे विभागाची

१६. हें पत्र विश्वासराव नांवाच्या बुदे-लखंडांत असलेल्या सरदारास लिहिलें असोवें. पुढें पत्र १०६ व १०७ पहा.

१७. याचा संबंध पुढे 'संपादोन' या-जकडे.

१८. मिरधा=जासुदांचा नाईक.

सध्या प्रतिक्षा न करितां आजि समयीं मोंगलाचे शहाकरितां आंपली स्वारी ब्रा-
ह्मिलियांयुळें इकडील मामले याविशीं आम्हांस कितेक प्रकारें सुचविलें तें स्वहि-
तांत उचितांत म्हणोन अस्मत्भार्गी शत्रुवर्ग प्रसिद्धपणांत आहेत त्यांत
फिरंगी याची आवाई दिवसें दिवस येत चालली. निमित्त्य अगोधर साबंध
असावें म्हणोन आरमारच्या तयारीनिशीं वातर्मांत राहिले. याचें वृत्त साकल्य
लेहून गेलेंच असे. आमं [चें] कडेस फिरंगी याचें वृत्त आलें. प्रमाण
अप्रमाण असो म्हणून खांसाच आरमारावरि चढोन बाहेर स्वारी केली. अगोदर
कळतां रेवदंडे यांत राजश्री नारायण खंडो कारकून इतवारी जाणून सूच-
नेस पाठविले. खांसा आह्मीच आरमारावरि गेलों. फिरंगी कदाचित् आमचे [?]
तरि सर्व मामलेदारी आमचे युक्तीस मिळोन एकत्र विचारांत येऊन शत्रूस परा-
भवांत आणावें याच्याही युक्ति योजोन ठेविल्याच होत्या कीं, जलमार्गे आ-
रमाराच्या जोऱ्यानें आगमन होतां त्यास प्रति मण्यता [?] न जाहालियानें सर्व
साहित्यानशीं खुषकीस जातां त्यास गुंता पडणार नाहीं. यांजकरितां वसै,
साष्टी, रेवदंडे देखील आरमार एकत्र करून फिरंगी आल्यानंतर कावे, दावे
खेळोन मुकाबले यास प्रतिभलें राहून आंगावरि ओढोन संपूर्ण दर्यांतच वेध
ओढोन ध्यावा. समयीं फिरंगी तडीस लागीं जातो, आम्ही पाठीवरि जातांच
क्षणें तडीस उतरावयाचें अवसान सहजांतच खता पाऊन आमचे मुकाबले यास
येईल. आलियावरि आम्ही बाहेर पडत आलियावरि तोही येतच जाईल ऐसें
ही असोन रेटाई करून तडीस सामान सुद्धां उतरावयासि लागलांच तरि त्याचे
आरमारांत मुख्य जोरा थोरले तराडियांचा ती तरांडी तडीस जाणेंच नाहींत. लहाना
तराडियांवरून तडीस जावयाचा संबंध पडोन जाईल तेव्हां जुंजारू लोक सामान
देखील तडीस उतरावयावरि तरांडीं सहजांतच खालीं पडों पहातील. त्यांजवरि आपले
आरमाराचीं नेहटबाजी, व खुषकीस उतरूं लागतील त्याजवरि खुषकीचे लो-
कांची नेहटबाजी, ऐसा एकावच्छेदें कडून येलगार करावाच करावा. ऐसा
व आणखीही विचार समयीं मुचेल त्या प्री। सर्व एकरूपतेनें व आरमार एकत्र
होऊन कर्तव्यांत आणावें. याचे विचारें कडून बाहेर स्वारी केली. लहान
थोर मिळोन साठ शिलेशिला आरमाराचा फिरता ठेविल्या. ऐसें केलें असतां
राजश्री रामाजी महादेव पराक्रमी विश्वासघातकी निर्माण आहेत. दुसरे नारो
त्रिंबक तळेकर, रामाजी महादेव यांचे साम्यतेस होऊन किल्ले सागरगडीं
कार्तिक वद्य द्वितीया गुरुवारी पहाटेस बारा पंधराशें लोकानिशीं शिड्या घेऊन

११. मागें पत्र १०० पहा.

१००. प्रतिमल ? प्रतिकल = उलट मारा ?

१. तरांडें = एक प्रकारचें तारूं.

२. शिलेशिला = तांडा, रांग, जमाव.

बजरटोक म्हणोन दक्षणभागीं असे तें जाऊन शिड्या लाविल्या. किल्लांची चौकशी आहे तैशीच होती. त्यांनीं शिड्या लोटिल्या. दगडी घालितां अवसान खतां होऊन श्याम वदन केलें. मोड जाहला. परकियाकडील *असते तरि मोडाचे पाइकांवरि स्वारी गेलियास जाऊं पावते ऐसें नाहीं. तत्राप आचरणामाणें पारिपत्य करावें तरि ते करणार, आचरणार लघुकर्म आचरोन गेले. परंतु मोड पाहून मारिले, धारिले तरि तोही लौकांक या समयांत परकियांत उत्तम नाहीं. हेचविशीं कळंक. अगोदर सर्वास ताकीद आहेच कीं, सावध राहून रक्षावें बुद्धिपुरःसर क्षितीस पाठीवरि न जावें. तदनुरूपच वर्तणूक होऊन सात शिड्या सोडविल्या. शिड्या लावितां बकरे मारिले तेही सापडले. तळेकर लोक फिरून जातां रेवदंडे समीप पळ्या पाहून रेवदंडां गेले. तेथून तळेंयास गेले. या प्रौ. मामलेदाराचें आचरण आणि आपले तो विश्वासपूर्वक आश्वासन आणि परिणाम या प्रकारें. तेव्हां काय करावें? आपले विश्वास वचनावरून आम्ही स्वस्थ, यामुळें कपटियास भास होतो कीं, विश्वासास प्रवर्तले आहेत, यांतच संध असे. ऐसे समजोन माणिकगडास दगा दिव्हा. हल्लीं आपले कृपेची निखालसता सर्वत्रांस कळल्याप्रमाणेंच किल्याचेही लोक विश्वास मानोन वर्तत असत तरि सध्या दगाबाजी जहालीच होती कीं नाहीं. अनभवास येत गेल्याप्रमाणें साकल्य ल्याहावें लागतें. लिहितां तपशील सुद्धांच लांबतो परंतु लंबयमान मजकूर पाहून समयीं श्रवण करून व्यावयाचा अनादर केला तरि तोही खेदच म्हणावा. असो, आमचा एक निश्चय कीं, आपले ऐसे म्हणवून आहों. त्यास अंतर नाहीं. अतःपर आपले विचारास येईल तदनुरूप उपद्रव कर्त्यास जांजीतें केले तन्ही उत्तम, न केलें तरी उत्तम. आपला अवलंब समजोन मानानें आहोंच. घडलें वर्तमान साकल्य कळावें ह्मणून लिहिलें असे. फिरंगी याचे आगमनानंतर युक्ति प्रयुक्तीची योजणूक आमची आम्हां जवळ राहिली असे. लिहिल्या पाव्हाळ एव्हां वृथा असे. समयीं घडेल तेव्हां खरें. आवाईप्रमाणें आगमन जाहलें. आपले सामर्थ्यावरून निरंतर शोधांत आहोंच. वरकड दाजी आपले आम्ही म्हणवीत असतां आमचे पाठीं ऐसा विचार उपद्रव असावा, परकियांत लौकिक आणिलासारिखा रुढीस यावा, हाच मात्र खेद वाटतो. बरें, यांचे निराकरण करणार आपण आहेत. विस्तारें किती ह्मणून ल्याहावें? न ल्याहावें तर कोणास ल्याहावें? यास्तव सविस्तर जाहलें वृत्त लिहिलें असे. बहुते

१. खसा=(नुकसान, नाश) नष्ट.
* येथें शिक्षा बान्धव आहे.

२. पाइक-पायिक=पायदळचे शिपाई.
५. जाजीत ? 'फजीत' तर नव्हे ?

काय लिहिणें लोभ असों दीजे रा। छ ३ माहे सफर हे विनंती. (मोर्तबसूदः)
[१०३] पै। छ १० जमादिलखर. श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापूजी बाजीराव स्वामी गोसांवी यांशि.

पै। बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येयाल कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष-तुम्ही पत्र छ २५ जमादिलखलचें पाठविलें तें छ ३ जमादिलखरीं प्रविष्ट जंहालें. आम्ही पलाशीहून कूच करून घाटावर आलों तों, सैद लफ्करखानही रोजिर्याहून कूच करून पुढे आले. बाबमी रक्त घेऊन आले. आम्ही तेचक्षणीं कूच करून, सामानें बांधून खानासंनिध आलों. त्यांस आम्हांस अंतर दो कोसांचें राहिलें. तेव्हां खानांनीं सांगून पाठविलें कीं, "आज तुम्हीं मुक्काम करणें आम्हीही मुक्काम करितों. तदोत्तर तह झाला तर उत्तम. नाही तरि दुतर्फा ही तयारीच आहे" म्हणोन त्याजवरून मुक्काम केला. रा। बजाजी माधवराव व त्रिठ्ठल सुंदर सादतखानाचे दिवाण आम्हांकडे आले. आम्ही आपले मुद्दे त्यांस सांगितले. ते त्यांणीं खानास जाऊन सांगितले. खान म्हणाले हे मुद्दे आम्हांस मान्य होत नाहींत. तेव्हां आम्ही तुटती गोष्ट सांगितली. तुटतेसे देखोन त्यांनीं मुद्दे मान्य केले. त्यांच्या आमच्या भेटी जाहल्या. परस्परे वस्त्रे घोडे दिव्हे. म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास तुम्ही हिंमत धरून फार शिकस्त केली. शाबास ! तुम्हीं केलें तें बहुत बहुत उत्तम केलें. रंगाच्या मोटा बहुत बांधाव्या ऐसें नाही. अतःपर तुम्हीं न वोढणें केलें तें सुरळीत करून तुम्हीं येणें. खान स्नेहावर, अंतीं मुस्तकीभं म्हणोनच हे गोष्ट रफे रफे जाहली. अन्यथा अन्यत्रा पासून हाणें दूर. नाहक कलहास कारण जाहलें होतें. जुंज मुकदमियांवरून दीर्घ कलह प्राप्त होता. वारा पाणीं जहालें व तुम्ही दम धरून केलें बहुत बरें केलें. अतःपर तुम्ही सुरळीत करून येणें. मजकुराचे रजबदलीमध्ये खानाची मर्जी तोडून थोडक्या मुद्यासाठीं नाखूष न करणें. त्यांची मर्यादा व स्नेहाची रीत बहुत संरक्षण करणें. जाणिजे. छ ४ जमादिलखर. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

- ० ६. पेशव्यांचे सुभेदार रामाजी महादेव वगैरे यांजवर ही फियाद आहे.
- ७. सैदलफ्करखान हैदराबादकर.
- ८. रोजें-औरंगाजादेनजीक.
- ९. रंगाच्या मोटा बांधणें=आब राखणें, प्रतिष्ठा राखणें, (सर्वकाळ) कलावर गोष्ट घेणें? हे पत्र वाचून बापूजी बाजीराव

डोंगरा एवढा झाला असेल ! "अमृतं स्वामिगौरवः"

- १०. मुस्तकीम=कायम, अढळ.
- ११. रफे रफे, रफातफा=सुरळीत, जमवून, सलूस्यानें.
- १२. वारापाणी=निकाळ.

[१०४]

॥ श्री ॥

छ १६ रविलोवर.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापूजी भीमराव स्वामी गोसावी यांसी-पो। बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष-येरूळकर मोंगल व खोजजी वगैरे यांचे व राजश्री राघो गोविंद यांचे युद्ध जहालें. परस्पर माणसे घोडी पडली. राघो गोविंद खानदेशांत गेले. त्यांचे मागे मोंगलाची फौज लागली आहे. मशरानिलेची कुमक करणें जरूर तरि तुम्ही व ही र बु ल गे देपूर बेलापूराकडे येऊन, सडे जाऊन, राघो गोविंद यांस सामील होणें. तुम्ही जातां कोण्हेशीं कजिया न करणें. मोंगल बळें येऊन कलहास प्रवर्तेल तर मग जैसे बनेल तैसे तुम्हांस करणेंच लागेल. कराल. करणें. राघोपताचा पिछा सुटे ऐशी तजवीज करणें. वरचेवर वर्तमान लिहीत जाणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती^{१३}.

[१०५]

॥ श्री ॥

पौ। छ २९ रमजान.

सेवेशीं विज्ञापना ता। छ २२ सावान पर्यंत वडिलांचे आशिर्वाद करून यथास्थित असे विशेष-वडिलीं आशिर्वाद पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जहालें. नबाब निजाम अल्लीखान यांची तुमची भेट जाहलीच असेल; बोलणें चालणें काय जहालें, तुम्ही कोणीकडे जाणार, काय मनसुबा केला, नबाब कोणीकडे जाणार; तुम्ही व नबाब बराडांतून जाल तों आमचे दोन चार मुक्काम आशेरी बरानपुरासमीप होतील; नबाब कोणीकडे जाणार तें लिहिणें; म्हणोन आज्ञा. ऐशास वडिलीं आज्ञा केली ते उचित. वडील दीर्घ दर्शवें चारी मनसुबियांचे प्रकार ध्यानांत आणून कर्तव्य तें करितात. त्यास नबाबाची आमची भेट कुरुमखेडानजीक छ २१ सावानी जाहाली. बोलणें चालणें एक दोन रोजांत हाईल. नबाबाचा आग्रह आपले डेरियास आर्हीं यावें. त्यांनीं आमच्या डेरियास यावें असा आमचा आग्रह आहे. तोही प्रकार दोन तीन रोजांत उरकून नबाब, आर्हीं घाटू चढोन जातों. लष्करांत ताकीद निक्षून करणें ते केली आहे. लूट फाट काहीं होत नाहीं. हा मुलुक नबाबाचा व भोसल्याचा. नबाबांनीं कित्येक महालच्या कबुलतीचे कतबे सरकारांत होते ते मागून घेतले. भरवस्ती गांवास इकडील ताकीददार व नबाबाचे ठाणेदार बैसले आहेत. कोठें उपद्रव नाहीं. व आमचा व नबाबाचा मुक्काम [असे] ओसाड रानांतच पडले. खुलासा उद्यांचे परवांचे दिवसांत कामकाज उरकून घाटू चढून जाऊं. वडीलही योजिल्या मनसुबियांस कूच करून *जातीलच.

घाट चढून वरते गोलियावर कोणीकडे जावयाचा ठहराव होईल तो सेवेशीं लिहून पाठवूं. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१०६]

॥ श्री ॥

छ २५ मोहरम.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री *विश्वास रावजी स्वामींचे सेवेशीं—

पो॥ गोपाळराव गणेश सा॥ नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ ता॥ छ २२ माहे मोहरम मु॥ नजीक पचावळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत असलें पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जाहलें. जाटाची फौज येऊन भदावर प्रांतांत गडबड केली आहे. पुढें सरकारच्या प्रांतांत येणार त्यामुळें इकडे कितेक हारामखोरांनीं दुंडी^{१२} आरंभिली आहे म्हणोन कितेक विस्तार लिहिलें तें कळलें. ऐशास ये विशीं आपली खातरजमा होऊन स्वस्थता असो द्यावी. आम्ही आपले पाशीं येऊन पोहोचलों ऐसेच जाणावें. येथोन पेशजीं आपणाकडे मुंजरद जोडी रा॥ केली आहे. तीं पत्रे पावलींच असलील. त्यास आम्ही दरमजल येत असो. आम्ही आपण एकत्र जाहल्यास ईश्वर इच्छा आहे तरि खावंदाचे पुण्य प्रतापें करून सर्व शत्रु हरामखोर असतील त्यांचें पारपत्य होईल. चिंता नाहीं. देशींचें वर्तमान तर श्रीमंत राजश्री दादा साहेब फौज सुद्धां स्वार होऊन बऱ्हाणपुरीं आल्याचीं पत्रे आह्मांस आलीं आहेत. पुढें दरमजल हे प्रांते येणार. आपणांस कळावें. बहुत काय लिहिणें. कृपा कीजे हे विनंती.

[१०७]

॥ श्री ॥

पै॥ छ २४ जिलकाद इसने

सेवेशीं रघुनाथ हरी सा॥ नमस्कार विनंती येथील कुशळ छ २२ सवाल मु॥ मौजे जेरोण पो॥ जतारा प्रांत बोडसें स्वामींचे रूपे करून यथास्थित असो विशेष. छ १३ सावानचें पत्र सादर जाहलें तें छ १२ रमजानीं झांशीच्या मुक्कामीं पावोन बहुत संतोष जाहला. पत्रीं आज्ञा कीं, राजे हटोसिंग यांची स्थापना बोडशांत करावी. दतीयेकरांचें संमत नसावें. राणी व कारभारी एक विचार करून बंदोबस्त करावा. त्यास राणीचें वैमनस्य राजांशीं जाहलें तेव्हां राणीनेच कुचोद्यं करून राजास काढून दिव्हा. त्याचें साहित्य दतीयेकरांनीं केले. ते एकच आहेत. परंतु येथील प्रसंग पाहून होईल तितका स्वामींच्या आज्ञेनुरूप बंदोबस्त करून सेवेशीं लिहून पाठवितो. सालगुदस्ताची पक्की वहिवाट व सालमजकुरचा आजमास पाठवणें म्हणून आज्ञा. त्यावरून

१२. दुंडी=धुंदी.

१५. मुंजरद=जखर, मुद्दाम.

१६. कुचोद्यं=कुविचार, लुच्चेगिरी.

* मागें पत्र १०१ व पुढें १०० पहा.

सालमजकुरचा आजमास सेवेशीं पाठविला* आहे. स्वदेशाप्रमाणे येथील प्रकार नाही. रयत मवाशी. वैशाख आखेर पावेतो वसूल येईल तितकाच. अम्मल सुरळीत रितीने चालवे हा अर्थ रयतीस ठाऊकच नाही. अखेर साल पावेतो पक्की वहिवाट होईल ती घेऊन सेवेशीं येतो. गुा वहिवाट पाठवावी त्यास माहितगार कारकून आहेत ते प्रस्तुत जमाबंदी वगैरे कामेकार्जे हंगामाचे दिवस आहेत याजकरितां येथें जरूर पाहिजेत. सालासही चार पांच महिने यांची अवध राहिली. सालगुा व सालमजकुरची वहिवाट घेऊन आझीच स्वामीपाशीं येतो. हिशेब पाठवावयास विलंब लागला म्हणून खर्च न भरावें. एक दोन कारकून माहितगार आहेत. त्यांस येथील काम मोठें आहे. येथील माहितगारी त्यांचाच याजमुळें पाठविले नाहीत. त्यांत बोडशामुळें, बोडसेकर बुंधेले याणीं या प्रांतांत दुंडी केली याजमुळें, स्वारीस निघालों. याजकरितां कारकून समागमें आणिले आहेत. बोडशाच्या बंदोबस्तास आणीक मासपद पाहिजे. राजश्री ऽ विश्वासराव लक्ष्मण यांजकडे सालगुा वसूल पडिला. व मशारनिह्ये यांच्या विद्यमानाची शिवंदीची हिसेरसीद बेहल्याच्या आजमासे निवडून पाठविली आहे. एक दोन वेळ स्वामींची आज्ञा आली त्यावरून पाठविली. मर्जी असेल त्याप्रमाणें फडशा करावा. त्यांचा खर्च सरदारीचा आहे. आम्ही नेमणुकेच्या आधारे लिहून पाठविलें आहे. कमजास्त जें करावयाचें असेल तें करावें. सालगुदस्तां मवासापासून गद्या घेतल्या, त्यांतून पाडून टाकल्या. व ठाणीं ठेविलीं व मवासांच्या दंग्यापासून गांव निर्वंध केले. त्याची तनखा निराळी यादीवर लिहून पाठविली आहे. त्यावरून श्रुत होईल. मवासांपासून मुलुख सोडविला आहे. परंतु जागा उजाड. लावणी केली आहे. चवसाळां तनखा भरेल. मवासाचा उपद्रव जाहालियासि किल्ले करेरा व झांशीं येथें जकीरा पाहिजे सबब आजमाशीं रुपये खर्ची लिहिले आहेत. मर्जी असल्यास जकीरा घेऊं. पागेस खर्च लागतो. पागेवांचून जुजाचें काम जमत नाही. पागेमुळें सामान चांगलें रहातें. परंतु खर्च भारी. याची विनंती पूर्वी सेवेशीं लिला च आहे. आज्ञा कर्तव्य ते करावी. येथें घोडीं ठेवण्याचीं असिल्यास खर्च दहा हजार रुपये नेमणुकेहून जाजती लागतील. श्रुत असावें. जाटांच्या दंग्यामुळें सुलाकरी [सुकलारी?] येथील ठाण्याचा बंदोबस्त करावा लागला. याजमुळें जाजती खर्च रुपये सुलाकरीस जहाले आहेत. खर्च न करावे तर मुलकास

* यावरून हल्लीप्रमाणें जमेचा व खर्चाचा आजमास (वजेट) पूर्वीही दरसाल करीत असत असे स्पष्ट होते.

§ मागे पत्र १०१ व १०६ पहा.

१७. मवास=लुटारू लोक.

१८. जकीरा=सामान समान.

उपद्रव लागतो. काय करावें? खर्च थोडका करून जमा जाजती साधाव्ही यांत धन्याची मर्जी प्रसन्न राहते. परंतु येथील प्रकार सारु शिवंदीचुव आहे. यास काय करावें? श्रम सायास करून फळ नाही. न करितां अम्मल राहत नाही. या रीतीचें वर्तमान आहे. निर्वाह करणार स्वामी समर्थ आहेत. बोडसेकर बुधेले यांणी दुंडी केली हें वर्तमान दिल्लीस राजश्री विसाजीपंतांस लिहून पाठविलें. त्यावरून राजश्री धानंदराव गणेश दिपे, राजश्री नारो शंकर राजेवहादर यांस पथक सुद्धां पाठविले आहेत. येथें येऊन पंधरा दिवस जाहले. सेवेशीं श्रुत व्हावें म्हणून लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें कृपा-लोभ कीजे हे विनंती.

[१०८]

॥ श्री ॥

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब स्वामींचे सेवेशीं-अपणें माधवराव साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशळ ता। छ २७ सावान मुक्काम कुरुमखेड पर्यंत वडिलांचे आशिर्वादे करून यथास्थित असे विशेष-कराडे यास सोडावयाचा करार राजश्री जानोजी भोंसले सेनासाहेबसुभा यांजकडून जाल्य असतां अद्याप त्याची सुटका जाली नाही. तरि वडिलीं मारानिल्लेचे कारभारी यांस आज्ञा करून कराडियाची सुटका होय तें केलें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१०९]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री तात्या* स्वामींचे सेवेशीं-पोष्य भवानी शिवराम कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐसीजे. तागाईत चैत्र वद्य ११ पर्यंत मुक्काम शहर स्वामींचे कृपावलोकने सेवकांचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष-राजश्री सेनाखासखेल यांजकडील उपसर्ग सरकार अमलांत होऊं नये या अर्थां सरकारांतून पूर्वी त्यांस पत्रे आलीं होती. तीं त्यांजकडे प्रविष्ट करून त्यांचीं उत्तरे आलीं तीं सेवेशीं पाठविलीं आहेत. अवलोकने भावार्थ ध्यानास येईल. यजमान स्वामींची मला आज्ञा आली त्याप्रमाणें मीही सरदारांस पत्र लिहिलें होतें. त्यास तो मजकूर गाळून उत्तर आलें. वजिन्नस कारकुनाची चिठी आली त्याची प्रती पाठविली आहे. सारांश कोणी [कोणती?] गोष्ट शाश्वत नाही. काठेवाडांत सरकार महालीं फौजेचा उपद्रव लागतोच आहे. सरदारांनीं फौजेत वरचेवर पत्रे दिलीं, परंतु प्रमाण राहिलें नाही. विस्तारें कोठवर लिहूं? स्वामींचीं खासदस्तुर पत्रे बोधपर येत गेलीं त्यांचा स्मर रहावा, पोटीं विवेक करावा, तें काहीं मनांत न आणितां दिवसा दिवसाचें करणें नवीन पडतें. असो. साल-

* हरिपंत तात्या फडके ?

मजकुरीं काठेवाड झालेवाडचा पैसा ठराऊन आले प्रमाणें साहुकाराकडे भरणा पावेल ऐसै भदिसत नाहीं. करारांत गायकवाडाकडील उपसर्ग न लाग्वा ऐसै आलें आहे. कौलपत्र मवासांस § या अन्वये आहेत. इच्छा सर्वोत्तमाची. स्वामींची कृपा तारक आहे. विस्तारें विनंती वारंवार कोठवर लिहावी? स्वामींचे ध्यानांत आहे. तेथें रा॥ गमाजी [गयाजी?] पाटील यासि निक्षूण तार्काद होत नावी. वरकड मजकूर सर्व ती॥ राजश्री खंडोपंत दादा व राघोपंत विनंती करितां अवगत होईल. हे विज्ञापना.

[११०]

॥ श्री ॥

* सेवेशीं विज्ञापना. हिंदुपत बुधेले याणीं अमानसिगास मारिलें. ढिंकीं जाहाला नाहीं. त्याणीं महदत्याप केला आहे त्यांचे पारपत्य करणें जरूर आहे. तुम्हीं त्याचे जाग्याचे सन्निध असोन कांहींच वर्तमान लिहिलें नाहीं. तरि तुम्हांकडे राजकारण आलें असेल त्यास सविस्तर वर्तमान लिहून पाठवणें म्हणोन आज्ञा. त्यास येविशींचें एक वेळ विनंतीपत्र लिहिलें होतें. परंतु जोडी^{२०} मारिली गेली. दुसरें तो जिम्मा राजश्री गोविंद बळ्हाळ यांचा. सेवकास स्वामींची आज्ञा नाही व त्यांचे पुत्रास लिहून पाठविलें त्याणीं पत्रांतील मजकूरच समजला नाही म्हणोन दस्तऐवज न गोवितां उत्तर लिहिलें. दुसरें गैरहंगाम दिवस आणि सेवकाज-वळ फौज थोडी. हिंदुपत माजोरा आहे. त्याचा लहान भाऊ खेदसिंग त्यास काढून दिलें. त्याचे वकील आले. बोली चालीही लागली आहे. त्याजकडील सूत्र ठीक करून ठेविलें आहे. त्याचा हिस्सा निमेचा देविल्यानें कांहीं नामजादा* चार, पाच लक्ष रूपये मिळतील ऐसै आहे. परंतु फौज पाहिजे. याजकरितां आलाहिदा पत्रीं सविस्तर विनंती लिहिली आहे. त्याप्रमाणें दोन हजार फौज आल्यानें चार महिने पोटा बाहेर भरून सरकार किरफायत होईल. इतके दिवस इकडे जाहले या उपरि कालपीस जाऊं. दुसरा जाहला म्हणजे इकडे येतो. स्वामींनीं कृपा करून दोन हजार फौज दुसरा आलीकडे येऊन पोहोचें तें करणार स्वामी समर्थ आहेत. स्वामींचे प्रतापें करून पारपत्य उत्तम प्रकारें करून होईल. हल्लीं एक पत्र हिंदुपतीस जें तुम्हीं नाहाक अमानसिगास मारून सरकारचा टिका न होतां राजे जाहलां, व खेदसिंगास काढून दिल्हा हे गोष्ट कार्याची नाहीं. हल्लीं गोपाळराव बापूजी यांस आज्ञा केली तरि

§ मवास=कोळी भिळ वगैरे लुटारू.
११. टिका=टिळा-गादीवर वसण्याचे वेळीं वडोळ नातलगानें टिळा लावला झणजे सर्व विधी पूर्ण झाला असा रजपुतांचा समज आहे. येथें पेशव्यांच्या मार्फत

म्हावयास पाहिजे होता.

२०. जोडी=जासु-ची.

* नामजादा चालून जाण्यावदल दिलेला ऐवज या अर्थी.

मशारनिले सांगतील त्याप्रमाणे खेदसिगास हिस्सा देणे व यांचे आज्ञे प्रमाणे वर्तणूक करणे, म्हणोन उत्तम प्रकारे निवून ताकीद व एक पत्र राजे जगतराज यांस जे गोपाळराव यांस आज्ञा केली आहे तरि व हे एक होऊन पारपत्य करणे [व] सवाई दिवाण शुमानसिगास याचे समागमें देणे याप्रमाणे, व एक पत्र राजश्री गोविंदपंत यांस जे फितुर करून पा व ते स दिल्याने उत्तम प्रकारे पारपत्य स्वामींचे प्रतापे होऊन येईल. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१११]

॥ श्री ॥

विनंती उपरि पुरतेस वकील गेला त्याजकडील बोलीचालीचा काय मजकूर तो ल्याहावा म्हणून लिहिले ते कळले. त्यास नारो तुकदेहु तेथे पावल्याची पत्रे आली परंतु यांची त्यांची बोली चाली जाहाल्याचा मजकूर काहीं लिहिला आला नाही. त्याही मध्ये राजश्री स्वामींच्या दुखणियाची वर्तमाने तेथे हजर जाले असतील. याजमुळे मोगल ही बोली सुधी बोलणार नाही. तालामाला पहातील. ऐसे आहे. त्यास आलीकडे वर्तमान आले नाही. काय वर्तमान लिहिले येईल ते सेवेशी लिहून पाठऊं. वयंकटराव मोरेश्वर यांची पत्रे आली ती सेवेशी पाठविली असत. त्याजवरून वर्तमान कळेल. त्याकडील जाजती जासूद मागे पाठविलेच आहेत. वरकड रघोजी भोसले यास व सैद शरीफखान यास पत्र पाठवल्याचे लिहिले आहे ती द्या व या स [?] नाहीत. गुप्तरूपे वातमी घेणे तेव्हां पत्रे नेल्यास ठीक पडणार नाही व राहू ही देणार नाही. स्वामींचे विचारे पत्रे द्यावीशी जालियास लेहून पाठवावी. दारको रंगनाथ याजपासून तिजाई ग्वालरची रसद घेऊन हुजूर मामला ठेऊन सनद द्यावी असे लिहिले होते, परंतु तूर्त रसद न घेणे, पुढे लेहून त्या प्रकारे करणे, म्हणून लिहिले. ऐशियास स्वामींस सनद कशी द्यावी हे लेहून पाठविले त्याचे आधीच पैका रसदेचा घेतला होता. स्वामींनी सनद द्यावयाचे लिहिले त्यावरोन देणार होतो. परंतु घालमेलीचे वर्तमानामुळे दिल्ली नाही. हल्ली आज्ञेप्रमाणे सनद देत नाही. रसद तो घेतलीच आहे. पुढे आज्ञा होईल त्याप्रमाणे रसदेचे विहै होईल. रा। छ १५ जिह्जेन बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[११२]

॥ श्री ॥

पौ। छ २४ मोहरम सनखंमस

श्रीमंत गुणसागर लोकपालक विश्वभूषण औदार्यवंत श्रीक्षीराब्धिशाधीवरप्रताप रमासानकुल गौब्राह्मणप्रतिपालक महा [?] राजश्री दादा साहेबांचे सेवेशी-आज्ञा धारक देवजी बयाजी किले संधेवे दिम्मत महारजी होळकर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापि येथाल क्षेम ता। छ १५ मोहरम पर्यंत महाराजांचे रूपेष्टी क-

रून आनंरूप जाणोन विशेष साहेबीं आज्ञापत्र पाठविलें तें छ ९ रोजीं प्रविष्ट जाहलें. शिरी वंदून परम संतोषवाप्ति जाली. पत्री आज्ञा सादर केली कीं, री। महादजी शिंदे यांची सरदारी दूर करून रोजश्री मानाजी शिंदे यांस सांगितली याजकारितां महादजी शिंदे आज्ञेशिवाय उठोन ते प्रांते गेले असत. सेंधवे प्रांतांत आले म्हणजे आटकाव करून पुढे जाऊं न देणें. त्यास साहेबांचें पत्र प्रविष्ट जालें ते दिवशीं घाटाखालीं मौजे सांगवी प्रो॥ आवे येयें मशारनिहेचा मुकाम होता. आज्ञाप्रमाणें किल्ले मजकूरचा घाट पांच सातशें भिल्ल वगैरे जमा करून बंद केला. त्यास मशारनिलेस वातमी जाली. तदनंतर किल्ले मजकूरचा घाट सोडून चांचरे प टी धा मार्गे घाट चढून पंचविसा कौसांची मजल करून निघोन गेले. साहेबांचे सेवेशीं हे विज्ञापना.

[१९३]

॥ श्री ॥

पौ। छ २४ जिल्हेज चैत्र सु।। तिसा

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रपंत स्वामीचे सेवेशीं—
पौ। बाळाजी* गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल ता। छ २७ जिल्हाद मु।। सागर जाणून स्वकीय कुशल लिहित असलें पाहिजे. विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. संक्रमणाची तिलशर्करा पाठविली ती पावली कितेक श्रीमतांचे व भोंसल्यांचे विघाडांचे वर्तमान लिहिलें तें सविस्तर कळलें या प्रांतीचे वर्तमानाविशीं लिहिलें त्यास दोन तीन पत्री पेशजी आपणास लिहिलें ओइ त्यावरून कळलेंच असेल सांप्रत वर्तमान तरि अबदाली लादुरा पलीकडे दोन मजलीवर आला आहे. त्याची इतरांनी नजीबखान रोहिल्यावर आहे. त्याजमुळें नजीबखानांनीं आपले जाग्याचा बंदोबस्त करून रतनसिंग जाटाशीं सूत्र करून आणशफत होऊन करार मदार जाला आहे. पुढे उभयतांनीं कौज सुद्धां जाऊन शाहास मैदानांत गाठोन जुंज ब्यावें याप्रमाणें मनसबा करीत आहेत. मग पहारें. सुजादौला आपले जाग्यांत आहेत. अल्ली गौर बादशा व फिरंगी^{२२} प्रयागास आहेत. पुढे काय मनसबा करतील पहारें. वरकड प्रांताचे वर्तमान तरि चिरंजीव राजश्री गंगाधरपंत बाबा फोचकनार प्रांती आहेत तिकडे गंडीबंद जमीदार यांणीं सरकारी जागा दाविली ओइ. त्यांचे पारपत्य करीत आहेत. फौजा हा कालवर न आड्या

२१. मानाजी फांकडे याजवर दादांचे फार प्रेम असे म्हणून महादजी राखपुत्र जाणून शिर्वाची सरदारी मानाजीकडे त्यांणीं दिली. परंतु महादजीनें आपले आंगीं पाणी आहे असें दाखविल्यावरून माधवराव बडाल यांणीं त्याजकडेसच सरदारी कायम

केली.

* बाळाजी गोविंद हे गोविंदराव बुंदेल यांचे चिरंजीव असावे.

२२. फिरंगी=इंग्रज-कलकत्तेकर.

२३. गंडीबंद=गढी, किल्ला यांचा आश्रय आहे ज्यांस.

याजमुळे राजे रजवाडे वगैरे * * * याची नजर ठिकाणी राहिली नाही. विना मातबर फौज आल्या खेरीज बंदोबस्त यथास्थित होते नाही. इकडे धामोणी प्रांते तेजगड्याले लोधी [?] वगैरे यांणी सरकारी जागा दाविली त्याचेही पारपत्य फौजा आल्या शिवाय होत नाही असे आहे. जर आपले येणे लौकर होईल तरि सहजाखाली बंदोबस्त होऊन येतो. सविस्तर आपणास कळावे. तिकडील वर्तमान सर्वदां पत्रां लिहीत असले पाहिजे. राजश्री जानोजी बाबा भोंसले यांकडून आनंदरूप वकील बादशाकडे प्रयागी आला आहे. त्याची उत्तरे गेली. मग काय मजकुरावर आला आहे हे कळत नाही. आपणास कळावे. बहुत काय लिहिणे लोभ असो दिजे हे विनंती.

[११४]

॥ श्री ॥

राजश्री माधवराव रामचंद्र गोसावी-

सु॥ सीत सीतेन मया [व] अरुफ तुम्हा विनंती पत्र छ २७ रमजानचे पाठविले छ मारिं अस्तमानी पावले. रा॥ बाबूराव सदाशिव न पुसत गेले त्यांचे मागे राजश्री रामचंद्र गणेश फौज घेऊन गेले. धारूरच्या वाटेने नाईक गेले. त्या मागे रामचंद्रपंत पाठलाग करित गेले. नाइकाचे पागेचीं घोडी व जामदारखाना वगैरेची मोनदाद करून गोठांत आणून ठेविले, म्हणोन लिहिले ते कळले. ऐशास बाबूजी नाईक यांचीं घोडी पागा हत्ती दोन जामदारखाना वगैरे मोजदाद केले ते आणावयास हुजूरून राऊत पाठविले असेत याजबूरावर पाठऊन देणे. उदईक कूच करून जावे तर तोफखाना व जामदारखाना व दारकोजी निंबाळकर व सठवोजी गावडे वगैरे लोक अद्यापि आले नाहीत त्यांस ताकीद करून पाठवावे म्हणोन तर तोफखाना, जामदारखाना व दारकोजी निंबाळकर व सठवोजी गावडे वगैरेस ताकीद केली असे. येऊन पावतील. तुम्हां उद्याचा दिवस मुकाम करणे. तुम्हांजवळ पथके कोण कोण आली व कोण न आली ते सविस्तर लेहून पाठविणे. जे राहिले असतील ते ताकीद करून पाठविले जातील.

नाइकाकडील सिलेदाराची सोय काय करावी ते ल्याहोवे म्हणोन तर मारनिलेकडील शिलेदार हुजूर पाठऊन देणे.

सांडणीस्वार २ दोन येथे नेहमी पाठवावे म्हणून तर दोन सांडणी स्वार पाठविले असत.

नाना जोशी यांचे घरी बाबूरायांची वस्तभाव आली आहे. त्यावरून त्यांचे घरी गाडदी यांची चौकी बसविली असे. आज्ञा होईल त्याप्रमाणे वर्तणूक क-

(१८) पत्रे, यादी वगैरे [११५, ११६, ११७].

रुख कारकून हुजुरून पाठविला असे. तहकीक करतील. जे त्याजकडे वस्त भाव असेल ते हुजूर घेऊन येतील.

रामचंद्र गणेश यांजवरावर लोक गेले ते सडे गेले. यास्तव त्यांचे मागे- जावयाची आज्ञा जालियास जाऊं, म्हणोन तर त्याजवरावर कांहीं गेले नाहीं. याजकरितां तुम्हीं हळु हळु जाणें. जाणिजे छ २७ रमजान लेखनसीमा.

[११५]

॥ श्री ॥

राजश्री बाजीराव यादव दिम्मत पंत सचीव स्वामींचे सेवेशीं—

पौ गंगाधरराव यादव दिम्मत बजाजीराव घाटगे नमस्कार विनंती विशेष— राजश्री माधवराव बळाल फडणीस यांचे चिरंजीव बळवंतराव याजकडे मजम- दारीचे काम देविले आहे. त्यास यांचे हातून काम ध्यावें व दुसरे राजश्री तु- कोजीराव आटोळे सफेजंग बहादूर व यशोदाबाई जाधव व गंगाधरराव गोविंद व बाजीराव रघुनाथ व परशुराम पंडित व जयवंत बावा मंत्री व अहिल्याबाई व रघोजी आंगरे व रघोजी भोसले सेनासाहेबसुभा व लक्ष्मणराव वगैरे राज- मंडळ यांची स्वारी यावयाची त्यास त्याची वरदास्त ठेविणें रा। छ सावान बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[११६]

॥ श्री ॥

पौ छ ४ रजव.

श्रीमंत राजश्री दादासाहेब स्वामींचे सेवेशीं—

विनंती सेवक महादजी शिंदे साष्टांग दंडवत विज्ञापना ता। छ २९ सावान पावेतो सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे विशेष. आम्हांवरावर पांच तोफा पाहि- जेत. स्वारीत कोठें गांवगढी लागते. त्यास तोफा विना जेर होत नाहीं. या- स्तव स्वामी कृपाळू होऊन नगरास तोफखाना आला आहे यापैकी स्वारीच्या तोफा पांच द्यावयाची आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[११७]

॥ श्री ॥

राजश्रीयाविराजित राजमान्य राजश्री बाळाजी जनार्दन स्वामी गोसावी यांसि- पौ माधवराव बळाल प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जा- णून स्वकीय लिहीत जाणें विशेष— ब्रदलदेणें तसलमात दादो उधव वर घाटचे कित्याचे बेगमीस एवज सालमजकुरी द्यावयाचा त्यापैकी तूर्त—

३५००० माघ शुद्ध पौर्णिमा रूपये.

३५००० फाल्गुन शुद्ध पौर्णिमा रूपये.

३०००० चैत्र शुद्ध पौर्णिमा शके १६८९ चित्रभानु संवत्सर.

१०००००

[११९]

॥ श्री ॥

विज्ञापने - चिरंजीव राजश्री संभाजी आंगरे कुलावियाहून विजयदुर्ग प्रांते जावयास स्वार होते समया मजला व चिरंजीव राजश्री मानाजी आंगरे यांस जंजीरे कुलावास ठेऊन कारभार संपूर्ण निरोपिला. त्याप्रमाणे त्यांची आज्ञा वरिष्ठ स्थानी मानोन एकनिष्ठपणे वर्तणूक करून यथाज्ञाने देशदुर्गाचा परामर्श रक्षण-युक्त करावयाचे ते केले. शिपाई लोक आदिकरून मातबर सरदार नामांकितांस खावया खर्चावयाची अनुपत्य जाळी त्यांची समाधाने शब्द गौरवाने व किंचित् देऊन घेऊन राखिली. चिरंजीव संभाजी आंगरे इकडे आले म्हणजे तुमूची उर्जिते करून म्हणोन कित्येक शफतपूर्वक लोकांशी भाषण करून राजांचे जागे जुने व नवे शामला पासून घेतले ते हा कालपर्यंत जतन केले. कारभार प्रसंग काडी पावतो केले ते चिरंजीवाचे आज्ञे खेरीज केला नाही. तदनंतर चिरंजीव विजयदुर्गाहून कुलावां आले. आह्मांस व सर्व लोकांस आल्हाद जाला की, अतःपर आपले उर्जित होईल व आम्ही कामकाज केले हें धनी दृष्टीने पाहून गौरशी करील म्हणोन आस्था होती. ते गोष्टी त्यांहीं एकीकडे ठेवून आह्मांशी व चिरंजीव मानाजी आंगरे याजशी दुरोक्तीचे भाषण करूं लागले. नित्य नवेच कारभारसंबंध आरोप ठेऊन प्रथमता मजला बाहेर घातले. तदोत्तरी मानाजीस जीवनमुक्त करावयाचे आरंभिले. हें त्यास कळतांच हिंमत धरून प्रातःकाळी तो निघोन रेवदंडियास गेला. संभाजी आंगरे यांनी देशदुर्गाचा परामर्श बंदोबस्त करावा, लोकांची समाधाने करावी, ते किमपि न केली. जे दिवशी चिरंजीव मानाजी आंगरे निघोन आले त्याचे दुसरे दिवशी उंदेरकर शामलांनी थळच्या चौबुर्जी संनिध मोर्चा होता त्याजवरि घातले. जुंझ बरे दाट जाहाले. मुर्चायांतील तोफ शामलांनी नेली. तथापि तेथील लोकांचे समाधान व मोर्चाची बंदोबस्ती न करितां दुसरे दिवशी चिरंजीव संभाजी आंगरे निघोन सुवर्णदुर्गास गेले. आणि तमाम लोकांनी अवसाने जोडलीं. महाराजांचे जंजिर व लोट, ठाणीं नाजूक वरघाटे ताम्राने उदंड उत्पात केले. राजे स्वारीस आले होते. परंतु महाराजांचे एक निष्ठ सेवक होते त्याणीं देशदुर्गे जतन करून फिरंगी, इंग्रज, शामल, वगैरे शत्रुवरि स्वामींचा प्रताप कोदंड फिरवून शत्रु पादाक्रांत केले. हल्लीं तरि सुगम प्रसंग महाराजासारखा धनी सर्व प्रकारे अभिमानी चित्तावरि धरितील तरी रुमशाम शासनाक्रांत करितील. या समयी फिरंगी, इंग्रज, हबशी याणीं महाराजाच्या स्थळाची चालना करावी ऐसे नव्हते.

२८. शामल=हबशी.

२९. गौरशी=नांवाजणे, वाहवा करणे आ

अर्थी.

परंतु कालवशे करून जालें त्यास उपाय काय? आपण महाराजांचे सेवेशीं यावे याच उद्देशे लवलीया [?] पर्यंत आलों. त्यास राजमाचीकराकडील कांहीं वृत्त आढळलें. यास्तव तिकडे गेलों. राजमाचीचा बंदोबस्त केला. व या उपरि कुलावां जाऊन बंदोबस्त करितों. लोकांस विना दिल्या घेतल्या खेरीज समाधान होते ऐसें नाहीं. तमाम लोक बेदिल, निराश्रित, धनी नाहीं, ऐसें त्यांचे चित्तांत जालें. साहित्य तो जालें पाहिजे. या जिल्हा या मु त शी लं जिल्हा राजश्री प्रधान पंताचा आहे. सर्व प्रकारें हुशमांनीं व फौजनै व क्रियेक गोष्टीनै संजुदे आहेत. महाराजांनीं रुपाळू होऊन राजश्री प्रधानपंतांस आमच्या साहित्याविशीं आज्ञा करावी. महाराजांचे आश्रमप्रमाणे ते साहित्य करतील. व लोकांस समाधान पूर्वक डौळें तीस पसतीस पाठवावीं. तें त्यांस देऊन मनोधरण करून या जिल्हियाचा बंदोबस्त करून महाराजांचे पायांसनिध येतो. आम्हांस महाराजांचे पायाखेरीज दुसरा अवलंब आश्रा आहे ऐसें नाहीं. जरी डौळें येत नाहीं तरी लोक तजा वजो नाहाले. संभानी आंगरियांनीं तो या जिल्हियाची उपेक्षा केली आहे. महाराजांस एक एक स्यळ निर्माण करितां काय श्रम लागले आहेत? ते स्यळें अनियासे शत्रूचे हातांत जाऊं सकते. लोकांचा इतबार पुरत नाहीं. लोक कष्टी आहेत. कोणे समयी त्यांस काय बुद्ध सुचेल व कोणाकडे डौळें देतील तें नकळे. शत्रु तरी उशापायेतरास सकळ सामुग्रीनै सिद्धच आहेत. तरी महाराजांनीं रुपाळू होऊन डौळें अगत्य पाठवावीं. सारांश महाराजांनीं सध्या दोन गोष्टी कराव्या. एक प्रधान पंतास साहित्याची आज्ञा करावी, दुसरे डौळें पाठवावीं. म्हणजे बंदोबस्त महाराजांचे प्रतोपे करून होतो. आम्हांस महाराजांचे पाया खेरीज दुसरा आश्रा आहे ऐसें नाहीं. देवधर्म मायबाप सर्व महाराजांचे पाय आहेत. सदहू प्रमाणे साहित्याची आज्ञा करणार महाराज धनी आहेत.

चिरंगीव राजश्री मानाजी आंगरे याणीं राजकोट, चऊळ आपले हातीं घेतलें. हजार पांचशें माणूसही जमा केले आहेत व फिरंगी व इंग्रज ही अनुकूल करून घेतले.

[१२०]

॥ श्री ॥

राजश्री पंतप्रधान साहेबांचे सेवेशीं—

सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ गोविं-

१०. 'या ज ला ही तु या मु त शी ल' असेंही होईल.

११. संजुदे—संजुदा=पूर्ण, तयार. "परिपूर्णस्तु संजुदा" राजन्यहारकोश.

१२. तजावजा=पांगलेले.

१३. डौळ=नमुना, सही किंवा शिक्का केलेला कोरा कागद.

१४. उशापायेतरास=उशागती पाषगती.

दराव गायकवाड सेनाखासखेल समशेर बहादर दंडवत विनंती ऐशीजे. येथील कुशळ जाणून स्वकुशललेखनाज्ञा करीत असले पाहिजे. विशेष साहेबांची आज्ञा घेऊन निघाले. तुळजापुरच्या मुक्कामास पोहोचले. तेथून फौज नगरच्या मार्गाने रवाना करून आम्ही श्री जेजोरीनाथाचे दर्शन घेऊन दावडीस* एक दिवस राहून दुसरे दिवशी कूच करून दरमजल गंगतीरास पोचले. मार्गी शिवराम अनंत व हंबतराव बाणराव व कृष्णाजी चव्हाण पागादार पागांसुद्धा गुजरा- येहून आले ते भेटले. बरोबर आहेत. फौज गंगेच्या मुक्कामां येऊन मिळाली. नंतर दरकूच चांदवडच्या मार्गे जात असतां अंताजी नागेश कुटुंब सुद्धा पळत फिरत होते. त्यांस भेटीस बोलाविले होते. ते येईनात, धटाई करूं लागले. नंतर दहा वीस स्वार पाठवून आणून ठेविले. तेथून पुढे § साल्हेरच्या नजीक आले. किल्लेयाचा बंदोबस्त करून दोन मुक्काम राजश्री दौलतराव यांजकरितां करून त्यास मिळवून घेतले. नंतर कूच करून सौनगडच्या मुक्कामास आले. किल्ले मजकूरची बंदोबस्ती हांतीच. परंतु साहेबांचे पुण्यप्रतापे करून किल्ला खाली जाला. निशाण चढऊन आपले लोक ठेऊन बंदोबस्त करून वयोरच्या [?] मुक्कामास आले. वयोरवर त्यांजकडील पागेदार अण्णाजी अनंत वगैरे पांचशे होते त्यास आमचे पांच सातशे पुढे आगाऊ गेले होते त्यांनीं चार घोडी पाडून व चार भले माणूस पाडून घेतली. वयोरंत ठाणे घालून पुढे दरमजल सुरत अष्टाविंशत आले. मांडवीकर दोनशे स्वार व चारशे माणूस सुद्धा भेटीस आले तिकडून राजश्री त्रिंबकराव गायकवाड आणखी एक दौघ येऊन भेटले. साहेबांचे पुण्यप्रतापेकरून दरमजल जात आहो. राजश्री फत्तेसिंग गायकवाड याचा रेवा तीरी मुक्काम आहे. तीन हजार स्वार पायदळ मिळोन आहे. अशी बातमी वरचेवर येती. साहेब रूपे सर्व यथास्थित होईल. साहेबीं रुपाळ होऊन राजश्री दौलतराव यांसमवेत फौज घोडी माणूस सामान यथास्थित पाठविले. परम सभाधान जाले. आम्हांजवळही फौज पेशजी व हल्लीं देशीं आणखी जमा जाली आहे. माणूस उत्तम आहे. काम काज पडल्यास

* दावडी ता. खेड हा गांव गायकवाड- डांस हनाम होता तो आळीकडे त्यांनीं आपले पदरचे 'दुवळे' नांवाच्या सरदारास देऊन टाकिला. येथे खंदक, गांवकूस, गढी व वाडा आहे. सदरेच्या पुढे कारजे आहे. जवळच एका डोंगरीवर खंडोवाचे स्थान आहे ते प्रसिद्ध आहे. गोविंदराव गायक-

वाड येथे देवाचे सेवे करितां बरेच दिवस राहिले होते. देवाकडे गायकवाडाकडून चौघडा, पोपाख व खेरीज सुमारे ३०० दर- महा नेमणूक चालू आहे. येथे टांकी नेहमी सुरू असते.

§ साल्हेर व मुल्हेर हे दोन किल्ले बा- गलाण जिल्हा नासिक येथे आहेत.

उपयोगी पडतील. दिनचर्या वातमी येत असते त्यांत अंतर नाही. एका दोन दिवसां त्यांची आमची गांठ पडेल. त्यांच्या मनांत भेटावे असे आल्यास आम्हांकडून अंतर होणार नाही. विरुद्धास प्रवर्तल्यास तसेच प्राप्त. कोणताही प्रकार मांडल्यास साहेबांचे कृपे यथास्थित होईल. कोणत्याही गोष्टीस प्रारंभ करते समर्थी साहेबांचे चरणांचे चिंतन अंतःकरणी करून पुढे उद्योग करितो. तेव्हां त्या चरणांस आमच्या करण्याचा साभिमान आहे. आमची निष्ठा चरणापाशी. ते सर्व पार पाडून यथास्थित होऊं. ऐवज माल व ज्युचा [?] मा। व अवांतरून निस्स्येक अर्थ राजश्री सखाराम *हरि व रावजी आप्पाजी यांस लिहिले आहेत. ते विनंती करितां ध्यानास येईल. सर्व प्रकारे आधार आश्रय एक साहेबांचे चरणाचा. साहेबां साभिमाने कृपा केली त्या मार्गे येथपर्यंत निभावीत आलों. एक दोन स्थळे मजबुदीचीं होती. तीं हस्तगत जालीं. पुढे त्यांची भेट होऊन त्यांचा बंदोबस्त करणे तोही अर्थ साहेबांचे कृपे घडेल त्यांची आमची गांठ लौकर पडेल. होईल मजकूर तो वरचेवर सेवेशीं लिहून पाठऊं. परंतु साहेबांचे पुण्ये करून सर्वही उलगाडा पडेल. साहेबां चिंता सेवकाची न करावी. आणि माझा अभिमान साहेबांच्या चरणीं आहे तर साहेब माझे मायबाप आहे, तर हे ब्रीदाची लज्जा मातापित्यास आहे. बहुत काय लिहिणे हे विज्ञापना. ॥ छ २४ माहे जिल्काद कृपा कीजे हे विज्ञापना.

[१२१]

॥ श्री ॥

राजश्री पंतप्रधान गोसावी यांसि

सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ आनंद राव गायकवाड सेनावासखेल समशेरबहादर दंडवत विनंती येथील कुशळ जाणून स्वकीये कुशळ लिहीत असले पाहिजे. विशेष-कानोजीराव गायकवाड यांणीं बदमामली करून बरेखडा बहुत केला. यास्तव समस्त सरदार यांचा एकदाल करून कानोजीराव यांस कैदेत ठेऊन दौलतीचा बंदोबस्त यथास्थित केला. हे वर्तमान आपणांस कळावे म्हणोन लिहिले आहे. मागाहून सविस्तर लिहून पाठवूं. स्वामीचे प्रतापे बरेखडखोरांचे पारपत्य करून बंदोबस्त केला. आज छ मारीच बंदोबस्त झाला. मागाहून सविस्तर विनंती लिहितो. ॥ छ ११ रमजान यांज उपरि मी चाकाराने लहाहवे आ. [?] इष्ट नाही. वडिलानीं चाकरी करितां हा काल काहाडिले याच अन्वये माझी हीच न वे रा आहे.

* हे दोन परभु गृहस्थ होत. सखाराम हरी हे रघुनाथराव दादा यांचे परम स्नेही होते. रावजी आपाजी हे पुढे गायकवाडींत

दिवाण झाले.

३५. येथपासून पुढे सुदक्षाशांचे असत आहे ते दुर्बोध आहे.

एकदां स्वावंदाचे पाये व रि न पाहावे तो सुदीन वरकड आणिक नाहीं. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती

शिका.

[१२२]

॥ श्री ॥

पो छ १ जमादिलोवळ संन इहिदे समानीन वैशाख शुद्ध ३ गुरुवासर श्रीमंत महाराज राजश्री रावसाहेब स्वामींचे सेवेशीं—विनंती सेवक हरी बल्लाळ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान—ता। छ २९ राबिलावर पावतो स्वामींचे कृपावलोकने यथास्थित असे विशेष—स्वामींनी छ २५ राबिलावरचे आज्ञापत्र स्वहस्ताक्षरें कृपा करून सादर केले ते छ २७ मिनहूस पावोन परम संतोष जाला. इंग्रज घाट उतरोन गेला. तुम्हीही त्यांचे पिछावर गेलां. उभयतां सरदार आहेत. चहूंकडून येकदांच एलगार करून इंग्रज बुडवून टाकणें म्हणून आज्ञा. ऐशास इंग्रज घाटमाथा खंडाब्यावर होता. त्यास राजश्री परशरामपंत व तुकोर्जा होळकर यांस फौज सुद्धां घाटाखालीं अगोदर रवाना केले होते. याणीं त्याची रस्त मना केली होती. यामुळे त्याचे लष्करांत महागाई जाली. व आम्ही खडकाब्याचे मुक्कामींहून एका दो रोजांत ला [क ?] व पास येऊन तोफा सुरू करून मारगिरी करीत होतो. महागाईमुळे त्यांनीं घाटमाथाहून कूच करून खालीं उतरून खालापुरास इंग्रज आला. आम्ही छ २५ राबिलावरीं घाटाखालीं उतरून रात्रीचे त्याचे लष्कराचे पाऊण कोसाचे तफावतीनें उभे होतो. त्यास त्याणीं ते दिवशीं प्रहररात्र रहातां कूच करून चालिला. तेव्हां आम्हीं फौज सुद्धां निकड करून जुजांचे तोंड लाविलें. सरकारचे सरदार व लोक व गाडदी व हशमी लोकांनीं स्वामिसेवा एक निष्ठता महाराजांचे चरणाचें चिंतन करून इंग्रजांचा जंगी मार होत असतां खातरेस न आणितां लढाई सुरू करून मोठ्या तारफेनें बेन्याहत [बेनियाहत !] मर्दुमी करून युद्ध दिले. इंग्रजास जरब चांगली दिली. त्याजवर छ २८ राबिलावरी खालापुरापुढे चौक आहे त्या मुक्कामींहून त्याणीं कूच केले. त्यास आम्ही प्रहर रात्रीस पहाटेचे तयार होऊन त्यांचे पिछावर आलों. व उभयतां सरदारही आले. तोफांची मारगिरी त्याजवर केली. व लोकांनीं व सरदारांनीं काल निकड करून जुजांचे तोंड लाविलें. सर्वांनीं स्वामिसेवा नीवाम्य श्रमें करितात. इंग्रजांचे माणूस फार नायां जाहले. गाडर इंग्रज याणीं हिंड-

स्थानांत जागां जागां लढाया केल्या त्याच तौरानें इकडे मर्दुमी दाखवावयास्त आला. त्यास स्वामी प्रतापवान्, सरकारांत सरदार व लोक वीर भारथी ओहत, घाण्णी मोठे मोठे मनसुबे करून शत्रु पादाक्रांत केले असतां या टोपिकराचा मजकुर काय? स्वामींच्या तेजप्रतापे याचा गर्व परिहार जाहला. यांचे पुरते पारपत्य स्वामींच्या आज्ञेप्रमाणे करावे हाच आमचा सर्वांचा सेवाधर्म, तदनु रूपच घावदाव पाहून लगट करीतच आहो. दारूचे बळ फार, लढवाई चांगला, म्हणूनच मर्दुमी करून मुक्कामास जातो. इंग्रज पनेवेलीस जाऊन पोहोचला. आम्ही दो तिही कोसांचे अंतर्धाने आहो. कालचे लढाईत एक तोफ इंग्रजांची पाडाव जाली व बंदुखा आल्या. दारू मार्गाने लोकांस फार सांपडली. पेट्यानीं बैल आणिले. त्यांचे माणूस फार जायां नाले. सर्व गोष्टी स्वामींचे पुण्यप्रतापाच्या ओहत. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१२३]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रपंत तात्या स्वामींचे सेवेशीं—

पोप्य बाळाजी कृष्ण व हरी बल्लाळ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ ता। छ १४ जिलकाद मु॥ पुणतांबे जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत जावे. विशेष—फार दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही. लिहून पाठवावे. आपली लढाई फत्ते जाली म्हणोन ऐकिले. सविस्तर ब्याहावे. श्रीमंत राजश्री राजसाहेब टोक्याचे मुक्कामास आले. तेथून सडे होऊन पुढे गंगापुरास गेले. आम्हां उभयतांस मार्गे ठेविले. बुनगे सांभाळून घेऊन येणे म्हणोन आज्ञा केली. त्यावरून एक मुक्काम केला. छ १२ रोजी राजश्री भवानराव चहू राउतानिशी लष्करांत आले. आम्हांस वर्तमान कळतांच गेलो. भेट जाली. त्यांचे मानस श्रीमंतांकडे जावयाचे असेच ओता [?] म्हणोन बोलिले. आम्ही सांगितले कीं, “तुम्ही येथे आलां. आम्हांस वर्तमान कळले. आतां तुम्हांस एकटें जाऊं देणार नाही. पालखीत बसवून आम्ही जातो [तेव्हां] तुम्हास समागमेच नेऊं.” त्यावरून आढे वेढे घेतले. शेवटीं पालखीत घालून घेऊन जात असो. काहीं खात नाही. श्रीमंतांचे दर्शन जाल्या खेरीज अन्न उदक देखील घेत नाही. आम्ही चौकी पहाण्याचा बंदोबस्त केला असे. भवानराज आतां निखालसतेच्या गोष्टी फार सांगतात

११. तौरानें=तौरानें, डौलानें.

१०. टोपकर=टोपीवाला, ताम्र.

११. घावदाव=संधि.

१२. पेशव्यांची बसत पृष्ठ १२५-१३०

पहा.

१२. थोरले माधवराव असाने.

१३. हे प्रतिनिधी.

की, " श्रीमंतांजवळ जाईन, ने करतील ते करूत." सारांश गोष्ट, भगवंतें आपल्यास यश दिलें. भवानराव अनायासें करून सांपडले. मोठी गोष्ट जाली. तिकडील वर्तमान लिहीत जावें. संप्रत आपला मुक्काम कोठें आहे! पुढें कोणीकडे जावयाचा विचार आहे? तें सविस्तर ल्याहावें. युद्धाचें वृत्त तपशिलें लिहावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ कोजे हे विनंती—

राजश्री बगाजीपंत स्वामींस सा। नमस्कार. तिकडील वृत्त तपशिलें लिहून पाठवणें हे विनंती.

[१२४]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री नारोपंतनाना स्वामींचे सेवेशीं—
पोष्य हरी बल्लाळ सा। नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ ता। छ २२ नमादिलोवर जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष—आपणाकडून बहुत [दिवस] पत्र येऊन कांहींच वर्तमान कळत नाही. तरि ऐसें नसावें. सदैव पत्र पाठवून सांभाळ करावा. इकडील वर्तमान तरि श्रीमंत राजश्री दादासाहेब धुळकोटापलीकडे सहा कोसांवर मुक्काम करून राहिले आहेत. श्रावण मासचे खर्चास दोन लाख रुपये दावे लागतात तेव्हां कूच होऊन पुढें येतील. त्यास ऐवजाविशीं राजश्री त्रिणुपंत बाबा यांस लिहिले आहे, ते तरतूद करतील. परंतु त्यांस ऐवज लौकर दावा लागेल. राजश्री नारो गणेश होळकराकडील व राजश्री बाळाराव शिंदे यांकडील व त्रिणुपंत बाबा सरदारपासून रोख घेऊन बराणपुरास आले. पुरंदरास जाव * * त्यास महंमद इतफ वगैरे गाडदी यांस तेथून निरोप दिल्या. ते येऊन बराणपुराजवळ राहिले आहेत. त्यास पुढें घालून तापी उतरोन आलीकडे आणावे, नाही तरि मागती श्रीमंत बराणपूरच्या मार्गे येतात. तेव्हां त्यांस [?] मिळतील याजकरितां कारभारी यांस चार दिवस अधिक लागले. परंतु आतां लवकर निघोन येतील. आमची भेट घेऊन पुढें जावें असें त्यांचे मानस आहे. मग पहावें. स्वारी बरोबर सभ्या नाहीत. येथें दाऱ्या तरि लष्करांत द्रिळत नाहीत * * * तां आतां सभ्या वगैरेची यादी आलाहिदा लेहून पाठविली आहे त्याप्रमाणें सांडणी स्वारा बरोबर पाठऊन दाव्या. श्रीमंतांस वर्तमान दीनचर्थेचें लिहितों आपणास कळतच असेल. अधिकोत्तर लिहिणेस नाही. श्रीमंताचे येण्याचाच मजकूर पडला आहे. पैका पुष्कळ पावला. सेवट काय कारितात कळत नाही. श्रावण-मासचे खर्चाचा पैका दावा, पुढें चांदवड पर्यंत देऊं नये, असें बोलण्यांत आहे. परिणाम लागेल तो खरा. खर्चास नाही पावलें तर तापीवर आल्यावर पोटास नाही, म्हणोन मुलुकास तसदी देतील. एकूण दोन्हीकडून नुकसानी जाणून

राजश्री त्रिभुवन्त यांस बहुत प्रकारे लेहून तर्तुद करविली आहे. त्याचे पहिले तीन लक्ष गुरूजीजवळ भरणा जाला. आम्ही दोन लक्ष श्रावणमासाचे श्रीमंताचे खर्चास मागतो. हा ऐवज त्यास प्रविष्ट होयसे करावे. पैक्याचे मोठे संकट पडलें. सरदारांनी मसलत लांबवली असो. एक वेळ चांदवड दाखल जाले म्हणजे सारे गोष्टींची भ्रांति फिटेल. होईल तें लिहून पाठऊं. दोन चार पत्रे आपणांस पाठविलीं परंतु उत्तर येत नाही तस्मात् आम्ही मसलत लांबविली, मेहनत करित नाहीं, असे ध्यानांत आले असेल तर येथे काय करितो तें काय ल्याहावे ? दर्शनातीं विदित करूं. आपले ममतेत अंतर नसावे. बहुत काय लिहिणे रुपा करावी हे विनंती.

[१२५]

॥ श्री ॥

पौ। छ २७ रमजान.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री गोविंदराव स्वामीचे सेवेशीं—

पो। परशुराम रामचंद्र नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जावे. विशेष—तुम्ही दु कि ता [?] पत्रे पाठविली तीं पावलीं. लिहिला मजकूर आपले व राजश्री गोविंदराव बापु यांचे पत्रावरून सविस्तर कळला. याचप्रमाणे वरचेवर तिकडील व इंग्रजाकडील व टिपूकडील वर्तमान लिहून कळवीत जावे. इकडील मजकूर तरि आम्ही धारवाडचा धंदोबरत करून तुंगभद्रा पार होऊन दक्षणतीरास आल्यानंतर मायेकाडा व होदेगिरे व संती-बेनुर व चेनगरी हीं ठाणीं घेऊन नजीक रामगरी येथील मुक्कामास गेल्याचे वगैरे वर्तमान तपशीलवरि राजश्री गोविंदराव बापु यांचे पत्रे लिहिले आहे. त्याजवरून सर्व मजकूर कळेल. छ १० रमजान बहुत काय लिहिणे लोभ असो द्यावा हे विनंती.

[१२६]

॥ श्री ॥

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री गणेश विश्वनाथ गोसावी यांसि—
सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सु॥ सर्वासुखेन मयावअलफ—तुम्ही विनंतीपत्र पाठविले तें पावले. राजश्री फत्तेसिंगराव गाईकवाड आमदाबादेस मोर्चे लाऊन शहरावर गोळे टाकितात. व सरकारचे महालांत उपद्रव करितात. त्यास येथेही त्यांस सांगोन पाठविले असतां ऐकत नाहीं. तेव्हां आम्ही आमदाबादेस येऊन मग तुमचे आमचे विचारें करणें तें करूं, म्हणून त्यास लेहून पाठऊन फौज सुद्धां बडोद्यानजीक गेलो. तो त्याणीं उत्तर पाठविले कीं, मही उतरून आलीकडे आल्यास तुमची आमची कटकट होईल. म्हणून लिहिले व आमदा-

बादेस जाण्याविशीं आज्ञा आली यावरून त्याणीं दोन तीन घाटाची बंदोबस्ती केली. परंतु मार्ग फुटेल तिकडून आज्ञेप्रमाणें जातच आहो. तेथें गेल्यावर आपानी गणेश व आम्ही मिळोन त्यास दोन गोष्टी विचाराच्या सांगूं. आय-किलियास उत्तम, न आयकत तरि वनेल तसें करूं. परंतु त्यांची नजर आमदाबाद ध्यावी अशी आहे. त्याजकरितां धारेकडील फौज पंवार वगैरे यास आमदाबादेस जाण्याविशीं आज्ञा व्हावी. व सुरत अठ्ठाविशींचे महाल जप्त करावे लागतील. तिकडे सोनगडास दीड हजार फौज आहे. आणखी राजश्री भिवरवाव येशवंत याणीं फौज सुद्धां येऊन त्याणीं व याणीं एकत्र होऊन काम करवें म्हणजे फत्तेसिंग ताब्यावर येतील. फार भरीं भरले आहेत. याजकरितां तरतूद लौकर जाल्यानें बंदोबस्त होईल. म्हणून तुम्हीं लिहिलें तें सविस्तर कळलें. ऐशियासि तुम्हांस आमदाबादेस जाण्याविशीं आज्ञा जाली आहे. त्याप्रमाणें जाऊन दाखल होणें. त्याणीं दोन तीन घाट बंद केले तरी जाण्यास वाट बहुत आहेत. चिंता नाहीं. तुम्ही आमदाबादेस पोहोचल्यावर फत्तेसिंग आयकतील. न च आयकत तरि तुम्ही व अप्पाजी गणेश व राजश्री गोविंदराव खंडेराव सर्व एकत्र जाल्यावर दुसरी फौज नलगे. इतके येकत्र असतां आमदाबादेचे त्यांच्यानें काय व्हावयाचें कळतच आहे. दुसरा मजकूर सुरत अठ्ठा-विशींत फौज या दिवशीं पाठवावयाची सोय नाहीं. लावणीचे दिवस. पुढें श्रावण-मासापासून पाठवावयाची तजवीज केल्यानें पोटास मिळेल व शहही बसेल. या करितां तूर्त तिकडे फौज जाण्याचा उपयोग नाहीं. राजश्री अंताजी नागेश येथें आले आहेत. जावसालांत येईल तसें तुम्हांस लिहिलें जाईल. तुम्ही लिहिल्याप्रमाणें आमदाबादेस जाऊन दाखल होणें. राचश्री रघुपतराव नारायण यांजकडील फौज तुम्हाकडे आहे. त्याचे खर्चाची वेगमी त्याजकडून होत नाहीं म्हणून तुम्हीं लिहिलें त्याजवरून येविशीं त्यांस आलाहिदा पत्र सादर केलें आहे. तें आपले फौजेचे खर्चाची वेगमी वरचेवर करीत जातील. तुम्हीं आमदाबादेहून खर्चास द्यावयाविशीं रा। आपाजी गणेश यास ल्याहोवें म्हणोन लि। त्याजवरून खर्चास फौजेस द्यावयाविशीं मारानिलेस लिहिलें आहे, त्या प्रा। खर्चास देतील व संस्थान मांडवी येथील भगवंतसिंग दिवंगत जाहाले याजकरितां राणीनें संस्थानावर गुमानसिंग दत्त पुत्र घेऊन बसविलें. त्याप्रमाणें त्यांची स्थापना सरकारांतून करार करून त्यांजकडे नजरेचा ऐवज करार केला. त्याप्र-

माणे तूर्त पंधरा हजार रुपये तुम्हांकडे देवविले असत. ध्यावे. नाणिजे. छ

१३ रावर बहुत काय लिहिणे.

पौ। छ २४ रबीलावर मु। डभही.

मातवस
६.

[१२७]

॥ श्री ॥

छ २३ जमादिलोवल.

विनंती विज्ञापना मीर फेलाद. अली सिकंदर जाहा नवाबाचे पुत्र यांनीं मजला सांगून पाठविले कीं, नवाब व श्रीमंत उभयतांत निफाला येणे ठीक नाही. जर तुम्ही म्हणाल तर मी या कामांत येतो. मुषरुलमुलुक यांस सांगून नवाबाची मर्जी घेतो. म्हणोन निरोप. यांचे उत्तर त्यांस दिले कीं, आपण या कामांत यावे असा आम्हांकडून पैगाम आपल्याकडे नाही. ही गोष्ट जाहिरात येईल, ते वेळेस आम्हांकडून स्पष्ट उत्तर होईल कीं, याजकरितां आमचे नांव तुम्हीं घेऊं नये. याचा जबाब त्यांनीं दिल्हा कीं, तुमचे बोलणे आहे असे मी कसे म्हणेन ! जर तुम्हांकडून काहीं असते तर बोलतो. काहींच नाही याजकरितां तुमचे नांव घेणार नाही. जर मर्जी हुजुरची असली तर मी शोध करून पाहतो. याप्रमाणे पुसतो. परंतु माझे विद्यमाने जाबसाल करावा असे तुम्हीं करार करून सांगवें. तेव्हां त्यांस म्हटले कीं, मुषरुलमुलुक या गोष्टीवर राजी होणार नाही. याजकरितां तुम्ही हे करू नये. मुषाराची मर्जी ही घेतली. होत असल्यास करावे. मला मान्य. नवाबाची परवानगी ही देववितो. ऐसे त्यांचे म्हणणे आहे. तुम्हीं हो म्हटले म्हणजे उदईक जाहीर. दारीनें तुम्हांकडे कोणी गृहस्थ बोलावयासि पाठवितो. तेव्हां त्यांस उत्तर दिले जे दौलाचे संमतें हे आपले बोलणे त्यांस श्रीमंतांस या गोष्टीची विनंती लिहितो. तैयून उत्तर आल्यावर काय आज्ञा येईल तसे सांगेन म्हणोन यास नवाब देऊन खुंटविले. विनंतीही लिहिली आहे. आज्ञा येईल त्याप्रमाणे करीन. रा। छ १९ जमादिलोवल. हे विज्ञापना.

[१२८]

॥ श्री ॥

स्वस्ती श्री राज्याभिषेक शके १०१ जय नाम संवत्सरे कार्तिक वैहुल प्रति. पदा मंदवासेर क्षत्रियकुलावंतस श्री राजा शिवछत्रपति स्वामी यांणीं राजमान्य राजश्री बाळाजी जनार्दन यांस आज्ञा केली जे, राजश्री येसाजी राम व रामचंद्र नारायण व दादाजी त्रिंबक यांजकडील गांवे हुजुर सरकारांत यावयाचा करार पेशजी नारायणराव पंडित यांचे वेळेस जाहला असतां अद्यापि

४८. निफाला=किलाफ, मांडण !

४९. जाहिरदारी=उघडपणे,

५०. हे पत्र सरडयाच्या लढाईच्या पू-

वीचे असून गोविंदराव काले यांणीं लिहिलेले असावे.

५१. बहुल=बघ.

सरकारांत येत नाहीं. येविशीं वेदेशास्त्र संपन्न राजश्री महादेव शास्त्री फोंडेकर व अप्पाजी शामजी यांसि आज्ञा जाहली आहे. यांसि त्रिवर्ग रेटाईचा जाबसाल करितात. हुजूर जाऊन अर्ज करूं ऐसें बोलतात. म्हणोन हुजूर विदित जाहलें. तुमचे विद्यमाने करार असतां अद्यापि सरकारचे करारपैकीं त्रिवर्गांकडील व पुण्यशील आवुबाई कडील गांवें येत नाहींत याचा अर्थ काय? राजश्री नागो शामजी हुजूर विनंती करितात जे, राजश्री रामचंद्र महादेव यांच्या कर्जाचा फडशा जाहला पाहिजे. त्यास रामचंद्र महादेव यांचा फडशाचा मात्र गुंता सरकारांतून राहिला आहे. रामचंद्र महादेव यांणी सरकारचे तालुके अडथळून ठेऊन तालुकेंतील त्याजकडील व आजुबाईच्या वगैरे यांचे मतलबांत शिरोन बखेडा करावयाचें कारण काय? सावकारी जो जाबसाल वाजवी असेल तो तुमचे विद्यमाने होत असतां बखेडा करणें हें उत्तम नसे. याचे बंदोबस्ताविशीं ताकीद करून आऊबाईकडे अथवा हर कोणाकडे सरकार तालुकेंतील कुमक न जावीशी करावी. मिरजदार याणी बावडेकर व सेनापति व शेषो नारायण व रामचंद्र भगवंत सर्वत्र कुमक पाठवणार, त्यास सर्वत्रांस ताकीद करावी जे, आऊबाईकडे कुमकी लोक परिच्छिन्न पाटऊं नये व शेषो नारायण व रामचंद्र भगवंत यांजकडून कुमक गेल्यास यांचें पारपत्य होईल. व येसाजी राम व रामचंद्र नारायण यांजकडील ही कुमक जाऊं नये. ये विशींची ताकीद तुम्हीं केलीच आहे. इतके उपरि पाठवितील तर जिकडून उपराळा होईल तिकडे त्यांची खराबी होईल. येविशीं तुम्हांस अनेक प्रकारे समजावितील. तन्मूले तुमचीं विनंती पत्रें येतील यास्तव स्वामींनीं अगोदर आज्ञा केली असे. सर्वत्रांस ताकीद करावी. त्रिवर्गांकडील वगैरा करारपैकीं गांवांविशीं उभयतां मशारनिले यांसि आज्ञापत्रें सादर जाहलीं आहेत त्याप्रमाणें निकड करितील. ते सरकारांत हुजूर अर्ज करूं ऐसें बोलतील. तर त्याची रदबदली चालणार नाहीं. आज्ञेप्रमाणें गांवें व वसूल करारा तागाईत देवावी येविशीं तुम्हीं ताकीद निक्षूण केली पाहिजे. करारांत लढा राहूं नये. निभावणी जाहली न जाहली हें तुम्हांस न समजेसै काय आहे? वारंवार ये विशीं सरकारचीं आज्ञापत्रें सादर असतां करारपैकीं गांवें व हारामखोर येत नाहींत हें उत्तम नसे. जाणिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

मयादियवि-
राजते.

पै॥ छ २८ सवाल मार्गशीर्ष मास.

[१२९]

॥ श्री ॥

छ ४ सावान.

विनंती उपरि छ १ माहे षावान सिद्दी इमामखान चांस दौलांनीं पाठविल्या वरून प्रातःकालचे प्रहर दिवसास आले. पत्राचा जबाब आला कीं नाहीं म्हणोन पुशिलें. आला नाहीं, येईल ऐसें उत्तर केलें. नंतर कितेक अंदेशाचें बोलणें बोलत होते. तृतीय प्रहर जाला अद्याप पत्रे आलीं नाहीत म्हणाले. आलियावर सांगून पाठऊं. तेव्हां बोलिले कीं, पत्रे आलीं म्हणजे आपणच चलावें. उत्तम म्हणोन सांगितलें. नंतर बोलिले कीं, कदाचित् सायंकाळ पर्यंत जबाब न आल्यास आपण दौलाकडे चलावें. चार गोष्टी बोलण्यांत याव्या म्हणजे ते नवाबास मुक्काम करण्याविषयीं अर्ज करितील. तेव्हां त्यांस म्हटलें नै, पत्राचा जबाब आलिया वेगळ काय बोलावें? जबाब येईल तेव्हां येऊं. कूच करणें अथवा मुक्काम याविशीं आम्ही कांहींच म्हणत नाहीं. आणि म्हणणारही नाहीं. जशी तुम्हांस सल्लाह वाटेल तसें करावें. आमचा प्रतिबंध किमपि तुम्हांस नाहीं. पत्राचा जबाब तुम्हांस पावे तों पर्यंत नवाबाचा मुक्काम तेंच असता अंशीं खावंदांची आज्ञाही आम्हांस आली नाहीं. मग कूच अथवा मुक्काम याविशीं काय म्हणून तुम्हांस सांगावें? तुम्हांस सल्लाह दिसेल तसें करावें. आमचे बोलण्याची प्रतीक्षा करूं नये. तेव्हां ते म्हणाले कीं, कूच करा अथवा मुक्काम हें आपण म्हणों नये. परंतु दौलाचे आपलें बोलणें होईल. कूच मुक्कामाचें बोलण्या वेगळे आणखी बोलणें नाहीं कीं काय? फैसल्याचा ठराव वगैरे अंदेशाचीं बोलणीं होतील. त्यांतच कूच मुक्कामाचा प्रकार हें ते समजतील. यानकरितां पत्र आलें अथवा न आलें तरी चलावें म्हणोन बोलले. तृतीय प्रहर आतां जाला. सायंकाळीं सांगूं म्हणून बोलिलें. तेव्हां म्हणाले उत्तम आहे. आतां येथून जा ये कशास करूं? मी सायंकाळ पर्यंत येथेंच असतो. बरोबरच येईन. ऐसें म्हणोन येथेंच राहिले. सायंकाळ जाला तों पर्यंत पत्राची प्रतीक्षा केली. पत्राचें उत्तर नाहीं. तेव्हां संध्या भोजन केलें. इतकियांत दौलाची येक चिठ्ठी चोपदार घेऊन सिद्दीकडे आला. चिठ्ठी त्यांनीं पाहून चोपदारास बसावयास सांगितलें. मग काय चिठ्ठीत होतें हें समजलें नाहीं. रावजी घेतात किंवा कसें ऐसें लिहिलें असेलसें वाटतें. आम्ही भोजन करून सहा घटका रात्रीं दौलाकडे गेलों. सिद्दी इमामखानही बरोबर होते. तेंचें बोलणें जालें. त्याचा सा॥ आलाहिदा लिहिला असे. सा॥ छ ३ षावान हे विनंती^३.

[१३०]

॥ श्री ॥

पौ॥ छ १४ जमादिलावल.

विनंती विज्ञापना दौलांनीं कम [काल?] ठाण्यास आम्हांस बोलाविल्यावरून.

छ ७ जमादिलावल सोमवारी गेलो. येकांती बैठक होऊन दौलाचे बोलण्यांत आले कीं, मीर आलम याजकडून पत्रे आली आहेत. छ २९ माहे रा। खरी श्रीमंतांनी मीर आलम व राजाजी यांशि बोलाविल्यावरून गेले. दरबार नाला मदारूल महाम व परशराम पंडत व अप्पा बळवंत व चिंतामणराव फडके व गोविंदराव भगवंत सदरू इसमें होती. श्रीमंतांनी मदारूल महाम यांस आज्ञा केली कीं, यांशी बोलोवें. त्यावरून मदारूल महाम यांणी बोलण्यास आरंभ केला. याप्रमाणे इब्रत सदरीं आणून बोलण्यांतील मनकूर लिहिला. ते पत्रच मीरआलम यांचे दौलांनी आम्हांस वाचून दाखविलें. याचा तपशील आलाहिदा पुरवणी पत्रां विनंती लिहिली आहे. त्यावरून ध्यानांत येईल. रा। छ १० माहे जमादिलावल हे विज्ञापना.

[१३१]

॥ श्री ॥

छ ३ सफर आर्बासबैन.

राजश्री पंतप्रधान साहेब साहेबांचे सेवेशीं

सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ गोविंदराव गायकवाड सेनावासखेल समशेर बहादर दंडवत विनंती ऐसीजे येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लेखन आज्ञा करीत असले पाहिजे. विशेष- आपले पत्र छ १४ जिल्हेजचे आले ते छ १२ मोहरमी मुक्काम बडोदें अदकोशीं पावले. लेखनार्थ ध्यानास आला. आम्हांकडील पत्रे येत नाहीत याकारितां विस्मय करून लेखन केले. ऐशियासि सौनगड व्या रे हस्तगत करून आपणाकडे पत्रे पाठविलीं नंतर तेथून कूच करून पुढें आलों. रेवा-तीरीं माघ वद्य १४ त्यांची आमची लढाई जाली. त्यांचा मोड जाला. निशाणे, नरीपटका, नौबती, सुत्रनाळा, जेजाला, तोफा, उंटे, डेरे, ढाला, वगैरे लुटण्यांत आले. ते खासे पंचवीस स्वारांनिशीं पळोन बडोद्यास आले. दुसरे दिवशीं आपणाकडे पत्रे रवाना केलीं. मंतर कूच करून रेवा उतरलों. दरमजल चौथे दिवशीं बडोदियाच्या पश्चमेकडे अदकोशीं उदकांची नदीवर मुक्काम केला. येथून मुंजरद कासीद जोडी पत्र लिहून आपणाकडे पाठविली. याप्रमाणे पत्र पाठविण्यास अनमान अथवा उपेक्षा किमपि नाही. परंतु मागच्या आडचणीमुळे कासीद जोड्या कोठे अडकून ठेविल्या किंवा कैसें जालें हें न कळे. साहेबांस पत्र न ब्याहावें ऐसें नाही. सर्वकाल आपल्याकडील निजध्यास. अस्तु. बडोदियासि नाऊन बसले आहेत. आम्हां भोंवतीं बंदी केली आहे. पेटलाद ढवलके वगैरे यास्पळीं त्यांजकडील लोक व सरंजाम घोडा बहुत होता. तेथे अमल बसवावयाकारितां कारकून व फौज पाठविली. त्या स्वटपटीस मास पस

लागला. बेकार ग्रामांची जप्ती चहूँ दरवाज्यांची केली आहे. किल्या बाहेर त्यांचे सिबंदी व स्वार होते त्यांस आपल्याकडील लोक जेऊन मारामार करून गांवांत नेऊन घातले. तीर्थस्वरूप राजश्री खंडेराव गायकवाड हिंमत बहादुर फौज सुद्धां येथें आम्हांपार्शीच आहेत. राजश्री दौलतराव फौजसुद्धां आहेत. या उभयतांकडे बडोदियांतून सलूखाचें बोलणें एक दोन दिवस आलें. या उभयतांची भेटीही त्यांणीं येऊन घेतली. सर्व सोडून नेमणुके प्रमाणें घेऊन स्वस्थ असावें त्याप्रमाणें बोलणें निश्चयांत आलें होतें. परंतु पुण्याहून पत्रें खिजमत-गारासमवेत व कासीदा समवेत वंगरे गुप्त प्रघट दरफेज येऊन त्यास पोचली. त्यावरून पुन्हा उमेद बेकार ग्राम न द्यावे, आपल्या दैवयोगें हा उपाय निर्माण नाला, इतःपर होईल तेथवर बळ धरावें, ऐसा निश्चय होऊन पुण्याकडे पत्रें जातात येतात. या उभयतांकडे सलूखाचें बोलणें लाविलें होतें. त्यांस सांगून पाठविलें जे, आपल्या दैवें हा उपाय निर्माण जाला. इतःपर माध्यस्थ काय म्हणोन सांगून पाठविले. तिकडील पत्रें बजिन्नस आलीं तीं यांसि दाख-विलीं. यांणीं ही प्रत्योत्तर करणें तें केलें. तें त्यांच्या प्रत्ययास न आलें. आंतील बळ म्हणावें तर, मोठा आश्रय मिळोन किल्ला, हिंमत म्हणावी तर पुण्याकडील पत्रावर, हें आपणांस कळावें. चहूँकडून किल्याची बंदी केली आहे. या घटकेपर्यंत कुमक त्यांकडे कोठून आली नाहीं. आमदाबादेची सिबंदी आम्हांकडेस आली. चाकरीस ठेविले. पहिले देशची फौज व इक-डील सिबंदी व स्वार मिळोन पंचवीस तीस हजार फौज आहे. चहूँकडून त्यास अडचण केली आहे. साहेबांचे पुण्ये करून कार्यभाग सत्तरीच होईल. या मार्गेच हल्ला करून घेतों. परंतु गायकवाडांचीं कुटुंबें झाडून आंत, प्रजा बहुतां दिवसांची वस्तीची वस्ती, याजकरितां सवूरीनें आजि पर्यंत करणें तें केलें. तोफाही किल्यावरील आम्हांकडील चालू आहेत. किल्या भोंवते आपले लोक जबरजस्तीनें जाण्यांत गुंता नाहीं. ते आंतून तोफा व गोळ्या मारितात. प्रयत्नास चुकत नाहीं. मनसब्याची उमेद पुणें करून कागद-पत्रावरून विशेष. तिकडे त्यांचे येणें होईल हा बहुतांस संदेह. परंतु येथीलच उलगडा होणें कठीण. त्यापक्षां तिकडे येण्याचा अर्थ कोठील? साहेबीं येथीसी स्वस्थ चित्त असों द्यावें. येथील गुंता स्वल्प दिवसांतच उरकेल. दिनावधी लागणार नाहीं. सदैव रुपावंत होऊन आज्ञा पत्रां सांभाळ करणार साहेब समर्थ. रा। छ १९ माहे मोहरम बहुत काय लिहिणें रुपा केली पाहिजे. हे विनंती.

५६. कासीद=जासद, हरकारा.

५७. येथें बाजूवर शिक्रा आहे.

५८. दमाजीच्या मार्गे त्याच्या मुलापै-

कीं सयाजी याणें बखेडा मांडला तेव्हां गोविंदराव यांस बंदोबस्ताकरितां पेशव्यांनीं पाठविले होतें. तेव्हांच हें त्यांचें पत्र आहे.

[१३२]

॥ श्री ॥

आशीर्वाद उपरि. राजश्री गोविंदराव आम्हांजवळ बोलले कीं, लक्ष रूपये व दो चडू लक्षांचे परगणे दिले म्हणजे साहित्य करावे म्हणोन. त्यास आम्ही उत्तर केले कीं, चार पांच लक्ष रूपये रोख व चार पांच लक्षांची जागा याप्रमाणे द्यावी. तुम्ही ठीक करणे म्हणाले. तीर्थरूपांसही लिहिले. तेथून उत्तर आले कीं, ह्या गोष्टी तोंडच्या नाहींत. मुलुखगिरी बुडवून नवाबाचा तह मोडा, तेव्हां हे कर्म करावे. या गोष्टीस आपले स्वहितही पाहिले पाहिजे. निमित्त्य [निमित्त ?] गुजरात देतील तर करूं म्हणून लिहिले आहे. प्रस्तुत तरी नवाब खरानपुरास आहे. सुरतेकडे जात नाहीं. याजमुळे दाभाडेही बोलत नाहीं. व तीर्थ [रूप] ही कोट्याचे रोखे गेले. यास्तव सर्व प्रकारें मनसुबा शिथिल पडेला. * * *

[१३३]

॥ श्री ॥

राजश्री सोमशेखर नाईक संस्थान हरपनवली गोसावी यांशीं—

सकळ गुणाळकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेह महादाजी अंबाजी आशीर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय लिहीत असले पाहिजे. विशेष—तुमच्या संस्थानचा मामला चुकला पाहिजे. तुझांकडून मातबर येऊन तह रह करावा. ऐसा निमित्त्य रा। त्रिंबकराव गिरमाजी तुझांकडे पाठविले असतां हा कालपर्यंत मातबर पाठविले नाहीं. अपूर्व असे! अतःपर आम्ही मजल दरमजल ते प्रांत घेत असों. तुमच्या चिंत्तांत तह रह करावा, 'मुलकाचा बचाव करून घ्यावा, ऐसें असेल तर अविलंबे मारानिले बरोबर मातबर पाठवून देणें.

[१३४]

॥ श्री ॥

राजश्री मुरारराव घोरपंडे वजारत माव गोसावी यांशीं—

सकळ गुणाळकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेह महादाजी अंबाजी आशीर्वाद विनंति उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय लिहीत असले पाहिजे. विशेष. पत्र पाठविले तें प्रविष्ट होऊन संतोष जाहला. स्नेहाचा अर्थ लिहिला व राजश्री पंतप्रधान यांनीं आम्हांस बंधु झणविले आहे ते गोष्ट लोकोत्तरांत उत्तम दिसे तें करावयास आपण साभिमानी आहोंत. ह्यणोन कितेक लिहिले. व राजश्री नागोपंत यांनीं निवेदन केले. त्याजवरून कळले. ऐशास, आपला व राजश्री पंतप्रधान यांचा स्नेह आजि कालचा नाहीं. पूर्वापार

५९. हे पत्र असें बुद्धितच सांपडलें.

६०. हा संताजीचा वंशज. गुनी हें त्याचें

संस्थान.

६१. लोकोत्तर=लौकिक.

चालत आला तो अभिवृद्धीस पावावा. सर्व प्रकारे श्रीमंतांचा तुझी लोभ संपादून उमदे महत्कार्यास उपयोगी व्हावे हेच आझी इच्छिते. राजश्री श्रीनिवासराव यांस बोलाविले असे. तेही एका दो रोजांत येतील. त्याजशीं बोलोन आपणाकडे पाठऊन देऊन वरकड अर्थ राजश्री नागोपंत यांजशीं बोललें आहों. हे लिहितील त्याजवरून कळेल. राजश्री नरसिंगराव एक प्रकारचे मनुष्य यांस निरोप देऊन पाठविलें झणोन तर आपण श्रीमंतांचे बंधु झणवितात. श्रीमंत उमदे अमीराची तोर व रीत भात राखतात. अनेक देशांतरांचे वर्काल सहवाशीं राहून घेतात. तोच प्रकार आपणानवळ असावा व आपण इच्छा धरता त्यास मुख्यत्वे हींच कारणे आहेत. प्रस्तुत राजश्री गोविंदराव शामराव यांस पाठविले असत. हे सर्वही सांगतील त्याजवरून कळेल. यांस आपणाजवळ राहूं द्यावे. ॥ छ १ रजब बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती,^{६३}

[१३५]

[श्री]

राजश्री बाबुराव राम स्वामी गोसावी यांशीं-

विनंती उपरि तुझी पत्र पाठविलें तें पावलें. सुमरासिंग यांजकडील गाडदी यांची वाटणी केली याची याद पाठविली ती पावली. पुण्यांत लोक हजर नव्हते व मयत जाले व रजेस गेले त्यांचे वाटणीचा ऐवज रूपये ११३२ अकराशें बत्तीस चिमणाजी पडवळ खासदारदार दि। रुमाजी बिचरेकर याजबराबर पाठविले ते पावले. त्याची वाटणी लष्करांत नाली असे. ॥ छ १० रजब सु। इहीदे सितेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[१३६]

॥ श्री ॥

राजश्री यादव राव बल्लाळ षडणीस व मजमदार व दफ्तरदार स्वामीचे सेवेसीपो बाजी राव यादव कृतानेक सां। नमस्कार विनंती विशेष-राजश्री पांडुरंगराव रामचंद्र व दिनकर शामराव यांजकडे मजमदारीचे काम सरकारांतून देविले यास्तव त्यांचे हातून काम घेऊन वेतन देवीत जाणें. राजश्री परशुराम पंडित व जयवंतबाबा मंत्री याप्रमाणें स्वारी यावयाची यास्तव त्यांची बरदास्त ठेवीत जाणें. दुसरे राजश्री येशवंतराव पारसनीस व बजाजीराव घाटगे व जनार्दन बल्लाळ व उयंबक राव यादव व जाफरखान व शादरखान व महमदखान व निजाम अल्लीखान व शामखान व हुसेनखान व पिराजीराव व हंबीरराव तुकोजीराव

६२. तोर-तोरा=डौल, दरजा.

६३. सा पत्रावरून पेशवे चांगल्या उम-या मनुष्यास कसे चहात होते हें व्याख्यात

येईल.

६४. षडवळ हे महाळुगे पडवळाचे; तां खेड, येथील पाटिलकीचे तक्षीमदार आहेत.

(११६)

पत्रें, यादी वगैरे [१३७, १३८].

घाटोले समशेर बहादर व सेनाकर्ते व सेना धुरंधर व राजआज्ञा ममलकतमदार, डबीर पारसनीस याप्रमाणें राजमंडल यावयाचें त्यास त्यांची बरदास्त ठेविण्यांत यावी हे विनंती.

[१३७]

॥ श्री ॥

छ १७ रविलाबल

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री भाऊ स्वामीचे सेवेशीं—पोा गोविंद-राव कृष्ण सा। नमस्कर विनंती उपरी येथील कुशळ जाणून स्वकीय लिहीत आसावें. विशेष इकडील वर्तमान सांप्रत श्रीमंताचे पत्रां विस्तारें लिहिलें आहे. त्यावरून कळेल सांडणी स्वाराची खानगी येथून छ ९ सफरां केली. सरकारचे व आपल्या कडील पत्राचे जाव नवाबा कडाल पारशी पत्रें व आपलें पत्राचीं उत्तरें खाना केलीं आहेत. सांडणी स्वार पोहोचून पत्रें प्रविष्ट होतील, पावल्याचें उत्तर यावें. सांडणी स्वाराबरोबर पत्रें पाठावेलीं त्याचें उत्तर लवकर यावें म्हणजे पुढले चालीचा मार्ग समनेल. राजश्री गोविंदराव बोलतील त्याजवरून ध्यानांत येईल. रा। छ ११ माहे सफर. बड्डत काय लिहिणें लोभ असो दीजे हे विनंती.

[१३८]

॥ श्री ॥

छ ७ निव्हेम

राजश्री गोविंद रावजी गोसावी यांसि—

शिका.
फारशी

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य-स्नो॥ राव रं-भाजी जयवंत निवाळकर दंडबत विनंती उपरी येथील कुशळ ता। छ १७ माहे सव्वाल मुक्काम भागानगर जाणून वर्तमान ययास्थित असे विशेष. राजश्री नरसिंगराव घाटगे टेंभुर्णीकर हे येथें आले. यांणी आपलें वर्तमान सांगितलें जे, राजश्री आनंदराव घाटगे यांचे हातें चाकरी व परगणे मजकूरचें कामकाज घेऊन नोकरी आपण करार केली म्हणून. त्यास आनंदराव सरकार चाकरीस दुरुस्त नाहीं. यास्तव राजश्री नरसिंगराव घाटगे हे चांगले मनुष्य जवामर्द, सरकार चाकरीस दुरुस्त, असे जाणून नवाव मुष-रुलमुळक बहादूर यांचे अनुमते ठरलें जे सरकार उपयोगी आहेत यांचाच बंदो-बस्त करावा. त्याजवरून प्रगणें टेंभुर्णी पैकीं देहे एकूणीस तनखा रूपये १७५०० साडे सतरा हजार सदरहूची सनद राव मशारनिले यांचे नांवें करून दिली आहे तर प्रा। मजकूरचा जागीरीचा अमल यांचे सुपुर्द करून द्यावा. तुम्हांकडील कारकून प्रगणें मजकुरां ठेविला तो घेऊन जावा. सन ११९३ सालीं चाकरीस न आले सबब नजर पांच हजार ठरविली. ते रूपये खरीप रब्बी झाडा करून घ्यावे. याप्रमाणें ठरलें आहे. त्यास मुदतीप्रमाणें सदरहू एवज घ्यावा. येथींशीं दौला बहादूर व राजश्री सोयराजीपंत याणी आपणांस पत्रें

लिहिली आहेत तर नरसिंगराव घाटगे यांचा अमल दखल करून घ्यावा. फिरून बोभाट येऊं न द्यावा. यांचे भाऊवंद यांशीं कटकट करतील तर त्यांस ताकीद निवून करावी. हें काम सरकार किफायतीचें व मनुष्य बहुत चांगला ऐसें समजून केलें आहे. तर दरम्यान तुम्हांकडून घालमेल न व्हावी. तालुकियास स्वराज्याचा उपसर्ग बहुत लागून प्रगणा खराब जाहला. याजकरितां स्वराज्याकडील बंदोबस्त चांगला करून द्यावा. तैसेंच करमळियाकडील ही कांहीं उपद्रव न द्यावा. म्हणून राजश्री शामराव व चंडीदासपंत यांस ताकीद करावी. मशारनिलेपासून करारनामा लेंहून घेतला त्याची नकल पहावयास पाठविली आहे. हें काम जवा म नु द [मर्द ?] बाळा बहादर [?] सोयराजीपंत यांच्या आमच्या विचारें जाहलें असे. यांत घालमेल न व्हावी. लिहिल्याप्रमाणें कामाचा बंदोबस्त करून द्यावा. रा। छ १७ सव्वाल हे विनंती. सन १९९४. [१३९] ॥ श्री ॥

राजश्री सुखारामपंत गोसावी यांसि—

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ जानोजी भोंसले सेनासाहेब सुभा डंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे विशेष—आम्हांकडील प्रांत कडेवळीत येथील देशमुखीचे कामावरि पागा पाठविली. त्यास आम्हांकडील ठाणेदार व पागा निंबगर्वां वीस गांवांत जागा विच्छिन्न केली. तेथें बसोन आहेत. ऐसें असतां भगवंतराव राम याचे लोक नित्य उठोन हर्षामर्शानिमित्त्य भोंवते उभे राहोन कजिया करितात. आम्हांकडील पागेचें कुरण कापून नेतात. गांवकुसाचा गढीचा आसरा नाहीं. ऐसें जाणोन उपद्रव करितात. याजकरितां भगवंतराव राम यांसि उपसर्ग न करीत ऐसे ताकीदपत्र देववावें. दुसरें, नगरकर किल्लेदार देशमुखीचे रुसुमास खलेल करितात. वतनदारीच्या शेथी व आंब्याचीं झाडें, मौजे मेहकरीस पागेचें कुरण आहे तें चालू देत नाहीं. यास्तव किल्लेदारास ताकीदपत्र आपले सरकारचें दिलें असतां दुसरे पत्राचा उर्जूर करितात. त्यास ताकीद देववून वतनबाब मुरळीत चाले तें करावें. राजश्री महारराव निंबाळकर व रामराव निंबाळकर व शिंयांकडील मामलेदारही रुसुमास खलेल करितात त्यास ही ताकीदपत्रें देववावें कीं, त्यांचेही तालुकियांतील रुसुम अविच्छिन्न पावते करावे. निंबगां-

६५. रुसुम=जमिनीच्या उत्पन्नांतील देशमुख देशपांडे यांचा विभाग.

६६. शेरी=१. मर्गो दोन-शेर याप्रमाणें एकंदर उत्पन्नावर कामावीसदाराचा हक्क २.

शेरी जमीन ह्मणजे गांवसिवेच्या बाहेर असणारी बागाईत जमीन.

६७. उजूर=सबब, बयाद.

वच्चें गांवकुसुं व गढी विच्छिन्न केली आहे त्याचे मरामतीची परवानगी नगर-
च्या किल्लेदारास द्यावी. कीं, भगवंत गोपाळ गुमस्ते देशमुख गढी घालतील
ते घालूं देणें. ऐसें पत्र द्यावें. रा। छ २४ माहे जमादिलावल बहुत काय
लिहिणें हे विनंती. मोर्तबसुद

[१४०]

॥ श्री ॥

पौ। छ ३ रविलोवल सब्बा श्रावण गोहदचा मुक्काम--

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब स्वामीचे सेवेशीं. अपत्ये माधवराव साष्टांग नम-
स्कार विनंती येथील कुशळ ता। छ १७ मोहरम पर्यंत वडिलांचे आशिर्वादे करून
यथास्थित असे विशेष. वडिलांचें पत्र आलें त्यांत आज्ञा कीं, बरगुणपूरची
मामलत रा। नारो कृष्ण याजकडेच करार राखणें. इजारियांनीं दुसरियास न
देणें. दुसऱ्यास दिल्यानीं शहर खराब करतील. नारो कृष्ण बरा आहे. याचें
चालवणें. ह्मणोन आज्ञा. त्यास नारो कृष्णाचें वर्तमान राजश्री चिंतो विठ्ठल
व आबाजी महादेव यांस ठावकें आहे. नारो कृष्णाची मामलत दूर न क-
रितां त्याचाच कारकून त्रिंबक नारायण यास कमावीस सांगितली. सरसुभे-
दारी त्याची त्याजकडेसच करार राखिली. त्यांस हुजूर यावयाविशीं पत्र पा-
ठविलें असतां न आले. मनस्वी भाषण केलें. जासूद उठोन आले. तदोत्तर
खिजमतगार पाठविले. पत्र सादर केलें त्याजशीं मनमाने तें बोलले. खिजम-
तगारांनीं पांघरूणें जाळिलीं तयापि हुजूर न आले. त्यावर गाडदी दाहा पांच
पाठविले. येणें म्हणोन लिहिलें असतां त्यांस शहरांत न घेतलें. बदलोन गोष्ट सां-
गितली. यास्तव रा। मलबा पानसी याजबरावर स्वार हशम देऊन आणा-
वयास पाठविले. कैद वडिलांची. अमर्यादा नसावी. सेवकलोकीं मर्यादेनें वर्तवि
हे शिक्षा. पण आज्ञा वडिलांचीच आहे. व प्रस्तुत काळीं राजश्री गोपाळराव
गणेश यांणीं बदलोन गोष्ट सांगितली. तोच अन्वय नारो कृष्ण यांणीं चिंतांत आ-
णून बेवदल गोष्ट सांगितली आणि आटीनें आट सदरूप्रमाणें पडत पडत आली.
येरवीं नारो कृष्ण याजवर आणिक सारखा प्रकार व्हावा ऐसा अर्थ नाहीं. जालें
वर्तमान दोन तीन पत्रां सेवेशीं लिहून पाठविलेंच आहे. व हल्लींही जाला प्रकार
विनंती पत्रां लिहिला असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४१]

॥ श्री ॥

राजश्री त्रिंबकराव मामा स्वामीचे सेवेशीं--

विनंति उपरि आपण पत्र पाठविलें तें प्राविष्ट जहालें. आह्मी येथें येऊन

६८. पांघरूणें जाळणें-पत्राचा जबाब
मिळण्या करितां धरणें घेण्याचा हा एक

प्रकार होता असें दिसतें.

पिरेपट्टणास चौफेर मोर्चे बसविले. तेव्हां दुसरे दिवशीं किल्लेकरीं कौलास येऊन कौल मागूं लागले. त्याजवरून त्यांस कौल देऊन बाहेर काढिलें. आणि छ. २५ जिल्हेजीं किल्यावर सरकारचें निशाण चढलें. ठाण्यांतील पांच हत्ती व पंधरा घोडां पाडाव आलीं व कोडग [?] वाल्याकडे रा। आप्पाजी गोविंद रवाना केले आहेत. त्याचाही मजकूर कसा तो एका दो रोजांत कळेल ह्मणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास आपण जाऊन किल्यास मोर्चे देऊन किल्ला जोरबजोर घेतला. व ठाण्यांतील पांच हत्ती व पंधरा घोडां पाडाव आलीं हे मोठी गोष्ट जाहाली. या दडें करून दुसरीं ठाणीं अवसान धरणार नाहींत. राजश्री आप्पाजी राम छ. २५ जिल्हेजीं मंगळवारीं येथें येऊन दाखल जाहाले. त्यांचे बोलण्याचा अर्थ सविस्तर दुसरे दिवशीं हैदरखानाकडील सांणडीस्वार व राजश्री राव § सेनापती याजकडील दोघे स्वार यांबरावर लेहून पाठविलें आहे. त्याजवरून सविस्तर कळेल. रा। तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे पा। गी र पा डी र येथें होते त्यास शत्रूचा जोरा तिकडे फार जाहाला. यांची पाळथ राखोन दगा करावा असें त्याचे चिंतांत होते. परंतु तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे मोठे निकडीनें शत्रूवर आपला दाब राखून सांभाळून आले. बांडे तो होसकोटचास राहिले. तुळाजी पवार व कुडचीकर लष्करांत येऊन दाखल जहाले. रात्रंदिवस मेहनत फार. याजकरितां त्यांचे घोड्यांत कांहीं ताकत राहिली नाहीं. रवाना छ. २७ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिलहा पाहिजे हे विनंती.

[१४२]

॥ श्री ॥

पै। छ. १७ मोहरम ज्येष्ठ सन सवा मु। ग्वाल्लेर.

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्ये माधवराव साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशळ ता। छ. २५ जिल्हेज पर्यंत वडिलांचे आशीर्वादे करून यथास्थित असे विशेष-शहर बरानपूर येथील अमलांत मामलेदारांनीं कमपेश केली याचा अर्थ अन्नगत जाला तें वृत्त वडिलांचे सेवेशीं विनंती केली. स्वामीनीं आज्ञा केली कीं, शहरास कमावीसदार पाठऊन तहकिक्तात करावी. म्हणोन रा। त्रिंबक नारायण यांस कमावीस सांणितली. सरसुभेदारी राजश्री नारो कृष्ण यांजकडे आहे तैशी त्यांजकडे करार ठेविली. ऐसें असतां नारो कृष्ण यांस पत्र सादर केलें कीं, त्रिंबक नारायण याजकडे अम्मल सुरळीत देणें. तें त्यांनीं न मानितां जावसाल केले. त्याजवरि खिजमतगाराबराबर पत्र सादर केलें. त्याशींही मनस्वी भाषण केलें. तदोत्तर-

§ सेनापति-मुरारराव घोरपडे असावे.

ही पत्रें माणसें पाठविलीं त्यांस शहरांत घेतलें नाहीं. बेवदल गोष्टी अमर्यादेच्या सांगितल्या. माणसें फिरोग आलीं. रा। गोपाळराव गणेश यानीं बदमामलीची गोष्ट सांगितली, त्याचप्रमाणें नारो कृष्णासही उभेद जाली. एवंच हाच मार्ग पडतो. यांत खावंदगिरीचा बोज काय ? यास्तव अशा गोष्टीस पारपत्य असावेंच. काम थोडें. दरगुदर* करावी तर शहर बेवदल जहालें हें लौकिकांत. तेव्हां खावंदगिरीस उचीत तें जालेंच पाहिजे. हें सविस्तर वर्तमान वडिलांस कळवें यास्तव लिहिलें. सेवेशीं श्रुत होय. हे विज्ञापना.

[१९३]

॥ श्री ॥

पै। छ ३० जिलकाद.

सेवेशीं महादाजी बळाळ व हरी बळाळ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता। छ २६ जिलकाद मु। नजीक कपिला संगम कृष्णा उत्तर तीर स्वामींचे कृपावलोकनें करून वर्तमान यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं सांडणीस्वाराबरोबर व जासुदा बो। पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. सरकारचे कागदपत्र प्रविष्ट केले. उत्तरे घेऊन पाठवितों. इकडील वर्तमान तर, राजश्री मुरारराव सावनूरकर यांस निरोप जाला. छावणास राजश्री गोपाळराव रहाणार त्यास निश्चय नाहीं. श्रीमंत कृष्णा उतरोन उत्तर तीरास आले. फौजेचे नालवंदीचे काम चालीस लागलें. दोनी स्वाया मिळोन नालवंदीचा एवज ठरेल त्यापैकीं निमे तूर्त द्यावा. त्याचे भरतीस सात आठ लक्ष पाहिजेत. याजकरितां एवजाचे तरतुदीविशीं श्रीमंतांनीं आपणास पत्र लिहिलें आहे. आतां इकडे कांहीं गुंता नाहीं. दरमजल येणार. आज आठ कोसांचे कूच आहे. राम तीर्थावरून, म्हसवडावरून येणार. पाऊस पडों लागला. एक मुहूर्त ज्येष्ठ शुद्ध त्रयोदशी, दुसरा वद्य चतुर्दशी पुर्यंत इतकियांत येऊन पौषणार. वरकड नवल विशेष वर्तमान तर वंकापुरचा किल्ला खालीं करून ध्यावयास राजश्री राजेबहादर गेले होते. छ १९ जिलकादीं किल्ला हस्तगत जाला. आंत कांहीं जकीरा दारुगोळी तोफ नाहीं. क्षाणा मात्र होता तो विकत घेतला. किल्यांत शंकराजी राम ठेविले आहेत. याउपरी गोपाळराव यांस देतील भयवा सरकारांतून वंदोबस्त करतील. दोनी प्रकार घाटातात. कळलें पाहिजे. स्वामींचे चरण दृष्टीस पडत तो सुदिन असे. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विज्ञापना.

[१९४]

॥ श्री ॥

राजेश्री पंत प्रधान गोसावी यांस—

① सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी आळंकृत राजमान्य—रने॥ उदा-

* दरगुदर=कानाडोळा, क्षमा. क्षा अर्थी
वर पत्र १२६ पहा. हें पत्र स० ह० १७६८ सालीं लिहिलें.

जी चव्हाण हिममत बहादर ममलकत मदार दंडवत विनंती येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळलेखन करीत असले पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पाठविले पावले. लेखनाभिप्राय कळोन समाधान जाले. सातारियाकडील वर्तमान लिहिले त्याजरून साकल्य कळले. सांप्रत आपण कोठे आहां? विचार मनसुबा काय? आपण चिंतांत काय आणिले आहे ते ल्याहावे. पुढेही कितेक विचार करणे आहेत. तर राजश्री लिंगो आमानी यांस पाठऊन द्यावे. विचार सुचेल तो मशारानिले समागमें सांगोन पाठवावा. जाणोन लिहिले. ऐशास आपण आह्मांस निरोप दिव्हा ते वेळेस सांगितले कीं, श्रावणमासीं मनसुब्याची रीत व भैज ठेवावयाचा विचार तुम्हांस सांगों तो पावेतो दोन दिवस मनसुबा राखून राहणे. असे बोलोन निरोप देऊन लावून दिले. त्याजरून आम्ही आयणीस आलों. ज्येष्ठ मासीं चिरंजीवांचें लग्न केले. वरकड या मुलकांतील जागां जागां कागदीं पत्रां व नानाप्रकारचे फितूर पत्रां काय ल्याहावे. सर्व अर्थ आपणास विदीत. मसलतीचा विचार, आपणा शिवाय आमची मसलत नाही.

८ ०
श्री राजाराम छत्रपती स्वामी
चरणीं तत्पर उदाजो चव्हाण
हिमत बहादर ममलकतम-
दार निरंतर.

या फितुरांत आजपावेतो आम्ही मनसुब्याचा जीव मात्र रखून आहों. इकडील कितेक अर्थ सांगणे तो सांगोन राजश्री लिंगोपंत खाना केले आहेत, ते आपणां सन्निध येऊन सविस्तर विनंती करतील. तो अर्थ चित्तरूढ करून प्रत्युत्तर समर्पक पाठविले पाहिजे. प्रस्तुत या श्रावणमासीं आम्ही कूच करून शेडे डेरे बाहेर देऊन निघालों आहों.

सर्वभार आपणावर आहे. आपणाखेरीज दुसरा विचार जाणत नाही. हे मनोमन साक्ष असे. पुनरुक्त पत्रां विशदे ल्याहावे हा अर्थ नाही. तपशील अर्थ मशारानिले निवेदन करतील त्याजरून श्रुत होईल. आपले उत्तर येईल तदनुसृत वर्तणूक होईल. विशेष काय लिहिणे, रूपा वर्धमानकरावी हे विनंती.

मोतब
सद.

[१४५]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामींचे सेवेशीं—

पो। भवानी शंकर हबतराव कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लेखन करीत असले पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पाठविले. प्रांत वाई येथे ब्राम्हण जातींत कोणी कन्येचे रु। घेऊन विवाह करूं नये, जो कन्येचा ऐवज घेईल त्याजपासून दुप्पट व जो देईल त्याने कन्येचे

बऱ्यास ह्या दिल्ले असतील तितके, व मध्यस्ती करून पैका घेईल तो ऐवज त्याजपासून सरकारांत घेतला जाईल. या प्रमाणें ब्राह्मण ज्ञातीस व जमींदार व धर्माधिकारी व उपाध्ये व जोशी व पा। कुळकर्णी यांस निक्षूण ताकीद करावी. ताकीद केली असतां आज्ञे प्रमाणें वर्तणूक न करीत त्यांजपासोन सदई प्रमाणें ऐवज घेऊन काहीं खर्चाची बाब न लावितां हिशेबी जमा करावी, म्हणोन लिहिलें. ऐशास प्रांत वाई येथील गांव बहुत करून दुमाले आहेत. तेथें आमचा रोखा पत्र चालत नाहीं. वसुली गांव व वाई क्षेत्र व देशमुख व देशपांड्ये वंगरे सरकारचे पत्राअन्वये आणवून ताकीद करवितों. कळलें पाहिजे. बहुतकाय लिहिणें लोभ असों दिव्हा. पाहिजे हे विनंती.

[१४६]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ५ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना ऐसिजे गोंवेकर फिरंगी याकडे राजपुरीतून पेगाम लागल्याचा मजकूर निराळे विनंतीपत्रां लिहिला आहे याजवरून सेवेशीं निवेदन होईल. फिरंगी यंदा पूर्तकार्ताहून जाहाजें आल्यानंतर वळवळ करितां राहात नाहीं. या गोष्टीस स्वामींच्या प्रतापाचा दबाव असिल्यानें उत्तम आहे. दबाव हाच कीं, बरकड टोपीकर वंगरे यांस राजपुरीचे मसलतीमुळे पत्रे सादर जालीं असतील त्या प्रमाणें गोंवेकरांसही पत्र सादर व्हांवें कीं, जंजिरे दंडा राजपुरी याजवर सरकारची मसलत आहे, तरि तुम्हीं आपलीं जाहाजें संजुतां करून सामान सरंजाम सुद्धां तयार होऊन जलमार्गें येऊन सामील होणें. कदाचित राजपुरीवाले तुम्हांस लोभ लोभ दाखवून आपले कुमकेस बोलावतील व तुम्ही ममतेस गुंतोन त्यांचें साहित्य कराल तरि आधीं तुमचें पारपत्य होईल. राजपुरीवाल्यांस तंबी करून जंजिरा सरकारांत घेणें हे तों जरूर आहे. त्या प्रौ थोडक्याच दिवसांत सिद्धीस जाईल. परंतु तुम्ही तु र द रा ज पाहोन वर्तणूक करणें. म्हणोन पत्र व त्यांतच मजकूर ल्याहावयाचा सेवकास सुचला लिहिला जातो जे. तुळाजी आंगरे याजवर सरकारची मसलत पेशजी जाहाली होती तसमयीं तुम्हीं त्याची कुमक उपराळा करावयाची कबुलात करून आडीच लक्ष रुपये आंगऱ्याकडून तुम्हीं नेले आहेत. त्यास आंगऱ्याचा मुलुख व कोट किल्ले दरोबरस्त सरकारांत घेतले. मालीयत व खजाना जेथे जेथे त्यांचा सांपडला तो सरकारांत आणिला. तुम्हीं

हिले असतां अद्यापवर पाठवीत नाहीं. हे गोष्ट कार्यास येणार नाहीं. हल्लीं देखत पत्र सदरहू रूपये सेवकाचे पदरीं घालून हुजूर पाठाविणें. तैसेंच सौधेकरांचा मुलुख आहे तो सरकारचें स्वराज्य आहे ऐसे असतां कूर्मगड व सदाशिवगड हे दोन्ही किल्ले तुम्हीं घेऊन ठाणीं ठेविलीं आहेत म्हणोन कळले. तरि हरदू किल्यांवरील तुम्हीं आपलीं ठाणीं उठऊन, किल्ले खालीं करून, सेवकांचे स्नाधान करणें व यांची पावती घेऊन हुजूर पाठवणें. आणि तुम्ही भाद्रपद शुद्ध चतुर्थी होतां आपले सामान सद्धां घेऊन राजपुरी जवळ सरकारच्या फौजांस, सामील होणें. येणें प्रौ तुम्हीं केल्यास तुमचे संस्थानचें व तुमचें कल्याण आहे न केल्यास दुःस्वप्न नतीजां पोचेल. स्पष्ट समजोन वर्तणूक करणें म्हणोन पत्र व गोवर्धनदोर राजा व सकटतार दिवाण यांस वस्त्रे साबांक [ला ?] दस्तुर घेऊन सेवकास आज्ञा जालिया गोमांतकास जाईन. हे गोष्ट जालियानें फिरंगी दबाव खाऊन आपले ठिकाणीं रहातील, वळवळ करूं शकणार नाहीं. महाराजांचे ध्यानास आलिया येणें प्रौ पत्रे वस्त्रे पाठवावयाची आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत व येथून सेवकाची रवानगी उत्तम प्रकारें करून द्यावयाविशीं जिवुबा सबनीस यांस आज्ञा असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४७]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ५ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. गोंवेकर फिरंगी यांकडील बातमीचा मजकुर तरि राजपुरीहून ज्येष्ठ अखेर माशीं गलबतावरून वकील घेऊन नेहमी गोंव्यास घेऊन राहिला आहे. त्याजकडून गलबत राजपुरीस जाऊन मागती सांप्रत आले. जंजिऱ्यावर मसलत श्रीमंतांची जाली आहे, जंजीरा घेणार, त्यास या समयास तुम्हीं आपली कुमक उपराळा जळमार्गें करावा, सामान सरंजाम आपणास पोहोचवावा, आपली शरम या वखतीं तुम्हीं राखावी. तैसेंच मर्दनगडास तुमचा मुख्य राजा मारला गेला असतां तुम्ही आजि पावेतो काहीं प्रतिकार करून दाखविलें नाहीं, तरि मर्दनगडाचा सूड घ्यावा, येविषयीं दू मु त व जे कारितात. परंतु आजवर फिरंगी याजवळ जमातें किंवा लढाईचा पोखता सरंजाम नाहीं. दरसाल जहाज एक येतें. व तीन वर्षांनीं चार पांच गॅलियां व मोठी जाहाजे तीरकती सु ब रां चीं त्यास हें तिसरें साल आहे. यंदा भाद्रपदमाशीं गणेश चतुर्थी माली पांच जहाजे घेऊन नवा राजा येणार. तीं जाहाजे पूर्तकालाहून आल्या उपरांतीक आधीं मर्दनगड-

चे गळीं पडविं, हा त्यांचा मनसवा आहे. बादरें शामलांचा यांचा करार मदार होऊन वर्तमान आढळेल तें सेवेशीं लेहून पाठवीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. *

[१४८]

॥ श्री ॥

पै॥ छ ९ मोहरम.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. सांवतांचा व गोंवेकर फिरंगी यांचा हर्षामर्ष गतवर्षा पासून लागला आहे. त्यास गोमांतकचे खाडी आलीकडील मुलुक याणीं घेऊन सारे मुलकाची जप्ती केली. रहातां तीन ठाणीं राहिलीं. एक हलर्ण, दुसरी डिवोली, तिसरें तरेखोल या तीन ठाण्यांत फिरंगी यांचे लोक आहेत. ठाण्या बाहेर नाक्या नाक्यावर चौस्था यांच्या बसल्या आहेत. सामान बाहेरून जाऊं पावत नाहीं. दोन तीन जुजें यांची त्यांची जालीं. त्यांत फिरंगी यांचें सामान बहुत, वर्रांच दारू गोळीची मोठी मार. तथापी एक दोन वेळां यांचा जोरा होऊन फिरंगी मोडून माघारे घातले. वीस बावीस फिरंगी यांजकडे सांपडला. त्यांस आणून कैदेत ठेविले आहेत. सांप्रत फिरंगी यांजकडून बोली चाली लागली आहे. त्याजकरितां वाडीस फिरंगी होते त्यापैकीं एक दोघे गोंव्यास गेले आहेत. परस्पर यांचा त्यांचा तहरह व्हावा, ठाणीं यांचे स्वाधीन करावी, पुढें याणीं वारदेशांत न उतरावें, फिरंगी याणीं खाडी आलीकडे उपसर्ग न द्यावा, असा कारभार त्यांचा घाटत आहे. होतां होईल तें सेवेशीं लेहून पाठवीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१४९]

॥ श्री ॥

साहेबांचे सेवेशीं आज्ञांकित बयाजी नाईक, विज्ञापना, मेस्तर एलाफिनइष्टेन वकील दिम्मत इंग्रज कलकतेकर यांजकडील दिनचर्येची वातमी.

१. छ १० मोहरमचें वर्तमान. मशारानिले प्रातःकाळीं दापोडी पावेतीं जाऊन सहल करून आले. अनुमिया हैदराबादकर नारायणजी डांकवाले यांशीं बोलून गेले. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपुरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जाब रा जाले. रिकाड कोशलदार व कर्णल ग्रांट मुंबईहून बंगल्यास आले. सात मुक्काम केले होते. बेहैरास येऊन, देऊळ

७३. 'बादर' हे कोण ?

* हा लिहिणारा नारायण भास्कर कोण ?

७४. 'बराच' = ह्मणजे काय ? मोडींत 'ब्रेशेच' असेंही होईल.

७५. बेहैराबाद = येथे एक कोरीव लेणें आहे. हे बौद्धांच्या वेळचें आहे. मध्यें टोलेजंग दिवाणखाना आहे. त्याचें शिरोभा-

गीं मोठ्या स्तूप असून त्यावर एक मोठें छत्र आहे. ह्यास धर्म राजाचा डेरा असें ह्मणतात. दिवाणखान्याचे खांब मोठे उंच असून समोरासमोरील प्रत्येक दोन खांबांवर एक अशा अर्धलंब वतुलाकार मोठ्या लांकडी कमानी शोभे करितां दिल्या आहेत.

(पु० चा०)

वगैरे जागा पाहून, कारल्यास मुक्काम करून, मागती मुंबईस गेले. सरकारचा जासूद व मारानिले कडील खिजमतगार तरतुदी करितां मारानिलेनीं पाठाविले होते ते माघारे आले.

१. छ ११ मोहरमचे वर्तमान. बापूजी गणेश गोखले यांस मारानिलेनीं पत्र लिहून, थैली तयार करून खाना करावयास त्यांजकडील सखोपंत टेंभे यांस बोलावून आणोन त्यांचे हवालें केली. सखोपंतांनीं एक घटका बोलणें करून गेले. बापूजी गोपाळ साने येऊन कप्तान कलोस याशीं बोलून गेले. करवीरकरां कडील कारकून मेख रसल यांशीं बोलून गेले. प्रभाकरपंत जोशी मोधीशां^{७६} बोलून गेले. आंगरे यांजकडील बापूभट सोमण मेख रसल यांशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री याणीं जामुदा बराबर लखोटा पाठविला तो मुंबईचे डांकेवर खाना करावयास मारानिले जवळ पावता करून गेला. मुंबईचे डांकेवर व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बद्दहाणपूरचीं पत्रे आलीं. जाव रा। जाले.

(मागील पृष्ठावरून.)

खांबाशरील पुतळे-व इतर ठिकाणचेही-जोडपीं जोडपीं आहेत. दिवाणखान्याच्या बाहेरील आंगांस दोहींकडे दोन जोडपीं नृत्य करीत आहेत असें दिसतें. हीं इंग्रजी चाल मध्यें जोडपीं नाचतात त्या प्रमाणें दिसतात. एकंदर सर्व पुतळ्यांचा पैराव बैरागो बैरागिणी यां सारिला दिसतो-पुतळे नृत्य नाहींत. ह्या दिवाणखान्याच्या दोन्ही बाजूस दोन मजली कोरलेल्या गुहा आहेत त्यांत विद्यार्थी राहात असत असे अनुमान होतें. प्रत्येक खोलींत एक माणूस निजण्या पुरता ओंटा व तितकीच रिकामो जागा अशी सोय आहे. ह्या स्थलांस हल्लीं आखाडे स्नानतात. कारण ह्या खोल्यांच्या तोंडीं सर्व साधारण अशी जागा आहे तींत आलीकडील लोक नालिम करतात. दिवाणखान्याच्या तोंडीं एकवीरा भवानीचे स्थान आहे व पाण्याचीं टांकीं आहेत.

७६. मोधी-हा जातीचा पारशी असून इंग्रजांच्या पदरीं असे. कर्नल क्लोज पुण्यास रिसिडेंट असतां राजे रजवाड्यांच्या भेटी तो खुसरूजी मोदी याच्या मार्फत घेत असे. तेव्हांच सदाशिवराव भाऊ माणकेश्वर हे बाजीरावाकडून रिसिडेंटाकडे वकील होते व बयाजी नाईक हुज्या हा

बाजीरावाचा हेर होता. ह्या तिघांचा एक विचार होऊन, त्यांनीं मोठमोठालीं कामे करून, पुष्कळ पैसा मिळविला. मोदीच्या हातीं इंग्रजी सूत्र आहे अशी बाजीरावाची समजूत पडल्यावरून तो त्याशीं फार स्नेहानें बागूं लागला व रिसिडेंटच्या अनुमतानें त्याजकडे धारवाडची सरसुभेदारी सांगितली. हा सर्व कारभार एल्फिस्टन साहेब रिसिडेंटचे कामावर येईपर्यंत नीट चालला होता. परंतु तो रिसिडेंट झाल्यावर त्याची ओळख मराठे सरदारांशीं असल्यामुळे मोदी फिका पडूं लागला व वरील त्रिकुटांत भांडाभांडी सुरू झाली. पुढें एल्फिस्टन साहेबास संशय येऊन त्यानें मोदीस इंग्रज व पेशवे यांतून एकाची नौकरी सोडण्यास सांगितलें. त्यावरून त्यानें सरसुभेदारी सोडिली. नंतर विशेष बहिम आल्यावरून त्यास पेनशन देऊन घरी बसविण्याचा प्रसंग आला, तेव्हां मोदी अकस्मात् विवप्रयोगानें मरण पावला. (१८१४) मोदीची बाग पुण्यास प्रसिद्ध आहे. मराठ्यांच्या सर्व इतिहासांत पारशी एवढाच आढळतो.

७७. मिस्तर रसेल-हा कर्नल क्लोज गेल्यापासून तो एल्फिस्टन येई पर्यंत रिसिडेंटांचे काम पाहात होता.

दोन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.
[१५०] ॥ श्री ॥

साहेब साहेबांचे सेवेशीं आज्ञांकित बंध्याजी नाईक विज्ञापना, मेस्त्र इलफिनइस्टोन वकील दिम्मत इंग्रज कलकत्तेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी—

१. छ ७ मोहरमचें वर्तमान. मशारानिले प्रातःकाळीं दापोडी पावेतो जाऊन सहल करून आले. गोपाळराव खंडेराव रास्ते यांजकडील कारकून व बापूजी गोपाल साने मार निलेशीं वेगळाले बोलून गेले. करवीरकर यांजकडील कारकून मेस्त्र रसल यांशीं बोलून गेले. प्रभाकर पंत जोशी मोदीशीं बोलून गेले. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बऱ्हाणपूरचीं एत्रें डांके बरोबर आलीं. जाव रा। जाले.

१. छ ८ मोहरमचें वर्तमान. करवीरकरांकडील वासुदेवभट गुरुजी व तीन भसामी कारकून ऐसे येऊन मानिलेशीं बोलणें करून गेले. गंगाधर शास्त्री व बापू मैराळीं मा। निलेशीं दोन घटका बोलणें करून सायंकाळीं गेले. चिंतामणराव पटवर्धन व मिरजकर व तासगांवकर व कुसुंदवाडकर यांस मानिलेनीं पत्र लिहून चार पैल्या तयार करून त्यांजकडील कारकून बोलवून आणोन चौघांचे हवालीं चार पैल्या खाना करावयास केल्या. त्या घेऊन चौघांनीं कपतान कलोस यांशीं बोलणें करून गेले. बापूजी गोपाळ साने मशार निलेशीं व मोदी यांशीं बोलून गेले. मुंबई, हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बऱ्हाणपूरचीं पत्रे डांके बरोबर आलीं. जाव खाना केले. गारपीरचे लष्करांतील शिपाई व गंगाधर शास्त्री यांजकडील माणसें मोहरमची फकीरी मागावयास आले. सबब मशारनिलेनीं लष्करवाले यांस रुपये दहा व शास्त्री यांजकडील माणसांस पांच एकूण पंधरा रुपये दिल्ले.

१. छ ९ मोहरमचें वर्तमान. निपाणीकर यांस मारनिलेनीं पत्र लिहून पैली करून खाना करावयास बापूजी गोपाळ साने यांचे हवालीं केलीं. ती घेऊन साने गेले. मशारनिले व कप्तान कलोस व मेस्त्र रसल व कप्तान

७८. बयाजी नाईक—हा एक हुजुच्या असून हेरांचें काम त्याजकडे होतें.

७९. बापू साने—मोदीच्या वतीनें धारबाड सरसुभ्यांचें काम पहात असे. मोदी मरण पावल्यानंतर त्यानें केलेल्या दुर्वर्तना बदल बापूस जाव विचारूं लागले व कैदही त्यास केलें. पुढें त्रिंबकजीच्या विलक्षण शिक्षेच्या धाकानें तो कैदेतच मरण

पावला.

८०. गंगाधरशास्त्री पटवर्धन व बापू मैराळ हे बडोद्याहन पेशवे व गायकवाड यांचा मागोल बाकीचा लढा पडला होता तो तोडण्याकरितां इंग्रजांच्या बाहेदारीवर पुण्यास आले होते. पैकीं गंगाधरशास्त्री हे पूर्वी फडके यांच्या पदरीं होते. मैराळ हे हळींच्या बडोदकर मैराळांचे पूर्वज असावे.

पाँटजर व दु स रे व जी [खुसरूजी !] मोधी ऐसे चार घटका दिवस राहतां राजश्री सदाशिवपंत भाऊ यांजकडे नाना फडणीसांचे वाड्यांत येऊन भाऊंशीं बोलणें केलें. श्रीमंत महाराज साहेबाचे सेवेशीं मशारानिलेनीं पत्र वापू साने यांचे हातें लिहून घेली करून बराबर आणली ती भाऊंचे हवालें करून दोन घटका रात्रीं गेले. मोधी मागें राहून एक घटका बोलून गेले. आनंदराव मल्हार व धोंडो मल्हार बोलण्यांत होते. कप्तान फोर्ट दोन वेळां येऊन मशारानिलेशीं बोलणें करून, खाना खाऊन, दोन प्रहर रात्रीं गेले. आंगरे यांजकडील कारकून प्रातःकाळीं मशारानिलेशीं बोलून गेले. मुंबई, हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रे डांके बरोबर आलीं. जाब रा। जाले. भिकाऱ्यांस चार रुपयांचा खुर्दा मशारानिलेनीं खिरात केला-

३

तीन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१५१]

॥ श्री ॥

सेवेशीं धोंडो गोविंद गोडबोले कृतानेक साष्टांगनमस्कार विज्ञापना ताा माघ वद्य ५ तृतीयप्रहर पावेतों सुखरूप असों विशेष-राजश्री पंतप्रतिनिधी व चंदन-चंदनकर व सातारकर यांस निक्षूण ताकीद झाली पा। वारंवार तेंच लिहितोस हें काय? असे कदाचित् म [नां] त येईल. त्यास स्वामींची स्वारी त्या प्रांतीं जाऊन माझा अम्मल सुरळीत चालण्याविशीं ताकीद होणें यांत मला भूषण बहुत आहे. स्वामींचे साहाजिक भाषण परंतु सेवकास महाभूषण याजकरितां वारंवार विनंती लिहितों. हेही स्वामींचे ध्यानांत आहेच. रास्ते यांस आरब दूर करण्याविशीं ताकीद जाहली म्हणोन कळले. फार संतोष जाहला. क्षेत्राचा उपद्रव गेला, राघोपंत सफरे म्हणून कोणी कऱ्हाडे गृहस्थ पूर्वी बाबूराव केशव यांचे पदरचे त्यांनीं सालगुदस्त बंडांत पुण्यास येऊन सातहजार रुपये भरून कऱ्हाडची मामलती केली. तेव्हां ते दोषी याजकरितां मशारानिलेस धरून बैराटगडास आटकेंत ठेविले आहेत याविशीं रा। चिंतोपंत देशमुखांस माहीत

८१. सदाशिवपंत भाऊ-माणकेश्वर-
ठेंभुर्णांचे कुळकर्णी. पूर्वी हरदासाचा धंदा
करीत. पुढें गोविंदराव पिंगळे यांचे मार्फत
हैदराबादेस होते. पे० ब० पृ० २१९ टी०
२५ व पृष्ठ २२९ टी० ५० पहा.
८२. कापतन् फोर्ड-हा मराठी फौज
मोडून इंग्रजी पलटण बाजीराव साहेबांनीं
तयार केली होती त्यांजवरील मुख्य. या-

लाच पेशव्यांचे बखरीत 'पोट' साहेब म्हटले
आहे. पे० ब० पृष्ठ २३१ पहा.

८३. वरील दोन पत्रांवरून इंग्रजांची
व्यापकता व महत्त्व हीं या वेळीं किती हो-
तीं हें समजेल.

८४. बाजीरावीत मामलती मक्त्यानें
देत असत.

पुर्नपणे आहे व सेवेशीं विनंतीही केली आहे. त्यास त्यांचा चार रूपये खंड ठराव-
याचा तो दरम्यान वोलो। वैजनाय भेट मामांचे बोलणे पडेल व पडते त्यांत
भाव यांस उगेंच कैद केलें, दोष नाही, याजकरितां त्यांस सोडून द्यावे याप्रमाणें
झालें. त्यास मी आक्षेप घेतला. सरकारचे अपराधी अटकाविले आहेत.
त्यास परवानगी सरकारची. ते पक्षीं परवानगी शिवाय सोडतां येत नाहींत.
तेव्हां इकडे निरुपाय जाणोन वेदमूर्तीं रा। मामां सरकारांत विनंती करून
भशारनिलेस सोडवावयाचा उद्योग करतील व चालला आहे. सरकारांतून ते
गृहस्य सुटल्यास सरकारचे चार रूपये मात्र येणार नाहींत. परंतु बोलणे
बोलतील ते मात्र मध्येच रूपये खातील. आणि अपराध पक्का यत्नकरितां
त्यास मुक्तीची परमाणगी नच व्हावी. कदाचित् सरकारचा खंड देऊन सुटत
असिल्यास मग नीटच आहे. माझा ज्वर परिहारला. पंधरा दिवशीं पूर्वत
शक्ति येईल सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१५२]

॥ श्री ॥

पुरा। राजश्री बाबा स्वामींचे सेवेशीं. विनंती ऐसीजे. इकडील राजक्रांतीचे वर्त-
मान तरि जलचर्यांचीं पळटणे बंगाल्यांतील व चिनापटन लगायत गुजराथ
वगैरे या प्रांतीचे दरोबस्त जमाव पळटनें सुमारी पाऊणशें केला. क स र
याचा कौसल ठहरून बादबरसाद आश्वीन अखेर तयारी करून हिंदुस्थान प्रांतीं
आपल्या मुकाबिल्यास येतात यांत संदेह नाहीं. जंगी सरंजाम तयार करण्याक-
रितां या प्रांतींचे महालानिहाय मिळोन येथें साहुकारापासून पन्नास लक्ष रूपये
घेतले. वराता सावकार मारांस कलकत्याकडे लाऊन दिल्या. पोखत सरंजाम
घेतले. वराता सावकार मारांस कलकत्याकडे लाऊन दिल्या. पोखत सरंजाम
लेश करविला आहे. याप्रमाणे तांत्रिंचे अधिकारी यांनीं मसलतीचे घाट बांधून
स्वार सरंजाम सुद्धां येत आहेत. तरि आपण श्रीमंत महाराजांस राज्यक्रांतीचे
भाव सुचवून तयारींत असावे. दुसरें येथून हो डि या नें मा व र घाट येथील
मुक्तामा पावेंतो माणसांची डाक खाना जाहली आहे. हालकरे चारशें व
कारकून इंग्रजांनीं नेमून पाठविला आहे. आज पंधरा रोज जाहाले. बेटांत
आपल्याकडील गृहस्य आहे त्यांनीं तथ्य वृत्त सांगितले त्यावरून सुचमा लिहि-
ण्यांत आली आहे. फारण कीं, सर्वास आधार तेथील. येथील उमेद तिलमात्र
नाहीं. आतां छद्म [छनद?] करितां परंतु सिद्धीस जाणार नाहीं.

[१५३]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री बाबासाहेब साहेबांचे सेवेशीं—विनंती सेवक महार चिंता-

८५. वे० ब० पृष्ठ २१४ पहा.
८६. जलचर=इंग्रज.

८७. तांत्रि=इंग्रज.

८८. हे आबासाहेब कोण ?

मण बोधनी अकबरनीस कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना छ २५ माहे रमजान पवितो आपले रूपे करून सरकार कामावर हजर असो विशेष. ता बांफगांव येथील आकवार येणेप्रमाणे श्रुत व्हावी. कलमें.

१ हुजुरीहून नारायणराव हालकारे सरकार आज्ञेवरून श्रीजेजुरीलिंगाचे * नवस फेडावयाकरितां आधीन शुद्ध ७ पुणे मुक्कामी येऊन राजश्री बाबाजी बाजीराव मामलेदार तालुके मा। हे नारायण राव बरोबर जेजोरीस जाऊन तेथे श्रीचा गोंधळ व कुळधर्म व ब्राह्मण भोजन उत्तम प्रकारचे करून देवाची पूजा अर्चा वस्त्रप्रावर्णासह उत्तम प्रकारे केली. व सर्व आश्रित व पाध्ये वाघे मुरळी यांचा सन्मान करून बहुत चांगला समारंभ केला. आसमंतात जेजुरीचे मोठा लीकीक जाहला. या कृत्यास बारा चौदा दिवस कमावीसदार तेथे होते. नंतर नारायणराव श्रीपंढरपुरास गेले व बाबाजी पुण्यास सरकार कामावर हजर आहेत.

१. ता। बांफगांव देहे नव येथील इकडील रिवाजाप्रमाणे गांवकरी यांनी कमावीसदार यांजकडे पीक पाणीचे आर्ज्या केल्या आहेत कीं आमची पहाणी पिकाची करून नजरेस आणावे, त्यावरून का।दार यांनी कोठे कोठे कारकून पाठविले आहेत व आणखी पाठविण्याची योजना आहे. कलम.

१. नवगांवी शंकून पोत्याच्या चिट्या केल्या आहेत. नवगांव मिळोन शे सवाशे रुपयांचा आकार होईलसा दिसतो. कलम.

१. का। आले. येथील पाटील कुळकर्णी यांचा व रयतेचा तंटा त्रिंबक- राव रामचंद्र यांचे अमलापासून वाढला दिसतो. रयतीस फूस देणार का। मा।रच्या दोन तीन असाभ्या येके गोपाळराव बारेकर व एक आनंदराव शेठे

२१. बांफगांव ता. खेड-हा गांव पूर्वी होळकर यांचा. परंतु त्याचा मोबदला होऊन हल्ली खालसा आहे. येथे होळकरांचा तटबंधी वाडा गांवकूस वगैरे आहे. गांव नदी व ओढा यांच्या चिमट्यांत आहे. होळकरांचा वाडा मोडला आहे तथापी एक दिवसखाना दुमजली शाबूत आहे. व त्यांत खाली विष्णूची गरुडारूढ मूर्ती स्थापिली आहे. दुसरी एक गंडकी शिळेची लक्ष्मीनारायणाची मूर्ती आहे ती सवालाल रूपये खंडणी बदल होळकरांनी राजस्थानांतून आणिली असे सांगतात.

* मळारी व म्हाळसा यांचो दोन लिंगे असून खेरीज मूर्तीही असतात. मळारी

हा महादेवाचा अवतार.

१०. जेजुरीस पेशव्यांचे जुने तळे व तेथील पाणी बागेस नेण्याकरितां केलेला खजिना व मळ, होळकरांचे तळे, जेजुरी-नाथांचे तटबंधी देऊळ, आंतील सुवर्णाच्या व रुप्याच्या मूर्ती, व मल्हारराव होळकर यांचे देऊळ व आंतील त्यांची व त्यांच्या स्त्रियांच्या संगमरवरी पाषाणाच्या मूर्ती या गोष्टी पहाण्या जोगत्या आहेत. येथे मार्गशीर्ष, माघ व चैत्र या महिन्यांत यात्रा भरते.

११. शकुन पोते (याच्या चिट्या) — 'शकुन पोते' ही एकाप्रकारची पद्दी असावी. १२. कमाविसदार.

व एक नारायण पा। भुजबळ हे त्रिवर्ग आणीक एक दोन असे मिळोन असे रयतेस विच्छडून कुभांड गांवांत मोठे मांडले आहे. रात्रंदिवस कचेरी दरबार साहेब लोकांपर्यंत अर्ज्या रयतीकडून देऊन पुढे बोलण्यास आपण होऊन तकरार कुभांड करीत आहेत. पाटील कुळकर्णी यांजकडे विशेष दोष आहे असे नाही. परंतु कुळकर्णी यानें लिहू नये, गांवांत पाटलानां कामांत येऊं नये, असे नाना प्रकारचे तकरारी करून मोठा बखेडा मांडला आहे. अशा खटल्यानें का।दार यास रात्रंदिवस मोठी दगदग पडून वसुलाशीही हरकत गु। ही अखेरसालपर्यंत केली असें दिसोन आले. यंदाही तसाच प्रकार दिसण्यांत येतो. याविशीं साहेबांकडे यादविद देऊन बंदोबस्त करण्याचे तजविर्जांत अक्षयी आहेत. परंतु बारेकर वगैरे तीन असाम्या यांचा बंदोबस्त इंग्रज सरकारांतून अगर आपले सरकारांतून जाल्या वांचून गांवचा बखेडा मोडत नाही असें दिसते ही मोठी जिकीर आहे.

सदरू कलम लिहिल्याप्रमाणें मनन होऊन उत्तरास आज्ञा जाहली पाहिजे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[१५४]

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री भाऊ स्वामींचे सेवेशीं—
विनंती सेवक लक्ष्मण बळाळ साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशळता। छ २६ र।। वल मुक्काम घोरगांव पै। आकोले यथास्थित असे. विज्ञापना पै। दिंडोरीकडे बातमीस स्वार पाठविले होते. व र।। पत्तेसिंग फाळे याजकडे जासुद पाठविले होते. दोहोंकडून तहकीक वर्तमान आले कीं, जयराम मोरेश्वर सुटले. खांसा कामास आला. येविशीं फत्तेसिंग फाळे यानीं मजला पत्र लिहिलें त्याची नकल सेवेशीं पाठविली असे. त्याजवस्हन सेवेशीं विदित होईल. मातुश्री उमाबाईकडील वर्तमान तरि नाशिकावरि आहेत. परंतु गंगातीरीं मौजे निफाड पै।। चांदबड येथें मीर महमद बाकर नाशिकचा अमीन हजार बाराशें फौज सुद्धां अकस्मात् सेनापतीचें कूच होऊन पुढें जाणार. येका दो दिवशीं जातील. सेवेशीं कळावें म्हणून लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

[१५५]

॥ श्री ॥

र।। त्रिसाजी देवराव गो। याशीं—
सुरुसन सलास आशर मयातैन व अलफ शेखचांद शिलेदार यास सरकारांतून बक्षीस रुपये ५०० पांचशें पाठविले असत. तरि त्यास देऊन पावती घेऊन हुजूर पाठवून देणें. जाणजे. छ २१ जा।वल असलपत्र बाळाजीपंत

कारकून नि। त्रिंबकजी डेंगळे यांजकडे देऊन डाकेवरोबर लष्करांत रवाना केले. छ २३ जावळ सु। सलास अशर मयातैन मु। नाशिक.

[१५६]

॥ श्री ॥

पै। छ २० जावळ सीत.

राजश्री अमृतराव स्वामींचे सेवेशीं-

विनंती उपरि तुम्ही छ ६ जावळचें पत्र पाठविलें तें पावलें. मालीट इंग्रज आज श्रीमंतांचे दर्शनास आला होता. अगोदर त्यांनीं कचेरीस यावें. नंतर श्रीमंतांनीं यावें असा बेत करून भेट जाली. मालीटास मात्र भेटले. नजराणा केला. त्याची याद पाठविली आहे. मालीट पर्वतीचे रमण्यांतच राहिला आहे. बायका वगैरे वाड्यांत राहिले म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास बेत अगोदर त्यांनीं यावें, नंतर श्रीमंतांनीं यावें, असा करून भेट कराविली. उत्तम केले. नजराण्याची यादी पाहिली. पुण्यांतील नेमणुकेचे फौजेस रोजमरा वाटावयाचें लिहिलें त्यास एक दुमाही व दोन आठवडे द्यावे र। छ १४ जावळ हे विनंती.

[१५७]

॥ श्री ॥

पै। छ १८ मोहरम सन खम्मस अशर

साहेब साहेबांचे सेवेशीं. आज्ञांकित बयाजी नाईक विज्ञापना. मेस्त्र इल्फि-स्टन वकील दिम्मत इंग्रज कलकत्तेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी-

१. छ १ मोहरमचें वर्तमान-मशारानिले प्रातःकाळीं गणेशखिंडी पावेतो जाऊन सहल करून आले. गोपाळ खंडेराव रास्ते यांजकडील कारकून प्रातःकाळीं मशारानिलेशीं बोलून गेले. जिजुबाई भानूकडील कारकून मेस्त्र रसल याशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री यांजकडील नासूद एक लखोटा घेऊन आला. तो मुंबईचे डाकेवर रवाना करावयास मशारानिले जवळ पावतू करून गेला. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बहाणपूरचीं पत्रे डाके वरोबर आलीं. जाव र। जाले.

१. छ २ मोहरमचें वर्तमान-मशारानिले व कपतान कलोस वगैरे पांच असामी प्रातःकाळीं गारपीरचे लष्करांत जाऊन तेथून घोरपडी पावेतो सहल करून आले. खुसरवजी मोधी येऊन मशारानिलेशीं दोन घटका बोलणें केले. कप्तान कलोस व मेस्त्र रसल व बापूजी गोपाळ साने बोलण्यांत होते. नंतर निघोन आदितराम साहुकार यांचे येथे जाऊन घरास गेले. करवीरकारांकडील कारकून मशारानिलेशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री यांजकडील आगशी-कीरस्ताई मेस्त्र रसल याशीं बोलून गेला. पांडोबा नाईक पिपडी करवीरकारांकडील पत्र घेऊन आले. ती थैली मशारानिलेस पावती करून दोन घटका

बोलून गेले. जोऊबाई भानू कडील कारकून व प्रभाकरपंत जोशी मोधीशी बोलून गेले. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बऱ्हाणपूरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जाब रा॥ जाले. श्रीरूरनजीक लष्करचे छावणीचे गीर्दन-बाईस पेंढारी येऊन उपद्रव केला. म्हणोन छावणीतील टोपकारांकडून डांके बरोबर बारा घटका रात्री मशारनिलेस पत्र आलें. एक टोपकर व दहा शिपाई छावणीनजीक जखमी जाले. अशी बातमी आहे. हैदराबादचे डांकेस इंग्रजाकडील जासूद आहेत त्यांस मौजे चिंचोली येथील टण्यावरील जासूद डांकेचीं पत्रें घेऊन घेत होता, त्याची पेंढार्यांची गांठ पडून पेंढार्यांनीं भाला मारिला. जासूद जखमी झाला. म्हणोन मशारनिले कडे बातमी आली. कप्तान फोट मुंबईस गेले होते ते बोर घाटावर खंडाळ्याचे मुक्कामी आले, म्हणोन दापोडीच छावणींत बातमी आली. त्याजवरून छावणीतील टोपकारांनीं लौकर येण्याविशीं पत्र पाठवून डांक बसावयास घोडे खाना केले.

२

दोन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.
[१५८] ॥ श्री ॥

राजश्री बाळाजी जनार्दन स्वामी गोसावी-

विनंती उपरि सालमजकुरी स्वारी पुण्यांत असतां कोण कोणते महालांच्या रसदा करार जाहाल्या, व स्वारी निघाल्यावर कोणते महाल विव्हेस लागले, त्या पैकीं तूर्त यावयाचा ऐवज कीती व मुदतीचा ऐवज महाल विव्हेस लागले, त्या जमा कीती जाहला व बाकी काय तें लिहून पाठवणें व पोत्यास ऐवज घेऊन बाकी ऐवज तूर्तचा व मुदतीचा राहिला तो झाडून पोत्यास ऐवज घेऊन व ज्या महालांच्या रसदा घेणें असतील तेही महाल विव्हेस लाऊन ऐवज घेणें. लिहिले प्रमाणें आर्धी करणें. रा॥ छ ५ रावर. सारांश ऐवज ऐवज घेणें. जमा करणें. मुदतीचा ऐवज रसदेपैकीं किती त्यास या ऐवजपैकीं पोत्यास आणि त्यास व्याज किती पडतें हे सविस्तर लिहून पै॥ रा॥ छ ४. बहुत काय

[१५९]

॥ श्री ॥

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य राजश्री जिवाजी रघुनाथ गोसावी यांसि-
सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सु॥ समान सबैन मया व अल्फ.
राजश्री बाबूराव केशव मजमदार पै॥ सिंदखेड यांणीं हुजूर पिदित केलें कीं,
रा॥ मल्हारराव रामकृष्ण याजकडे पै॥ मााचीं मामलत सन खमसांत होती. त्या
वेळच्या आमच्या नेतनाचे वगैरे व्याज सुद्धां रुपये ४५० साडेचारशें येणें आहेत

ते मागते. परंतु देत नाही. त्यास हल्लीं सरकारांतून महाराव रामकृष्ण यांस रद्द कर्नाच्या ऐवजी वरात वावती नांदेड येथे दिव्ही आहे. त्यापैकीं देवाचे म्हणून त्याजवरून हें पत्र तुम्हांस सादर केले असे. तरि मशारानिलेचा वेतनावावत वगैरे बाकी असेल तो वाजवीचे रुईनें वजा करून सदरूँ ऐवज पै॥ घेणें. ऐवज मशारानिलेस देणें. जाणजे. छ १ जिल्हाद आज्ञाप्रमाण, लेखनसीमा.

[१६०]

॥ श्री ॥

पै॥ छ १७ माहे रमजान सन १२००

राजश्रियाविराजोत राजमान्य राजश्री गोविंदरावजी स्वामींचे सेवेशीं-

पोष्य वल्लवंतराव भवानीशंकर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ तागार्हत छ १ माहे रमजान मुक्काम हुमनावाद नाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जावें विशेष. श्रीमंत महाराज यजमान साहेबीं राजश्री तात्या यांजकडे फौज सुद्धां खाना केले तेव्हां आज्ञा हेच कीं, तात्यांची व हजरतीची भेट होणार त्या पूर्वीं तात्यांजवळ जाऊन पोहचवें. त्यांचे विचारें नवाब वंदेगान अल्लीची भेट व्हावी. त्यास लोकांचे स म जो त्या स [समजुतीस?] चार दिवस अधीक बाशीमाबर लागले. यांत तात्यांची व हजरतीची भेट होऊन मसलहत प्रकरणीं बोलणें होऊन तात्या यांची स्वारी पुढें कृष्णा उत्तरून गेली. त्यास त्वरेनें तात्यांजवळ जाऊन पोहचण्यास मार्ग हुमनावादेचा नीट जाणून येथपर्यंत येणें जाहाले. त्यास नीट मार्ग येतां हजरतीची स्वारी मध्यंतरी आहे. पृथक भेटीचें तो प्रयोजन नाहीच. इकडील वाजेकरी [?] व या दौलतीची कळकळ तात्यांस व आपणांस आहेच. तात्या यांचे व हजरतीचे भेटीचे प्रसंगीं इकडील मतलब उगविलेच असतील. प्रत्येक आम्हांस काय बोलावयाचें आहे. त्यांस मार्ग जवळून तेव्हां परस्पर जाणें हें चांगले. किंवा वीस पंचवीस कोशीं असताना एक दिवस राहून सरासरी भेट घेऊन जावें. जैशी येविशीं करीन[?] सल्लाह असेल त्याप्रमाणें सूचना व्हावी. हा मार्ग सोडून जावें तरि दिवसगत लागेल. वासना तो तात्यांजवळ सत्वर जावें हेच. ज्ञ यजमानाची आज्ञा याचप्रमाणें. सर्वात्मना यजमानांचा विश्वास आपले ठायीं तेव्हां उचित प्रकार जो असेल तोच आपण लिहीतील. येविशींची विनंती तात्या यांस लिहिली आहे. या उपरि जाण्यास दिवस बहुत थोडके राहिले. पत्राचीं उत्तरे सत्वर यावीत. त्याप्रमाणें येथून घडण्यांत येईल. बहुत काय लिहिणें लोभाची वृद्धि कीजे हे विनंती.

१३. पत्रे अक ५० ते ५२ तीन व ६०
पासून तो सा पत्रापर्यंत सर्व पत्रे रा० रा०

दत्तो विनायक खाडिलकर यांजकडून आ-
(पु० चा०.)

पु॥ राजश्री महारजा होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि —

आशीरवाद उपरि. नासरजंगास हिदायतमोहिदीखानाकडे पठाणांनीं भेदून नासरजंगास मारलें. हिदायतमोहिदीखान औरंगाबादेकडे येऊं लागला. तेव्हां आम्हीं जप्ती केली. औरंगाबादेजवळून रूपये घेतले. याजमुळें मोंगलानें विषम मानिलें. तेव्हां तुम्ही जयनगरापाशीं होतेस. तेव्हां वारंवार पत्रें पाठविलीं कीं, गाजुदीखान इकडे येतील तर उत्तम. तुम्हींही यावें. सा सुभे दक्षिण सोडवावी. अथवा गाजुदीखानास आणावें. त्यास स्यापावें. त्यापासून एखादा तरी निदान सुभा ध्यावा. कर्ज वारून घ्या [वें.] येणेंप्रमाणें करावें. तेव्हां तुम्ही न आलेस. वजिराचे कामावर गुप्त चाललेस. आम्ही स्वामत्वा आणावें तर तुम्ही कामास चाललेस. श्री इच्छेने हिदायतमोहिदीखान व पठाण भांडून हिदायतमोहिदीखान मेल्या. आम्ही जवळ गेलों. परंतु मार्गें वापू * भिवराव मोडले. याजमुळें शह पडला. व आम्हांजवळ फौज थोडी. सोवत्याचा भरंवसा नाहीं. उन्हाळा दिवस. जानोजी निंवाळकर तेव्हां केवळ रामदासपंताचे लेकें ! त्यांनीं थोड्या बहुतावर आम्हांस समजाऊन त्याजवर उपकार करून मजकूर विव्हे लाविला. आम्हांस गार्डकवाडास जरब देणें जरूर यास्तव आम्ही दरमजल प्रांतही सुटला. परंतु मनसब्याचा जबाब वसवून कांहीं, मोठें जोखीव, केलें. आपण घेऊन, रंग भरून माळव्यांत यावें, ते गोष्ट तेथील मुरवतीमुळें न जाहाली. एकदेशी मनसबा जहाला. आम्हीं गायकवाडाचें पारपत्य केलें. तुम्हांस नाना

(मार्गाल पृ०.)

म्हांस मिळालीं. हीं बहुतेक अस्सल होतीं. खाडिलकर यांनीं पाठविलेल्या पत्रांपैकीं आणखी कांहींच्या नकला आह्लांवाशीं आहेत, पण तीं इतिहासांच्या कामास विशेष उपयोगी पडतील असें वाटत नाहीं. लापिलेल्या पत्रांपैकीं बहुतेक शिकें मोर्तब झालेलीं अशीं होतीं. कांहींवर तर खुद्द खाशांचीं हस्ताक्षरें होतीं. एकंदर ह्या पत्रांपासून इतिहासजिज्ञासंस पुष्कळ माहिती होईल यांत संशय नाहीं. सबब रा० खाडिलकर यांचे आह्लां महाराष्ट्र जनांवर मोठे उपकार झाले हे सांगणें रास्त आहे. अस्सल पत्रें त्यांजकडे परत केलीं.

१४. हिदायत मोहिदिन=मुजफरजंग.
१५. 'होतेस' असाच द्वितीयपुष्टींनीं अनेक वचनीं प्रयोग ह्या पत्रांत बरेच जाणीं केलेला आहे.
१६. वर शीप १५ पहा.
१७. वजिराचें काम-अयोध्येचा सफदरजंग याजला रोहिले लोकांचा सूड उगवावयाचा होता तें काम.
१८. स्वामत्वा=जरूरीनें, कसेंही करून.
* हे वापूजी भोवराव कोण ?
१९. निवाळकर फितूर झाल्यावरून त्यांस असें त्पलें आहे.
२०. जबा वसवून=राकठीक करून.

प्रकारें लोकांनीं दर्शविलें कीं, यांनीं वेडमानी, दगाबाजी केली. परंतु ईश्वर साक्ष आहे. मोठे मोठे मराठे, मोठे कारभारी, यांनीं त्याचें घर बुडविलें. नाहक चढीं लाविलें. आम्हांशीं कबूल करून मागती चौथे दिवशीं फिरावें यामुळे बंदीखाने, गड सर्वही प्राप्त त्याचे कर्मानुरूप प्राप्त झालें. असो, एतद्विपर्याय विस्तार कशास ? परंतु आईसाहेबांशीं विरुद्ध वाढलें. आईसाहेबांचे मते सर्व प्रकारे आम्हांस मोडावें, रामदासपंताचे पुतण्यांस पेशवाई द्यावी, त्यांनीं आम्हांस बुडवावें, दाभाडे यांणीं त्यास मिळावें, प्रतिनिधींनीं त्यांस मिळावें, रघोजीबाबांनीं त्यांस मिळावें, ऐसा पूर्ण भाव. पावसाळां हीं राजकारणें परस्परें शफयपूर्वक घाटलीं. परंतु आईसाहेबांस गडावर एके दिवसाचें खावयास नाहींसे जाहलें, याजमुळे बाह्यात्कारें मात्र आम्हांशीं सलूख करून खालीं उतरलीं. आम्हीं विचार केला कीं, केवळ विरुद्धाचा लौकिक आहे तो वारावा. मनांत काहीं तरी त्यांचे असो. जशी आमची क्रिया असेल तसे फळ आम्हांस होईल. जशी तीं चालतील तसे आम्ही चालूं. ऐसा सिद्धांत करून सलूख केला. प्रतिनिधीस प्रतिनिधी करार केली. परंतु आंत सर्वांचे मनसबे घाटून तयार जाले. आम्ही पंचवीस लक्ष कर्ज मात्र नवें करून फौज नवी पंधरा व जुनी चाळीस येंणेंप्रमाणें ठेविली. त्या उपर रामदासपंत आले. प्रथम आमची फौज जमा झाली नव्हती. छार्पा घातला. दुसरे जुंझ उत्तम झालें. त्याजवर

१. ताराबाईच्या कारस्थानांत गायकवाड सामील झाले म्हणून त्यांस पेशव्यांनीं विश्वासघात करून कैद केलें, हा जो आरोप पेशव्यांवर आहे त्याचें निराकरण येथें त्यांनीं केलें आहे.

२. नाहक चढीं लाविलें=(आमच्या विरुद्ध आचरणाची) फुकट भर दिली.

३. कबूल काय केलें होतें व फिरले कसे हें येथें स्पष्ट लिहिलें नाहीं. दुसरे कोठेंही हीं गोष्ट लिहिलेली आढळत नाहीं. तथापि गायकवाडांने कांहीं धरसोड केल्यावरून त्यास कैद करणें प्राप्त झालें असा ह्या पत्राचा आशय स्पष्ट दिसतो. ग्रां० ड० राजबदल कांहीं लिहीत नाहींत तेहां त्यांस ही गोष्ट माहीत नव्हती असें दिसतें.

४. आई साहेब=ताराबाई.

५. ह्या वरून ताराबाई व दुसरी मंडळी मिळून बाळाजी बाजीरावास पदच्युत कर-

ण्यांचे कारस्थान उभे केलें व त्यांत हेदराबादकरांचा विभाग जो रामदासपंत ह्यासही सामील केलें होतें असें दिसतें. रामदासपंत (राजा रघुनाथराव) ह्यांनीं ताराबाईकडे बोलणें लाविलें होतें व त्याचें पत्र गोविंदराव चिटणीस यांचे हातीं पडलें यावरून ही गुप्त मसलत पेशव्यांस कळली, इतकेंच ग्रां० ड० लिहितात. पत्रांत आशय काय तें लिहीत नाहींत. पंतांच्या पुतण्यास पेशवाई देण्याच्या बेताबद्दलही ते कांहीं बोलत नाहींत.

६. दाभाडे, गायकवाड, भोसले, प्रतिनिधी हे सर्व पेशव्यांच्या घराण्यांचे बाईट पहाणारेच होते.

७. येथें ' हजार ' ह्या शब्दाचा अध्याहार समजावयाचा.

८. या वेळीं बुसी फराशीस याची पलटणें रामदासपंताबरोबर होती.

सलावत वसली. इत्यादिक [मजकूर] जगविख्यात व इकडील पत्रावरून तुम्हांस अंगत होत गेले. वारंवार लिहिले कीं, “ लक्षा प्रकारे यावे. वजिराची अबू राखिली व आमची गमावली हें कामाचें नाहीं. तुम्ही दौलतेचें स्तंभ, राज्यांत खेळ फार झाले आहेत, खामखा यावे. जे मेहनत तुम्ही वजिराचे कामासाठी केली ते मेहनत येथें येऊन जलदीनें कर्तेस तर बहुत लाभ होता. परंतु तेथें कामामुळे व इरेमुळे शह पडला. तुमचें येणें, दोन महिने वाट पाहिली, न जहालें. शेवटीं जानबा, सैद लष्करखान केवळ बजीद जहाले कीं, खामखा सलूख करावा. तेव्हां सलूख केला. त्रिवंक एका महिन्यानें द्यावा ऐसें कबूल केलें. कां कीं, तुम्हांस पत्रे गेलीं आहेत, तुम्ही यालच, तुम्ही आलियावर जें तुमचे विचारे होईल तें करावें. व गुजराथचें काम अगदीं बुडतें, खर्चास अगदीं नाहीं, मोंगलांची आग भारी, सरदार कोणी मनापासून अगदीं मेहनत न करीत, एक चिरंजीव उभयतीनीं मात्र खटपट करावी. ऐसे अनेक प्रकार घराबू जाणून सलूख केला. परंतु अंतर शुद्ध नाहीं. आम्हांजवळून रघोजी बाबा मोंगलाकडे गेले. मोंगलांनीं त्यांस जाहागीर करार करून क्रिया घेऊन आपलेसे केलें. बाबूजी नाईक यांचे कर्नाटक काढून आम्ही घेतलें. [ते] याजमुळे दुःखी. लटकें फटकें बोलून आशेस लावून दोन वर्षे आम्ही वाढिलें. परंतु ते या उपर जाणार. आईसाहेबांजवळून कर्नाटक करून घेणार. रामदास पंताजवळून नाल बंदीस रुपये घेऊन तिकडे जाणार. ते हे एकत्र होणार. प्रतिनिधी

१. सलावत=जरब, पगडा.

१०. रोहिल्यांस मोडून सफदरजंग याचे हेतु सिद्धीस नेले व त्याचा आव राखिला त्यास उद्देशून हें लिहिलें आहे.

११. शिंदे होळकर पेशव्यांच्या उप-योगी कसे पडत व पेशवे त्यांस कसे जाणत हें यावरून स्पष्ट होईल. “ दौलतेचे स्तंभ ” हा गौरव योग्य असून सेवकांचे बाहु स्फुरविणारा होता यांत संशय नाहीं.

१२. ‘करतेत’ असाचें वरटीप १५ पहा.

१३. ईर=ईर्या, काम करून देऊं असें वचन.

१४. जानबा निंबाळकर. सरलष्कर-खान हा औरंगाबादचा सुभा हा बाळाजी रावास व गाजूदीखानास प्रथम पासून अनुकूल होता.

१५. बजिद होणें=आग्रह करणें, गळीं पडणें.

१६. त्रिवंक थोडो किल्लापेशव्यांनीं घेतला होता तो परत नवाबास द्यावा.

१७. छुसी मोंगलाकडे होता. त्याचा तो-फखाना फार जबर असल्यामुळे थोड्या फौजेनें ठिकाण लागेना. हें एक कारण हीं तह करण्याचीं कारणें लक्षांत ठेवण्याचीं आहेत.

१८. उभयतां चिरंजीव सणजे दाश व भाऊ हे असावे.

१९. घराज=घरगुती, स्वपक्षाकडील, आपल्या राज्यांतील.

२०. बापूजी नाईक बारांमतीकर यांजकडे कर्नाटकाचा सुभा होता तो त्यांजकडून शाहूनें काढून सदाशिवराव भाऊ यांस दिलेला होता. यावरून नाईक हे पेशव्यांचे नातेवाईक असूनही त्यांच्या वाड्यावरच होते.

ही वाढले. गोविंदरायांचा सरंजाम घेतला. वरकडही किरकोळ कामे केलीं. शेरें जहाले. त्यांची हीं राजकारणे कीं, नाईक आम्ही एकत्र होतो. कर्नाटकास येतो. रामदासपंतांनीं आणखी फिरंगी गाडदी ठेवावे. खांमखां आह्यांवर मनसबा मागती करावा. बाह्याकारें सलूख काहीं दिवस दाखवावा व मागें जानबा आमचे मित्रें पुणियांत तीन महिने येऊन बसले. नित्य आम्हांस म्हणत कीं, “ मोंगलाजवळ तुम्हीं नवी जागीर मात्र न मागावी. म्हणजे आम्ही त्यांची तुमची पूर्ण निखल [स] ता करून देतो. ” लहान सहांनीं आम्हांस लिहीत कीं, “ हें सर्व लटकें. हे एकाएकीं येऊन तुमचीं धरें जाळतात. ” आम्हांस वाटे कीं, “ लोक-आफवेवर काय आहे ? व जानबा आमचे मित्र आहेत, सहसा आम्हांस फसवणार नाहींत. ” शेवटीं जें जहालें तें दृष्टीस पडलें. बहुत लोक ह्मणतात कीं रामदास पंतानें जानबा याच का-मासाठीं पाठविले कीं, तुम्हीं स्नेह मानून गाफील रहावे. जानबा तो दाखवितात कीं, त्यानें लबाडी केली. असो. याचा अंत ईश्वर जाणें. एकदा मात्र तुम्हांस लिहिलें होतें कीं, याउपर गाजुदीखानाचें येणें कामाचें नाहीं. यांचा आमचा स्नेह होत आहे. परंतु विघाड जहाल्यापासून निरंतर हेंच लिहितो कीं, “ खांमखा गाजुदीखानास आणावें. वजीराचा लेक सुभा करून आणि ला तर मागें कुंचेदे दिळींत करितीलें. व येथें मोंगल, मराठे भेटणार नाहींत. गाजुदीखान आलिया सहलें पडेल. मोंगल व मराठे मातबर सर्व बराणपुरावर येऊन भेटतील. एक फिरंगी गाडदी नवी फौज मात्र हींहील. पठाणी कर्नाटकांत बलावले आहेत. महमद अल्लीखानें त्रिचनापल्लीस बलाविला आहे सर्व गाजुदीखानास अनुकूल पडतील. दुसरें, तुम्ही तिकडून, गाजुदीखान दहा पंधरा [हजार,] आम्ही हिकडून, येणेंप्रमाणें मनसबा उभा राहातांच सर्व कामें होऊन जा-

२१. गोविंदराव चिठणीस असावे. हे पेशव्यांच्या पक्षांत होते.

२२. शेर=समर्थ, जबरदस्त.

२३. येथें फिरंगी म्हणजे फ्रेंच.

२४. खांमखां=कसेही करून, सर्व यत्न करून.

२५. मनसबा=स्वारी, हत्ता.

२६. 'मित्र' ही व्याजोक्ति आहे.

मित्र सणविणारे पण खरे शत्रु.

२७. लहानसहान=सरदार, जाहागिरदार.

२८. वजीराचा लेक सुजा जडवला.

२९. कुंचेदे=खटपटी, कारस्थानें.

३०. गाजुदीखान यांस आणिल्यास पाठीमागें ते दिळीस कारस्थान करतील, असा भाव.

३१. वजीराचा पुत्र सुजा यास दक्षिण-चा सुभा करून आणिल्यास यास इकडील मुसलमान अगर मराठे अनुकूल होणार नाहींत, असा भाव.

३२. सहल=सोपें, सोईचें.

३३. फ्रेंच व दुसरी नवी फौज.

३४. पठाण=हे कर्नेळ, कडपा व सा-वतूर येथील नबाब असावे.

३५. महमदअल्ली हा अर्काटचा नबाब.

तीळ. सारांश रामदासपंतांने अब्रू घेतली ही एकदा हरतजवीज करून त्यास पुर्ती जरब देणे षडल्यावांचून तुझ्यांस कैलासवासी यांणी वाढविले, व तुझी इराण तुराण पावेंतो लौकिक केला, तो सर्व व्यर्थ ! आम्ही ही रायांचे वंशीं व्यर्थ जन्म घेतली. या उपरि तुम्हीं खांमखा त्यांस आणावे अथवा त्यांनीं दसरा करून मागून यावे. तुम्हीं खांमखा देशास यावे. शपथपूर्वक हा मनसवा करावा तरच उत्तम आहे. मार्गे यावे यावे हे लिहित गेलों. न आलां. आतां त्याचा पुढील रंग जाणून सर्व विस्तारें लिहिले आहे. याउपर याल यांत संशय नाही. या पत्रांचे उत्तर ययार्थ सत्वर पाठवणें. गुजराथचे कामास फौज गेली. श्रीरूपेने काम होत चालले. जेव्हां म्हटले तेव्हां जवळ आहे. या उपर गाजुदीखानास पूर्ण भरंवसा देऊन वजिराशीं लग्नांम राखून शेवटीं न तोडितां दक्षणचे कामास उपयोगी पडत तें करून यावे. सर्वस्व वेचून एकदा रामदासपंत मोडेंवा. ते आम्हांवर मनसबा करितात यांत संशय नाही. तुम्हीं हल्लीं लिहिल्याप्रमाणें केलिया सहजच ते हतप्रभ होऊन मोठे यश तुम्हांस येते. या उपर तुम्ही न आलिया. मनसब्यास वाईट, मनास वाईट, यास्तव मनसबा सिद्ध करून यावे. कदाचित् गाजुदीखान नामर्द, फौज न ठेवी, बाहेर न निघे, तर दुसरा कोणी पंधरा हजारंचा धनी आणावा. निदानीं तुम्हीं यावे. येथेही फौज फार आहे. रामदासपंतास तुम्ही आम्ही एकत्र नहाव्यास अंगाष नाही. रघोजी बावाही येतील. लाभही उत्तम होईल. हे सर्व मनन करून उत्तर सत्वर पाठवावे. येथेही तरतू [द] करित आहों. ऐवजाची मात्र मोठी वोट आहे. तुम्हीं आलिया सर्व वारेल. सांप्रत नवे वर्तमान कीं, त्रिंबक आम्ही न दिला यासाठीं रामदासपंत औरंगाबादेस येणार. मग किझाही कदाचित् देणे पडेल. जागिरीचा जावसाल त्याकडूमही अद्याप जाला नाही. मोठा लबाड दगावाज आहे. सारांश एकदा त्यास जरब द्यावी तरच सर्व सार्थक आहे. छ २१ जमादिलावल. लेखनसीमा. पौ छ ३० जमादिलावल.

३६. जरबदेणे=खोल मोडणें.

३७. कैलासवासी बाजीराव बडाला.

३८. यावरून आपणास जो तह करावा लागला त्यानें व मराठेशाहीत रामदासपंत जो ढवळाढवळ करीत होता तिनें बाळाजी रावांस फारच संताप आला होता असें दिसते.

३९. गाजुदीखानास.

४०. सफदरजंगशीं स्नेहभाव ठेवून.

४१. पेशवे फारच इरेस पडले होते. वर

दोप ३८ पहा.

४२. रामदासपंतास मोडण्यास कठीण नाही असा भाव.

४३. कवूल केलें (वर पहा) पण देण्यास उशीर लाविला असा भाव ?

४४. हे पत्र मोठ्या कारस्थानाचें आहे. पेशव्यांवर अनेक संकटें उत्पन्न झालीं असतां त्यांतून साम झोम दंड भेद यांणी ते त्यांतून कसे पार पडले वगैरे गोष्टी या

(पुढें चालू.)

[१६२]

श्री.

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

अलंङित लक्ष्मी अलंङृत राजमान्य स्तो। बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित असिलें पाहिजे. विशेष. तुम्हां जयनगहन निघालियावर एक पत्र आलें त्या आलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तुमची व नवाब वजीर यांची भेटो जाली, यमुना पार होऊन कादरगंजा जवळ दहा हजार पठाण सरदार सुद्धां बुडविला, तेही वर्तमान परभोरेच येऊन पोचलें. तदोत्तर अहमदखा पठाण बंगस प्रयागास झारिया करून होता तो उठऊन फरोखाबादेस येऊन लढाईस नमुद जाहाला. त्याची तुमची लढाई सुरू जाहली. अहमदखा बंगशांनी फरोकाबाद सोडून गंगातीरास बेहंडा अडचण जागा पाहून आरोंबा रचून त्याची तुमची नित्य लढाई होऊ लागली. तथापि वर्तमान लिहिलें नाहीं. याजवरून अपूर्वता, आश्चर्य वाटलें. प्रस्तुत राजश्री दामोदर म्हादेव यांचें पत्र छ ७ जमादिलावरचे छ ५ रजवी येऊन पावलें कीं, "अहमदखा बंगस बाहादुरखां रोहिल्यास शरण जाऊन त्यास दहा बारा हजार स्वार व प्यादे यांजसी कुमकेस आणिलें. सरदारोंची फौज व जांटाची फौज व नवाब वजीराची फौज गंगापार होऊन छ ३ जमादिलाखरी लढाई जाली. बाहादुरखां रोहिला बुडविला. हजारों घोडी घेतलीं. हत्ती पाडीव केले. हे वर्तमान बंगसांनी ऐकून घाबरा जाला. दुसरे दिवशीं पळून गंगापार गेला. लष्कराच्या लोकांनीं घोडी पाडाव फार आणलीं. तोफखाना पाडाव केला." म्हणोन लिहिलें तें श्रवण होऊन संतोषा-

(मागील पृ०.)

वरून चांगल्या लक्षांत येतील. गानुदी-खानाच्या मसलतीचा हेतु हा होता कीं, दक्षिणा सुभा आपले कक्षांत राहवा, किंबहुना पुढें मागें सर्व दक्षिण आपले अमलांत यावी

हें व पुढील ४ मिळून पांच पत्रे रा० रा० काशिनाथ कृष्ण लेले हंभुरकर यांनीं आम्हांस दिलीं. हीं सर्व असल आहेत. बरील पत्रांतील शेवटचा बराच मजकूर सुद्धा खाशांच्या हातचा आहे. आत्मी मकला येऊन असल पत्रे लेले यांजकडे परत केलीं.

४५. नवाब वजीर=अयोध्येचा नवाब

सफदरजंग.

४६. प्रथम अफगाणिस्थातांतून जे मुसलमान आले त्यांस पठाण म्हणण्याचा प्रघात आहे.

४७. सासरा म्हणजे ? आसरा तर नव्हे ?

४८. नमुद=वन, उद्युक्त.

४९. बेहंड=नाल्याच्या प्रवाहामुळें झालेली खोल भेग.

५०. आराबा=तोफखाना.

५१. हे कोण ?

५२. शिंदे होळकरांची.

५३. सुरजमल्ल जाट.

५४. पाडाव केले=धरिले.

च्या कोटी जाहल्या. शाबास तुमच्या हिमतीची व दिलेरी-रस्तुमीची ! व शाबास लोकांची ! अभिच्या दक्षिणच्या फौजांनी यमुना गंगा पार होऊन रोहिले पठाणांसीं युद्ध करून आपण फत्ते पावावे हे कर्म लहान सामान्य न जाले ! तुम्ही एकनिष्ठ, रूतकर्म सेवक. या दौलतीचे स्तंब आहां !! जे चित्तावर धरितां ते घडून येतात. पहिली यशावह कर्म संपादिलीत ततोद्यधिक हे यश संपादिले. या यशास जोडाच नाही ! परंतु कैल्या मनसुबियाचा अर्थ किमपि लिहीत नाही ऐसे नसावे. सर्वदा आपले कुशल वृत्त लिहित जाणे. तेणे करून संतोष होत जाईल. मोठे मनसबा कठीण होता. नानाप्रकारची येथे वर्तमाने उठतात. तुमचे पत्र तो येत नाही. याजमुळे चित्त चिंतित होते. इरान *तुरान पावेतो लौकीक जाला की, बजीर मोडला, पळाला असतां फिरोन फत्तेच्या मसनदीवर बसविला. याजहून यश कोणते अधिक आहे ? या उपरि तेथील रंग भरून, स्वकार्य साधून, आपले मुलुखांत येणे योग्य आहे. छ ७ रजब बहुत काय लिहिणे. लेखनसीमा.

[१६३]

॥ श्री ॥

राजश्री साबाजी शिंदे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद सु॥ इसने खमसेन मया व अलफ तुम्हांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही ऐसे नसावे. सर्वदा आपले कुशल वृत्त लिहित जावे. यंदां सरदारानीं मोठा अवघड मनसुबा करून, यमुना भागीरथी पार होऊन, पठाण रोहिल्याशीं गाठ घालून, युद्धप्रसंग करून पन्नास साठ हजार फौज बुडविली. तुम्हां सर्व लोकांनीं जिवाची तमा न धरितां साहेब-कामावरीच दृष्टि देऊन शत्रु शासनाक्रांत केलात. तुमची निष्ठा दृढोत्तर, तद्योगे यश रामेश्वर इरान *तुरान

५५. संतोषाच्या कोटी=अति आनंद.

५६. दिलेरी-रस्तुमीची=धारिष्ठाची व पराक्रमाची.

५७. येथपासून खुद खाशांच्या हातचें अक्षर आहे.

५८. सफदरजंगस पठाण लोकांनी पदच्युत केले होते, त्यास पुनः बजीरी दिली.

५९. हे पत्र वाचून हल्लींच्या हतवीर्य लोकांसही क्षणभर स्फुरण येईल. तेव्हां ब्यांणीं असे पराक्रम केले त्या लोकांस हा स्वामिगौरव अमृताहूनही गोड लागून त्यांचें शरीर दुणावले असेल यांत संशय

नाही !

६०. साबाजी शिंदे हे राणूजीचे कोण रीत साबाजी शिंदे यांस दादासाहेबांनीं लाहोर येथे ठेविले होते असे आहे. भा० सा० व० पृष्ठ ५१ व ५० पहा. तेच साबाजी हे असावे. हे हल्लीं जयाजी शिंयांच्या लष्करांत होते असे दिसते.

६१. शिंदे होळकर.

६२. साहेब काम=स्वामिकार्य 'स्वामी साहेब ईरितः' रा० व्य० को०.

* 'दुराण' असेही होईल.

पर्यंत प्रफुल्लित जालें. शाबास सरदारांची! व शाबास तुम्हां लोकांची ओह!!
दुसरियांस हें यश फार दुर्लभ असे. इकडील वृत्त राजेश्री जयाजी शिंदे
यांस लिहिलें आहे. त्याजवरून कळेल. अतःपर माघारे यावे. खाना छ
२६ रज्जव. बहुत काय लिहिणें. लेखन सीमा.

[१६४]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजीत राममान्य राजश्री आपाराव स्वामींचे शेवेंशीं.

पो। बाळाजी जनार्दन सां। नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून
स्वकीय कुशळ लिहित जावें. विशेष. तुम्हीं छ १४ सवाल छ २१, २४ व
छ २९ जिलकादचीं पत्रे पाठविलीं ते पावलीं. तह प्रकर्णीं राजश्री पाटील
बाबांचे व इंद्रसेनांचे बोलणें जालें त्यांतील मजकूर कलमबंदी लिहून पाठविला तो
सविस्तर कळला. पाटील बाबांनीं लिहिल्याप्रमाणें तहनामा व डौल शिक्क्यानशीं
लौकर आलें पो। येविशींचा मजकूर लिहिला तो कळला. त्यास येविशींचे मज-
कुराचीं पत्रे पाटील बाबांचीं ही तीन-चार खानग्यांचीं आलीं. त्यांत लिहिलें
कीं, " श्रीमंत दादासाहेबांस इंग्रजांनीं स्वाधीन करावें असें पकें करून घेतलें
ओह व येथून कलमांची याद पाठविली होती त्यांपैकी काहीं कलम बोलून
करारांत आणिलीं ओहत. परंतु पूर्वी पारशी नकल तहनाम्याची येथें पाठविली,
त्याप्रमाणें शिक्षा करून तहनामा पाठवावा; व एक डौल शिक्षा करून पो।,
शिक्क्याचा तहनामा इंद्रसेनास *दाखवून. येणें करून त्यास इतबार पुरेल व
जावयाची जलदी करणार नाहीं. हा तहनामा आम्ही आपल्या जवळ ठेवूं,
त्यास देणार नाहीं. दादासाहेबांचें कलम वगैरे कलम ठरावांत आलीं, त्याप्र-
माणें डौलांत भरून त्याप्रमाणें इंद्रसेनाकडून कलम त्याचा तहनामा आणवून
मग हा देऊं." असें लिहिलें. आणि मुदतीचीं पत्रे पाठविलीं. त्याव-
रून तहनामा शिक्क्यानशीं व डौल पो। आहे. परंतु दादासाहेब यांस
अगोदर स्वाधीन करून घ्यावें. मग किल्ले मुलुख सरकारचा सरकारांत
घ्यावा. तरच तह करावा. याप्रमाणें होत नसल्यास करूं नये म्हणून
राजश्री पाटील बाबांचे पत्रे लिहिलें ओह व नारो शिवदेव यांस ही विस्तार करून
लिहिलें आहे. त्याजवरून तुम्हांस सविस्तर कळेल. तुम्हीही पाटील बाबांशीं

६३. येथें बाजूवर पेशव्यांचा शिक्षा आहे.

६४. पाटील बाबा = महादजी शिंदे.

६५. इंद्रसेना - हा इंग्रजांचा वकील किं-
वा दुभाष्या. हा जातीचा कोण तें स्पष्ट
कळत नाहीं. तरी बंगाली बाबू असावा असें

अनुमान होतें.

६६. डौल = सही, शिक्षा करून पाठ-
विलेला कोरा कागद. बाबर तहाचीं क-
लमें लिहून इंग्रजांचे तो स्वाधीन करावया-
चा होता.

* म्ह० दाखवूं.

(१४२)

पत्रें, यादी वगैरे [१६५, १६६].

बोलून अमलांत आणावें. इंग्रजांचे तहाचें काम फार नाजूक व मोठें आहे. कोठें कसे पेंच बसतात व पुढें बसतील हें सविस्तर अर्थ मशारानिलेचे पत्री लिहिलें आहेत. सारांश दादासाहेब स्वाधिन होत असेल तरच [त] ह करावा व हैदरखानाचे कलमाचा पर्याय लिहिला आहे. हीं दोन कलमें, वरकड साधेल तेथवर, याप्रमाणें जहालें तरच करावें. नाही तर करूं नये. मग श्रीमंतांचें दैव आहे. खाना छ १५ मोहरम बहुत काय लिहिणें लोभ असें दिजे हे विनंती. पौष शुद्ध ९ रविवार. मुकाम बिलोटी [बलोटी, बमेटी?] [१६५]

॥ श्री ॥

राजेश्री आपाजीराव स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि तुम्हीं छ ११ जमादीलाखरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. धुळपानीं इंग्रजांचे तरांडियांसि लढाई देऊन धरून नेलीं त्याविशीं इंद्रसेनास मुंबईकरांनें वर्तमान लिहून पाठविलें. त्यानें राजश्री पाटीलबाबास सांगोन पाठविलें. त्यावरून पाटीलबाबांनीं स्वामींस पत्र लिहिलें आहे. व पांडुरंग रघुनाथ यांणींही सविस्तर लिहिलें आहे. त्यास कराराप्रमाणें गोष्टी अमलांत याव्या. धुळपास ताकिद होऊन तरांडीं माघारीं देवावीं म्हणून विस्तारें करून लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास धुळपानीं तरांडीं वरील सरदार व लोकसुद्धां दस्त केलीं ते तह जाला त्यापलीं सोडून यावयाचीं. त्यांत मुंबईकरांचें पत्रही आलें. त्यावरून तेव्हांच धुळपास लिहून सोडून दिलीं. त्यांत मुंबईकरांचें पत्रही उत्तर लिहिलें आहे. खाना छ १५ रज्जब हे विनंती. [१६६]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री अंबाजीपंत स्वामी गोसावी यांसि

सेवक बाजीराव साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ तागाईत ज्येष्ठ कृष्ण सप्तमी गुरुवार पर्यंत यथास्थित जाणून स्वकीय लिहिणें. विशेष-तुमचीं

६०. येथपासून खुद्द मानांचें अक्षर आहे.

६८. हैदरअली म्हैसूरचा.

६९. सालच्याचा तह महादजीचे मार्क-त इंग्रजांशीं झाला (१७८२) त्या संब-धाचें हें पत्र आहे. वरील आपाराव कोण तें समजत नाही.

७०. आनंदराव धुळप देवगडकर या-जकडे पेशव्यांचे आरमाराचा भाग होता. धुळपानीं इंग्रजांच्या तारवांशीं रत्नागिरी-

च्या सुमारास लढाई करून त्यांचा पुष्कळ नाश केला. या धुळपावरील एक पत्राडा ' विविधज्ञानविस्तार ' या पुस्तकांत छापिला आहे.

७१. तरांडीं=तारवें.

७२. दस्तकेलीं=जिकून घेतलीं.

७३. अंबाजीपंत पुरंदरे सासवडकर. चांस मां. ड. चुकी होय. आंबाजी असें म्हणतात ती

दोन तीन पत्रें व बाळाचें पत्र व राजश्री स्वामींचो पत्र ऐशीं काहीं काळीं परवां ऐशीं पावलीं. त्यांत सारांश कीं, “छावणी केली उत्तम केलें. खर्चास व लोक राजश्री स्वामी पुरवितात. प्रतिनिधीस व सरलपकर, कृष्णाजी दाभाडे खाना केले. महाडास येतीलें. उदाजी चव्हाणाकडील कारकुनास सांगोन दोन हजार प्यादे आणविले आहेत तेही येतील. संभूसिंग चव्हाण यासही बोलाविलें आहे. तेही आल्यावर खाना होतील. सचिवासही निरोप दिव्हा.” म्हणून सविस्तर लिहिल्याप्रमाणें कळलें. परंतु येथील मनसबा ऐसा आहे. शेखजी आम्हांस भेटले. खो करीची वाट मात्र त्यांणी दाखवून दिव्ही. काम करितां इतकेंच केलें. येथें येतांच दुसरे दिवशीं त्यास बोलावून हती, वस्त्रे देत होतो. खर्चाची रद्दबदल करूं लागले. तेव्हां बोली करून तूर्त दहा हजार रुपये त्याचे पदरी घातले. बहुमानासाठीं बहुतसा आग्रह केला. परंतु ते करून घेईनात. लोक कोणी त्याजवळ राहिले नाहींत. सारे उठ-उठोन आपापले कविले काढावयास गेले. तेव्हां गड सुटले नव्हते. आतां गड सुटले. सारे कविले मुलखांतच मागती राहिले. लोकांस मागती बोलावूं पाठविलें आहे. येतील तेव्हां खरें. पहिले लोक कोणी शे दोनशें भेटले त्यांस अटक करून ठेवावें तरि कौल दिव्हा कार्य होतें कौलाचेंच होतें यास्तव त्यास अटकही करितां नये. यास्तव निरोप दिव्हा. आंतील राजकारण होतें ते तो पहिलेच दिवशीं वारले. आतां प्रस्तुत काहीं शेखजीच्याने कार्य होत नाहीं. बरेही वाटत नाहीं. चार महिने येथें राहिल्या उपरि मग त्यांच्याने तरतूद होईल ते करतील. खर्चास मागतील तसें देणें लागेल. गड घेतले त्यांपैकीं अर्वाचितगड त्याचे हवाली कविले ठेवावयास करावा असे झालें. तोही त्याचे हवाली केला. न करावा तरि बेदील होतो. करावा तरि ईतबारही पुरेना. परंतु करणें प्राप्त झाला. केला. या जातीचे त्याचें वर्तमान आहे. खानजादा थोरला मेला. त्याचा लेंक बाहेर होता तो आम्हांजवळ आहे. आणि लहान भाऊ त्याचे सहाजण आहेत. हाही मूल शहाणाच आहे. आंत सिद्दीसमल व सिद्दीअंबर अ फ ला नी ऐसे आहेत. बाराशें माणूस किलियावर आहे. पहिले थोडके होते. आलीकडे अंजनुवेली व *उंदेरीहून मदत त्यास आली. एकूण भरती झाली

७४. बाळा=बाळाजी बाजीराव.

७५. स्वामी=शाहू.

७६. हें पत्र हबशी याच्या मसलतीच्या संबंधाचें आहे.

७७. शेखजी—हा जंजिऱ्यांतील एक फितुरी.

७८. कविले=कुटुंबें.

७९. येथें अक्षर गेलें आहे.

८०. इतबार=विश्र्वास.

८१. शिद्दीच्या मुलांपैकीं वडील.

* उंदेरी कीं खंदेरी तें स्पष्ट नाहीं. तरी

पुढील संदर्भावरून उंदेरीच असावें.

आहे. अंजनवेलही मजबूतच आहे. उंदेरीही मजबूतच आहे. चारी जंजिरे^२ त्याचे वरे खबरदार मुसलमानच आहेत. अंजनवेलीस काहीं मराठे असतील. त्यांकडे विजयगड, गोवळचा कोट दोन आहेतच. तिसरा मंडणगडही त्याने वळाविला आहे. रायगडावर तीन चारशें माणूस मुसलमान आहेत. चार पांचशें मराठे आहेत. गड न [?] वळाविला आहे. जुंजतात. काहीं पैगामही वरील लागला म्हणून गेले आहेत. ते लिहितात सयमिथ्या त ही कै क तह किंवा नाहीं कळले नाहीं. वर्तमान येईल ते लिहून पाठवून. ऐसे वर्तमान आहे. सविस्तर कळावे म्हणून लिहिले आहे. लोभ असो दिजे हे विनंती. छ २२ जिल्हेज शनवारी.

[१६७]

॥ श्री ॥

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ९३ प्लवंग संवत्सरे चैत्र शुद्ध प्रतिपदा रविवारे क्षत्रियकुलावतंस श्री राजा शाहू छत्रपति स्वामी यांणी* राजश्री अंबाजी स्वंबक यांस आज्ञा केली ऐसीजे. मनसुखीचा अर्थ सविस्तर राजश्री बाजीराव पंडित प्रधान यांस लिहिला आहे त्यावरून कळेल. तरि तुम्हीं पंडित मशारानिह्सेस चार गोष्टी विचाराच्या सांगोन अमिर्त्रांचे पिछावरि * * * ७ * कृ य त फितूर तुटे तो अर्थ करणें. तुम्हीं स्वामीजवळ बोलोन गेलां काय, करितां काय, हा विचार कळत नाहीं. राजश्री प्रधानाचे व राजश्री सेनापतीचे चित्ती विचार काय आहे हा तन्ही शोध घेऊन लेहून पाठवणें. त्यावरून स्वामी निश्चिती मानितील. गुज काढावयाचा विचार चित्तांत येत नसेल तरि इलाज काय? चारवार ल्याहावयाची सीमा झाली. परंतु कार्यभागाचा विचार दिसत नाहीं. या उपरि तरि गुज काढावे. फितूर तुटावा ऐसे चित्तांत असेल तरि पत्रदर्शनी फौजेनिशीं अमित्रांचे पिछावर येऊन त्याची वाताहात करणें. बर्हुत काय लिहिन.

२. जंजीरा. जंजीरा=पाण्यांतील किछा.
३. तहकीक? = तथ्य, खरें वर्तमान
४. हें सर्व पत्र बाजीराव बछाळ यांच्या हातचें आहे. अक्षर चांगलें षळणदार नाहीं. हें पत्र व पुढील कांहीं आम्हांस श्री० रा० नाना साहेब पुरंदरे सासवडकर यांणी दिलीं ह्या बदल आम्ही त्यांचे आभारी आहों.

*येथें कोरी जागा आहे.

५. हा 'मनसुबा' कोणता?

६. अभिष=शत्रु, गनीम.
७. येथें कोरी जागा आहे.
८. वरील सेनापतीच्या उल्लेखावरून हा त्यांचा फितूर निजामुल्मुल्क यांजकडे झालेला असावा असें दिसतें. तो फितूर नाहींसा करण्यास निजामावरच हछा करावा असा शाहूचे लिहिण्याचा भाव दिसतो.

९. येथें सुद्ध महाराजांचे अक्षर.

[१६८]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जाणे. विशेष. तुम्ही पत्र छ २८ रविलाखरचे पाठविले ते छ १२ जमादिलोवली सांडणीस्वाराहती येऊन पावले. "गाईकवाडाचे आपले फौजेचे युद्ध छ २७ रविलाखरी झाले. गेंड्या [?] पावेतो मोडून तारान [ज ?] केले. त्याचे बुनगे तिजई लुटून आणिले. उंटे, घोडी, पालख्या घेतल्या" म्हणोन विस्तार लिहिले ते कळले. लेखनार्थ श्रवणे संतोष झाला. मोठी गोष्ट झाली. शाबास तुमची लोकांची! बरी केली! गायकवाड वेणेवर राहिला, तुम्ही कुण्णेवर आंहां, म्हणोन सांडणीस्वारांनी सांगितले. त्यास राजेश्री मानाजी पायगुडे व तात्यांही तुम्हांजवळ येऊन पावलेच असतील. सारे एकदिल होऊन गायकवाडास जाऊ न देणे. जोर पोहोचल्यास लुटून नेस्त नावूत करणे. जो पर्यंत गायकवाड [याचा] वारापाणी झाला नाही तो फौज न फौडणे. आमचा मोंगलाचा सलूखा झाला. इकडील सर्व गुप्ते उरकले. आम्ही मजल दरमजल येत आसो. आणि छ १२ जमादिलोवली नि^३ जा को ड्यावर मुक्काम झाला. जल्दीने येतो. गायकवाड जाऊ न पावे ते करणे. युद्ध-प्रसंगी राजेश्री सोनजी भास्कर व राजेश्री बापूजी बाबा व सरकारचे हुजूरतचे लोक व राजहुजूर^३ तच्या लोकांनी शर्त केली, बापूजी बाबास तरवारीची जखम लागली, नागोरी यास गोळीची जखम लागली, म्हणोन [लिहिले] तर ते थोर थोर मातवर लोक प्रसंगी असतां कां चुकतील? व पुढेही सर्व प्रकारे त्यांचाच भरवंशीं असे. तुम्ही सर्वांची समाधाने करणे. मोडली^३ बाजी तुम्ही सांवरली! जी गोष्ट तुमचे वडिलांचे वडिलांस योग्य ते

१०. नाना पुरंदरे—यांस चिरंजीव लिहिण्याचें कारण असें कीं, अंबाजीपंत पुरंदरे व बाळाजी विश्वनाथ हे आपणास भाऊ भाऊ समजत व हाच घरोबा पेशव्यांनीं शेवटपर्यंत पुरंदर्यांशीं ठेविला होता. तेव्हां नानाकडे धाकटे भावाचें नातें येत आसवें. याचें नांव त्रिंबक सदाशिव.

११. हें युद्ध बाळाजी बाजीराव हैदराबादेकडे असतां तारावाडें जें राजकारण केलें त्या संबंधाचें होय. यावेळीं नाना पुरंदरे व दुसरे सरदार यांणीं पेशव्यांची बाजू राखिली.

१२. तात्या कोण ?

१३. 'नि' कीं 'जि' ?
१४. 'भास्कर' आहे तेथें 'भापकर' असें असवें.

१५. हे बापूजी खंडेराव चिटणीस आसावे. रामराजचें चरित्र पहा.

१६. नागोरा कीं जागोरा ? हा कोण ?

१७. यावरून आपले लोकांवर पेशव्यांचा इतवार कसा होता तें समजतें.

१८. थैथपासून खुद खाशांचे हातषा लेख आहे.

१९. असा स्वाभिगौरव झाल्यावर सेवक सेवेंत तत्पर कां नसेल ?

तुम्हीं केलें! या उपर बहुत सावधतेनें जरब देणें. मळमळीत न करणें. आम्ही येऊन पोहोचतो. छ १४ जमादिलावल. हे आशीर्वाद.

[१६९]

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री अंबाजीपंत स्वामी गोसावी यांसि.

पोष्य बाजीराज बल्लाळ नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत जाणें. विशेष-तुह्यांकडून एक दोम पत्रे आलीं व चिरंजीव राजश्री चिमाजी यांनीं लिहिलें त्यावरून सविस्तर अर्थ कळों आला. ऐषियासि मुलकाच्या बंदोबस्ताबद्दल फौज या प्रांतें ठेवावी लागते. त्यास काहीं फौज आंगेजणीं केलिया खेरीज राहते असें नाहीं. यास्तव तुमच्या आगमनाचा मार्ग लक्षावा लागला. तरि जेक्षणीं तुह्यांस पत्र पावेल ते क्षणीं अविलंबें स्वार होऊन आलिया उत्तम आहेत. पूर्वीं हीं पत्रे पाठविलीं आहेत. परंतु यावयास विलंबावर घातलें. या उपरि दिरिंग लावावा ऐसें न करणें. त्वरेनें आलें पाहिजे. तुम्ही येथें आलियावरि येथील बंदोबस्त तुमचे स्वाधीन करून राजदर्शनास जावें लागतें. ज्यांनीं रहावें त्यांनीं आंगेजणीं करून बाकी भरावी आणि लोक ठेवणें तें तुमचे विचारें ठेवावे लागतात. आह्यांकडे सरकार इजारा करून घेतलें. दरगांवीची बोली औरंगाबादेस गेलियावरि करून ध्यावेशी केली आहे. तेही होईल. साक्ष प्रसंग इकडील अनुकूळ केला. परंतु तुमचे येण्यामुळें तटला आहे. तुम्हां आलियाविना काहीं होत नाहीं. तरि लौकर लौकर येणें. आलियावरि तुह्यांस ठेऊन आम्ही हुजूर जाऊन. कळलें पाहिजे. विनीं तुम्ही आल्या खेरीज एक राऊत राहत नाहीं. कीं ठीजी कडील कारभार तसाच बुडतो. सर्व प्रकारें आमचा घात न करणें. लौकर येणें. कीं पुढें तरी मामलियाची सांवरासांवर होईल. वारंवार लिहावें तर अडलेंसें दिसतें. परंतु न लिहितां उपाय नाहीं. लौकर येणें. तुमचे येणें झाल्या खेरीज आमचे येणें होतच नाहीं. लोभ असों दीजे हे विनंती.

[१७०]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री महीपतराव त्रिंबक यांसि बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करणें.

१००. अंगेजणीं=स्वतः हिमतीनें केलें-
लें कृत्य, साहस.

१. येथपासून लिहिणारानें भजकूर घाईनें लिहिला आहे.

२. इजारा=मक्का.

३. जाऊन=जाऊं.

४. येथपासून शेवटपर्यंत खुब बाजीराव यांचें अक्षर आहे.

५. कंठोजी ? कदम ?

६. हें निकडीचें पत्र कोणत्या प्रसंगानें लिहिलें तें स्पष्ट कळत नाहीं. तथापि स्वा-
नदेशांतून लिहिलें असावें.

विशेष. मोगलाशीं छ १५ जमादिलाखर रविवार लढाई भरी होऊन दहा हत्तीवाले त्यांजकडील मारले. पार्डीव हत्ती दहा व चार. पांच तोफा जाह्या. याप्रमाणें मातवर लढाई झाली. तुम्हांस कळावें झणून लिहिलें आहे. चिरंजीव राजश्री नानां सुखरूप ओहत कळावें. जाणजे छ २० जमादिलाखर मुरुसन सितैन मय्या व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद. पो। छ २४ जमादिलाखर.

[१७१]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री वज्याबा यांशि प्रति सदाशिव चिमणाजी आशीर्वाद उगरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष—तु. झांकडील पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तरि वरचेवर सविस्तर वर्तमान लिहित जाणें. आह्मी मजल दरमजल नर्मदापार झालों. पुढें ही दरकूच जात असों. घोड्यावर बसणें व लिहिणें, पढणें चांगलें करणें. तीर्थरूप बोलावतील तेव्हां पुण्यास जात जाणें. फार खेळत न जाणें. घरीं अर्बई मायेनें रागें भरणार नाहीं. लाडके व्हाल. तें कामाचें नाहीं. चांगलें लिहिणें, पढणें, घोड्यावर बसणें करणें. छ. २ रमजान. हे आशीर्वाद. पो। छ. २२ रमजान.

[१७२]

॥ श्री ॥

चिरंजीव नाना यांसि भाऊ. आशीर्वाद. सविस्तर तीर्थरूपांनीं लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. साशंश तुम्हीं सारे जमा करून काम उत्तमच जाहलें. सर्लीव त वाढली. तरी बहुत विचारें हावभरी न होतां सर्व कामें करणें. आम्हींही दरमजल जसें वर्तमान येईल तसे फौज घेऊन पुढें येऊन. रघोजी वावास विचारें करून राखिलें पाहिजे. हया आणलियां त्याचें काम बुडतें. पेंचही आहेत झणून निरोप दिला. फत्तेसिंगांचे फौजेत त्रिवक हरी व दारखोजी पाटील

७. जमादिलाखर कीं जमादिलावल तें स्पष्ट होत नाहीं.

८. पाडाव=हस्तगत.

९. नाना पुरंदरे बरोबर होते असें दिसतें.

* सितैन मया व अल्लफ=११६०=इस-वी सन १७५३.

१०. यावरून सोनपत पत्रनपताच्या मोहिमेस जोतांना हे पत्र लिहिलें असें होतें.

११. यावरून वज्याबा पुरंदरे या वेळीं लहान असून त्यांचे शिक्षणावर पेशव्यांची

नजर होती असें दिसतें. शिक्षण कोणत्या प्रकारचें होतें तेंही त्या पत्रावरून व्यक्त होतें.

१२. सलाबत=पगडा, दाव.

१३. हावभरी=दुधर आशेत भरलेला.

१४. येऊन=येऊं. हे पत्र १७५० सालीं

गायकवाडाच्या मदतीनें व रामदासपंताच्या साहाय्यानें ताराबाईनें जें कारस्थान मांडलें होतें त्या वेळचें आहे.

१५. हया आणलियां=जास दिल्यास.

१६. फत्तेसंग भोसले.

१७. त्रिवक हरी पत्रबंधन.

सरदार ते आमचे बदल कदाचित राहिले तरि अकलकोटीं राहतील. फौज हर्थांच आहे. आठ कोस प्रमाणें दर मजल कडवे देशचा दाणा खात ताजे होत येतो. वरकड तपशील काय लिहावा? हजार प्रकारें सारें एक होऊन, आपले फौजेचा गांहा चांगला करून, आपण जरब न खातां जें होईल तें करणें. पायगुडे वगैरे फौजही सामील जाहलीच आहे. खाना छ. १३ जमादिलावल. हे आशिर्वाद.*

[१७३]

॥ श्री ॥

चिरंजीव नाना यांसि भाऊ, आशिर्वाद सविस्तर मजकूर भेटी नंतर कळेल. वरकड तरतुदेचा मजकूर तीर्थरूपांनीं लिहिला आहे त्याप्रमाणें करणें. विशेष राजकारणांत असतील ते सविस्तर कोण कोणे प्रकारें व तुम्हांसीं ही दुसरे प्रकारें संदेहाचे लिहून पाठविणें त्याचा सुमार येथून केला पाहिजे तर सविस्तर लिहिणें. वरकड सातारां कजिया न पडावा. सर्व उत्तम. परंतु कालें करून प्राप्त जाहालें तें आपले इज्जती साठीं केलें पाहिजे. तुम्हीं बहुत सावधतेनें सर्व करावयाचा काल आहे. परंतु आलीकडे तुमचें सविस्तर पत्र येत नाहीं. उचित नाहीं. सर्व लिहून पाठविणें. आमची खानगी पुढें तुम्हांकडे करणार याचाही विचार सर्व लिहिणें. सारांश इनाम देऊन रोजचेरोज येथें लवकर वर्तमान येई तें करणें. खाना छ. २५ जमादिलावर. दादांस पांच सात रोज बरें वाटत नव्हतें. इकडील पाणियानें परसाकडेचें जाहलें होतें. आतां उतार पडून वरे जाहले. येथील फौज दरमजल येते ही खबर तेथें पावल्यावर कोणें प्रकारें भाव होतात हें सर्व लिहिणें. वरकड हजार प्रकारें लबाड्या करणार आमचे दरवारीं गृहस्थ आहेत. तें चुकत नाहीं. सर्वही ईश्वर क्षेम करून परस्परे पेंच तुटतील. असो. पतीं विशेष काय लिहावें? हे आशिर्वाद.

[१७४]

॥ श्री ॥

चिरजीव राजमान्य राजश्री नाना यांसि प्रति सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहिणें. विशेष तीर्थरूपांकडून पत्रें आलीं त्याचा वगैरे कित्येक अर्थ लिहिणें तो तुम्हांस लिहिलाच आहे. त्याचीं उत्तरे अद्यापी कांहीं येत नाहीं तरि सर्व वर्तमान लिहिणें. कर्नाटकच्या मामालियाची राजेश्रींचीं पत्रें वगैरे कामें यमाजी शिवदेव व पाटणकर यांचीं करून पाठवावीं तीं अद्यापी येत नाहीं. व पैक्याचे गोपाळराव वगैरे

१८. हयाच=दुर्वशेतच.

१९. गाहा=एकीकरण, जथून राहणें.

* वर पत्र १६८ पहा.

२०. तीर्थरूप=नानासाहेब देशवे.

२१. 'प्रतिष्ठा इजति: स्मृता' रा० व्य० को०.

यांजकडील कोणाकडून काय येतो तो मजकूर सविस्तर लिहून पाठविणे. येथील विचार तर मा च पु रा हून कूच करून भंडार कवठे येथे आले. येथे पांच सात मुक्काम होतील. पुढे होईल ते वर्तमान लिहिले जाईल. मातोश्री आईसाहेब यांचा विचार काय? राजेश्री स्वामींची मर्जी कशी? वरकड सामादिके कोण कसे आहेत याचा अंतर बाह्यता मजकूर लिहिणे. तुम्हीं सविस्तर मजकूर पुण्यास लिहित असाल तेथील भाव भक्ति कळत असेल ते लिहिणे. येथे तीर्थरूपांनी नायकाची समजावीस काढावी, सरंजाम ध्यावा, पुढे त्यांनी दाभाडियाचा कारभार उरकायाजोगी फौज गेलीच आहे ते करून आम्ही जातो. तारावाईची गडबड राहिल्यास करनाटकांत पाय घालावा, बाबूजी नाईकांनं भीकच मागावी हे बाबांचे मनांत व दाभाडे याचाही निकाल [करणे त्याचे] हजार विचारच होतात या मुळे होत नाही. तुम्हीं त्या शहावरच दररोज राहणे. इकडे आम्हांसच मातबर गुता पडलियास तुमचे तिकडे जाणे कळतच आहे म्हणून लिहिले होते. नाईकास तीन चार लाख यशवंतराव पवाराचा सरंजाम व काहीं गुजराथेत द्यावे अशी मर्जी आहे. आम्ही या प्रमाणेच करावे असे लिहिले आहे. पवार काहीं कामाचे नाहीसे दिवसे दिवस रूप दाखवितात. बाबा दाभाडिया पासून पैका ध्यावयाचा मनसुबा करतात; आम्हांसही लिहितात. आम्ही कामाचे नाही, न करावे असे लिहिले आहे. करू दिले, आव पुरला, तर जवळील गुत्ता उरकून पुढे नातील. नाईकाचे या प्रमाणे तीर्थरूपांचेच विचारच आहे. करतील. आम्हांस मग गुत्ता नाही. पैका मात्र पाहिजे. आठ नव लाख त्यांत बाबा तीन देतील वरकड तुम्हांस मी * * * येईल मजकूर लिहून पाठविणे. हे आशिर्वाद.

[१७५]

श्री.

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि. तुमचे सविस्तर पत्रांची उत्तरे अलाहिदा लिहिली आहेत त्याजवरून सर्व कळेल. चिरंजीव भाऊसाहेब आल्याखेरीज तुम्ही हँगीज न व्हावे. त्या फौजेत अवघा मदोरें तुमचाच आहे. तुम्ही आल्याने ठीक पडणार नाही. राजश्री बापूजी नाईकास अजमेर पावेतो भाऊसाहेबांचे खबरीसाठी रवाना करणे ते फलाणे ठिकाणी आहेत अशी खबर आल्यावर यांस पाठवावयाची काय मजा? यास्तव

२२. सामादिके=मसलतीत असणारे ?

२३. 'बाबा' कोण ? रामचंद्रबाबा ?

२४. हरगीज=सर्वथा ?

२५. मदार--विश्वास, भरंवसा.

अगोदरच याँस पाठवाँवें हें उत्तम. छ. २९ रँजव हे आशिर्वाद. महिपतराव पांड्या यास पत्रदर्शनीं पाठविणें. हे आशिर्वादें.

[१७६] ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्री श्री श्री श्री श्री ॥

महाराजाधिराज श्रीराजराजेश्वर गुणगुणालंकृत परमपवित्र श्री राजेसाहेब पंडित प्रधान श्रीमंत माधोराव साहेबजी जोग्य लिखितं—मुरली जोर्तेश रायके अनेक आशीर्वाद वाँचणें महाराजके गृह विचार करकें माघमास विषे पत्र भेजाया सो महाराजने देखें होगा. जानोजी घोसले को ऐसे लिया जैसे सिंढके आंगे मृग. मैने विचार लिंधाया महाराजपर मालूम है या नाही हमारा लिषा जो कागदं है उससे अमानत् रषिणगा देखें लेना. जद् लडाईं फते करा करोगे तद् देखें लेना. अब् और विचारांश लिया है वाडे बडी मुहीम और लडाईयाँ फते करोगे. जे तुमसे रूजू नहीं ते हाथ बांधके मिलेंगें. दुशमन भाग जावें, मारें जावें, पकडें जावें. जो मनसुबा विगड गया होवे सो. श्रीमंतके हातसों सेरै पातशाह वजीर चवकशी सों दोस्ती होवे. जँश तमाम शहरोंमे होवे. जो दृष्ट हैं सो दब् जावें. राजतेजकी वृद्धी होवे. जन्म पत्रकी नकल उतारकें भेज देवो. मूझे अपने इष्टकी शपथ है किसी कौं दिषावनेका नहीं. मैं तुहें आसीर्वाद देता हों. छोटे *नानानें तुमारी कृपा हमपर कराई अब हं उमेदवार हें हमपर मेहेरवानी करनी. हमारे नामपर जो पिंजमत फरमावो तिसकी सनद कर भेजों. पातशाहका और उमरावोंका जबाब सवाल इस ब्राह्मण कौं फरमाया. मैं निहाल भया मेरी फरदपर दसषत स्व हस्ताक्षरोंसे कर भेजों. जो पातरजमा सों षवर सार जबाब सवाल भेजा करौं. पै॥ छ १५ सदरसला.

[१७७]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजेश्री नाना याँसि माधवराव बल्लाळ प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणें विशेष. तुम्हांस जाऊन बढत दिवस जाहले खांसा स्वारी कार्तिक बहुळ पंचमीस डेरे दाखल जाहले आजि कूच होऊन येवतावर मुक्काम होईल. फौज जमा होत चालली परंतु

२६. येथपासून खुद्द खाशाचें अक्षर.
२७. हें पत्र पाणिपतची लडाईं झाल्यावर लिहिलेंसं दिसतें.
२८. हे 'मुरली ज्योतशराज' कोण होते तें कळत नाही. तरी प्रयाग किंवा काशी येथील असावेसं वाटतें.
२९. देषा=देखा.

३०. 'घोसले' बद्दल 'भोसले' असावें,
३१. लिषाथा=लिखाथा. पुढेंही 'प' बद्दल 'ख' समजावा.
३२. म्ह० देख लेना.
३३. जश=यशकीत.
* छोटे नाना=नाना पुरंदरे.

मुकाम होत नाही. दरमजल कृष्णातीरास जातो. तुम्ही मुकाम होतील, सावकाश जाऊं, ह्मणोन चित्तांत आणाल. तरन आणितां सत्वरें येऊन स्वारीचे मुद्दुतें करून लष्करांत येऊन पोहचणें. विलंब न लावणें. चौकरीचे दिवसांत नेहमीं यात्रे समष्टीन रहाणें. पत्र पावतांच सत्वर येणें. खाना चंद्र १९ जमादिलखर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

[१७८]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री महिपतराव त्रिंबक यांसि माधवराव बळाळ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणें. विशेष-राजश्री स्वामींस किल्यावर नेऊन ठेवणें आणि तुम्हीं निघोन पुण्यास येणें. हे आशिरवाद खाना छ १९ सवाल. हे आशिरवाद.

[१७९]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री महिपतराव त्रिंबक यांसि माधवराव बळाळ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जाणें. विशेष. तुम्ही विनंती पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट झालें. राजश्रींस किल्यावर न्यावें त्यास ते किल्यावर जात नाही या अन्वये राजश्रीचे जावसाल कित्येक तपशीलवार लिहिले ते सविस्तर कळले. ऐशियास राजश्रींस आरोग्य झालेंच आहे. तरि हर तजवीज करून किल्यावर घेऊन जात. तुम्हीं आपला मजकूर हुजूर येण्याविषयीं लेखन केला त्यास तुम्हीं तूर्त न येणें. खाना छ ६ जिल्काद बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

[१८०]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि प्रती माधवराव बळाळ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणें. विशेष. सरकारचा जामदारखाना पुरंधरी पेशजी होता तो प्रस्तुत कोठें आहे, जिन्नस व दागिने काय काय आहेत, ते सर्व तुम्हांस ठाऊक आहेतच. हल्लीं तो जामदारखाना कोठें आहे तो लिहून पाठविणें. जामदारखानियांत दागिने व जिन्नस जो असेल त्यांची कुल याद लिहून पाठविणें. तुमचे समजाविशीचा प्रकार कसा झाला हें लिहिणें. तुम्ही याल कधीं हें कळलें नाही. तरि सत्वर लिहिणें. खाना छ १४ सावान बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

[१८१]

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री बज्याबा यांसि प्रती माधवराव बळाळ प्रधान आशीर्वाद

३४. यावरून माधवरावाची तंडफ व शिपायगिरी कशी होती तें थोडेंसं समजेल.

३५. येथून खुद्द खाशांचें अक्षर.
३६. कुलू=सर्व, तपशीलवार.

उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणें. विशेष. तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्रींस वर न्यावयाचा मजकूर लिहिला तो कळला. त्यास आमचें येणें तिकडे होईल असा निश्चय नाही. यास्तव पहिलें लिहिलें आहे त्याप्रमाणें सत्वर करणें. कां की प्रस्तुत काळ खालीं राखावयाचा नाही. यास्तव लिहिल्याप्रमाणें करणें. वरकड चाकरी करून दाखवावी ह्याणून लिहिलें त्यास तुमच्या स्वरूपास हेंच योग्य आहे की आपल्या मातवरी सारखी चाकरी करून दाखवावी. यांतच सर्व आहे. कौणी ह्याणतात की चाकरी करतो हेंच मोठें काम आहे. असेही कित्येक आहेत. आपलें स्वरूप काय आणि सरकारची तैनात काय खातो हें मनांतच घेऊं नये आणि जी चाकरी करतो हें फार मानून कित्येक आहेत. तुमची उमेद आहे याचप्रमाणें काम तुझांपासून ध्यावें हेंच मनांतून येथून ही आहे. समयानसार व प्रसंगानसार घडेल. तुमची मातवरी अशी आहे की सर्वांपेक्षा चाकरी अधिक करावी. यांतच स्वरूप आहे. बाबापासूनही असेच आहे. पत्र फाडून टाकणें. दीक्षितासी बोलून निरोप दिव्हा आहे. येतील. तुम्हीं त्यांचें स्वरूप राखित जाणें. बाहेर वांकडे न पडे तें करणें. आधिक उणें आढळेल तें निराळें पत्र पाठवीत जाणें. पत्र दुसऱ्यास नच कळावें. येथून माझ्या आंतचें जाईल तें अथवा तुमचें दोन्ही पत्रें नच कळावीं. महिनाभर राहणें. कन्यागताचें स्नान करून घेणें. खाना छ ५ जिल्काद हे आशिर्वाद.

[१८२]

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री त्रिंबक सदाशिव स्वामी गोसावी यांसि पोप्य नारायणराव बळाळ नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष. तुम्हांकडून पत्र येऊन शरीरप्रकृतीचें वर्तमान कळत नाही तर तुमची शरीरप्रकृति कशी आहे तें सविस्तर लिहून पाठविणें. तीर्थरूपांकडील वर्तमान तर जुंज होऊन दादासाहेबांची फौज लुटली. दादासाहेब किल्यावर गेले. एक दिवस मध्ये जाऊन दुसरे दिवशीं भेटी झाल्या. दादा साहेबांनीं तीर्थरूप रावसाहेबांचे स्वाधीन किल्ले, कोट, मुलख वगैरे सर्व कारभार केली. हें सविस्तर वर्तमान राजश्री बजाबांनीं लिहिलेंच असेल. खाना छ ३० मोहरम गुरूवार संध्याकाळ बाकी दिवस प्रहर. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. पौ. छ. १ माहे सफर.

[१८३]

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बजाबा स्वामी गोसावी यांसि पोप्य

३७. 'हातचें' या अर्थी.

३८. हें पत्र थोडपच्या किल्याजवळ

दादांच्या फौजेचा मोड झाल्यावर लिहिलें आहे.

नारायणराव बळाळ नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणे. विशेष-तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तीर्थरूपांनी चंद्र्या घोड्यानिशी शिरे घेतल्याचें सविस्तर वर्तमान विस्तारें कडून लिहिलेत ते कळले. असेच सदैव तिकडील वर्तमान व तीर्थरूपांची शरीरप्रकृत सदादित लिहीत जाणे. आम्ही लष्करांतून निघालो ते फाल्गुन शुद्ध दशमीस गंगापुर्ण पावलो. रवाना छ ११ माहे सवाल सुरु सन सत्रा सितेंत मया [व] अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[१८४]

श्री.

चिंजीव राजमान्य राजश्री नाना यांसि सदाशिव चिमणाजी आशिरवाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणे. विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्रींचे लक्ष सर्व प्रकारें आहे. तीर्थरूपांचा विचार कळतच आहे. याचे कितेक प्रतारचे पेंच पडणार. त्याचा अर्थ राजश्री गोविंदराव यांणी व तुम्ही लिहिला तो कळला. ऐशियास तुम्ही लिहिल्या गोष्टी सर्व यथार्थच आहेत. त्यास दाभाडियाकडील कारभार निरगमांत न ये. मनसुबियास तोड पडेना. वगैरे कितेक पेंच उलगडले पाहिजेत. यास्तव मानाजी पायगुडे व हरी राम यांस हजार तीन पायेंतो फौजेनशी वारणेचे काठी पाठवून आम्ही पुण्यास गेलो. तिकडील मनसुबा लवकर उलगडून बाकी फौज पुढे कर्नाटक माती जावयास येतां त्यास तुम्ही सर्व प्रकारें राजश्री स्वामीचें लक्ष आपले वरि कायम राही ते गोष्ट करणे. त्यांत अंतर पडूं न देणे. आणि वर्तमान लिहिणे ते पुण्याकडे लिहीत जाणे. आम्ही पंढरपुरापलीकडे कुरल्याजवळ आलो. पांच सहा दिवशी तीर्थरूपांजवळ पोहोचतो. पैकाही पाठविणे तो पुण्याकडे पाठविणे. सातारियाचेंही बंड मोडले पाहिजे. मूळ दाभाडे. तेथे कांहींच होईना, करीनात, मनासही नये, संशयच वाढतात. यास्तव जाऊन नीट करून होईल ते लेहून पाठवून. दुसरे रविवारचें पत्र पाठविले तेंही पावले. सर्व कळले. फान्हांजी बावाजवळ मातुश्रीचे भाव निघाले व राजश्रींचा निरोप वगैरे सर्व लिहिले ते कळले. तुम्हा बोललां ऐशियास हा डील कामाचाच नाही. मातुश्रींस नीट सगून राजश्री सोडावे लागतील. याचें पुण्याहून लिहून पाठवून त्याप्रमाणे करणे. मुख्य राजश्रींचा लगाम पुर्ता राहे ते करणे. हें काम तुमचे हातीं आहे. जरूर याप्रमाणे करणे. मोठी गोष्ट आहे. हजारौ भौ ते नें खर्च वेच करून, वरतीं आपली मायेची माणसे पाठवून लगाम राखणे.

३०. पाठवून=पाठवू.

३१. चंद्र्या घोड्यानिशी=घोड्यावरून न उतरतां, एकदांही दम घेतल्याशिवाय.

(१५४)

पत्रें, यादी वगैरे [१८५, १८६, १८७.]

परचेवर सर्वां मुतसर्दियांचे भाव लिहिणें. मजबळ संदेह तुम्हांस वाटतो. ईश्वरी जुलूम आहे! असें न करणें. सविस्तर लिहिणें हें आशिर्वाद.

[१८५]

॥ श्री ॥

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८२ चित्रभानुनामसंवत्सरे मार्गशीर्ष शुद्ध १० भृगुवासरे क्षत्रिय-कुलावतंस श्रीराजा शिव छत्रपाति स्वामी यांनीं राजमान्य राजश्री त्रिविक सदाशिव यांसि आज्ञाकेली ऐसीजे, विजयपादशमांचे सुमुहुर्ते स्वामी सिंहासनाखूड जहाले, हे संतोष वर्तमान तुम्हास कळावें म्हणून आज्ञापत्र सादर केले असे व राजश्री माधवराव प्रधान व वरकडांस, आज्ञापत्रें सादर झाली आहेत. तुम्ही राज्यांतील एकनिष्ठ सेवक आहां तरि आपणाकडून सविस्तर वर्तमान लेहून विनंती पत्र पाठवून स्वामींस संतोष पाववणें, तीर्थरूप श्रीमन्महाराज मातुश्री आईसाहेब यांचें आज्ञापत्र सादर आहे त्यावरून कळेल. राजश्री महादजी राव [?] मोरे व मल्हार महादेव पे। आहेत, जाणिजे.

[१८६]

॥ श्री ॥

राजश्रीपाविराजित राजमान्य राजश्री कृष्णराव नारायण स्वामी गोसावी यांसि पोष्य बाजीराव रघुनाथ प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें विशेष. शहर सातारा येथील बंदोबस्तास चिरंजीव राजश्री भवकराव महिपत पुरंदरे यांजकडील सरंजामी पतकाचे स्वार एकशें पाठविले असत. तर याजकडील एकशें स्वार घोडे राजत चांगला पाहून गणती घेऊन चाकरी घेत जाणें जाणिजे. चंद्र ७ सवाल सु। इसने मयां तैन व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

[१८७] राज*

॥ श्री ॥

राजश्री निरोधत स्वामीचे सेवेशीं. विनंती उपरि. राजश्री पाटील वीवांची पत्रें येतात कीं,

११. हें पत्रही राम राजास आपल्याकडे वळवून ठेविण्यावद्दल आहे. ताराबाईच्या मनांत रामराजास जवळ घेऊन आपल्या मताप्रमाणेंच सर्व कारभार करावा असा जो हेतु तो मोडून काढण्याविषयी सर्व प्रयत्न करणें अशा भावाचें हेंही पत्र आहे.

१२. पत्र [१६६] पासून ह्या पत्रापर्यंत सर्व पत्रें श्री० रा० नाना साहेब पुरंदरे सासवडकर यांजकडून मिळालीं. ह्या पत्रांच्या नकला करून घेऊन अस्सल पत्रें पुरंदरे यांजकडे परत दिलीं.

* ह्या व पुढील बऱ्याच पत्रांवर ह्या को-

न्यांत 'राज' अशीं अक्षरें आहेत. त्यांचा अर्थ 'राजकारणी' असा असावा.

१३. निरोधत हे नाना फडणिसांच्या माफत महादजी शिंदे यांजकडे वकील होते. हें पत्र व पुढील ही पेशव्यांचा व इंग्रजांचा तह १७८२ सालीं झाला त्या प्रस-

१४. पाटीलबाबा=महादजी शिंदे. यांस संपन्न घेण्यांत कार प्रतिष्ठा वाटे. शिंद्यांचे माफत पेशव्यांशीं तह करण्यास आला होता. याचें पूर्ण नांव डेविड असून,

१५. इंदरसेन=अंदरसन. हा इंग्रजी वकील होता. याचें पूर्ण नांव डेविड असून,

जलदी करितो, पुण्याहून पत्रे येतात त्यांत निश्चय ठरून लिहित नाहीत, म्हणोन वारंवार लिहितात. त्यास तुम्हांकडे इंग्रजांचा तह करण्याचें कलम-बंदीचें पत्र पूर्वी पाठविलें व निदानपक्षही लिहिलाच आहे. त्यास मुख्य सरकारचा मुद्दा श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व साष्टी. त्यास साष्टी तर होत नाही. त्यास दादासाहेब कुटुंबसुद्धां इंग्रजांनी हवालें करावे याप्रमाणें तहनाम्हांत ठरावून वरकड कलमांपैकी जेयवर होईल तेथवर करारांत आणून आधीं दादा आल्यावर मग ठाणीं मुलूख घेणें तो घ्यावा. असें जाहालें तरच तह करावा. दादांचें कलम मळमळीत लिहिलें आहे तसें असल्यास तह करणें ठीक नाही. चहूंकडील दोष मसलतीस येऊन, सरकारांत गाडरा-कडून उदिष्टिन आला त्याचे बोलण्यांत दादा व साष्टीही व्याख्याचें होतें. परंतु राजश्री पाटील बावांकडे कलकत्याहून इंद्रसेन आला आहे तेंही राजकारण सरकारांतचें आहे असें जाणून व नवाब भोंसलेही इंग्रजांचे तहाविशीं बोलत होते तें न ऐकून उदिष्टिनास निरोप दिल्या. आणि हल्लीं दादा हवालें करून घेतल्या खेरीज तह केला असतां आपले सरकारचे मसलतीसही कांहीं न जाहालें. आणि नवाब भोंसलेही काय म्हणतील? हैदरखानाचा मुद्दा कांहींच न जाहाला तेव्हां खान तो फारच वाईट मानतील. हे अर्थ पुरते ध्यानांत आणावे. दुसरे, साष्टीचा मुद्दा सरकारचा होत नाही व अंतरवेद वगैरेही कलमांत नुकसान्या. व हैदरखान घरीकें जाहला त्याचे कांहींच नाही. त्यास करार असतां तोडावे. व फारशीस ही येणार त्यांचें राजकारण तोडावे. इतक्या गोष्टी कबूल करून दादांचेही कलम मळमळीत. जाहिराणा मात्र तहाचा होऊन हैदरखान उगाच सोवतों आहे तो नाहीसा होईल आणि आपले घरचें खूळ दादा येणार नाही. बाहाणे हजार लावतील. बिनसल्यास मसलतही फिरोन उभी राहिल. याकरितां दादासाहेबांस इंग्रज कुटुंब सुद्धां निखालस हवालें करित असेल तर तह करावा, नाही तर करणें ठीक नाही, याप्रमाणें सांगावे. तुम्हांकडील पत्रे आलीं त्यांचीं उत्तरे मागाहून सविस्तर लिहून पाठवूं. तुम्हांस हा मजकूर जलदीनें

१६. सा पुढें पत्र फाटलेलें आहे.

१७. गाडर=जनरल गोवर्द्ध साहेब.

१८. उदिष्टिन हा कोण ? मि० आथरस्टन तर नव्हे ?

१९. सरकारांत=पेशव्यांकडे.

२०. या वेळीं निजाम अल्ली, हैदर व मराठे असे मिळून इंग्रजांविरुद्ध कट करण्याचें ठरत होतें. तेव्हां हैदरास सोडून तह

करणें ठीक नाही असा ज्ञानांचा भाव. इकडे हैदरांत तर इंग्रजांचा फार नाश केल्यामुळे त्यास ते सा तहांतून गाळू लागले. सम १७८०।८१

२१. घरीक=वांटेकरी.

२२. फारसीस=फैच लोक.

२३. जाहिराणा=प्रसिद्धि.